

SOTAHISTORIALLINEN AIKAKAUSKIRJA

4

1985

TOIMITUSKUNTA

**Matti Lappalainen,
Jaakko Ilvessalo, Markku Palokangas,
Seppo Rautia, Eero Elfvengren**

ENGLISH SUMMARIES

Juha Harjula

SOTAHISTORIALLINEN AIKAKAUSKIRJA

4

Helsinki 1985

**SOTAHISTORIALLISEN SEURAN JA
SOTATIETEEN LAITOKSEN
JULKAISUJA**

JOURNAL OF MILITARY HISTORY

4

**PUBLISHED BY:
THE SOCIETY FOR MILITARY HISTORY AND
THE INSTITUTE OF MILITARY SCIENCE**

Vaasa Oy:n Kirjapaino

Vaasa 1985

*Eversti, fil.tri h.c. K.J. Mikolalle
Sotahistoriallinen Seura r.y:n kunniajäsenelle ja
Sotahistoriallisen Tutkimuslaitoksen entiselle johtajalle
hänen täyttäessään 75 vuotta 21. 11. 1984. SA-kuva.*

LUKIJALLE

Vuonna 1984 ilmestyneen Sotahistoriallinen Aikakauskirja 3:n vastavassa kirjoituksessa esitettiin muiden muassa ajatus ryhtyä julkaisemaan aikakauskirjaa joka vuosi siihenastisen joka toisen vuoden sijasta. Ajatus sai sekä lukijakunnan että julkaisijoitten piirissä voimakasta kannatusta. Seuran johtokunta tekikin asiasta myönteisen päätöksen. Kun seura sai julkaisutoimintaansa vielä taloudellista tukea Maanpuolustuksen kannatussäätiöltä ja Suomen Akatemialta voidaankin Sotahistoriallinen Aikakauskirja 4 julkaista jo tänä vuonna.

Julkaisijoitten tavoitteena on taloudellisten mahdollisuuksien mukaan jatkaa tätä käytäntöä ja julkaista aikakauskirjaa joka vuosi. Pyrkimyksenä on entistä paremmin palvella lukijakunnan tarpeita ja tarjota samalla sotahistorian tutkijoille aikaisempaa nopeammin mahdollisuus pieni-muotoisempien tutkimustensa julkaisemiseen.

Aikakauskirjan sisällön osalta on edelleen pyritty noudattamaan aikaisempia kriteereitä. Uutena piirteenä mainittakoon, että lisäksi nuoremmille tutkijoille on annettu näkyvämmän mahdollisuus tutkimustulostensa julkaisemiseen. Toimituskunta uskoo, että vuonna 1986 voidaan julkaista aikakauskirjan seuraava numero ja siihen saadaan edelleenkin korkeatasoisia kirjoituksia.

Lopuksi huomautettakoon, että toimituskunta jättää kirjoittajille vastuun heidän esittämistään mielipiteistä.

TOIMITUSKUNTA

SISÄLLYS

VILHO TERVASMÄKI:	sivu
Maanpuolustuskysymyksen ratkaisuehdotuksia Suomen it- senäisyyden ensimmäisen neljännesvuosisadan aikana	6
REINO ARIMO:	
Suomen sotilasjohdon osuudesta heimosotiin	24
PAAVO TALVIO:	
Suomen puolustusvoimain panssarijunat vuosina 1918— 1939 ja niiden edeltäjät vapaussodassa	70
ESKO VUORISJÄRVI:	
Petsamon nikkeli — suurvaltojen tavoittelema strateginen metalli	115
ERNST KLINK:	
Saksan sodanjohdon sotilasstrateginen suunnittelu ja ope- ratiiviset johtamisratkaisut Neuvostoliittoa vastaan kesä- kuusta 1940 joulukuuhun 1941	136
JYRI PAULAHARJU:	
Mittaustiedustelun saamat tulokset Karjalan kannaksella ennen neuvostojoukkojen suuroffensiivia kesällä 1944	159
JUHA VAHE:	
Miten toisen maailmansodan kokemuksia Suomessa tulkit- tiin sodan jälkeen maavoimien puolustustaistelun osalta . .	186
MARTTI TURTOLA:	
Katsaus sotahistoriaan liittyviin tutkimuksiin ja kirjoituk- siin 1984	196
SOTAHISTORIALLINEN SEURA r.y.:	
Toiminnasta vuonna 1984	201
Jäsenistö	209

Vilho Tervasmäki

**MAANPUOLUSTUSKYSYMYKSEN RATKAISUEHDOTUKSIA
SUOMEN ITSENÄISYYDEN ENSIMMÄISEN NELJÄNNEKVUOSI-
SADAN AIKANA**

Juhlaesitelmä 20.2.1984

Vapaussota ja sen vaikutukset

Suomella ja suomalaisilla oli maan itsenäistyessä monien vuosisatojen ajoilta kokemuksia sisäisten ja varsinkin paikallisten yleisten asioiden hoitamisesta. Ulko- ja sotilaspoliittisiin kysymyksiin olivat sen sijaan vain muutamat harvat henkilöt voineet perehtyä. Kun lisäksi vapaussodalla vuonna 1918 oli veljessodan luonne, kansalaisten mielipiteet maanpuolustusasioissa jakaantuivat kahteen yleensä keskenään vastakkaiseen suuntaan. Siksi myös valtakunnan sotilaallisesta turvallisuudesta keskusteltaessa tehtiin moneen suuntaan vetäviä ratkaisuehdotuksia.

"Aktiivinen komitea" ja muut itsenäisyysmiehet olivat verrattain yksimielisiä, kun ensimmäisen maailmansodan puhjettua lähetettiin nuoria miehiä Saksaan saamaan sotilaskoulutusta itsenäisyystaistelua varten. Muutamat sosiaalidemokraattienkin johtajat, joilla oli läheiset suhteet Venäjän vallankumouksellisiin, antoivat poikiensa lähtea tähän koulutukseen. Venäjän lokakuun vallankumouksen ja Suomen joulukuun 6.päivän itsenäisyysjulistuksen jälkeen tilanne Suomessa oli kokonaan toinen kuin kolme vuotta aikaisemmin. Venäjän vallankumouksen saavutusten innostamana ammattiyhdistysliikkeen johto ja sosiaalidemokraattisen puolueen jyrkin vasen siipi olivat suurlakon sekä muiden lakkojen ja voimatoimenpiteiden ohella järjestäneet levottomuuksia varsinkin Etelä-Suomessa. Maan eri puolille oli perustettu punakaarteja. Porvarillisesti ajattelevat kansalaiset perustivat punakaartien vastapainoksi suoje-luskuntia. Näiden aseellisten järjestöjen välillä oli jo syntynyt verisiäkin yhteenottoja.¹

Senaatin puheenjohtaja P.E. Svinhufvud pyrki monilla eri toimenpiteillä estämään punakaartien ja suoje-luskuntien välisen aseellisen yhteentörmäyksen. Hän tahtoi neuvotteluilla poistaa paikoin punakaarteja avustavat venäläiset joukot maasta. Kansanedustaja Antti Mikkola yritti toivo-

musaloitteellaan saada voimaan vuoden 1878 asevelvollisuuslain, jolloin punakaartien ja suojeluskuntien väliin olisi muodostunut vähemmän tai enemmän neutraali tekijä. Senaatin esityksestä eduskunta oikeutti 12.1. 1918 senaatin ryhtymään toimenpiteisiin lujan järjestysvallan luomiseksi maahan. Porvarilliset puolueet kannattivat ja sosiaalidemokraattinen puolue vastusti jyrkästi ehdotuksia. Sotilas- ja järjestysvaltakysymystä käsiteltäessä kummankin osapuolen kannanottoihin vaikuttivat lähes yksinomaan sisäpoliittiset tekijät. Maalaisliiton johtomiehen Santeri Alkion mielestä eduskunta takaisi tasavallan pystyssäpysymisen.

"... asettamalla miekan Suomen esivallan käteen... Jos me sitä emme voi taata seuraa siitä, että täällä tulee nousemaan punakaartilaiterrorismi, joka uhkaa, niinkuin jo sanoin, kansanvaltaa ja koko itsenäisyyttämme..."

Sosiaalidemokraatit vastustivat yksimielisesti asevelvollisuuslain voimaan saattamista, mikä olisi estämässä puolueen suurten historiallisten tehtävien toteuttamista. Eduskuntaryhmä vaati kansanedustaja Y.E. Sirolan suulla.

"Tyvällekin oikeuden, kun muu ei auta, myös ase kädessä puolustaa itseänsä aseistettuja vihollisia vastaan."

Punakaartien ja suojeluskuntien välinen jännitys kiristyi kiristymistään ja kun senaatin puheenohtajan P.E. Svinhufvudin nimittämä ylipäällikkö ratsuväenkenraali C.G. Mannerheim suojeluskuntineen aloitti 28.1.1918 Etelä-Pohjanmaan venäläisten varuskuntien aseistariisumisen, punakaartit ottivat haltuunsa koko eteläisen Suomen. Vapaussotana alkaneella ja vapaussotana päättyneellä taistelulla oli siksi sangen näkyvä veljessodan luonne.

Vapaussodan päätyttyä punakaartien ja venäläisten tappioon, sosiaalidemokraattinen puolue, jonka kannattajiin valtaosa punaisista kuului, palasi alkuperäisen pasifistisen ohjelmansa kannalle. Puolueen ohjelmallisena ja käytännöllisenä tavoitteena oli vuosikautia yleinen aseidenriisunta ja rauha kansainvälisten sopimusten ja takuiden suojassa. Lopullisen tavoitteen saavuttamiseen asti olisi kuitenkin ylläpidettävä puolustuslaitosta, joka olisi organisoitu miliisijärjestelmän periaatteiden mukaisesti tai palvelusaika muuten olisi 4—6 kuukautta. Sodan voitaisiin estää myös yleislakolla, kuten 1905 Norjan irtaantuessa Ruotsista katsottiin tapahtuneen. Sosiaalidemokraatit eivät juuri myöntäneet pienen valtion puolustuslaitoksella olevan merkitystä ulkoisia vihollisia vastaan, vaan katsoivat "laillisen yhteiskuntajärjestyksen" puolustamisen tarkoittavan taistelua

vasemmistoa vastaan. Vaikka puolustuslaitosta tähän mennessä on vain kerran — ”Mäntsälän kapinan” aikana — koko voimallaan käytetty ”lailisen yhteiskuntajärjestyksen” puolesta, käsitykset laitoksen vasemmistovastaisuudesta eivät ole täysin unohtuneet.³

Sotilaallisen voimantunnon aika

Suomen puolustuslaitoksessa vallitsivat sodan jälkeen melko voimakaat voittaneen valkoisen porvarillisen puolen mielipiteet. Venäjä oli Suomen vaarallisin vihollinen ja ellei Venäjää nyt täydellisesti lyötäisi, se pyrkisi varmasti palauttamaan rajansa Pohjanlahdelle. Venäjällä palvelleet suomalaiset upseerit ja Suomeen paenneet Venäjän valkoiset olivat suopeita vastavallankumoukselliselle liikkeelle. Venäjälle paenneet punaiset tekivät vallankumouksellista maanalaista työtä Suomeen jääneiden taistelutoveriensa keskuudessa.

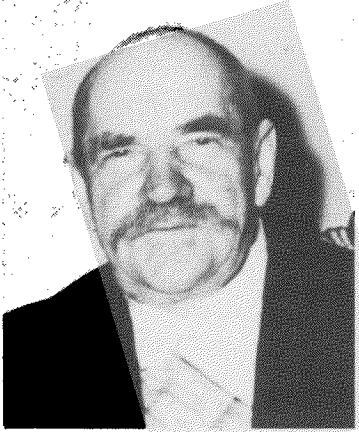
Mannerheim ja hänen lähimmät miehensä suunnittelivat jo vapaussodan päättymisvaiheessa hyökkäystä Neuvosto-Venäjää vastaan. Brest-Litovskissa maaliskuussa 1918 Neuvosto-Venäjän kanssa rauhan tehneen Saksan edustaja Suomessa kenraalimajuri Rüdiger von der Goltz yhdessä eräiden suomalaisten kanssa vaikutti siihen, että valtionhoitaja P.E. Svinhufvud myönsi 30.5.1918 eron ylipäällikön tehtävästä Mannerheimille. Saksalaiset, jotka suosittelivat Suomelle myös Pietarin turvallisuutta lisäävää rajan siirtoa Karjalan kannaksella, vaikuttivat suomalaisten tietämättä rauhan säilymiseen rajalla.⁴

Saksalaisten poistuttua Suomesta ja Mannerheimin palatessa Svinhufvudin jälkeen vuoden 1918 lopussa Suomen valtionhoitajaksi, suunnitelmat hyökkäyksestä Aunukseen ja myöhemmin myös Pietariin otettiin uudestaan esille. Hallituksen hiljaisella suostumuksella järjestettiin vapaaehtoinen retkikunta, joka huhtikuussa 1919 hyökkäsi Aunukseen. Retkikunta löytiin kuitenkin kesäkuussa samana vuonna takaisin. Hyökkäystä Pietariin ei toteutettu, koska valkoiset venäläiset eivät tunnustaneet Suomen itsenäisyyttä. Myös brittiläiset laivastovoimat hyökkäsivät Koivistolta Kronstadtia vastaan. Vielä Tarton rauhan solmimisen jälkeen tapahtui vuosien 1921—1922 vaihteessa Vienan kansannousu, jonka takana ja jossa mukana oli useita suomalaisia.⁵

Turvaa sotilasliitosta

Suomalaiset, jotka ennen itsenäistymistä olivat olleet vain suurvallan autonomisena osana, eivät yleensä luottaneet pienen valtion mahdollisuuksiin puolustaa itsenäisyyttään ilman liittolaisen tukea. Tähän perustui P.E. Svinhufvudin avunpyyntö Saksaan ja suunnitelma saksalaisesta kuninkaasta. Mannerheim onnistui jonkin verran lieventämään saksalaisen apuretkikunnan aiheuttamia haittoja ja Saksan tappio ensimmäisessä maailmansodassa vapautti Suomen saksalaisesta kuninkaasta.

Vienan kansannousun jälkeen Neuvosto-Venäjä siirsi lisää joukkoja Karjalan kannakselle ja Suomen kommunistinen puolue järjesti punaupseeri Jahvetti Moilasen johdolla Kuolajärven tukkisavotalla Lapissa ”läskikapinan”. Kapinalliset ryöstivät rajaseutua ja siirtyivät sitten tavara-kuormineen Neuvosto-Venäjän puolelle. Kun Ruotsi ja Norja eivät suostuneet yhteistoimintaan jatkettiin tunnusteluja Baltian suunnalla. Puola ilmoitti epävirallisesti, että se olisi valmis auttamaan Suomea, jos maiden kesken saataisiin aikaan puolustusliitto. Puolan tavoitteena oli Suomesta Mustalle merelle ulottuva Neuvosto-Venäjän — ja Puolan osalta myös Saksan — hyökkäystä vastaan tarkoitettu sotilaallinen tai poliittinen liitto. Sopimuksen pääarkkitehtinä oli edistyspuolueeseen kuulunut ulkoasiainministeri Rudolf Holsti, joka esitti eduskuntaryhmille sopimusluonnoksen puolustusliitoksi Suomen ja Puolan kesken. Puolustusliittoon pyritäessä Varsovan konferenssissa syntyi maaliskuussa 1922 poliittinen sopimus, jonka Puolan, Latvian, Viron ja Suomen ulkoasiainministerit allekirjoittivat. Sen pisimmälle menevän määräyksen mukaan yhden maan joutuessa hyökkäyksen kohteeksi kaikki toiset ryhtyvät neuvottelemaan tarpeellisista toimenpiteistä. Vaikka sopimusta lievennettiin, edistyspuolueen pääministeri J.H. Vennolan keskustahallitus sai eduskunnassa lähinnä kokoomuspuolueen, ruotsalaisen kansanpuolueen ja sosiaalidemokraattien äänin epäluottamuslauseen. Suomea ei pitäisi sitoa Puolan ennalta arvaamattomaan ulkopolitiikkaan. Myös Neuvosto-Venäjä vastusti periaatteellisesti sopimusta. Varsovan sopimus raukesi näin hallituksen eron myötä lopullisesti. Vastaavanlaisesta, mutta nyt Neuvostoliiton vihollisia vastaan suunnatusta liitosta, oli seuraavan kerran kysymys ns. Jartsevin neuvottelujen yhteydessä hieman ennen talvisotaa.⁶

P.E. SVINHUFVUD
Senaatin puheenjohtaja, valtionhoitaja, pääministeri ja tasavallan presidentti 1917—1937. Kuva: Sotamuseo.

Chairman of the Senate, Regent, Prime Minister and President of the Republic 1917—1937.

C.G.E. MANNERHEIM
Kenraali, ylipäällikkö, valtionhoitaja, sotamarsalkka, puolustusneuvoston puheenjohtaja, ylipäällikkö, Suomen marsalkka ja tasavallan presidentti 1918—1946. Kuva: Sotamuseo.

General, Commander-in-Chief, Regent, Field-Marshal, Chairman of the Defense Council, Commander-in-Chief, Marshal of Finland and President of the Republic 1918—1946.

Kansainliittoon luottaen

Kansainliitto mainittiin ensimmäisen kerran väliaikaista asevelvollisuuslakia vuoden 1918 lopulla eduskunnassa käsiteltäessä. Maalaisliiton kansanedustajan K.A. Lohen eduskunnassa esittämän lausunnon mukaan olisi odotettava, kunnes nähtäisiin,

”olisiko Yhdysvaltain presidentin suunnittelemalla Kansainliitolla todellista merkitystä. Kansainliitto vähentäisi sotilastaakkaa kaikilta kansoilta.”

Suomi kuvitteli itsenäisyytensä parinkymmenen ensimmäisen vuoden aikana Kansainliitolta odotettavissa olevan poliittisen ja sotilaallisen tuen huomattavan merkittäväksi ja pyrki kaikin käytettävissään olevin keinoin hankkimaan Kansainliiton tukea asemansa parantamiselle ja yleensä tur-

vallisuudelleen. Suomi sai ensimmäisen kerran tukea Kansainliitolta puolustautuessaan Ruotsin Ahvenanmaahan kohdistuvia vaatimuksia vastaan.

Ruotsi vetosi Versailles'n rauhankonferenssiin ja vaati Ahvenanmaan liittämistä Ruotsiin. Suomi huomautti, että kysymys ei kuulunut lainkaan rauhankonferenssille. Suomen kanta tuli myös konferenssin päätökseksi. Suomen eduskunta hyväksyi kesällä 1920 Ahvenanmaan itsehallintolain, joka antoi saariryhmälle omat maapäivät ja oman lainsäädännön. Tämän jälkeen Ruotsi teki asiasta uudelleen esityksen rauhankonferenssissa, joka ohjasi kysymyksen Kansainliittoon.

Kansainliitto teki 27.6.1921 päätöksen, jossa se tunnusti Suomen oikeudet Ahvenanmaan saariryhmään, mutta samalla vaati asukkaiden itsehallintoa vielä jonkin verran laajennettavaksi. Suomi oli hyvin tyytyväinen Kansainliiton päätökseen, sillä välit Ruotsin kanssa olivat ajoittain niin kireät, että Suomella oli vuosina 1919—1921 voimassa puolustus suunnitelma "Ruotsin keskitys" — RK. Suomalaiset pelkäsivät Ahvenanmaan irrottamiseen Suomesta tähtäävää Ruotsin hyökkäystä Lounais-Suomeen ja Pohjanmaalle. Valtioneuvosto teki muun muassa päätöksen tulenavauksesta. Rannikkoa lähestyviin Ruotsin sotalaivoihin oli tulenavaus kielletty, mutta maihinnousseita sotilaita oli sen sijaan ammuttava. Myöhemmin Ruotsi kuitenkin suunnitteli Suomen sotilaallista avustamista Kansainliiton pakotteiden muodossa.

Ahvenanmaan kysymyksen Kansainliitossa saama myönteinen ratkaisu rohkaisi Suomea pyytämään Kansainliittoa marraskuussa 1921 tutkimaan Itä-Karjalan ongelmaa. Neuvosto-Venäjän vastareaktio oli sangen jyrkkä ja epäedullinen Suomen ja Neuvosto-Venäjän suhteille. Neuvosto-Venäjähän piti Kansainliittoa vain kapitalististen voittajavaltioiden perhekokouksena. Samalla tavoin epäonnistui Suomen vetoaminen Kansainliittoon joulukuussa 1939 Neuvostoliiton talvisodan hyökkäyksen alettua. Viimeksi mainitusta tapauksesta tuli käytännössä Kansainliiton toiminnan päätepiste.⁷

Puolueettomuuspyrkimykset ja pohjoismainen suuntaus

Itsenäisen Suomen maanpuolustuskysymystä tutki järjestelmällisesti ja perusteellisesti ensimmäisenä rehtori Eirik Hornborgin puheenjohtolla vuosina 1923—1926 toiminut puolustusrevisio. Se selvitti myös Suomen

mahdollisuuksia järjestää turvallisuuskysymyksensä Sveitsin tapaan puolueettomaksi julistautumalla ja naapureiltaan puolueettomuutensa tunnustamista ja takeita anomalla. Teoreettisen tarkastelun ja historiallisten tapahtumien valossa tultiin siihen tulokseen, että heikon mutta alueeltaan laajahkon valtion on vaikeampi säilyttää puolueettomuuttaan kuin alueeltaan pienen ja vuorisen sekä siten helposti puolustettavan Sveitsin. Ainoastaan siinä tapauksessa, että Neuvostoliitto osoittaisi kansainvälistä oikeutta kohtaan suurempaa kunnioitusta kuin suurvallat yleensä olivat osoittaneet, voitaisiin odottaa yleislaatuisen puolueettomuudenjulistuksen tuovan jonkinmoisen turvan Suomelle.⁸

Samaan aikaan kirjoitettiin neuvostoliittolaisissa sotilasaikakauslehdissä, että Neuvostoliiton oli välttämätöntä sodan syttyessä vallata Suomi, ellei katsottaisi Suomella olevan mahdollisuuksia puolueettomuuden loukkausten torjumiseen. Hieman myöhemmin saatiin tietoja myös Neuvostoliiton kommunistisen puolueen sotilasaikakauslehtien kautta, että Neuvostoliiton kommissarissaan vuonna 1927 hyväksymästä strategisesta yleissuunnitelmasta, jossa Suomen puolueettomuutta pidettiin epäaitona ja Saksaa suosivana. Lisäksi Suomen ulkoasiainministeriön arkistossa on Neuvostoliiton Helsingin lähettilään Eric Assmus'en ulkoasiainministeri Antti Hackzellin ja pääministeri T.M. Kivimäen luona käynnin jäljeltä käsin kirjoitettu merkinnällä "erittäin salainen" varustettu seuraava paperi:

"Saadun tiedon mukaan on Neuvostoliiton lähettiläs Assmus kesällä 1935 tehnyt pääministeri Kivimäelle ilmoituksen, että aseellisen konfliktin syttyessä Keski-Euroopassa Neuvostoliitto ehkä on pakotettu oman turvallisuutensa takia miehittämään Suomen eräitä osia."

Tämä lausuma, jonka taustavaikuttimena oli Hitlerin lisääntyvä valta ja hyökkäävyys, osoitti Suomelle ja suomalaisille, että Suomen puolustus ei ollut riittävän uskottava pienelle valtiolle. Suomen puolustusneuvoston puheenjohtaja sotamarsalkka C.G. Mannerheim oli aikaisemmin todennut sanomalehdistölle antamassaan lausunnossa sen vaaran, minkä linoittamaton Ahvenanmaa aiheutti Ruotsille ja Suomelle. Keskustelu Ahvenanmaan yhteisestä puolustuksesta arvioitiinkin sopivaksi lähtökohdaksi Suomen tielle Pohjolan valtioiden puolueettomuusrintamaan. Päätös julkistettiin sitten pääministeri T.M. Kivimäen eduskunnalle antamassa hallituksen tiedonannossa 5.12.1935. Tiedonanto sisälsi puolueettomuusjulistuksen. Sen mukaan Suomen ulkopoliittikan olennaisiin tehtäviin kuului

EIRIK HORNBERG
*Kansanedustaja, puolustusrevisi-
onin puheenjohtaja 1923—1926.*

*Member of the Parliament,
Chairman of the Defense Com-
mittee 1923—1926.*

RUDOLF HOLSTI
*Ulkoasiainministeri, Lontoon-,
Tallinnan- ja Bernin- (Kansain-
liitto-) lähettiläs 1919—1940. Ku-
va: Sotamuseo.*

*Minister of Foreign Affairs, Am-
bassador to London, Tallin and
Bern (The League of Nations)
1919—1940.*

*”työskentely yhteistoiminnan aikaansaamiseksi Suomen ja Skandinavian
maiden välillä Pohjoismaiden yhteisen puolueettomuuden turvaamista
varten”.*

Eduskunta hyväksyi tiedonannon yksimielisesti. Ahvenanmaan puolus-
tuksen suunnittelussa Suomen ja Ruotsin yhteistoimin päästiin 7.1.1939
Tukholman sopimukseen. Ns. Jartsevin neuvottelut olivat kuitenkin jo ai-
kaisemmin osoittaneet, että Neuvostoliitolla oli epäilyksiä tällaista yhteis-
työtä vastaan. Lopullisesti asia kaatui Kansainliiton neuvoston istunnossa
27.5.1939. Lokakuussa 1939 käydyissä Suomen ja Neuvostoliiton välisissä
neuvotteluissa jouduttiin toteamaan uudestaan, että Suomen Ruotsin
kanssa yhteistoimintaan pyrkivä puolueettomuus ei ollut Neuvostoliiton
kannalta uskottavaa.¹⁰

Puolueettomuus omaan sotilaalliseen voimaan turvaten

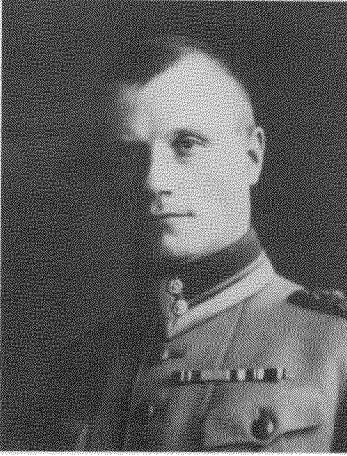
Jo Eirik Hornborgin puolustusrevisionin tutkimukset ja ehdotukset osoittivat, että eräs Suomen kaltaisen pienen valtion itsenäisyyden takeista oli hyvin järjestetty ja riittävän vahva puolustus. Valitettavaa oli, että ehdotuksesta toteutui vain laivaston rakentaminen, mikä sekin sitten myöhempien kokemusten valossa osoittautui vähemmän merkitykselliseksi. Siihen, että puolustusvoimien kehittäminen kokonaisuudessaan ei päässyt käyntiin, vaikutti osaksi vanhemman polven väistyminen nuorten jääkärien tieltä. Vasta puolustusneuvoston toiminnan alettua ja alueellisen liiketallanlepanon tultua toukokuussa 1934 voimaan, lähinnä eversti Leonard Grandell havaitsi ne suuret puutteet, joita oli maavoimien sotamateriaalissa.¹¹

Puutteiden korjaamista hidasti myös se, että valtakunnan talouselämän johdossa oli useita sellaisia korkeita johtajia, jotka eivät vielä toisen maailmansodan aattona uskoneet sodan syttymiseen. Vaikutusvaltaisimmat näistä miehistä olivat Väinö Tanner ja Risto Ryti. Maalaisliitossakin oli sellaisia henkilöitä, jotka mielellään suuntasivat säästämisintonsa puolustusvoimiin. Perushankinta- ja valtiotalouskomiteoiden puheenjohtajat — viimeksi mainitussa valtioneuvos J.K. Paasikivi — ymmärsivät kuitenkin puolustusvoimien tarpeet. Kun Mannerheim kesällä 1939 vaati yhteensä yli 2 miljardia perushankintoihin ja linnoittamiseen, Tanner kirjoitti niinkin myöhään kuin 26.7.1939 Paasikivelle Tukholmaan:

"Minuun on vähitellen syöpynyt se käsitys, että hän on päästettävä menemään. (=Mannerheimille on myönnettävä ero.)...Parin viime kuukauden aikana on hän esittänyt monia aivan järjettömiä vaatimuksia, joista on ollut pakotettu perääntymään...hän näyttää kopioivan venäläisten kenraalien tapoja, jotka vastaisia tappioita peläten ajoissa hankkivat syntipukkeja pelastaakseen itsensä." (Tanner mainitsee viimeisen virkkeen Risto Rytin lausumaksi.)

Mannerheimille olisikin ilmeisesti kesällä 1939 myönnetty ero, elleivät tavavallan presidentti Kyösti Kallio ja muun muassa Rudolf Walden ja J.K. Paasikivi olisi olleet toista mieltä. Paasikivi sanoi vastauksessaan Tannerille pelästyneensä maininnasta Mannerheimin erosta. Hän päätti kirjeensä:

"Olisi aivan puolustamatonta päästää M. pois nyt, kun maamme ulkopolitiininen asema on suuresti huonontunut ja on nyt nähdäkseen huonompi kuin koskaan ennen — vaikeampi kuin 1918, jolloin Venäjä oli voimaton ja maahan lyöty."

LEONARD GRANDELL

Puolustusrevisionin jäsen, järjestysoaston päällikkö, sotatalouspäälikkö ja kenraaliluutnantti 1923—1944.

Member of the Defense Committee, Chief of Organization Section, Chief of War Economics and Lieutenant-General 1923—1944.

VÄINÖ TANNER

Pääministeri, valtiovarainministeri ja ulkoasiainministeri 1926—1944. Kuva: Sotamuseo.

Prime Minister, Minister of Finance and Minister of Foreign Affairs 1926—1944.

Minä luulen, että Mannerheim vanhana sotilaana osaa arvostella asioita 'realisemmin' kuin 'siviilipolitikoit', sellaiset kuin Sinä ja minä.²¹²

Oliko sitten Mannerheimin ehdotuksilla, joita talouselämän korkeat päättäjät finanssipoliittisista syistä vastustivat, realistiset perusteet? Vastaus tähän kysymykseen on kiistattomasti myönteinen. Vaikka perushankintalaki — josta on kiitettävä A.K. Cajanderin ja Väinö Tannerin punamultahallitusta — hyväksyttiin eduskunnassa 3.5.1938, hankintoja ei saatu kaikilta osiltaan nopeasti käyntiin. Selvästi näkyvissä oleva sodan uhka ja siihen liittyvät sotamateriaalin vientikiellot haittasivat ulkomaisia hankintoja. USA:sta päinvastoin oli alustavasti sovittu aseiden ja ensi sijassa kenttätykistökaluston ostoista sekä ostojen rahoittamiseen tarvittavasta lainasta, mutta hallitus päätti kesällä 1939 jättää tämän mahdollisuuden käyttämättä. Kun liikekannallepanossa perustettaviksi suunnitelluilta yhdeksältä reserviläisdivisioonalta puuttui noin 100 000 kivääriä, panssarin-

RISTO RYTI

Valtiovarainministeri, Suomen Pankin pääjohtaja, pääministeri ja tasavallan presidentti 1921—1944. Kuva: Sotamuseo.

Minister of Finance, Governor of the Bank of Finland, Prime Minister and President of the Republic 1921—1944.

J.K. PAASIKIVI

Senaatin puheenjohtaja, Kansallis-Osake-Pankin pääjohtaja, Tukholman-lähettiläs, Moskovan-lähettiläs, pääministeri ja tasavallan presidentti 1918—1956. Kuva: Sotamuseo.

Chairman of the Senate, President of the Kansallis-Osake-Pankki, Ambassador to Stockholm and Moscow, Prime Minister and President of the Republic 1918—1956.

torjunta-aseistus kokonaan, ainakin 100 tykkiä ja lähes kaikki kenttätykistön ja kranaatinheittimistön ampumatarvikkeet, on tulevan ylipäällikön sotamarsalkka Mannerheimin kohdalla vähintään kysymys hätätilasta. Suunnitelluilta divisioonilta puuttui tämän lisäksi suuri osa sotilaspuvuista, sotilassaappaista ja teltoista. Jos sotatarviketehtaat olisi kesällä 1939 sotamarsalkka Mannerheimin vaatimuksen mukaisesti pantu käyntiin kolmessa vuorossa, joulukuun alussa olisi ollut valmiina jotakin. Aseiden ja ampumatarvikkeiden osalta ylipäällikön vaatimus toteutui vasta joulukuun ensimmäisinä päivinä 1939. Koulutettua reserviä, vaikka

100 000 nostomiestä oli jätetty kouluttamatta, olisi riittänyt vähintään kolmen lisädivisioonan perustamiseen. Aseiden ja varusteiden puuttuessa oli näiden divisioonien perustamisesta liikekannallepanon ensimmäisessä vaiheessa luovuttu. Näin oli menetelty, vaikka Hornborgin puolustusrevisionin mietintöjen valmistumisesta, Kansainliiton vaikutusvallan heikkenemisestä ja ainakin ns. Jartsevin neuvotteluista lähtien tiedettiin, että Suomen itsenäisyydellä ei ollut muuta realistista suojaa kuin riittämättömästi aseistetut ja varustetut puolustusvoimat.¹³

Useat hallituksen jäsenet Suomen kansan suuren enemmistön lisäksi olivat vielä marraskuussa 1939 sellaisen toiveajattelun vallassa, että Neuvostoliiton kanssa päästäisiin kaikesta huolimatta sovitteluratkaisuun. Hallitus neuvotteli 20.11.1939 reserviläisten lomauttamisesta, koulujen aloittamisesta ja evakuoitujen palaamisesta kotipaikkakunnilleen. Puolustusministeri Juho Niukkanen alkuperäisten muistiinpanojen mukaan näissä epävirallisissa neuvotteluissa lausuttiin mm. seuraavaa:

Ulkoasiainministeri Eljas Erkkö:

"Katson, että Venäjän vaatimukset Suomen alueeseen nähden eivät ole Pietarin turvallisuutta koskevia, vaan poliittisia, ts. että Venäjän päämäärä on saavuttaa vuoden 1914 rajat. Uskon, että Venäjä ei kuitenkaan tule hyökkäämään. Meille on tämän vuoksi edullista sekä ulkopoliittisesti että taloudellisesti, että kotiutetaan osa liikekannalle pannuista joukoista."

Valtiovarainministeri Väinö Tanner:

"Katson, että mobilisaatiolla ei ole ollut tehoa, vaikka sen toimeenpanon hyväksyin. Ei kehdetä puolustuslaitoksen aiheuttamaa rasitusta. Kommunistit ovat täydessä työssä ja täten annetaan heille vauhtia. Mielestäni 100 000 miestä aseissa riittää. Koulut pitäisi kaikki avata, koska lasten vanhemmat ovat kyllästyneet. Myös pimennykset ovat huonoja."

Ministerit Väinö Voionmaa, Ernst von Born ja Juho Koivisto olivat samaa mieltä edellisten ministerien kanssa. Puolustusministeri Juho Niukkanen, jolla oli takanaan sotamarsalkka Mannerheimin tilanteenarvostelu ja Saksasta saatua yksityistä informaatiota, oli jyrkästi toista mieltä ja uhkasi eroavansa hallituksesta näin sanoen:

"En näe meillä olevan tässä tilanteessa muuta turvallisuustaetta kuin oma puolustuskykymme, joten sen vahvistamiseksi on tehtävä kaikki mitä ikänä voidaan. En ole tilanteen suhteen ollenkaan niin optimistinen kuin yleensä näytetään olevan. En katso voivani ryhtyä tässä tilanteessa kotiutamaan jo puolustusasemaan keskitettyjä joukkoja. Jos sellaiseen päätetään ryhtyä, on tilalleni hankittava toinen mies."

KYÖSTI KALLIO
*Maatalousministeri, pääministeri
ja tasavallan presidentti 1919—
1940. Kuva: Sotamuseo.*

*Minister of Agriculture, Prime
Minister and President of the Re-
public 1919—1940.*

JUHO NIUKKANEN
*Maatalousministeri, valtiovarain-
ministeri ja puolustusministeri
1921—1940.*

*Minister of Agriculture, Minister
of Finance and Minister of Defen-
se 1921—1940.*

Kun pääministeri A.K. Cajander oli Niukkasen kannalla — vaikka ei esittänyt mielipidettään — päätökseksi tuli, että reserviläisten lomauttamisiin ei ryhdytä. Kuitenkin voidaan kysyä miten Suomen puolustuksen olisi käynyt, jos Neuvostoliiton ylittäessä kaikilla rintamilla Suomen rajat 30.11.1939 saman aikaisesti kaksi kolmannesta reserviläisistä olisi ollut matkalla lomalle koteihinsa? Sodan alettua kaikki ne ministerit ja ennenkaikkea Väinö Tanner, jotka vielä marraskuun lopussa pitivät sodan syttymistä mahdottomana, tukivat kaikin tavoin viimeiseen asti Suomen sodankäyntiä.¹⁴

Mannerheimin- ja Niukkasen ehdotuksia tarkasteltaessa on pakko Paa-sikiven tavoin myöntää, että he arvostelivat asioita realistisemmin kuin muut. Mannerheim tajusi muita selvemmin Suomen todellisen hätätilan. Siksi kesäkuun eroanomus oli hälytysmerkki hallitukselle. Myös marras-kuun 1939 eroanomuksella, jota oli valmisteltu kauan ennen ”Mainilan

laukauksia”, oli tarkoituksena ajan voittaminen varustautumista varten, kuten seuraavasta ilmenee:

”Olisi voitettava aikaa, jotta kansakunnan kaikilla varoilla saisimme tilaisuuden täyttää puolustuksemme huutavimmat aukot sekä myös tilaisuuden määrätietoisesti työskennellä sen mahdollisuuden hyväksi, joka tänään rupeaa olemaan havaittavissa Ruotsin yleisen mielipiteen kehityksessä suuntaan, jota meidän on pidettävä maamme tärkeimpänä ja ensimmäisenä poliittisena tavoitteena — liitto Ruotsin kanssa molempien maittemme puolueettomuuden puolustamiseksi.

Siinä tapauksessa, että voimainmittely itäisen naapurimme kanssa on väistämätön, ei olisi annettava vihollisemme määrätä ajankohtaa sen alkamiseksi. Jos ajankohta ei ole meidän määrättävissämme, on epäroimattua ostettava kaikki, mikä on saatavissa puolustuksen vahvistamiseksi. Sotilaallisen hankinnan on saatava vapaat kädet ja kaikkien muiden tarpeiden ja näkökohtien on väistytävä...

Armeijan henki on paras mahdollinen ja myös kansassamme on mieliala tällä hetkellä korkea, mutta Suomen kansa uskoo siihen, että sen Hallitus on huolehtinut valtakunnan puolustusvalmiudesta, ja armeija ei epäile, etteikö sillä tulisi olemaan riittävästi aseita siinä taistelussa elämästä ja kuolemasta valtakunnan perivihollisen kanssa, johon se kutsutaan.”

Sodan alettua 30.11.1939 Neuvostoliiton hyökkäyksellä kaikilla rajoilla sotamarsalkka Mannerheim riensi tasavallan presidentin luo ja ilmoitti hänelle luopuvansa eroanomuksestaan, mikäli maa tarvitsisi hänen palveluksiaan. Tasavallan presidentti nimitti sotamarsalkka Mannerheimin samana aamuna ylipäälliköksi.¹⁵

Mitä talvisota opetti Suomen maanpuolustuskysymyksen päättäjille?

Talvisotaan ja varsinkin sodan päättymiseen mennessä Suomi oli hankkinut lähes kaikki mahdolliset kokemukset maanpuolustuskysymyksen järjestämisessä ja testannut taistelukentällä tekemänsä ratkaisut. Vaikka maassa oli huomattavan voimakas Hitlerin Saksan vastainen yleinen mielipide, eduskunnan enemmistö, ja ennen kaikkea ”punamultahallitus”, Neuvostoliitto erehtyi Suomen puolueettomuuden uskottavuutta arvioidessaan. Neuvostoliiton tiedustelu pani liian suuren painon sille, että Suomen johtavan upseeriston valtaosa oli aikanaan saanut alustavan sotilaskoulutuksensa keisarillisessa Saksassa ja että Suomella ennen Tarton rauhansolmimista oli ollut Itä-Karjalan valloittamissuunnitelmia. Mahdollisesti myös Neuvostoliittoon siirtyneet ja sinne asettuneet punaiset pakoiset elättelivät näitä ajan kuluessa selvästi vanhentuneita arvioita.¹⁶

Suomen hallituksessa maanpuolustuspoliittisissa kysymyksissä päätök-

sia tekevät poliitikot olivat harvoja poikkeuksia lukuunottamatta lähes talvisotaan asti niin sinisilmäisiä, etteivät nähneet lähestyvän sodan merkkejä. Jo siitä ettei Neuvostoliitto hyväksynyt Suomen puolustuksellista liittoutumista Baltian suuntaan eikä myöskään Ruotsin suuntaan, olisi pitänyt havaita, ettei Neuvostoliitto katsonut vallitsevaa tilannetta lopulliseksi. Viimeistään tämä olisi tullut nähdä silloin, kun Neuvostoliitto 23.8.1939 Saksan kanssa solmitulla hyökkäämättömyyssopimuksella ja siihen liittyvällä salaisella lisäpöytäkirjalla oli saanut täysin vapaat kädet Suomen suunnalla.

Vuonna 1926 valmistuneesta Eirik Hornborgin puolustusrevisionin mietinnöstä lähtien sotilaat ja muutamat harvat porvarilliset poliitikot olivat selvillä siitä, ettei vaikeassa maantieteellisessä asemassa oleva pieni Suomi pystynyt hankkimaan itsenäisyydelleen muuta kestäväää turvaa kuin mahdollisimman vahvan oman maanpuolustuksen. Vuoden 1918 itsenäisyystaistelu oli kuitenkin jättänyt jälkeensä niin syvät haavat, että kesti lähes 20 vuotta ennenkuin koko Suomen kansa oli valmis rakentamaan tarpeelliseksi havaittua mahdollisimman vahvaa maanpuolustusta.

Tosiasioiden tunnustaminen tapahtui selvästi liian myöhään ja myöhästymisen seuraukset koituivat talvisodan taistelijoiden verisesti maksettaviksi. Maanpuolustusmiesten ja -naisten, puolustusneuvoston puheenjohtajan sotamarsalkka C.G. Mannerheimin ja puolustusneuvoston sekä puolustusvoimien valmistelut ja taistelut olivat kuitenkin niin tehokkaita, että Suomi kaikkien ulkopuolisten yllätykseksi säilytti itsenäisyytensä talvisodassa ja myös toisen maailmansodan loppuselvittelyissä.¹⁷

Kirjallisuusviitteet

1. Paasivirta, Juhani, Suomi vuonna 1918. WSOY Porvoo 1957, s. 57—80 ja 98—117.
2. Tervasmäki, Vilho, Eduskuntaryhmät ja maanpuolustus valtiopäivillä 1917—1939. WSOY Mikkeli 1964, s. 15—20.

3. Terä, Martti V. - Tervasmäki, Vilho, Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918—1939. Tammi Helsinki 1973, s. 20—31. Vrt. Hannula, J.O., Suomen vapaussodan historia. WSOY Porvoo 1938 ja Lappalainen, Jussi T., Punakaartin sota 1—2. Valtion painatuskeskus Helsinki 1981.
4. Paasivirta, Juhani Mt. s. 229—243.
5. Tervasmäki, Vilho Mt. s. 20—23; Terä, Martti V. - Tervasmäki, Vilho Mt. s. 32—71.
6. Jääskeläinen, Mauno, Suomen suhteet Neuvosto-Venäjäan itsenäisyysjulistuksesta Tarton rauhaan (Itsenäisen Suomen ulkopoliitiikan alkutaival. WSOY Porvoo 1962, s. 7—29); Tervasmäki, Vilho Mt. s. 23—25; Schauman, Henrik, Reunavaltiopoliitikka (Itsenäisen Suomen ulkopoliitiikan alkutaival, s. 121—144).
7. Broms, Bengt, Puolueettomuuskysymys ja Suomi Kansainliitossa (Itsenäisen Suomen ulkopoliitiikan alkutaival, s. 145—159); Tervasmäki, Vilho Mt. s. 23—25.
8. Puolustusrevisioiden, Suomen puolustusministeriön Puolustusministeriö Helsinki 1926, s. 1—23. Vrt. Puolustusrevisioiden mietintö 26.4.1926; Terä, Martti V. - Tervasmäki, Vilho Mt. s. 118—126. Neuvostoliiton nimitystä käytettiin vuodesta 1922 lähtien.
9. Tervasmäki, Vilho Mt. s. 35—39.
10. Numelin, Ragnar, Ahvenanmaan kysymys ja Wasastjerna, Hans R., Pohjoismainen suuntaus ja suunniteltu yhteistoiminta Ruotsin kanssa (Itsenäisen Suomen ulkopoliitiikan alkutaival, s. 105—120 ja 195—216). Vrt. Turtola, Martti, Tornionjoelta Rajajoelle. WSOY Juva 1984.
11. Terä, Martti V. - Tervasmäki, Vilho Mt. s. 143—189. Vrt. Selén, Kari, C.G.E. Mannerheim ja hänen puolustusneuvostonsa. Otava Keuruu 1980.
12. Tanner, Väinö, Kahden maailmansodan välissä. Tammi Helsinki 1966, s. 226—236.
13. Terä, Martti V. - Tervasmäki, Vilho Mt. s. 189—200; Jääskeläinen, Mauno, Keskustan ja vasemmiston yhteistyö (Valtioneuvoston historia 1917—1966. I. Helsinki 1977, s. 569—610).
14. Niukkanen, Juhon, Talvisodan puolustusministeri kertoo. WSOY Porvoo 1951, s. 109—111.
15. Mannerheim, G., Muistelmat II. Otava Helsinki 1952, s. 7—153.
16. Heinrichs, Erik, Mannerheim Suomen kohtaloissa II. Otava Keuruu 1959, s. 183—195.
17. Selén, Kari Mt. s. 325—355. Tanner, Väinö, Olin ulkoministerinä talvisodan aikana. Tammi Helsinki 1950. s. 405—428; Tervasmäki, Vilho Mt. s. 36—44.

Summary

PROPOSALS TO SOLVE THE DEFENSE OF FINLAND 1918—1940

By the Winter War, and certainly by the end of it, Finland had acquired nearly all possible experiences in organizing her defense and tested them on the battlefield. At the beginning Finland had placed trust in her own military strength. Having realized that she was too weak, Finland attempted to get help through a policy of alignment, the League of Nations or a policy of neutrality. Even though there was in Finland a rather strong public sentiment against the hitlerian Germany that was shared by the majority of the Diet and above all by the left-agrarian coalition government, the Soviet Union erroneously estimated the credibility of Finland's neutrality. The Soviet intelligence placed too much weight on the fact that the majority of the leading Finnish officers had received elementary military training in Imperial Germany and that before the conclusion of the Dorpat (Tartu) peace agreement Finland had plans to conquer East-Karelia. Possibly the red refugees, who had settled in the Soviet Union kept alive these ideas clearly worn out in the course of time.

In the Finnish government those responsible for national defense decisions were, with few exceptions, so blue-eyed that almost until the Winter War they failed to see the signs of the approaching war. The mere fact that the Soviet Union did not accept Finland's defensive alignment either with the Baltic states or Sweden, ought to have indicated that the Soviet Union did not consider the prevailing situation as final. At the latest this should have been realized when the Soviet Union had obtained by the signing of the non-aggression pact, including the secret protocol, with Germany on 23 August 1939 complete freedom of action vis-à-vis Finland.

After Eirik Hornborg's defense committee statement, soldiers and a few bourgeois politicians were aware of the fact that little Finland, in her difficult geographical position, had been unable to acquire any other form of enduring security but her own national defense made as strong as possible. As late as ten days before the outbreak of the Winter War, on 20 November 1939, the majority of the government, including all the social democrats, were ready to grant a leave of absence to two-thirds (200 000) of the reservists. Only the defense minister Juho Niukkanen's threat of resignation and his following words prevented the realization of a catastrophic decision:

"In this situation I don't see us having any other guarantee of security than our own defense capability, therefore, all that is ever possible to strengthen it must be done. I am not nearly as optimistic about the situation as one generally seems to be. Under such circumstances I don't consider myself capable of deactivating troops already concentrated in defensive positions. If this will be undertaken, you will have to find another man in my place."

Behind Niukkanen's counter-proposal were marshal Mannerheim's estimation of the prevailing situation and some detailed information received from Germany. When prime minister A.K. Cajander sided with Niukkanen, the decision was not to deactivate the reservists. Despite of this decision, the recognition of the facts came too late, particularly concerning the procurement of war materials. The consequences of this delay were dearly paid by the soldiers in the Winter War. However, those men and women participating in the national defense effort, as well as the chairman of the defense council C.G. Mannerheim and the defense forces in general, were so effective in their preparations and in their fighting that to the surprise of all outsiders Finland preserved her independence in the Winter War and in the final settlement of the Second World War.

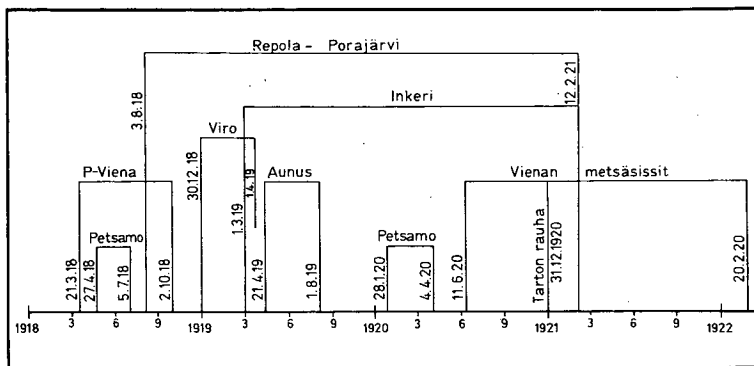
SUOMEN SOTILASJOHDON OSUUDESTA HEIMOSOTIIN

1800-luvun kansallistunne ja heimousaate sulki piiriinsä myös rajojen takana ja Suomenlahden eteläpuolella asuvat heimoveljet. Jääkäriilikeellä oli selkeänä tavoitteena ”rajantakaisten suomalaisten, vienankarjalaisten ja aunukselaisten, vapauttaminen Venäjstä ja heidän alueensa Suomeen yhdistäminen”.¹ ”Häme, Karjala, Vienan rannat ja maa, yks’ suuri on Suomen valta”, lauletaan jääkärien marssissa.

Itsenäistynyt Suomi yritti paitsi asein myös diplomaattista tietä ajaa asiaa. Hallitus esitti 2.1.18 Saksan valtakunnankanslerille, että Brest-Litovskin rauhanneuvotteluissa otettaisiin esille Suomen itsenäisyyden kansainvälisen tunnustamisen lisäksi Itä-Karjalan ja Petsamon alueiden liittäminen maahamme. Täällä luultiin Saksan tukevan pyrkimyksiämme, vaikka se itse asiassa käytti Suomea täysin itsekkäästi omien päämäärien saamiseksi eli liittoutuneiden karkottamiseen Itä-Karjalasta ja uuden itärintaman syntymisen estämiseen. Saksan sotilasjohto suunnitteli tämän tapahtuvan suomalaisten ja saksalaisten joukkojen yhteisin operaatioin. Tällöin Suomi saisi palkakseen Itä-Karjalan, mutta luovuttaisi Venäjälle kompensaaiona alueita Karjalan kannakselta. Eversti O. von Brandenstein suunnitteli uutta rajaa siten, että Inon ja Puumalan linnoitukset olisivat jääneet Venäjälle. Ludendorff olisi siirtänyt rajaa peräti Seivästön — Lipolan tasalle. Sekä valtionhoitaja Svinhufvud että ylipäällikkö, kenraali Wilkama, olisivat ainakin eräässä vaiheessa olleet suostuvaisia Inon luovuttamiseen. Suomen hallitus esitti jopa sotilasliittoaikin Saksan kanssa. Tästä ei kuitenkaan tullut mitään.²

Berliinin rauhanneuvotteluissa 3.—24.8.18 Suomi vetosi sekä strategiisiin syihin että kansallisiin näkökohtiin saadakseen luonnolliset rajat: Laatokasta Äänisjärven kautta Vienanmereen. Venäjä puolestaan halusi Pietarin suojaksi Karjalan kannasta Viipurin — Käkisalmen linjaa myöten. Neuvottelut lukkiutuivat molempien puolten tinkimättömiin vaatimuksiin.³ Länsivallat, erityisesti Englanti, suhtautuivat täysin kielteisesti Suomen pyrkimyksiin.

Pian rauhanneuvottelujen päätyttyä Saksa ja Venäjä liittivät Brest-Litovskin rauhansopimukseen salaisen lisäyksen, jossa Saksa sai oikeuden karkottaa liittoutuneet Itä-Karjalasta, mutta lupasi tämän jälkeen vetää

Heimosotien aikamäärät.

Time periods of Volunteer Campaigns.

pois sekä omat että suomalaiset joukot. Saksa lupasi vielä olla hyökkäämättä Pietariin ja takasi, etteivät suomalaisetkaan tätä tekisi. Kun sopimus julkaistiin 7.9.18, suomalaiset tunsivat tulleen harhautetuiksi.⁴

Diplomaattisten yritysten lisäksi käytettiin aseellisiakin keinoja. Ensimmäiset retkikunnat menivät rajan yli jo vapaussodan aikana ja viimeiset vasta Tarton rauhan jälkeen, talvella 1921—22. Operaatioisuuntia olivat Petsamo, Vienen Karjala, Aunus, Inkeri ja Viro. Sotatoimet olivat toisistaan riippumattomia, joten niitä voidaan tarkastella kutakin erikseen. Inkerissä ei ollut suomalaisia joukkoja, muilla rintamilla toimivat vapaaehtoiset, Petsamossa myös vakinaisen väen yksiköt, samoin Repolassa ja Porajärvellä.

Petsamo

Ensimmäinen yritys Petsamon liittämiseksi Suomeen syntyi yksityisestä aloitteesta, mutta sai senaatin tuen. Tämä perustui käsitykseen, että Suomella oli kiistan oikeus alueeseen, koska Aleksanteri II oli vuonna 1864 luvannut suuriruhtinaskunnalle Jäämeren rannalta korvausta Siestarjoen aselehtäälle luovutetusta maasta Suomenlahden rannalla.⁵

Retkikunta oli alistettu Oulun läänin maaherralle eikä sotilasjohtolla ollut sen kanssa mitään tekemistä. Sen pääosana oli värvätty joukko ”Lapin jääkärit”, johtajana tohtori Thorsten Renvall. Siihen liittyivät lisäksi

tohtori Onni Laitisen johtamat kymmenkunta ”Lapin rakuunaa”. Molemmat tohtorit johtivat yhdenvertaisina retkikuntaa eikä kummallakaan ollut minkäänlaista sotilaskoulutusta. Joukon varustus oli puutteellinen.

Raja ylitettiin 27.4.18 ja ensimmäinen kahakka oli Vuoremitunturilla 10.5.18, minkä jälkeen matkaa päästiin jatkamaan. Retkikunta ei onnistunut etenemään Petsamon vuonolle saakka. Vastassa olleet englantilaiset ja suomalaiset punaiset, joita tuki tykistötulellaan englantilainen risteilijä Cochrane, pakottivat sen perääntymään Parkkinasta 12.5.18. Saman tien vetäydyttiin aina Salmijärvelle asti ja parin päivän kuluttua oltiin jo Virtaniemessä Suomen puolella. Joukon tehtäväksi jäi nyt rajan vartiointi 5.7.18 saakka, jolloin Lapin jääkärit hajoitettiin. — Hyötyä ei yrityksestä ollut, mutta majuri Wallenius totesi myöhemmin, että retkikunnan toiminta oli vahingoittanut Suomen mainetta väestön keskuudessa.⁶

Hallitus yritti Pariisin rauhanneuvotteluissa ajaa asiaa saavuttamatta kuitenkaan tuloksia. Kun englantilaiset joukot vuoden 1919 syksyllä poistuivat Muurmannin rannikolta, näytti tilanne Suomen vaatimusten toteuttamiselle suotuisalta ja hallitus koetti diplomaattiteitse estää valkoisia venäläisiä ottamasta haltuunsa Petsamo. Sotaväen päällikkö, kenraali K. Wilkama, antoi 9.10.19 Jääkäriprikaatille esikäskyn komennuskunnan lähettämistä sinne. ”Meille historiallisesti kuuluva Petsamo, Jäämeren rannalla, on miehitettävä”. Tehtävään oli valittava yksi upseeri ja ”25 erittäin luotettavaa ja rohkeata miestä”. 18.10.19 annetun lisäkäskyn mukaan oli varauduttava lähettämään toinen komennuskunta Kantalahteen. Kumpaankin tuli valita upseeri ja 60 miestä sekä 2 konekivääriä miehistöineen.⁷

Yleisesikunta vastusti joukkojen lähettämistä. Poliittinen tilanne pakottaa olemaan valmiina taisteluun Karjalan kannaksella ja siellä tarvitaan kaikki joukot. Petsamon liittäminen Suomeen ei riipu sen miehittämisestä; tällä saattaa olla jopa poliittisesti epäedullinen vaikutus. Kantalahteen lähetetty pieni joukko joutuisi pian vaikeuksiin, ja venäläiset pakottaisivat vetämään sen sieltä pois. Joukon huolto olisi hankalaa ”pitkän ja erittäin kalliin etappilinjan” takia.

Jos hallitus kaikesta huolimatta päättää lähettää nämä komennuskunnat, Yleisesikunta pitää välttämättömänä seuraavia ehtoja. Johtajiksi on valittava arvostelukykyiset esiuupseerit. Kenraali Skobeltzinin, valkoisten venäläisten komentajan, kanssa on sovittava ainakin Kantalahden joukon

toiminnasta. Petsamoon on lähetettävä 50 miestä ja Kantalahteen 200, kumpaisellakin joukolla on oltava konekiväärejä.⁸

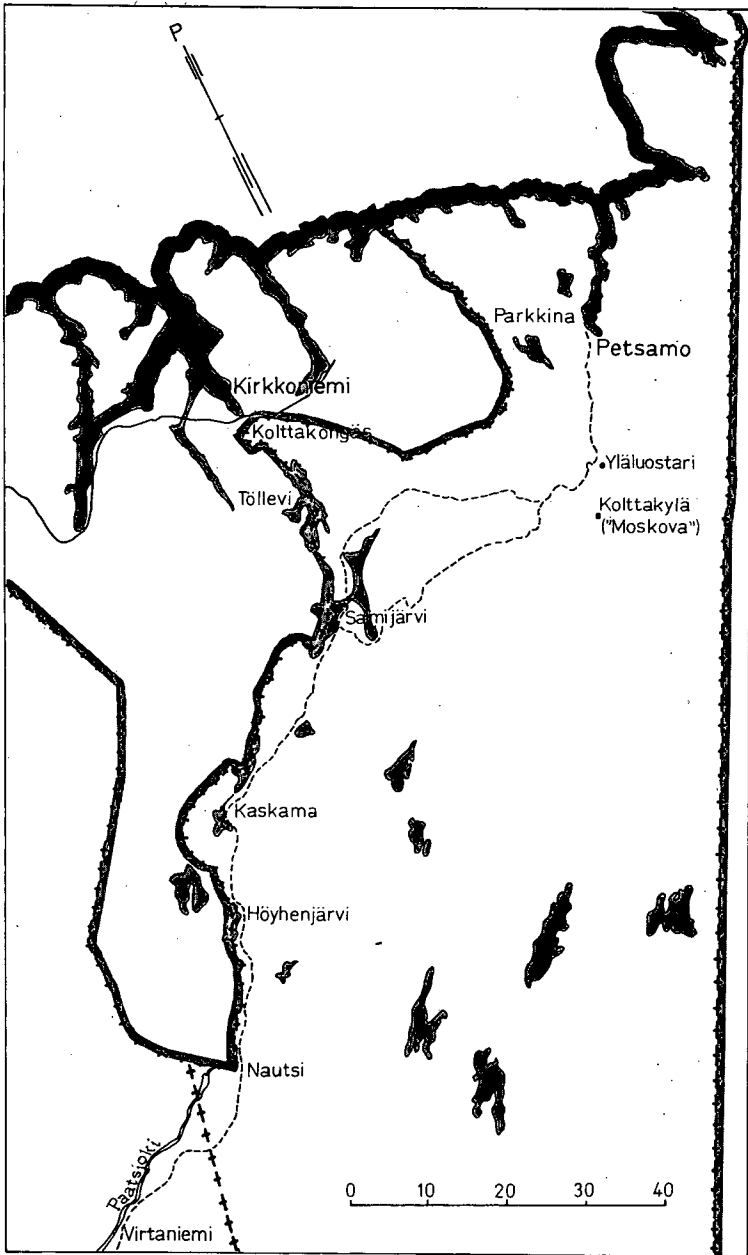
Sotaväen päällikkö näyttää tässä vaiheessa luopuneen joukon lähettämisestä Kantalahteen. Petsamon komennuskunnan tehtävänä olisi vartioida siellä olevia varastoja ja laitoksia sekä ”turvata alueen varsinainen asujaimisto Muurmannin punikkilegionasta Kantalahteen ja siitä pohjoiseen jääneiden sissijoukkojen mahdollisilta ryöstö- ja hävitysretkiltä”.⁹

Wilkama kiirehti 18.11.19 sotaministeriä vaikuttamaan hallituksessa ”siihen suuntaan, että Petsamoon mahdollisimman pian lähetetään Suomen vakinaisesta sotaväestä miehitysjoukko, vahvuudeltaan noin 60 miestä ja 2 konekivääriä”. Petsamo on ”Suomelle välttämätön ollakseen täydellisesti riippumaton Itämeren politiikasta”. Kun kerran Repola ja Porajärvi on liitetty Suomeen, niin ”vielä suuremmalla syyllä olisi Petsamo Suomeen yhdistettävä”.¹⁰

Valtioneuvosto päätti 20.12.19 lähettää retkikunnan Petsamoon ”suoje-lustarkoituksessa”, vahvisti sille ohjesäännön ja asetti määrärahan sen käytettäväksi. Komennuskunta on ”sotilaallisessa ja taloudellisessa suhteessa suoranaisesti Jääkäriprikaatin komentajan alainen. Sitten kun Petsamoon on saapunut valtion poliittinen komisiooni, on komennuskunnan päällikön oltava komisioonin johtajan kanssa yhteistoiminnassa”. Tehtäväksi määrättiin ”Suomen omaisuuden ja lennätin- ja puhelinyhteyden suojeleminen”, ”liikenteen suojeleminen kulkuteillä” sekä järjestyksen ylläpito ja väestön suojeleminen ”hävitykseltä ja ryöstöltä”. Valkoisiin venäläisiin on suhtauduttava sovinnollisesti, mutta punaisten venäläisten ja legioonalaisten suhteen on oltava varuillaan.¹¹

Petsamon ”I retkikunta” lähetettiin Kaartin Jääkäripataljoonasta Vaasasta, vahvuus 60 miestä, johtajana jääkäriluutnantti H. Sippus. Se saapui Ivaloon eli Kyröön, kuten paikkakuntaa tuolloin myös nimitettiin, vuoden vaihteessa, tosin vielä ilman kuormastoa, joka kuljetusvaikeuksien takia myöhästyi. Virtaniemeen eli rajalle retkikunta ehti 17.1.20.¹²

Todettakoon tässä yhteydessä, että maantie ulottui vain Ivaloon asti, ja se oli autokelpoinen ainoastaan kesäisin. Ivalosta Petsamoon on matkaa kaikkiaan 217 km ja Virtaniemeenkin jo 55 km.¹³

Petsamo.

Retkikunta pysähtyi rajalle joksikin aikaa osaksi huoltovaikeuksien, osaksi johtosuhteiden takia. Jääkäriprikaatin komentajan, everstiluutnantti T.E. Jernströmin mielestä Sippus oli ”urhoollisuudestaan ja innokkuudestaan huolimatta liian kokematon” vaatimaan tehtävään ja hän ehdotti siihen jääkärimajuri K.M. Walleniusta, Lapin Rajavartioston komentajaa. Retkikunta olisi alistettava Lapin Rajavartiostolle, jota näin voitaisiin käyttää sen apuna.¹⁴

Wallenius suostui tehtävään, mutta esitti eräitä varauksia. Retkikunnan vahvuus pitäisi nostaa 300:an, jotta se riittäisi Petsamon miehitykseen ja herättäisi väestössä luottamusta ja että ulkovallat käsittäisivät ”Suomen Hallituksen otteen vakavuuden Petsamon maahan”. Retkikunnan talous ja huolto pitäisi suunnitella vahvemmaksi ja sen olisi saatava oma pappi ja lääkäri.¹⁵

Valtioneuvosto teki 5.1.20 päätöksen retkikunnan johtosuhteiden järjestelystä. Walleniuksen piti heti matkustaa Petsamoon ottamaan käsiinsä retkikunnan ”yleinen johto”. Hänen oli myös toimittava sen ”poliittisten toimenpiteiden varsinaisena valvojana”. Hän on, ”mikäli ei ole kysymyksessä puhtaasti sotilaalliset asiat, lähinnä Ulkoasiainministeriön alainen, jolta hän tulee saamaan kaikki poliittiset ohjeensa”. ”Sotilaallisessa suhteessa” retkikunta on Jääkäriprikaatin komentajan alainen.¹⁶ — Päätöksestä ilmeisestikin unohdettiin tiedottaa Sotaväen päällikölle.

Wallenius ilmoitti 23.1.20, että Paatsjokivarsi on vapaa miehityksestä ja että hän seuraavana päivänä aloittaa etenemisen Nautsiin. Samana päivänä ulkoministeri R. Holsti kysyi sähköitse Walleniukselta, oliko hän sopinut venäläisten kanssa menemisestä rajan yli; ellei, oli odotettava Suomen puolella käskyä rajan ylittämistä. Seuraavana päivänä ulkoministeri sähköitti, että kenraali Miller, valkoisten venäläisten pohjoisrintaman ylipäällikkö, vastustaa jyrkästi retkikunnan menoa rajan yli, koska hän luulee Venäjän valtion omistavan lennätinlinjan ja majatalot Petsamossa. Ulkoministeriö aikoo todistaa niiden kuuluvan Suomelle. Kun asia on selvitetty, on retkikunnan oltava valmiina lähtemään liikkeelle.¹⁷

Jääkäriprikaati ilmoitti Sotaväen päällikölle 26.1.20, että Wallenius odottelee ulkoministerin määräystä mennä rajan yli ja kysyttiin, onko tällaista käskyä annettu. Wilkama vastasi, että Wallenius ”kuuluu suoraan Jääkäriprikaatin alle, joten hänen ei tarvitse odottaa Ulkoministeriön määräyksiä”. Seuraavana päivänä Wilkama pyysi ”Herra Sotaminis-

terin toimenpidettä, ettei tällä tavalla sivuuttamalla kaiken virkatien anneta määräyksiä suorastaan alaisilleni upseereille ilmoittamatta edes mitään siitä minulle”.¹⁸

Saatuana Sotaväen päällikön tulkinnan johtosuhteista Jääkäriprikaati lähetti Walleniukselle käskyn mennä rajan yli. Tämä ilmoitti asian ulkoministeriölle ja mainitsi aloittavansa etenemisen 28.1.20. Ministeri Holsti sähkötti vastaan, että valtioneuvoston päätöksen mukaan Walleniuksen on toteltava ulkoministeriötä, koska retki on ”poliittinen toimenpide”. Edelleen hän viittasi Milleriin ja että ”norjalaiset käyttävät hyväksensä joikaista retkenne mahdollisesti tekemää poliittista virhettä”.¹⁹

Holsti selosti sähkeitten vaihdon sotaministeri K.E. Bergille 28.1.20 ja väitti, että Wallenius on ”saamistaan kirjallisista ohjeista huolimatta joko omin päin tai joltain sotilastaholta saamansa, minulle tuntemattoman käskyn nojalla sittenkin astunut rajan poikki”. Sotilasviranomaiset ovat ilmeisesti ”tietämättömyydestä” rikkoneet ”kaiken diplomatian ensimmäisiä periaatteita” vastaan ylittämällä rajan ”vastoin maan korkeimman poliittisen johdon kieltoa”. Holsti ehdotti kuitenkin, että Wallenius pysytetään retkikunnan poliittisena johtajana, joka saa kaikki retkikunnan ”poliittisia tarkoituksia koskevat määräyksensä Ulkoasiainministeriltä”. Se että hän saa sotilasjohdolta puhtaasti sotilasluontoisia määräyksiä, ei saa tehdä hänestä ”poliittisissa asioissa sotilasjohdon alaista henkilöä”.²⁰

Holstin sotilasjohdolle antama koulumestariomainen ojennus ei vielä saanut johtosuhteita järjestykseen. Jääkäriprikaati kirjoitti Sotaväen päällikölle 31.1.20 Walleniuksen ilmoittaneen, että ulkoministeri vetoaa valtioneuvoston päätökseen 5.1.20, jonka mukaan hän on ”suorastaan ulkoministeriön alainen”. Prikaatin komentaja pyysi selvittämään asian ja ilmoittamaan siitä hänelle. Kun Wilkama ei tiennyt mainitusta päätöksestä, hän pyysi sotaministeriä toimittamaan hänelle siitä otteen, jonka hän saikin 6.2.20. Samalla sotaministeri Berg mainitsi ilmoittaneensa Holstillemme, että Wallenius ”sotilaana ei ollut velvollinen noudattamaan Ulkoministerin määräyksiä, ennenkuin hänelle aikaisempaa komentotietä ilmoitetaan, että hänen on määrätyissä olosuhteissa noudatettava Ulkoministerin välittämiä määräyksiä”.²¹

Koska retkikunta ”kaikissa taktillisissa suhteissa” oli Sotaväen päällikön alainen, sotaministeri pyysi ulkoministeriä vastedes lähettämään ”taktilliset määräykset” sotilasjohdon kautta.²²

Wilkama esitti 2.2.20 sotaministerille retkikunnan johtosuhteita tarkennettavaksi mm. siten, että ulkoministeri antaa ohjeet, jotka "koskevat retkikunnan sijoitusta, sen suhtautumista paikkakunnan väestöön sekä yleensä kaikkia poliittista luonnetta olevia asioita". Yleisesikunnan päällikkö, kenraali O.P. Enckell täsmensi ehdotusta siten, että Walleniuksen on ulkoministerin ohjeiden mukaan määrättävä, mitkä paikat on miehitettävä ja mitä on vartioitava, millä alueella ja miten järjestystä on ylläpidettävä sekä miten on suhtauduttava väestöön ja venäläisiin viranomaisiin. Holsti hyväksyi esityksen ja antoi sen tiedoksi Walleniukselle 13.2.20. "Te olette ensi sijassa poliittinen johtaja joka saa kaikki poliittiset ohjeensa ulkoministeriöltä ... jonkun ajan kuluttua saadaan järjestetyksi siviili- ja sotilaallinen edustuksemme ... toimikaa siis kuten tähänkin saakka".²³

Holsti sekaantui vielä kerran retkikunnan johtosuhteisiin. Hänen esityksestään valtioneuvosto 18.2.20 "katsoi hyväksi suostua" siihen, että konsuli E. Lampio määrätään konsuliksi Petsamoon. Hän on suoraan ulkoministeriön alainen ja "välittää kaikki Suomen Hallituksen antamat poliittiset ohjeet Petsamon alueen suomalaisen sotaväen päällikölle, jonka poliittisessa suhteessa on näiden ohjeiden mukaan toimittava". Wallenius jäisi nyt "sotilaalliseksi pääjohtajaksi" ja olisi poliittisissa ja taloudellisissa seikoissa Lampion lähin apulainen.²⁴

Wilkama piti Lampiota tällaiseen tehtävään sopimattomana ja Wallenius, saatuaan tiedon asiasta, sähkötti 24.3.20: "Minulla ei ole mitään halua toimia Lampion alaisena". Sotaministeri vei asian valtioneuvostoon ja saattoi 27.3.20 ilmoittaa Wilkamalle, että Lampion valtuudet oli peruutettu.²⁵

Retkikunta ylitti rajan 28.1.20, kuten Wallenius oli suunnitellut, Petsamoon se saapui 10.2.20. Hän ilmoitti ulkoministeriöön väestön olevan rauhallista ja neuvottelujen valkoisten venäläisten upseerien kanssa sujuneen ystävällisessä hengessä. Kuten jo monesti aikaisemmin, hän nytkin kiinnitti huomiota retkikunnan vähälukuisuuteen. Valtioneuvosto päätti 29.1.20, että retkikunnan tueksi oli lähetettävä "yhden jalkaväen komppanian suuruinen komennuskunta". Huoltovaikeuksien vuoksi vahventaminen tapahtui varsin hitaasti. Sotaministeri antoi 7.2.20 Jääkäriprikaatille käskyn varustaa 100 miestä lähtemään Petsamoon. Tämä ns. II

komennuskunta otettiin Kajaanin Sissipataljoonasta Tampereelta ja se aloitti matkansa helmikuun lopulla. Rovaniemeltä se lähti 1.3.20 ja saapui Petsamoon 17.3.20. Täällä oli nyt käytettävissä kaikkiaan 165 miestä. — Huollon vaikeuksia kuvaa, että Wallenius joutui 1.3.20 komentamaan Ivalossa olevasta rajavartiokomppaniasta ”30 miestä muonineen hoitamaan etappia Virtaniemestä Petsamoon”. Lopullisesti oli tarkoituksena järjestää huolto meritse. Suomesta lähetettiinkin laiva, mutta se ei ehtinyt perille ennenkuin Petsamosta oli luovuttava.²⁶

Bolshevikit saivat vallan käsiinsä Muurmanning alueella 21.2.20, mikä muutti olennaisesti tilanteen Petsamossa. Tänne kantautuneiden tietojen mukaan he puuhasivat valtausjoukon lähettämistä Petsamoon kansanäänestyksen toimeenpanemista varten. Rauhallisesta ratkaisusta ei ollut varmuutta ja Wallenius sähköttikin, ettei ”esiintymisellämme ole tarpeellista pontta, ellei sotaväkeä huomattavasti lisätä”.²⁷

Yleisesikunta ehdotti 26.2.20 Petsamon miehitysjoukon vahventamista pataljoonalla. Seuraavana päivänä Sotaväen päällikkö esitti sotaministerille ryhdyttäväksi ”kiireellisiin toimenpiteisiin muonan lähettämiseksi etappipaikkoihin tiellä Rovaniemi — Petsamo pataljoonalle ... sekä kokoamaan vähintään 2 kuukauden muonan ... Petsamoon”. Jääkäriprikaatin piti valmistaa pataljoona lähtövalmiiksi. Pohjanmaan Jääkäripataljoona sai 2.3.20 käskyn varautua lähettämään Petsamoon noin 500 miehen vahvuinen pataljoona.²⁸

Wallenius kiirehti apuvoimia moneen otteeseen, mm. 6.3.20 hän sähkötti: ”Ainoa keino Petsamon kysymyksen ratkaisuun on riittävän suuri miehitysjoukko. Tuhat miestä takaisi rauhan sisään ja ulospäin”. 14.3.20: ”Jos täällä tällä hetkellä olisi tuhat miestä ottaisain niillä valloittaakseni Muurmanskin Kuollan ja Aleksandrovskin jolloin kai ainakin Petsamon kysymys olisi lopullisesti ratkaistu”. 16.3.20 hän piti velvollisuutenaan ilmoittaa, että koska apujoukkoja ei tule, hän ei voi käytettävissään olevilla voimilla pitää Petsamoa. Holstin neuvo oli: ”Ehdottakaa rauhan säilyttämistä sielläkin kunnes lopullinen rauha tehdään” ja ”muistutan vielä kerran retkenne poliittinen suojelustoimenpide eikä sotilaallinen valtausretki-kunta”.²⁹

Bolshevikit tulivat Petsamoon 20.3.20 sekä maitse että meritse. Heidän vahvuudekseen on ilmoitettu 570 miestä, mutta toinen tieto puhuu 1000—2000 miehestä. Ylivoima oli joka tapauksessa moninkertainen.

Retkikunta vetäytyi Salmijärvelle, jotta ei olisi joutunut saarroksiin. Keli-rikosta huolimatta venäläiset lähtivät etenemään etelään päin ja yöllä 1.4.20 he saartoivat retkikunnan Salmijärven kyläaukeille. Syntyneessä taistelussa suomalaiset kärsivät tappioitakin ja joutuivat lopulta vetäytymään Virtaniemeen Suomen rajan taakse. Norjan puolelle joutui taistelussa 27 miestä, joista 6 haavoittunutta. Viimeiset joukot tulivat rajan yli 4.4.20.³⁰

Wallenius selostaa tapahtumia mm. seuraavasti. Retkikuntaa ei ollut varustettu sotaa varten, sitä oli pidetty ”poliittisena toimenpiteenä”. Patruunoita oli keskimäärin 100 kpl miestä kohden, Salmijärven taistelun jälkeen enää 22. Taistelukuntoisuus oli ”pitkällisen kovan vahtipalveluksen puutteellisen muonan taistelujen ja ankarien marssien vuoksi siinä määrin heikentynyt etten pitänyt viisaana uusiin taisteluihin antautumista annoin käskyn vetäytyä Virtaniemeen”.³¹

Helsingistäkin käsin yritettiin vaikuttaa tapahtumiin. Sotaväen päällikkö antoi 22.3.20 käskyn, että Petsamo oli miehittävä uudelleen. Hän esitti 26.3.20 sotaministerille, että hallituksen pitäisi vaatia Venäjää vetämään joukkonsa pois Petsamosta, johon Suomella on laillinen ja historiallinen oikeus. Samalla olisi ryhdyttävä kiireellisesti vahventamaan retkikuntaa ja sen huolto olisi varmistettava.³²

Holstin neuvot olivat seuraavanlaisia. ”Peräytykää jos ylivoima hyökkää välttääkää saartoa ja pakkoa mennä Norjan puolelle” (19.3.20). Salmijärvelle tuli 30.3.20 sähköitä: ”Kehotan teitä pysymään asemissanne”. ”Jos Petsamo tyhjenee otettakoon haltuun alue mikä ennen venäläisten hyökkäystä”.³³

Virtaniemeen saavuttuaan Wallenius sähkötettiin ulkoministerille: ”Katsoen tehtäväni päättyneeksi pyydän palata virkatehtäviini Rovaniemelle” ja sai 7.4.20 myöntävän vastauksen.³⁴

Pohjanmaan Jääkäripataljoona eli III retkikunta lähti Oulusta 8.4.20 ja saapui Ivaloon 16.4.20. Sen komentaja, jääkärimajuri G. Taucher määrättiin ”koko retkikunnan ylimmäksi päälliköksi” eli hänelle alistettiin aikaisemmin tulleet joukot, jotka hänen oli palautettava omiin joukko-osastoihinsa. Ne lähtivät 20. ja 21.4.20 etelää kohti.³⁵

Pohjanmaan Jääkäripataljoona sijoittui siten, että yksi kiväärikomppania oli Virtaniemessä ja huolehti rajan vartioinnista, loput pataljoonasta oli Ivalon seuduilla. Tiedustelu rajan yli kiellettiin. Valtioneuvosto päätti

22.6.20, että pataljoona oli siirrettävä takaisin varsinaiseen majapaikkaan. Pääosa saapui Ouluun 15.7.20, loput muutamia päiviä myöhemmin. Rajan vartiointi jäi Lapin Rajavartiostolle.³⁶

Suomalaisten vetäytyminen Petsamosta lopetti taistelut, mutta venäläiset vahvensivat kuitenkin siellä joukkojaan. Yleisesikunnan tietojen mukaan heillä oli 10.6.20 noin 1500 miestä ja he valmistivat puolustuskuntoon Vuoremia Petsamon ja Salmijärven välillä.³⁷

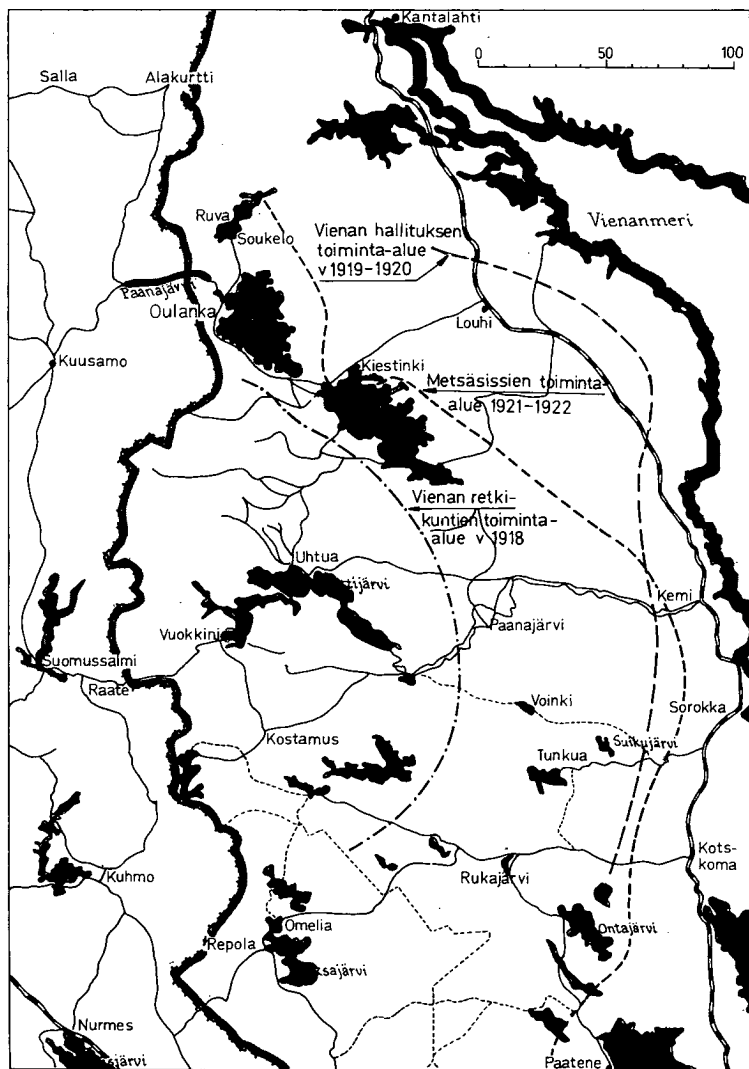
Petsamon kysymys ratkesi Tarton rauhassa Suomen hyväksi. Kun sopimus astui voimaan 1.1.21, venäläiset poistuivat Petsamosta ja Suomen rajavartioviranomaiset ottivat sen haltuunsa.

On helppo sanoa, että ensimmäinen yritys Petsamon haltuun ottamiseksi oli diletanttien toimintaa eikä voinut onnistua. Yhtä selvästi on nähtävissä, että toinen yritys epäonnistui sen vuoksi, ettei valtiolta antanut sotilasjohdon käyttöön riittävästi resursseja, joita kylläkin olisi ollut olemassa. Haitallisesti tietenkin vaikutti myös johtosuhteiden järjestely ja Holstin sekaantuminen asioihin ”poliittisine” näkökantoineen. Puolinnaiset toimenpiteet niinhyvin joukon vahventamisessa kuin varsinkin sen huollon järjestelyssä eivät voineet johtaa tuloksiin. —Yleisesikunnan käsitys toiminnan mahdollisuuksista osoittautui realistiseksi, kun se kehotti luopumaan ajatuksesta.

Vienan Karjala

Itä-Karjalan kysymys oli esillä koko vapaussodan ajan. Käydessään Karjalan rintamalla 23.2.18 Mannerheim lupasi vapauttaa koko Karjalan — ”miekantuppipäiväkäskey”, joka muistettiin vielä jatkosodan alkaessa. Kansallisuus- ja heimoaatteen lisäksi sekä poliittisen että sotilasjohdon kannanottoihin vaikutti puhtaasti defensiivinenkin tekijä. Itärajan turvaaminen jatkuvaksi tunnettua uhkaa vastaan olisi helpompaa, jos se voitaisiin siirtää luonnollisempaan paikkaan, suurten järvien kannaksille.³⁸

Vapaussodan alettua tuli Päämajaan jatkuvasti avunpyyntöjä, joita esittivät sekä eriaisteiset kokoukset Karjalassa että Suomeen paenneet karjalaiset. Esimerkiksi Joensuuhun kokoontuneet karjalaiset lähettivät 17.3.18 kirjelmän, jossa he pyysivät Ylipäällikköä antamaan joukkojensa marssia rajan yli ajamaan pois ”punaiset roskajoukot”.³⁹

Vienan Karjala (Toiminta-alueet Kuussaaren mukaan).

East Karelia (Viena).

Vienan Karjalan vapauttamiseksi perustettiin vapaaehtoisretkikuntia: — jääkärikapteeni K.M. Walleniuksen johtamat Kuusamon komennuskunta ja Kuolajärven pataljoona, yhteensä 1000 — 3000 miestä sekä — everstiluutnantti C.W. Malmin retkikunta, jota hänen sairastuttuaan johti heinäkuusta alkaen jääkärikapteeni T. Kuisma.

Vienaan kokoontuneiden suomalaisten punakaartilaisten eli ”Suomen punaisen kaartin pohjoisen rintaman” tarkoituksena oli hyökätä Suomeen kahdesta suunnasta, Kuusamon kautta Ouluun sekä Sallan kautta Rovaniemelle ja Tornioon. Näin syntyisi Pohjois-Suomeen uusi rintama ja valkoisen armeijan yhteydet Ruotsiin katkeaisivat. Punaiset tulivat rajan yli Kuolajärven (Sallan) Kurtissa 23.3.18, mutta yritys torjuttiin. Kuusamon suunnalla sattui ensimmäinen kahakka yöllä 27./28.3.18 rajan takana Paanajärveltä itään olevassa Soukelon kylässä. Ylipäällikkö oli jo 15.3.18 antanut retkikunnille tehtäväksi edetä rajan yli. Kumpaisellakin suunnalla joukot työnsivät vihollisen muutaman kymmenen kilometrin päähän rajasta, mihin rintamat juutuivat paikoilleen lokakuun alkupuolelle asti, jolloin englantilaisten alainen Muurmannin legioona pakotti joukot vetäytymään Suomen puolelle.⁴⁰

Everstiluutnantti Malmin retkikunnan pääjoukko aloitti etenemisensä Vienaan Suomussalmen Raatteesta 21.3.18, toinen osa hieman myöhemmin Kuhmosta. Molemmat osastot yhtyivät Vienan Paanajärvellä 5.4.18 ja lähtivät kohti Vienan Kemiä, jota ei kuitenkaan kyetty valtaamaan. Retkikunnan oli pakko vetäytyä Uhtualle, jota se piti hallussaan lokakuun alkupuolelle saakka. Muurmannin legioona karkotti sen täältä samoin kuin Walleniuksen joukot Kuusamon ja Sallan suunnilta.⁴¹

Englantilaisten toimet suomalaisten vapaajoukkojen karkottamiseksi Vienasta herättivät Suomen hallituksessa levottomuutta ja pelkoa hyökkäysten jatkumisesta Suomeen, jolloin kapinalliset yrittäisivät uutta valankumousta. Punaista terroria paenneet karjalaiset pyysivät lokakuun lopulla englantilaisia estämään väestön terrorisoimisen ja sallimaan sen perustaa suojeluskuntia turvakseen. Suomen hallitus tuki karjalaisia ja pyysi Englannin hallitukselta lupaa Uhtuan ja Vuokkiniemen kuntien miehittämiseen. Tähän Englanti ei suostunut, semminkin koska sen tietämän mukaan ei mitään terroria ollut esiintynyt ja koska se epäili Suomen miehittämiä alueita käytettävän saksalaisten hyväksi. Englanti varoitti vakavasti Suomea ryhtymästä minkäänlaisiin sotatoimiin rajojensa ulkopuolella.⁴²

Kun englantilaiset syksyllä 1919 poistuivat Muurmannilta, he jättivät rintaman valkoisille venäläisille eli Pohjois-Venäjän Tasavallan joukoille. Jonkin verran karjalaisia oli liittynyt englantilaisten perustamaan Karjalan Legioonan. Kesällä 1919 sekä englantilaisiin tukeutuneet että Suomeen suuntautuneet karjalaiset päättivät yhteistoiminnasta ja julistivat Karjalan riippumattomaksi Pohjois-Venäjän Tasavallasta sekä asettivat "Vienan väliaikaisen toimikunnan" ajamaan Karjalan vapauspyrkimyksiä.

Englantilaisten poistuttua heidän johdossaan olleet karjalaiset vähitellen siirtyivät Vienan väliaikaisen toimikunnan joukkoihin. Tämän johdosta Pohjois-Venäjän hallitus alkoi lähettää rangaistusretkikuntia Vienaan pakottaakseen karjalaisia riveihinsä ja estääkseen heidän vapausliikkeensä. Karjalaiset joutuivat monin paikoin taisteluun näitä retkikuntia vastaan. Kahakat päättyivät yleensä karjalaisten voittoon. Vuoden 1919 loppuun mennessä Viena oli väliaikaisen toimikunnan hallussa.⁴³

Kun bolshevikit olivat helmikuussa 1920 kukistaneet valkoiset venäläiset, he ryhtyivät levittäytymään Muurmannin radalta länteen päin. Suomen hallitus lähetti 28.2.20 neuvostohallitukselle pyynnön, että sen sotajoukot eivät tunkeutuisi Vienaan, koska alueen kunnat olivat kansojen itsensä määräämisoikeuteen vedoten ruvenneet järjestelemään olojaan. Bolshevikit jatkoivat kuitenkin etenemistään ja saapuivat Uhtualle 19.3.20.

Karjalan ensimmäiset maakuntapäivät oli kutsuttu kokoontumaan Uhtualle 21.3.20. Bolshevikit lupasivat taata kokouksen turvallisuuden. Heti aluksi maakuntapäivät vaativat bolshevikkeja poistumaan Vienan hallituksen alueelta, mihin nämä muutaman päivän kuluttua suostuivatkin. 22.3.20 maakuntapäivät hyväksyivät yksimielisesti julkilausuman, että "Vienan-Karjala tahtoo itse vapaasti hoitaa asiansa sekä irtautua Venäjän valtakunnasta". Tuleva valtiollinen asema ratkaistaisiin kansanäänestyksellä. Väliaikaisen toimikunnan tilalle valittiin "Karjalan väliaikainen hallitus". Tämä ryhtyi heti järjestelemään alueen oloja ja yhteyden ottaminen Suomen hallitukseen johti mm. lainan saantiin. Suomen hallitus lähetti edustajansa Vienaan.⁴⁴

Keväällä bolshevikit ryhtyivät Vienan Karjalan valtaukseen ja 18.5.20 he ottivat haltuunsa Uhtuan kohtaamatta juuri lainkaan vastarintaa. Väli-

aikainen hallitus ei ollut kiinnittänyt huomiota puolustusvoimien luomiseen, sillä se oli kuvitellut voivansa toteuttaa alueen itsenäistymisen rauhanoimaisesti. Vienan hallitus pyysi nyt Suomelta apua bolshevikkien karkottamiseksi. Suomen hallitus ei katsonut voivansa tehdä muuta kuin lähettää Moskovaan jyrkän vastalauseensa.⁴⁵

Vuokkiniemeen 11.6.20 kokoontuneet toiset maakuntapäivät päättivät muodostaa vapaaehtoisen vapautusarmeijan ja julistaa yleisen liikekannallepanon. Vapaajoukoilla oli aluksi menestystäkin, ne pitivät koko kesän hallussaan läntistä Vienaa Uhtuan — Kiestingin tasalle asti. Kun bolshevikit saivat kerättyä riittävästi voimia, he pakottivat karjalaiset perääntymään mainitulta linjalta ja Tarton rauhansopimuksen johdosta he syksyllä vetäytyivät Suomeen.⁴⁶

Bolshevikkien valtaan joutuneilla alueilla vallitsi terrori ja mielivalta. Miehiä vietiin puna-armeijaan, naisia pakkotyöhön. Varsinkin Tarton rauhan jälkeen joutuivat kostotoimien kohteiksi sekä Vienan Karjalan hallituksen joukoissa että englantilaisten alaisina bolshevikkeja vastaan taistelleet, minkä vuoksi heidän oli pakko paeta Suomeen tai vetäytyä piilopirteille. Suomeen paenneet ryhtyivät suunnittelemaan taistelua neuvostojärjestelmää vastaan ja saavuttivat heti laajaa kannatusta Vienassa, jossa ruvettiin perustamaan komppanian vahvuisia taisteluyksiköitä. Näistä muodostui Karjalan Metsäsissirykmentti. Kansannousun aatteellisena johtajana oli karjalainen Vasili Levonen, joka tunnettiin peitenimellä Uuki Väinämöinen ja sotilaallisena johtajana aluksi suomalainen reservin luutnantti Jalmari Takkinen eli Ilmarinen. Suomesta liittyi metsäsissihin 27 jääkäriä ja noin 500 muuta vapaaehtoista.

Ensimmäinen aseellinen yhteenotto tapahtui 28.10.21 Voingissa, noin 65 km Rukajärveltä pohjoiseen. Vaikkakin kahakka sattui sissien taisteluvalmiuden kehittymisen kannalta liian aikaisin, johti se yleiseen nousuun bolshevikkeja vastaan. Suurimmillaan vapausarmeija nousi noin 3000 mieheen ja jouluun mennessä se oli saanut haltuunsa alueen, jonka itäraja oli linja Pórajärvi — Seesjärvi — Suikujärvi — Tuoppajärvi. Metsäsissit hallitsivat nyt jonkin verran laajempaa aluetta kuin väliaikainen hallitus vuonna 1920. Joulusta 1921 vapausarmeijaa komensi jääkärimajuri Paavo Talvela.

Jo vuoden 1921 lopulla neuvostohallitus ryhtyi keskittämään voimia Vienaan kansannousun tukahduttamiseksi; marraskuun lopulla arvioitiin

joukkoja olleen noin 1400 miestä ja kuukautta myöhemmin jo 30000. Yli-voiman edestä oli metsäsissien ankaria taisteluja käyden vetäydyttävä Suomen rajan taakse, viimeiset 20.2.22. Pakolaisia tuli kansannousun johdosta Suomeen noin 11000. Taistelutahto ei voinut korvata puutteellista, improvisoitua organisaatiota ja vähäistä koulutusta taisteltaessa vihollisen vakinaisia, lukumäärältäänkin ylivoimaisia joukkoja vastaan. — Suomalaiset vapaaehtoisetkin olivat enimmäkseen nuoria, jotka eivät olleet suorittaneet asevelvollisuuttaan; suureksi osaksi he olivat koululaisia.⁴⁷

Vapaaehtoistelijat vetosivat Suomeen monin tavoin. Hallitukselta pyydettiin diplomaattista tukea, mm. Karjalan asian viemistä Kansainliittoon. Vapaaehtoisten lisäksi vetoaminen Suomen kansaan johti myös keräyksiin taloudellisen avun toimittamiseksi. Tämän seurauksena oli sosiaalidemokraattien välikysymys eduskunnassa. Vastauksessaan 21.12.21 pääministeri totesi, ettei hallitus ollut sekaantunut kansannousuun, vaan oli vain toiminut Suomen puolueettomuuden turvaamiseksi. Kansannousu johtui siitä, ettei neuvostohallitus ollut toteuttanut poliittisen vapauden periaatetta Karjalassa. — Todettakoon tässä yhteydessä, että neuvostohallitus oli jo kesällä 1920 perustanut ”Karjalan työkansan kommuunin”, jonka se väitti täyttävän Tarton rauhansopimuksen edellytykset kansan itsemääräämisoikeudesta.⁴⁸

Suomessa hallituksen ja erityisesti sisäministeri H. Ritavuoren toiminta kansannousun yhteydessä aiheutti laajaa paheksuntaa. Hallitus myöntyi neuvostohallituksen vaatimukseen riisua aseista rajan yli Suomeen vetäytyneet taistelijat. Sisäministerin käskystä suomalaiset vapaaehtoiset vangittiin rajalla ja kuljetettiin pois vankikyydillä. Tätä toimintaa ei pääministerikään hyväksynyt ja se johtikin mielialan kiristymiseen. Ainakin välillisenä seurauksena pidetään ministeri Ritavuoren murhaa.⁴⁹

Itä-Karjalan itsenäistymispyrkimykset loppuivat tosiasiallisesti siihen, kun metsäsissien viimeiset joukot tulivat rajan yli Suomeen. Vetoomuksista Kansainliittoon ja Kansainväliseen tuomioistuimeen ei ollut apua. Myös Viron ja Englannin välitysyrietykset epäonnistuivat neuvostohallituksen jyrkän kielteisen kannan vuoksi.⁵⁰

Aunus

Jo vapaussodan aikana puuhattiin retkikuntaa Aunuksen vapauttamiseksi. Sitä varustettiin Sortavalassa, mutta se ei ollut vielä valmis sodan

päätyessä. Pääliköksi oli suunniteltu everstiluutnantti W. Hägglundia. Vaikka rajan takaa tuli avunpyyntöjä, valtiovalta ei enää sodan päätyttyä suostunut sen lähettämiseen. Hallituksen haluttomuus johtui ensisijaisesti Englannin asenteesta. Suomen hallitus ilmoitti tammikuussa 1919, että sen joukot olivat menneet rajan yli Repolaan vain suojataksen väestöä bolshevikkeja vastaan.⁵¹

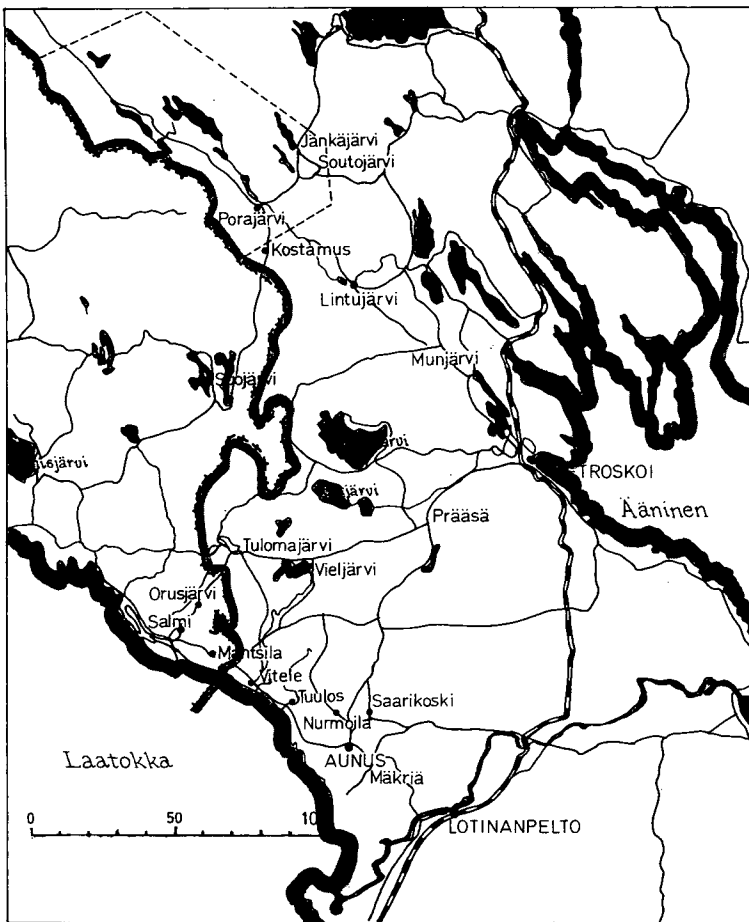
Kun bolshevikit vuoden 1918 lopulla valtasivat Porajärven ja sen naapuripitäjät, pakeni sieltä väestöä Suomen puolelle. Näitä sekä suomalaisia vapaaehtoisia kerääntyi Suojärvelle ja 6.1.19 lähti pieni retkikunta rajan yli, valtasi Porajärven ja pyysi apua Suomesta. Englantilaisien vastustavan asenteen vuoksi hallitus ei reagoinut pyyntöön ja tammikuun puolivälissä bolshevikit karkottivat retkikunnan takaisin Suomeen.⁵²

Helmikuun alussa muodostettiin toimikunta järjestämään vahvempaa retkikuntaa Aunuksen vapauttamiseksi. Tarkoitus oli julistaa Aunus itsenäiseksi, valita sille oma hallitus ja sitten yhdessä Suomen hallituksen kanssa neuvotella liittoutuneiden kanssa Itä-Karjalan kysymyksestä.⁵³

Yleisesikunta laati 17.3.19 muistion, jossa se asettui vastustamaan Aunuksen valtausta, vaikka totesikin, että se olisi ”sekä moraalinen että aineellinen voitto ja muodostaisi käsissämme painavan pantin vastaisille rauhanneuvotteluille”. Valtaus kuitenkin kiinnittäisi neuvostohallituksen huomion Suomesta uhkaavaan vaaraan, joten se ryhtyisi tehostamaan Pietarin puolustusta. Tämä taas vaikeuttaisi sen valtaamista, mitä pidettiin tärkeimpänä, koska ”sen kautta lankeaisi Aunus sitävastoin taisteluita Suomelle”.

Vapaaehtoisia retkikuntia vastustettiin, koska niistä oli hyvin huonoja kokemuksia, viimeksi Uhtuan eli Malmin — Kuisman retkikunnasta, joka oli ”täydellisesti epäonnistunut”. Koska arveltiin, että retki kuitenkin toteutetaan, Yleisesikunta esitti oman käsityksensä siitä, miten sen pitäisi tapahtua.

”Operatsionin päämääränä” olisi Petroskoin ja Lodelnoje Poljen (Lotinapellon) valtaus sekä Muurmannin radan katkaiseminen, jolloin sitä ei voitaisi käyttää joukkojen siirtoihin. Molempien valtauksien on tapahduttava yllättävästi ja ellei se ”ensi hyökkäyksellä onnistu, on suunnitelman katsottava menettäneen suurimmat onnistumismahdollisuutensa”.

Aunus.

Joukot keskitetään Sortavalaan, josta ne marssivat Mantsilaan, Orusjärvelle ja Suojärvelle. Yhteensä tarvitaan 2000 miestä. Operaatio tapahtuisi seuraavasti. Mantsilan ryhmä, 1000 miestä, etenee Aunukseen ja valtaa kaupungin viimeistään toisena ”eteenmarssipäivänä”; yksi komppania kiertää jäitse Laatokan kautta. Lotinanpelto vallataan neljäntenä päivänä. Orusjärven ryhmä, 500 miestä etenee Tuloma- ja Vieljärvien kautta

Prääsään ja yhtyy siellä Säämäjärven kautta hiihtävään Suojärven ryhmään, vahvuus myös 500 miestä. Yhdessä ryhmät valtaavat Petroskoin. Vallattujen alueiden väestöstä perustetaan suojeluskuntia turvaamaan hyökkäysjoukkojen ”etappilinjoja”.

Muistiossa todetaan lopuksi, että jos retkikunta varustetaan tarpeellisella määrällä raskaita ja keveitä konekiväärejä, niitä ei riitä liikekannallepanossa perustettaville B-divisioonille.⁵⁴

Yleisesikunta ehdotti rajan sulkemista operaation salaamiseksi sekä huollon järjestämistä varaamalla rajalle riittävät, muistiossa lasketut määrät muonaa, rehua, lääkintämateriaalia, aseita ja a-tarvikkeita sekä viestivälineitä.⁵⁵

Valtionhoitaja Mannerheim oli samaa mieltä kuin Yleisesikunta: Pietarin valloittaminen ratkaisisi Itä-Karjalan kohtalon. Retkelle olisi saatava Englannin lupa ja hän itse päättäisi, milloin se voitaisiin aloittaa. Hallitus pohti asiaa useissa istunnoissa, ja monien vastakkaisten kannanottojen jälkeen se päätyi 3.4.19 antamaan luvan Aunuksen vapauttamiseen vapaaehtoisjoukoin, jotta väestö voisi ”käyttää hyväkseen itsemääräämisoikeuttaan”.⁵⁶

Aunuksen valtaus alkoi yöllä 20./21.4.19, jolloin joukot ylittivät valtakunnan rajan. Retkikunnan vahvuus oli 1000 miestä, vaikka Yleisesikunnan suunnitelma olisi edellyttänyt kaksinkertaista määrää. Hallitus oli aluksi antanut luvan 1000 miehen pestamiseen, mutta toukokuussa sallittiin hankkia lisää vielä 2000 miestä, joten vahvuus suurimmillaan oli noin 3000 miestä.⁵⁷

Retkikunnan johdossa tapahtui useita henkilövaihdoksia. Aluksi piti jääkärimajuri G. von Hertzenin olla sen johtajana, mutta Yleisesikunta määräsikin eversti A. Tuntzelmanin. Hän ei ollut tehtävässä kauan, uudeksi johtajaksi tuli jääkärieverstiluutnantti G. Gadolin. Toukokuun alussa päällikkyyks siirtyi jääkärieversti A. Sihvolle. Hän anoi eroa 20.8.19 ja hänen seuraajakseen Tasavallan presidentti nimitti jääkärimajuri P.Talvelan.⁵⁸

Yleisesikunta piti retken ylimmän johdon tiukasti käsissään, mikä ilmenee esimerkiksi ”virkaohjeesta everstiluutnantti Gadolinille” 17.4.19. ”Everstiluutnantti Gadolin määrätään johtamaan Aunuksen retkikunnan sotatoimia retkikunnan ylimpänä sotilaallisena päällikkönä... Kaikissa retkikuntaa koskevissa kysymyksissä on (hän) välittömästi ja ainoastaan Yleisesikunnan Päällikön alainen”. Hänen oli valvottava ja ohjattava

kaikkia sotatoimia ja pidettävä huolta siitä, että eri ryhmien komentajat tarkoin noudattavat ylijohdon käskyjä ja ”tarpeen vaatiessa ryhdyttävä mitä ankarimpiin toimenpiteisiin kurin hölytymisen estämiseksi”. Retkikunnan ”virallisena toimeenpanijana on Aunuksen komitea”, jonka nimissä kaikki käskyt ja kirjelmät allekirjoittaa joku komitean jäsen. Gadin vastaa kuitenkin siitä, että ”hänen laatimaansa sanamuotoa kaikissa kirjelmissä noudatetaan ja ettei mitään käskyä hänen tietämättään ja hyväksymättään anneta”.⁵⁹

Operaatiota lähdettiin toteuttamaan Yleisesikunnan 17.3.19 esittämän suunnitelman mukaisesti. Retkikunta jaettiin neljään pataljoonaan, yksi kuhunkin kolmeen operaatiosuuntaan ja yksi reserviksi. I Pataljoona eli eteläinen ryhmä, komentajana jääkärikapteeni U. Sihvonen, eteni rantatietä Aunuksen kaupungin suuntaan, jonka se saavutti 23.4.19. Jo aikaisemmin yritti pieni osasto, joka oli tullut Laatokan kautta, hyökätä kaupunkiin, mutta lyötiin takaisin. Etenemistä jatkettiin etelään ja Syvärin luostari vallattiin 26.4.19. Hyökkäys pysähtyi 5 kilometrin päähän Lotinanpellostä ja pataljoonan oli pakko perääntyä. 12.5.19 oli luovuttava Aunuksen kaupungista ja vetäydyttävä Tuulosjoelle. Kesäkuun alussa oltiin puolustuksessa linjalla Tuulos — Säntämä — Nurmoila — Saarikoski. Eteläiseen ryhmään liitettiin nyt myös II Pataljoona ja siitä tuli retkikunnan 1. Rykmentti, komentajana majuri von Hertzen. Rykmentti ei tyytynyt pelkästään passiiviseen puolustukseen, vaan ryhtyi uudestaan hyökkäämään ja pääsi vielä kerran Aunuksen kaupunkiin asti, mutta joutui vetäytymään takaisin Tuulosjoelle. Vihollinen teki 26.6.19 maihinnousun selustaan, Viteleeseen, ja nyt oli retkikunnan peräännyttävä, osin Suomeen, osin pohjoiseen. Tilanne näytti jo niin uhkaavalta, että Ylipäällikkö käski 27.6.19 siirtää Savon Rykmentin II Pataljoonan Salmista Mantsilaan suojaamaan rajaa mahdollisilta hyökkäyksiltä.

III Pataljoona eli keskimäinen ryhmä eteni Orusjärveltä Vieljärven kautta Prääsään, jonka se valfasi 30.4.19. Tänne saapui myös pohjoisesta IV Pataljoona. Molemmat yhdistettiin nyt 2. Rykmentiksi, komentajana majuri Talvela. Tänne saatiin myös II Pataljoona ja 13.6.19 rykmentti aloitti hyökkäyksen Petroskoin valtaamiseksi, mutta joutui pysähtymään aivan kaupungin tuntumaan, Suollusmäelle. Kun etelässä taistelut Aunuksen kaupungista päättyivät tappioon, rykmentti perääntyi heinäkuun alussa linjalle Sotjärvi — Säämäjärvi ja heinä- elokuun vaihteessa Suomen puolelle.⁶⁰

Kun Yleisesikunta toukokuussa antoi Sihvolle käskyn keskittää voimansa Petroskoin valtaamiseen, se piti tärkeänä, että suomalaiset ehtisivät sinne ennen englantilaisia, jotka olivat tulossa pohjoisesta. Sihvon oli määrä pyrkiä yhteistoimintaan englantilaisten kanssa ja jonkinlainen yhteys heihin saatiinkin Munjärven suunnalla, Talvelan vasemmalla siivellä. Englantilaisten komentaja, kenraali Maynard, ilmoitti saaneensa käskyn toimia yhdessä suomalaisten kanssa, mutta suomalaisten olisi pitänyt jättää valloittamansa alueet Pohjois-Venäjän väliaikaisen hallituksen halltuun. Sihvo puolestaan vaati venäläisiä poistumaan alueilta, joilla joutuit tekemisiin suomalaisten kanssa. Näin lukkiutunein asentein ei yhteisiä operaatioita voinut syntyä. Suomi lähetti kuitenkin yhteysupseerin Maynardin esikuntaan.⁶¹

Yleisesikunta kritisoi retkeä useaan otteeseen. Kirjelmässään 6.5.19 se toteaa epäilystensä toteutuneen. Retki olisi pitänyt tehdä talvella ja riittävän vahvoin voimin. Itä-Karjalan kysymys — jopa Suomenkin kohtalo — ratkaistaan Pietarissa, sillä ”ainoa keino bolshevikkien kukistamiseksi ja rauhan saamiseksi on Pietarin valtaus ja Kronstadtissa olevan laivaston hävitys”.⁶²

Sotaministerille 9.7.19 lähetetyssä laajassa muistiossa Yleisesikunta analysoi syntynyttä tilannetta. Eteläinen ryhmä oli ”kykenevän johdon puutteessa ja katastroofimaisen peräytymisen demoraliseraamana” pakotettu peräytymään Suomen puolelle. Pohjoinen ryhmä on ”suorittanut vetäytymisensä täysin taistelukuntoisena” ja pystyisi puolustamaan asemaansa, ellei eteläinen ryhmä olisi paljastanut sen oikeaa sivustaa ja etappiteitä. Tämän vuoksi sen on ennen pitkää perädyttävä Suomen rajalle.

Epäonnistuminen johtui siitä, että eteläinen ryhmä oli toiminut täysin vastuuttomasti välittämättä Yleisesikunnan antamista ohjeista ja retkikunnan ”Ylijohdosta”, joiden syyksi se nyt yritetään panna. Pohjoisen ryhmän oli ollut pakko keskeyttää hyökkäyksensä eteläisen ryhmän katastrofin vuoksi.

Seurauksena oli Aunuksen kansan joutuminen bolshevikkien julman koston uhriksi. Olemme kenties ainiaaksi menettäneet ne psykologiset edellytykset, joiden nojalla saatoimme uskoa Venäjän Karjalan liittyvän Suomeen. On menetetty suuri määrä vapaaehtoisia ja myös ”mitä kallisarvoisimpia sotatarpeita, jotka sodan äkkiä puhjetessa tulevat puuttumaan kenttäarmeijaltamme”. Vapaajoukkojen sotainen maine — erityi-

sesti Virossa saatu — on kärsinyt ”auttamattoman vararikon” ja lisää sodan uhkaa kaakkoisrajalla.

Jos toimintaa aiotaan jatkaa, on retkikunta muodostettava kokonaan uudestaan. Värväys on pantava toimeen suuressa mitassa ja ulotettava yli koko maan. Varustus on saatava ensiluokkaiseksi ja johtoon riittävä määrä kykeneviä upseereja ja aliupseereja, ”katsomatta armeijassa siitä syntyviin vaikeuksiin”. Johto olisi ”pysytettävä Armeijan Ylijohdon käsissä ja siviilikomiteain määräysvalta sotilaallisiin toimiin on ehkäistävä”.⁶³

Sotaministeri R. Walden on laatinut muistiolle vastineen, jossa hän toteaa sen syntyneen Yleisesikunnan vapauttamiseksi kaikesta vastuusta, vaikka sitä ei ole mistään syytettykään. Epäonnistumisen perussyys on siinä, ettei Yleisesikunta ottanut lainkaan huomioon Laatokalta uhkaavaa vaaraa, joka juuri aiheutti epäonnistumisen. Venäläisten joukkojen keskittäminen Karjalan kannakselle ei ole johtunut Aunuksen operaatioista, vaan valkoisten venäläisten pohjoisrintaman aiheuttamasta uhkasta.⁶⁴

12.8.19 päivättyssä lausunnossaan Yleisesikunta esittää, että Aunuksen retkikunta on, kuten aikaisemmat Lapin ja Uhtuan retkikunnat, osoittanut vapaaehtoiset sopimattomiksi tällaisiin yrityksiin. Harjaantumattomissa, lyhyen sitoumuksen tehneissä joukoissa ei voida ylläpitää tarpeellista kuria. Vain vakinainen sotaväki kykenee tällaisiin tehtäviin.

Hallituksen on ratkaistava kantansa Itä-Karjalan kysymykseen ja saata va sille eduskunnan enemmistön hyväksyminen. Se on ulkopoliittisesti vastuussa retkestä. Sen olisi nyt neuvoteltava ympärysvaltojen kanssa yhteisesti hyväksytty ohjelma, jonka mukaan saadaan riittävä määrä sotilas-materiaalia ja Suomelle taataan alueellisia etuja.⁶⁵

Liittoutuneiden ulkoministerien kokous 3.5.19, jossa päätettiin tunnustaa Suomen itsenäisyys, halusi takeita siitä, ettei Aunuksen valtausta pidettäisi tapahtuneena tosiasiana, vaan ainoastaan taisteluna bolshevismia vastaan. Tällainen vakuutus annettiinkin. Kuitenkin sekä erityisessä ministerivaliokunnassa että valtioneuvoston istunnossa 30.6.19 hyväksyttiin periaatteessa Aunuksen väliaikaisen hoitokunnan laatima ohjelma, joka mm. käsitti Aunuksen ja koko Itä-Karjalan liittämisen Suomeen. Valtuuskuntamme Pariisiin rauhankonferenssissa esitti 15.7.19, että Itä-Karjalan kansa oli jo ilmaissut halunsa liittyä Suomeen.⁶⁶

Syksyllä 1919 liittoutuneet rupesivat vetämään joukkojaan pois Muurmannilta; samoihin aikoihin bolshevikkien oli keskitettävä voimiaan torjumaan Judenitshin hyökkäystä Pietariin. Aunuksen valtaamista ajaneet

päivät arvioivat tilanteen otolliseksi uudelle yritykselle; se olisi nyt toteutettavissa 5000 miehellä. Valtioneuvoston istunnossa 17.11.19 ehdotus otettiin vastaan suopeasti ja päätettiin ottaa tarkoitusta varten budjettiin 60 miljoonan markan määräraha, mutta sotatoimet lykättiin myöhemmäksi. Tähän ehkä vaikutti Yleisesikunnan kanta; senhän tiedettiin vastustavan operaatiota.⁶⁷

Retkikunnan viimeinen komentaja, majuri Talvela, laati 4.9.19 muistion sen uudestaan muodostamisesta. Ulkopoliittisesti olisi asia sovittava Muurmannilla olevien liittoutuneiden joukkojen kanssa. Suojeluskunnat olisi otettava mukaan värväystoimintaan. Joukoille olisi saatava, kuten Yleisesikuntakin oli esittänyt, pätevä päällystö ja alipäällystö sekä kunnollinen varustus. Johto olisi uusittava, samoin Aunuksen hallitus, koska entiset eivät enää nauti luottamusta. Uuden retken tulisi olla "Hallituksen ja Yleisesikunnan kontrollin alaisena."⁶⁸

Kun syksyn mittaan valkoisten venäläisten yritykset bolshevikkien kukistamiseksi toinen toisensa jälkeen raukesivat, hävisivät myös edellytykset uudelle Aunuksen operaatiolle. Kenraali Berg merkitsi Talvelan muistioon "ad acta 7.IX", retken aika oli tuolloin jo ohi. Hallitus päätti antaa suunnitelman raueta. Edellä mainittu määräraha otettiin budjettiin pienennettynä 25 miljoonaan markkaan, jota kuitenkin voitaisiin käyttää Itä-Karjalaa varten.⁶⁹

Esimerkkinä vapaajoukkojen omalaatuisista organisaatioista voidaan mainita "luutnantti Isotalon komppania". Yleisesikunta kysyi 24.10.19 Karjalan retkikunnan esikunnalta, kuuluuko mainittu komppania sen alaisuuteen ja kuinka vahva se on. Samana päivänä tuli vastaus, ettei komppania kuulu retkikuntaan. Myöskään 3. Divisioonan esikunta ei tiennyt asiasta mitään muuta kuin että komppania oli saapunut Porajärvelle 16.10.19. Divisioonaa ilmoitti 4.11.19 komppanian kuuluvan Karjalan retkikuntaan, mutta sillä ei ole mitään toimintaohjeita. Seuraavana päivänä Yleisesikunta ilmoitti sotaministerille saaneensa tietää, että komppania oli "pantu kokoon ministeri Luopajärven toimesta, joka myös antaa ohjeet sen toiminnalle". Ministeri Luopajärvi, Itä-Karjalan toimituskunnan päällikkö, vastasi 11.11.19 sotaministeriön kyselyyn, että "Isotalon vapaaehtoisen komppanian on Valtioneuvosto Itä-Karjalan toimituskunnan esi-

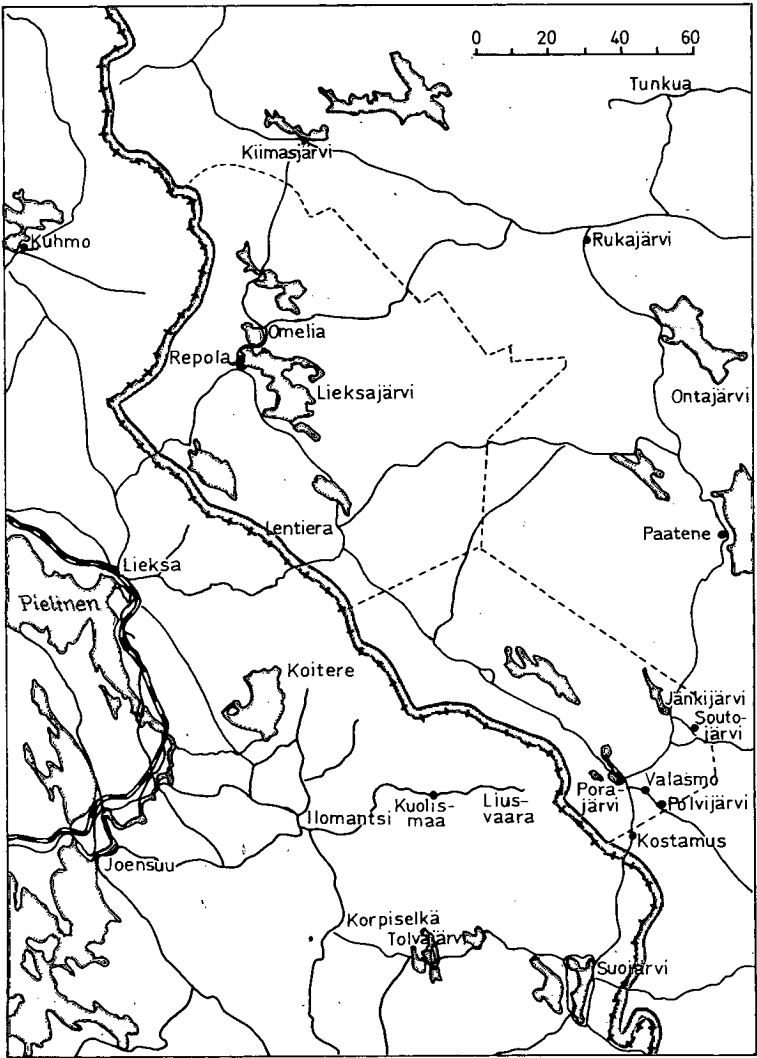
tyksestä lähettänyt Porajärvelle avustamaan siellä olevaa vakinaista joukko-osastoa mainitun pitäjän puolustuksessa ja olisi senvuoksi tarkoituksenmukaista, että komppania toimisi Repolan — Porajärven vakinaisen puolustusjoukon päällikön komennuksen alaisena”. — Sotilasjohto ei kuitenkaan halunnut ottaa alaisekseen ”opettamattomia ja huonoon kuriin tottuneita vapaaehtoisia joukkoja”. — Komppania hajoitettiin ennenpikää.⁷⁰

Repola ja Porajärvi

Suomalaisten vapaajoukkojen toiminta Vienassa (Walleniuksen ja Malmin — Kuisman retkikunnat) antoi karjalaisille toiveita Suomeen⁶ liittymisestä ja turvasta sekä bolshevikkeja että suomalaisia punaisia vastaan. Kesällä 1918 tulikin useita avunpyyntöjä ja esityksiä Suomeen liittymiseksi. Erityisesti Repolassa tämä pyrkimys oli voimakas. Kansalaiskokouksissa 2. ja 3.8.18 tehtiin päätös Suomeen liittymisestä ja 31.8.18 se vielä uudistettiin. Suomi ottikin alueen suojelukseensa ja senaattiin perustettiin syyskuun alussa erityinen toimituskunta hoitamaan Itä-Karjalan ja erityisesti Repolan siviilihallintoasioita. Sen päälliköksi tuli senaattori Samuli Sario. Miehittämisen suoritti aluksi vapaaehtoisretkikunta vänrikki Walde Sarion johdolla.⁷¹

Pian Repolaan lähetettiin säännöllistä sotaväkeä. Ylipäällikkö antoi tästä käskyn 23.9.18. Jo pelkästään vapaaehtoisjoukkojen huolto oli tuottanut suuria vaikeuksia, ne kun eivät kuuluneet sotaväen varsinaiseen organisaatioon. — Punaiset olivat hyökänneet Uhtualle ja Vuokkiniemeen; oli odotettavissa, että he yrittäisivät Repolaankin. ”Repolan tulee saada julistautumisensa perusteella sotilaallista avustusta Suomesta, sitä on puolustettava kuin suomalaista aluetta”, sanottiin Ylipäällikön käskyssä. 3. Divisioonan oli-siirrettävä sinne joukkoja. Sarion retkikunta alistettiin 3. Divisioonalle ja hajoitettiin.⁷²

Repolaan lähetettiin Sortavalan Rajavartioryhmän III Pataljoona, komentajana kapteeni Eugen Elfvingren. Vänrikki Sario komennettiin pataljoonaan. Yleisesikunnan päällikkö korosti 22.11.18, että ”senaatti antaa arvoa sille, että Repolaa edelleenkin sotilaallisesti suojataan”. Yleisesikunnan tilanteenarvioinnissa todettiin hyökkäyksen uhkaa eri suunnilta, mutta arveltiin suomalaisten joukkojen olon Repolassa ehkä estäneen bolshevikkeja hyökkäämästä.⁷³

Repola ja Porajärvi.

Repola and Porajärvi.

Kuten jo mainittiin, Suomen hallitus pyysi Englantia suostumaan mm. Repolan miehittämiseen väestön turvaamiseksi bolshevikkeja vastaan. Englanti ei hyväksynyt esitystä, koska se pelkäsi alueita käytettävän saksalaisten hyväksi. Porajärvi vallattiin tilapäisesti tammikuussa 1919, kuten myös jo esitettiin, mutta bolshevikit ottivat sen pian takaisin. Aunuksen retken seurauksena Porajärvi kuitenkin tuli Suomen suojelukseen. Kansalaisyhteiskunta 6.6.19 teki siitä päätöksen ja pian sinne tuli Repolasta suojeluskuntaosasto. Syyskuussa Porajärven puolustus uskottiin Savon Jääkärirykmentille, joka oli saanut vastuulleensa Repolankin. Myös Lintujärvi Porajärven naapuristossa päätti liittyä Suomeen, mutta sinne sotaministeri ei halunnut lähettää joukkoja, joten se jäi venäläisille.⁷⁴

Kun bolshevikit helmikuussa 1920 kukistivat valkoiset venäläiset Muurmannilla, oli odotettavissa, että näiden hajoamistilassa olevasta armeijasta tulisi pakolaisia pyrkimään Suomeen. Yleisesikunta piti mahdollisena, että punaiset yrittäisivät seurata näitä ja uhata Repolaa ja Porajärveä. Hallitus päätti 26.2.20, että pitäjiä oli puolustettava ja ilmoitti asiasta nootilla Neuvosto-Venäjän hallitukselle sekä pyysi sitä olemaan tunkeutumatta näiden alueelle. Neuvosto-Venäjä esitti tosin vastalauseensa Suomen toimintaan nähden, mutta noudatti silti pyyntöä.⁷⁵

Koska tilanne joka tapauksessa vaikutti uhanalaiselta, hallitus päätti 28.2.20 alistaa alueen siviilihallinnon sotilasjohtoon alaiseksi.⁷⁶ Yleisesikunnan mielestä tilanne oli 26.2.20 niin vaarallinen, että rajalla olevia joukkoja olisi vahvennettava, joskaan ei ollut nähtävissä, tulisiko hyökkäys kohdistumaan Salmin — Suojärven vai Porajärven suuntaan. Sotaväen päällikkö oli vielä 20.2.20 ollut sitä mieltä, että Porajärven komennuskunnan vahventaminen ei olisi välttämätöntä, mutta Suomen rajalle olisi sijoitettava sisäministeriön alaisia rajavartiojoukkoja pakolaisten käsittelemään varten. Porajärven komennuskunta ilmoitti punaisten keskittävän joukkoja ja suunnittelevan hyökkäystä Repolaan ja Porajärvelle. Repolan komennuskunta oli vain 27 miestä, joten lisävoimat olisivat tarpeen.⁷⁷

3. Divisioona ryhtyikin nyt kiireesti vahventamaan joukkojaan rajalla. Jo 28.2.20 lähetettiin Porajärvelle Kostamuksen kautta 95 rajavartiosotilasta konekivääreineen. Tampereen Rykmentistä Lahdesta kuljetettiin pataljoona Sortavalaan, samoin Savon Jääkärirykmentistä Kouvolasta pataljoona Suojärven kautta Porajärvelle, jonne se tosin ehti vasta 6.3.20.⁷⁸

Bolshevikien hyökkäys Porajärvelle alkoi 28.2.20 kello 2.10 Soutajärvellä. Se torjuttiin puoleen päivään mennessä, mutta samalla ilmoitettiin

vihollisen keräävän suuria joukkoja Lintujärvelle uutta hyökkäystä var-
ten.⁷⁹

Vihollinen hyökkäsi uudestaan 16.3.20 Soutajärven — Jänkäjärven alu-
eella. Tampereen Rykmentti ilmoitti sen vahvuudeksi 1200 miestä ja 4 tyk-
kiä. Puolustuksessa oli rykmentin I Pataljoona, yhteensä 6 upseeria ja 261
miestä sekä Salmin Rajavartiostosta 1 upseeri ja 16 miestä. Suomalaiset
joutuivat jättämään Soutajärven ja Jänkäjärven kylät, mutta myöhemmin
venäläiset, joiden joukossa oli myös suomalaisia ja karjalaisia, vetäytyivät
pois. 17.3.20 divisioonan komentaja määräsi ”Porajärven joukkojen ko-
mentajan käyttämään jokaista edullista tilaisuutta lyödäkseen vihollisen
sen nyt ottamalta alueelta. Siinä tapauksessa, että vihollinen hyökkäisi
Porajärveä vastaan Soutajärven suunnalta ja se torjufaan, on perääntyvää
vihollista takaa-ajettava ... Koska vihollinen nyt on rajojemme sisäpuolel-
la peruutuu tämän kautta kaikki aikaisemmin annetut määräykset, joiden
mukaan aloitetta hyökkäykseen ei meidän puoleltamme ole tehtävä”. Seu-
raavana päivänä divisioonan komentaja painotti, ettei Porajärveä saa luo-
vuttaa ilman taistelua. 23.3.20 hän antoi käskyn, että mainitut kylät ”ovat
miehitettävä pienimmillä kenttävahdeilla. Suurempi varajoukko on pidet-
tävä Miinavaarassa”.⁸⁰

Repolan ja Porajärven pitäjien liittyminen Suomeen teki niistä eräänlais-
sen puskurialueen bolshevikkien ja Suomen rajan väliin. Samoin toimi
Aunuksen retkikunta ”taisteluetuvartiona” kevästä 1919 aina heinäkuun
lopulle, jolloin viimeisetkin joukot tulivat takaisin Suomen puolelle.
Kumpaakaan pitäjää ei aluksi liitetty itärajan puolustussuunnitelmiin.
3. Divisioonan tehtävänä oli ylimalkaisesti määritettynä ”miehittää raja
Laatokan pohjoispuolella”. Vasta 15.5.19 päivätyssä suunnitelmassa se al-
kaa ilmetä konkreettisena, siitäkin huolimatta, että Repolassa oli jo
15.10.18 alkaen ollut säännöllistä sotaväkeä, aluksi Sortavalan Rajavartio-
ryhmän III Pataljoonasta, sitten Laatokan Jalkaväkirykmentti 6:n III Pa-
talojoonasta ja nimenmuutoksen jälkeen Viipurin Rykmentin III Pataljo-
onasta. Myöhemmin alueella oli vuorollaan joukkoja kaikista 3. Divisioo-
nan rykmenteistä, Tampereen Rykmentistä, Pohjois-Savon Rykmentistä
ja Savon Jääkärirykmentistä.⁸¹

Yleisesikunnan tietojen mukaan oli heinäkuussa 1920 Suojärven — Po-
rajärven aluetta vastassa vihollisvoimia 4 rykmenttiä ja Repolan suunnal-
la ”heikompia voimia”. Venäläisten joukkojen tarkoituksena saattaisi olla

Repolan ja Porajärven takaisin valtaaminen, jos Tartossa käynnissä olevat rauhanneuvottelut epäonnistuisivat. Rajantakaisten joukkojen ainoa "etappi- ja perääntymistie" Suojärvelle olisi nyt syytä turvata.⁸²

Sotaväen päällikkö pyysi 23.7.20 Yleisesikunnan kantaa mm. seuraaviin kysymyksiin. Mitä muutoksia joukkojen sijoituksiin ja vahvuuksiin olisi tehtävä ottaen huomioon venäläisten joukkojen keskitykset? Salliiko hallitus puolustaa nykyisiä asemiamme Porajärvellä ja Repolassa kaikin keinoin? Jos lyömme alueellemme tunkeutuneen vihollisen, saammeko jatkaa takaa-ajoa myös aluerajamme ulkopuolelle? Miten on suhtauduttava karjalaisiin vapaaehtoisii Repolan pohjoispuolisella alueella?⁸³

Yleisesikunta ei halunnut vastata kysymyksiin omin päin, vaan esitti ne edelleen ulkoministeriölle. Vastaukset saatuaan Yleisesikunta lähetti ne Sotaväen päällikölle 17.8.20. Valtioneuvosto oli yksityisessä neuvottelussa todennut, että keväällä annetut ohjeet olivat voimassa. Repolaa ja Porajärveä on siis puolustettava. Vähäisten vihollisjoukkojen takaa-ajo on so-tilasviranomaisten päätettävissä, koska Venäjän kanssa ei ole rauhaa eikä aselepoa. Jos nämä mahdollisesti solmitaan, ei takaa-ajoa rajan taakse ole suoritettava. Suurten joukkojen hyökkäysaikeet saataneen selville niin ajoissa, että vastatoimiin ehditään ryhtyä. Jos vihollinen tällöin on karkotettu rajan taakse, on takaa-ajo sallittua, sillä vaikka rauha tai aselepo olisikin solmittu, on Venäjä tällöin rikkonut sopimuksen "palauttaen sillä Suomelle täyden toimintavapauden".

Repolan pohjoispuolella Neuvosto-Venäjää vastaan taistelevat karjalaiset ovat ystävällisissä suhteissa Suomeen samalla tavalla kuin Repolan ja Porajärven väestö. Tietojen hankkimisen mielessä on tällaisiin joukkoihin syytä pitää yhteyttä, mutta aseellisesti sotaväki ei voi ryhtyä heitä auttamaan, koska hallitus ei ole tehnyt tämän tapaisia päätöksiä muiden alueiden kuin Repolan ja Porajärven suhteen.

Ulkoministeriön muistio on päivätty 7.8.20. Viikkoa myöhemmin sitä täsmennettiin. "Kotiseutunsa vapauden puolesta taisteleville karjalaisille vapaajoukoille" ei ole annettava aseellista apua Repolan ja Porajärven ulkopuolella. Jos tällaisia joukkoja peräytyy mainittujen pitäjien alueelle, on heidän aseista riisumisensa alistettava hallituksen ratkaistavaksi ja heitä on suojeltava ja muonitettava edellyttäen heidän esiintyvän rauhallisesti. Koska aselepo oli jo astunut voimaan (13.8.20), ei vapaaehtoisia enää saanut päästää takaisin taistelemaan Neuvosto-Venäjän joukkoja vastaan.

Myöskään mitään materiaalista apua ei heille saanut antaa, olivatpa joukot Suomen alueella tai rajan takana.⁸⁴

Kesäkuun lopulla 1920 oli Repolan — Porajärven alueella jo Savon Jääkärirykmentin pääosa, kaksi pataljoonaa. Tällöin nousi esille kysymys myös rykmentin esikunnan siirtämisestä Porajärvelle. 3. Divisioonan mielestä olisi voitu siirtää pois yksi pataljoona, mutta Yleisesikunta ilmoitti kantanaan, ettei joukkoja saisi vähentää ennen kuin neuvottelut Tartossa olivat johtaneet johonkin tulokseen. Sotaväen päällikkö antoi 19.7.20 käskyn esikunnan siirtymisestä ja se saapui perille 3.8.20.⁸⁵

3. Divisioonan käskyssä 23.7.20 todettiin Savon Jääkärirykmentin tehtäväksi Porajärven ja Repolan pitäjien ”puolustaminen vihollishyökkäysten sattuessa sekä mainittujen pitäjien rajavartiopalvelus”. Hyökkäykset oli pysäytettävä ”nykyisiin varustettuihin puolustusasemiin Pälväjärvellä, Soutajärvellä ja Jänkäjärvellä ... Jos kuitenkin puolustus kyseessä olleilla kohdilla tulisi murretuksi on sitä jatkettava Pälväjärvi — Tiirijärvi ja lopullisesti Valasmo — Porajärvi linjalla”. ”Repolaa on lukuisasti löytyviä kannaksia hyväkseen käyttäen puolustettava mitä sitkeimmin”.⁸⁶

Tarton neuvottelut johtivat ensin aseleposopimukseen 13.8.20, sitten väli rauhasopimukseen 14.10.20 ja lopuksi rauhasopimukseen, joka ratifioitiin 31.12.20, Tämän vuoksi joukot ryhtyivät pyrkimään takaisin rauhanaikaisiin majoituspaikkoihinsa. 3. Divisioonaa esitti 6.9.20, että loka-kuussa on vanhimmat ikäluokat kotiutettava ja uudet alokkaat otettava palvelukseen. Tämä tapahtuisi parhaiten varsinaisissa garnisoonipaikoissa. Kysymys ratkaistiin siten, että sekä Tampereen Rykmentti että Savon Jääkärirykmentti muodostivat nuorimmasta ikäluokasta pataljoonan, joka jäi rajalle ja rykmenttien pääosat siirrettiin garnisoonipaikkoihinsa Lahteen ja Kouvolaan.⁸⁷

Kun rauhan ratifioimisasiakirjat oli vaihdettu 31.12.20 illalla ja rauha siis astunut voimaan, oli suomalaiset joukot poistettava Repolasta ja Porajärveltä 45 vuorokauden kuluessa. Sotaväen päällikkö antoi 22.1.21 käskyn 3. Divisioonalle siirtää joukot viimeistään 14.2.21 mennessä Suomen puolelle rajaa. Divisioonaa ilmoitti 14.2.21 Sotaväen esikunnalle, että joukot jättivät Repolan 11.2.21 ja viimeiset joukot Porajärveltä tulivat rajan yli 12.2.21.⁸⁸

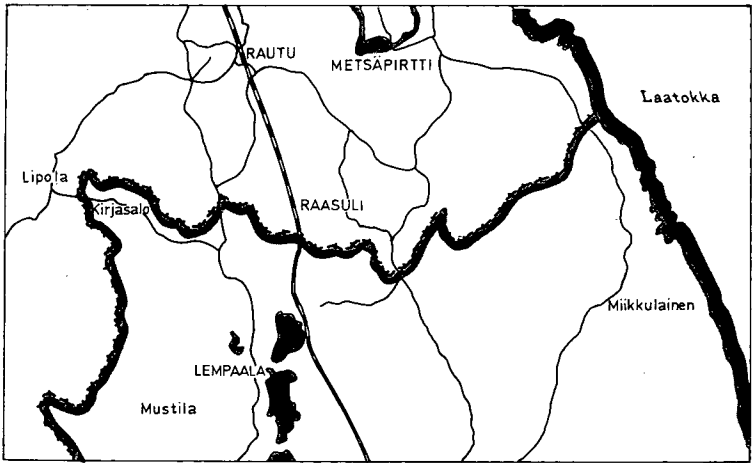
Inkeri

Inkerissä oli suomalainen kansallistunne herännyt jo viime vuosisadan puolivälissä ja niinpä sielläkin otettiin vastaan Venäjän vallankumous toivorikkain mielin. 23.4.18 pidetyssä kansalaiskokouksessa suunniteltiin jo kulttuuriautonomian perustamista. Vallankumouksellisten mielivalta ja varsinkin bolshevikkien päästyä valtaan alkanut sekasorto ja terrori aiheuttivat kansannousun Länsi-Inkerissä. Bolshevikit kukistivat sen verisesti, minkä vuoksi inkeriläisiä pakeni suurin joukoin Viroon ja Suomeen. Inkeriläisten kokous Viipurissa 24.11.18 esitti Suomen hallitukselle toivomuksen Inkerin liittämisestä Suomeen. Aloitteeseen suhtauduttiin myönteisesti ja 31.1.19 perustettiin Helsingissä Inkerin väliaikainen hoitokunta, mutta konkreettisiin toimiin ei ryhdytty.⁸⁹

Virossa inkeriläisten vetoomukset johtivat välittömästi toimintaan ja maaliskuussa 1919 ryhdyttiin perustamaan inkeriläistä vapaajoukkoa, Inkerin Rykmenttiä. Tämä osallistui toukokuun puolivälissä alkaneeseen virolaisten hyökkäykseen itärajan yli. Se eteni aluksi hyvin ja inkeriläiset olivat jo Yhinmäen tasalla, mutta kun bolshevikit saivat lisävoimia, heidän oli pakko peräytyä. Vaihtelevalla menestyksellä käytyjen taistelujen jälkeen rintama vakiintui Narvajoelle.⁹⁰

Pohjois-Inkerissä ryhdyttiin keväällä 1919 kokoamaan vapaajoukkoa, joka olisi valmiina siltä varalta, että Suomi osallistuisi hyökkäykseen Pietaria vastaan. Suomessa osoitettiin inkeriläisille voimakasta myötätuntoa, mutta hallituksen asenne oli ristiriitainen — ei haluttu antaa bolshevikeille aihetta syyttää Suomea hyökkäyksestä. Kirjasalon alueelle, vastapäätä ns. Lipolan mutkaa, oli kerääntynyt pakolaisia, jotka olivat valmiit torjumaan väenottoja puna-armeijaan. Valtioneuvosto päätti 1.3.19 päästää 1000 Suomeen pyrkivää inkeriläistä rajan yli, mutta asekuuntoiset miehet, Inkerin vapaajoukko, jäi Kirjasaloon.⁹¹

Bolshevikit hyökkäsivät 16.6.19 kotiseutuaan puolustavien inkeriläisten kimppuun ja pakottivat heidät perääntymään lähelle Suomen rajaa. Inkeriläiset pyysivät 6.7.19 2. Divisioonan komentajalta lainaksi 50 kivääriä ja 2000 patruunaa, jotka palautettaisiin heti kun he olisivat saaneet valtioneuvoston myöntämät ampumatarpeet. Divisioona ei kuitenkaan suostunut pyyntöön. Inkerin avustuskomitea antoi 18.7.19 sotaministerille aseitten saamiseksi sitoumuksen, että inkeriläiset joukot tulevat täydellisesti alistumaan Suomen sotilasjohtoon. Komitea ei myöskään tule pyytämään

Pohjois-Inkeri.

Northern Ingria.

näiden joukkojen tarpeisiin muonaa, rehuja eikä varoja upseerien ja ali-päällystön palkkoihin.⁹²

”Täydellisestä sotilasjohtoon alistumisesta” huolimatta inkeriläiset aloittivat hyökkäyksen 28.7.19 ja valtasivat aluetta rajan eteläpuolelta linjalle Mustila — Miikkulainen saakka, noin 10 — 15 km rajalta. Vapaajoukon päällikkö, everstiluutnantti Y. Elfvengren, lähetti Yleisesikunnan päällikölle puhelinsanomana ilmoittaen valtauksesta ja pyysi apua: muonaa, ampumatarvikkeita ja johtajia. Välittäessään sanoman Ylipäällikön esikuntaan, 2. Divisioonan komentaja liitti siihen oman lausuntonsa, jonka mukaan hän oli ”ankarasti kieltänyt lähettämästä yhtäkään sotilasta eli mitään sotatarpeita rajan yli”.⁹³

Elfvengren ei saanut pyytämänsä apua ja joutuikin 3.8.19 ilmoittamaan ”olleensa pakotettu bolshevikien ylivoiman ja ampumatarpeiden puutteen takia peräytymään entisiin aseisiin Kirjasalossa, puolustaakseen jääneillä patruuneilla pakolaisia, jotka suurissa määrissä, omaisuus mukanaan, ovat sijoittuneet Kirjasalon kylään”.⁹⁴

Presidentti ja valtioneuvosto päättivät 29.7.19, että inkeriläisten hyökkäyksen johdosta oli suoritettava tarkka tutkimus ja jos he olivat syyllistyneet sitoumuksensa vastaiseen toimintaan, oli ”riisuttava aseet jokaisel-

ta Inkeristä Suomen puolelle tulevalta mieheltä”. Tästä ehdittiin jo antaa käskykin. — Tutkimusta suorittamaan määrättiin everstiluutnantti K. Mandelin ja maaherra A. Hackzell.⁹⁵

Tutkimus valmistui 3.8.19 ja siinä selostettiin aluksi hyökkäyksen taustaa. Kun bolshevikkihallitus oli toukokuun lopulla antanut käskyn pakko-otosta puna-armeijaan ja uhannut poisjäävien omaisia vangitsemisella ja omaisuuden riistolla, oli noin 2000 henkeä lähtenyt pakosalle. Suurin osa oli tullut Suomen puolelle, mutta osa oli jäänyt rajan pinnassa oleviin kyliin, mm. Kirjasaloon. Pakolaiset olivat järjestäneet kylien eteläpuolelle vartioketjun, johon miehet vaihdettiin pääasiallisesti Suomen puolelta. Rajan ylittäminen tapahtui ilman aseita ja Rajamaan komendantin antamin lupatodistuksin.

Suomeen tulleet noin 500 miestä olivat heti ”ryhtyneet harjoittelemaan sotatemppeja” joukossa olevien aliupseerien johdolla. Kun everstiluutnantti Elfvengren oli saapunut Rautuun 23.7.19, (hänet tunnettiin seudulla vapaussodan aikaisten Raudun taistelujen nojalla) olivat inkeriläiset pyytäneet häntä johtajakseen, mihin hän olikin suostunut. Suomen hallitukselta he olivat saaneet 430 kivääriä ja muutamia konekiväärejä.

Kesän aikana bolshevikit olivat suorittaneet myös karjan pakko-ottoja ja heinäkuun lopulla oli kuultu koko Lempaalan pitäjän karjan viemisestä. Kun tiedettiin alueella olevan varsin vähän bolshevikkeja, kokoontui inkeriläisiä noin 500 miestä yrittääkseen estää omaisuutensa ryöstämisen. He piirittivät kokouspaikan, missä bolshevikit olivat päättämässä karjan otosta. Osan näistä, mm. viisi komissaaria, he ottivat vangiksi, osa pääsi pakoon. Vapautettuaan alueen Mustilan — Miikkulaisen tasalle asti he keräsivät karjansa ja muutakin omaisuuttaan ja vetäytyivät vähitellen entisiin aseimiinsa Kirjasaloon.

Toimintaa oli johtanut Elfvengren, mutta hän ei ollut inkeriläisiä siihen kehottanut, vaan aloite oli heidän itsensä. He eivät mielestään olleet tehneet ”sotaretkeä”, vaan yrittäneet pelastaa omaisuuttaan. Tutkijat totesivat myös, että retkeä ei ollut aloitettu Suomen puolelta, vaan inkeriläisten hallussa olevalta alueelta, josta sitä myös oli johdettu.⁹⁶

Saatuana tämän selvityksen sotaministeri 9.8.19 peruutti käskynsä riisua inkeriläiset aseista. Hän tiedotti samalla sotilasjohdolle ministeriön luovuttaneen inkeriläisille 550 kivääriä ja 8 konekivääriä sekä ”rajoitetun määrän ampumatarpeita”. Hän toisti myös, että inkeriläiset olivat sitoutu-

neet alistumaan suomalaiseseen sotilasjohtoon, ”lähinnä siis 2. Div. Komentajan käskynalaisuuteen”.⁹⁷

Inkeriläisten asema ja johtosuhteet pysyivät kuitenkin edelleen ongelmallisina. Sotaministeriö vastasi 13.9.19 divisioonan 2.9.19 esittämään kysymykseen, että vapaajoukot ovat samassa asemassa kurinpidon suhteen kuin suomalaiset sotilaat. Divisioonana on oikeutettu asettamaan joukkoihin sotaoikeuksia. Harkinnan mukaan vapaajoukkoja voidaan käyttää vartiopalvelukseen, mikäli ne ovat osoittautuneet luotettaviksi.⁹⁸

2. Divisioonana esitti sotaministeriölle 25.9.19, että inkeriläisille oli annettu aseita, mutta ei varoja ”sotajoukkojen muodostamista varten”. Ei voida palkata upseereita ja aliupseereita, joten divisioonana ei voi ”vastata järjestyksestä harjoittamattomassa, kurittomassa, mutta asetetussa joukossa”. Joko olisi inkeriläiset riisuttava aseista ja lähetettävä ”ympäri Suomea etsimään siviilityötä” tai olisi myönnettävä varoja 1500 miehen vahvuisen joukko-osaston perustamiseen. Joukon nykyinen varustus oli erittäin puutteellinen, ”osa miehistä avojaloin tai on heillä kenkiä ilman pohjia”. Divisioonana kannatti jälkimmäistä vaihtoehtoa, koska joukon hajoittaminen olisi inkeriläisille niin ”kova isku, että heidän luottamuksensa Suomeen laimentuisi” ja he lisäisivät ennestäänkin runsasta työttömyyttä.⁹⁹

Everstiluutnantti Elfvingen ryhtyi uudestaan hyökkäykseen 22.10.19 divisioonan nimenomaisesta kiellosta huolimatta, mutta yritys ei johtanut tuloksiin.¹⁰⁰

4.11.19 divisioonan komentaja antoi luvan ”tehdä hyökkäyksen saadaksemme aikaan paremman majoituksen inkeriläisille”. Sitä ei saanut jatkaa pitemmälle kuin Lempaalaan asti ja sen lähtökohtana oli käytettävä Kirjasalaa. Pari päivää myöhemmin divisioonan komentaja — ilmeisestikin perustellakseen toimenpidettään — kirjoitti Sotaväen päällikölle, että punaiset ryöstelivät ja polttelivat inkeriläiskyliä, mikä tietenkin herätti vapaaehtoisissa pahaa verta ja he halusivat hyökätä pelastamaan omaisuuttaan. Koska pakolaiskysymys jo nyt tuotti vaikeuksia, olisi edullista antaa Elfvingenin hyökätä. ”Alueen jonka hän saisi miehittää pitäisi olla niin suuri, että hän voisi majoittaa pakolaiset sinne ja kumminkin olisi helppo puolustaa”. Inkeriläiskysymys olisi ratkaistava nyt joko siten, että he voisivat järjestää toimeentulonsa Venäjän puolella tai että heidät siirrettäisiin ”eri paikoille Suomea hankkimaan toimeentulonsa”. — Wilkaman mielestä inkeriläiset olisi mahdollisimman pian siirrettävä sisämaahan tai muodostettava ”erikoiseksi Suomen sotalakien alaiseksi joukko-osastoksi”.¹⁰¹

Vaikkakaan inkeriläiset eivät onnistuneet saamaan haltuunsa suunniteltua aluetta, he kuitenkin pystyivät pitämään hallussaan Kirjasalon aina Tarton rauhaan asti, jolloin heidän oli lopetettava taistelunsa. Osa inkeriläisistä vetäytyi Suomen puolelle, osa palasi entisille kotiseuduilleen.¹⁰²

2. Divisioona esitti 19.11.19 Sotaväen päällikölle, että rajalohko Lipolasta Laatokkaan annettaisiin inkeriläisten vastuulle, saavathan he ”Suomen valtiolta koko ylöspitonsa”. Wilkama lausui omana käsityksenään, että inkeriläisten käyttöä rajoittaa upseerien puute ja heidän huono varustuksensa. Jos heille kuitenkin uskottaisiin rajan puolustus, olisi heille hankittava kunnan varustus ja heidän olisi vannottava uskollisuudenvala Suomen hallitukselle.¹⁰³

Vapaajoukosta muodostettiin nyt kolmipataljoonainen rykmentti, joka esiintyy nimillä ”Pohjois-Inkerin vapaajoukkojen I Rykmentti” ja ”Pohjois-Inkerin Rykmentti”. ”Pohjois-Inkerin Rintaman Ylipäällikön” esikunta oli Raasulissa ja joukot Suomen puolella lukuunottamatta Kirjasalossa olevaa II Pataljoonaa. 3.12.19 oli joukkojen kirjoissa 1674 miestä, taisteluvahvuus oli 821. 2. Divisioonalla oli yhteysupseeri joukon esikunnassa.¹⁰⁴

Rykmentti liitettiin myöhemmin mukaan varsinaisena joukko-osastona Kannaksen suojajoukkosuunnitelmiin. 2. Divisioona ilmoitti 9.3.20, että se yhdessä Käkisalmen Läänin Rykmentin III Pataljoonan kanssa ”suojelee perääntyessään maantiet” Lipolan ja Laatokan välillä. Toimintaa johtaa mainitun pataljoonan komentaja. 25.5.20 päivätyssä käskyssä on Pohjois-Inkerin Rykmentille määrätty itsenäinen ”perääntymisalue” tien Lipola — Salmenkaita suunnassa. 9.7.20 on tämä tehtävä annettu rykmentin pääosalle, mutta Maaselässä oleva I Pataljoona on alistettu Käkisalmen Läänin Rykmentin III Pataljoonalle Raudun — Kiviniemen suunnassa.¹⁰⁵

Rykmentistä muodostettiin 6.7.20 ”Pohjois-Inkerin Erikoispataljoona”, johon jäi vielä 77 aliupseeria ja 513 miestä, kun vanhimmat miehet oli kotiutettu. Siihen kuului kolme kiväärikomppaniaa, konekiväärikomppania ja patteri. ”Miehistönsä puolesta nuorennettu joukko tekee sangen toisenlaisen vaikutuksen kuin aikaisempi tuhatlukuinen, palvelukseen kyllästyneistä perheellisistä miehistä kokoonpantu rykmentti” ja on sillä ainakin

samat edellytykset Kirjasalon vartioimiseen.¹⁰⁶

Vielä 14.8.20 päivätyssä käskyssä todetaan pataljoonalla olevan tietty tehtävä rajan puolustuksessa. Nykyisistä asemistaan se saa vetäytyä vain ”korkeimman sotilasjohdon” annettua käskyn yleisestä perääntymisestä. ”Jos inkeriläiset taistelun kestäessä ovat pakoitettut vetäytymään Suomen rajan yli, alistetaan heidät silloin taktillisesti K.I.R:n III patalj. alle ja on heitä tällöin käytettävä ainoastaan reservinä. Jos bolshevikit jatkavat takaa-ajoa Suomen alueelle, on suomalaisella sotilasjohdolla oikeus rajan turvaamiseksi käyttää inkeriläisiä myös etulinjalla”.¹⁰⁷ — Kuten jo mainittiin, inkeriläisjoukko hajoitettiin Tarton rauhansopimuksen nojalla.

Viro

Venäjän vallankumous näytti antavan mahdollisuuden Vironkin vapautumiselle ja se julistautui itsenäiseksi 24.2.18. Omia puolustusvoimia sillä ei tällöin ollut lainkaan. Saksalaisten keväthyökkäys helmikuussa 1918 karkotti bolshevikit, mutta kun he vuoden lopulla vetäytyivät Baltiasta, aloittivat bolshevikit taas etenemisensä. He julistivat 13.11.18 Brest-Litovskin rauhansopimuksen mitättömäksi. Jo viikkoa myöhemmin he tunkeutuivat Baltiaan ja lakkauttivat vasta perustetut Viron kansalliset laitokset. Nyt saatiin kootuksi vapaaehtoisia joukkoja, osin koulupoikia, jotka pidättelivät vihollista, kunnes jonkinlainen armeija saataisiin muodostetuksi.¹⁰⁸

Tässä vaiheessa Viro pyysi apua Suomesta ja 25.11.18 hallitus — yleisen mielipiteen voimakkaasti tukemana — päättikin antaa sekä aseita että vapaaehtoisia. Suomesta koottiin kaksi joukkoa, Ekströmin vapaajoukko, jota kutsuttiin myös Ekströmin Rykmentiksi sekä Pohjan Poikain Rykmentti. Edellistä komensi ruotsalainen majuri — myöhemmin eversti, Martin Ekström, jälkimmäistä virolainen eversti Hans Kalm. Molemmat olivat osallistuneet Suomen vapaussotaan. Viroon lähtevien joukkojen komentajaksi Mannerheim määräsi kenraalimajuri Martin Wetzlerin.

Ekströmin ensimmäiset joukot tulivat Tallinnaan 30.12.18 ja Pohjan Poikain 12.1.19. Virolaiset olivat jatkuvasti perääntyneet aina 3.1.19 saakka ja saapuneet jo 30 kilometrin päähän Tallinnasta. Ensimmäiset suomalaiset joutuivat taisteluun 8.1.19. Nyt alkoi eteneminen ja maaliskuun loppuun mennessä maa oli vapautettu. Pääosa suomalaisista palasi kotimaahan. Ekströmin Rykmentti otti osaa taisteluihin itärintamalla ja Pohjan

Pojat Etelä-Virossa. Kenraali Wetzer, jonka piti olla kaikkien suomalaisten joukkojen komentaja, joutuikin johtamaan koko etelärintamaa.¹⁰⁹

Heinrichs kirjoittaa Mannerheim-biografiassaan, että ”mitkään romanttiset rotuhaaveet eivät säädelleet Mannerheimin menettelyä, kun hän päätti tukea virolaisten vapaustaistelua. Hän tunsi suurta myötätuntoa kaikkia yhteiskuntaluokkia ja kansoja kohtaan ... jos niitä vastaan hyökkäsi valta, jota hän on sanonut kaikista despotioista julmimmaksi ... edelleen hän luultavasti näki Viron alueessa merkityksellisen tukialueen, jota kenties piankin tarvittaisiin bolshevikkeja vastaan suunnatun ristiretken lähtökohtana ... Vapaa ja valkoinen Viro lisäsi huomattavasti Suomen turvallisuutta, kun sen sijaan bolshevikkien hallitsema Viro merkitsi piilevää uhkaa”.

Puolustusministeri Walden selosti hallitukselle Viron rintaman kestämissen tärkeyttä seuraavasti. ”Jos virolaiset tekevät aselevon, se on meille yhtä turmiollista kuin jos bolshevikit valloittaisivat Viron — äärimmäisen suuri vaara Helsingille ja koko Suomelle”. Hallitus oli samaa mieltä.

Mannerheim korosti Wetzterille, ettei suomalaisia joukkoja saanut käyttää Viron rajojen ulkopuolella eikä sellaisiin operaatioihin, jotka palvelivat venäläisten tarkoituksia. ”Tietenkään ei saa ryhtyä mihinkään syvemmälle ulottuvaan toimenpiteeseen Viron itärajan yli. Aloitteen täytyy tässä asiassa kuulua meille, emmekä me lyö laimin oikeata aikaa kunhan ensin on luotu välttämättömät edellytykset”. Tässä on toisaalta kyse siitä, ettei Suomen miehiä saanut uhrata operaatioihin, joista ei ollut Suomelle hyötyä, toisaalta siitä, että Pietarin operaatioihin osallistuminen oli odotettavissa, mutta ei suinkaan vielä selvä asia. Mannerheim halusi säilyttää itsellään ratkaisun eikä joutua vedetyksi mukaan toisten toimesta.¹¹⁰

Esimerkkinä siitä, että periaatetta myös käytännössä noudatettiin, kerrottakoon seuraava tapaus. Koivistolla olevan lento-osaston päällikkö, luutnantti A. Pajunen, ilmoitti Ilmailuvoimien komentajalle 29.1.19, että virolaiset ja eversti Ekström olivat pyytäneet lentäjiä pommittamaan Jamburgin (nykyisin Kingisepp, Narvasta 25 km itään) lähellä olevaa rautatie-siltaa, jotta venäläisten panssarijunan hyökkäilyt kävisivät mahdottomiksi. Koska lentäjiä oli kielletty hyökkäämästä ”bolshevikkien kimppuun ilman että he ovat rajojensa ulkopuolella”, Pajunen anoi nyt lupaa ”saada lähettää lentokoneen pariksi päiväksi avustamaan Viron armeijaa”. Asia meni virkateitse sotaministerin ratkaistavaksi. 17.2.19 tiedotettiininkin, ettei

”tämä voi hyväksyä, että armeijan harvoja lentokoneita ilman pakottavaa syytä asetetaan vaaralle alttiiksi”. Samaa mieltä oli ollut Ilmailuvoimien komentajakin.¹¹

Vapaaehtoisten lisäksi Suomi antoi Virolle myös aseapua. Sotaministeriö piti kuitenkin tiukasti kiinni siitä, ettei tällöin saanut heikentää omaa puolustusvalmiutta. Viroom luovutettiin vain vähäisiä määriä ja vain selaista materiaalia, joka ei kuulunut omiin varauksiin. Myös Englanti auttoi Viroa. Se lähetti laivasto-osaston Tallinnaan 12.12.18 ja tämä luovutti virolaisille aseita — vieläpä kaksi valtaamaansa venäläistä sotalaivaa.

Alkukesästä Viro pyysi uudestaan apua, nyt sitä uhkasivat etelästä käsin saksalaiset ja balttilaiset joukot. 7.6.19 hallitus torjui—Mannerheimin kannan mukaisesti — avunpyynnön. Samana päivänä Yleisesikunnan päällikkö kirjoitti Viron avustuskomitealle mm. seuraavaa. ”On suoranaisten historiallinen häpeä, että samaa vihollista vastaan taistelevat tähänastiset liittolaiset kääntävät aseensa toisiaan vastaan kiihtyen verisiin taisteluihin. Yleisesikunta pyytää Viron komitean huomauttamaan asianomaisille että se ymmärtämys ja asianharrastus, jota Suomi vapaustaistelun alusta alkaen on veljeskansalle osoittanut on nyt vaarassa kuolla, elleivät sotatoimet Balttilaisten ja Virolaisten välillä lakkaa”. — Viro onnistui torjumaan hyökkäyksen ilman suomalaisten apuakin.¹²

Heimosotien motiivit olivat moninaiset. Epäilemättä tärkeimpiä olivat aatteelliset, haluttiin vapauttaa heimoveljet ja yhdistää Suomen suku. Tämän ohessa vaikutti myös toive saada ”luonnollinen” raja, jota olisi helppompaa puolustaa kuin vuosisatojen historiallisen kehityksen tuloksena syntynyttä ”luonnotonta” rajaa. Suurten järvien kannakset tarjosivat tietenkin tällaisen puolustuslinjan ja lisäksi kysymyksessä oli myös suurin piirtein kansallisuuksien väliraja, joskin Muurmannin rata oli tätä jo josakin määrin hämärtänyt. Turha on kieltää sitäkään näkökohtaa, etteikö Itä-Karjalan luonnonrikkauksien saaminen Suomen talouselämän käyttöön olisi ollut vetävä houkutinta. Bolshevismien levittäytyminen itärajan takaa maahamme aiheutti pelkoa ja sen tunkeutumista haluttiin estää. On myös otettava huomioon Suomen laillinen oikeus alueeseen Jäämeren rannalla.

Heimosotien positiivisena seuraamuksena voidaan kieltämättä pitää sitä, että ne tosiasiallisesti estivät bolshevismien leviämistä. Jo vapaussodan aikaiset Vienan retkikunnat toimivat valkoisen armeijan sivustan ja selustan suojana. Onhan olemassa konkreettista näyttöä että ”Suomen punaisen kaartin pohjoisen rintaman” tarkoituksena todellakin oli uuden rintaman aikaansaaminen. Tämä yritys toistui vielä ”läskikapinan” aikana alkuvuodesta 1922 ja viitteitä siihen ilmeni myöhemminkin. Repolan ja Porajärven miehittäminen loi puskurivyöhykkeen bolshevikkien ja Suomen rajan välille; sama vaikutus oli Aunuksen retkikunnalla. Eversti Kuussaaren mukaan venäläinen sotilasjohto ei pitänyt aikaa sopivana hyökkäykselle Suomeen, koska sen tukialue, Inkerinmaa, oli ”vapausliikkeen kuohunnan vallassa”. Inkeriläisten vapaustaistelut turvasivat Suomen ja Viron vapaussotien menestystä.¹¹³ Mannerheimin käsityksen mukaan ”valkoinen Viro” lisäsi Suomen turvallisuutta.

Heimosotien epäonnistuminen merkitsi bolshevikkien koston kohdistumista niihin henkilöihin, jotka olivat olleet yhteistoiminnassa suomalaisten kanssa ja ajaneet alueittensa itsenäistymisen asiaa. Vainon alaisiksi joutuivat myös ne Vienan karjalaiset, jotka olivat tukeutuneet englantilaisiin. Voidaan olettaa koston pelon olleen vaimentamassa karjalaisten kiinnostusta yhteistoimintaan suomalaisten kanssa, eihän ollut mitään takeita vapautuspyrkimysten onnistumisesta ja ilmeisesti karjalaisten oli helppo havaita Suomen valtion toimien tehottomuus ja puolinaisuus.

Samoin kuin vapaussota jakoi Suomen kansan kahtia, samoin myös heimosotiin suhtautuminen noudatti vastaavaa jakoa. Vasemmisto vastusti järjestelmällisesti kaikkinaista apua heimokansoille, mistä esimerkkinä ovat kyselyt eduskunnassa samoin kuin heidän lehdistönsä kirjoittelu. Ilmeisesti vapaaehtoisten joukossa ei ollut vasemmistolaisesti ajattelevia, tapahtuihan värväys ainakin pääasiallisesti suojeluskuntien kautta.

Karjalan työkansan kommuunin perustamista voidaan pitää heimosotien seurauksena. Neuvostohallitus päätti hyvissä ajoin ennen Tarton rauhaneuvottelujen päättymistä huolehtia siitä, ettei Suomi voisi vedota Karjalassa vallitseviin oloihin vaatimustensa tueksi. Yleisvenäläinen toimeenpaneva keskuskomitea julkaisi 7.6.20 asetuksen kommuunin perustamisesta. Siihen kuului useita alueita, joissa oli venäläinen enemmistö, joten jo tämä määräsi sen luonteen. Oma perustuslakia ei säädetty, vaan Neuvostoliiton perustuslaki oli oleva voimassa myös siellä. Korkein lain-

säädäntövalta kuului yleiskarjalaiselle neuvostojen kokoukselle tai kun se ei ollut koolla, sen toimeenpanevalle keskuskomitealle. Vallankumouskomitea piti käsissään valtaa, kunnes mainittu komitea valittiin helmikuussa 1921.¹¹⁴

Diplomaattiset toimet eivät menestyneet sen paremmin kuin sotilaalliset operaatiot. Ilmeisestikin kokemattomuus tällä uudella valtiollisen toiminnan alalla saattoi suomalaiset kuvittelemaan saksalaisten olevan hyvinkin myötämielisiä, vaikka he pelasivatkin täysin itsekkäästi eivätkä intressit suinkaan olleet saman suuntaisia. — Tämä ilmeni sekä Brest-Litovskin että Berliinin neuvotteluissa ja syystäkin jo mainittu lisäsopimus aiheutti suomalaisissa petetyksi tulemisen tunteen.

Vastaavasti myös toiminta länsiliittoutuneiden suunnalla oli tuloksetonta, Pariisin rauhanneuvotteluissakaan ei Karjalan asia edistynyt. Varsin ymmärrettävää onkin liittoutuneiden epäluulo saksalais-suomalaisten tavoitteiden suhteen. Tämä ilmeni selvästi sekä Repolan — Porajärven että Petsamon kysymyksissä. Myöskään valkoisten venäläisten kanssa ei saatu aikaan yhteisymmärrystä, ei tärkeimmissä eli Suomen itsenäisyyden tunnistamista koskeissa neuvotteluissa eikä yhteistoiminnasta bolshevikkien kukistamiseksi.

Edes jossakin määrin paremmin voidaan todeta diplomatian selvinneen suhteissa Norjaan, jotka säilyivät katkeamatta Petsamon operaation aikana, vaikka Norjalla ilmeisesti oli epäluuloja Suomen aikeisiin nähden ja se toisaalta aikoi mahdollisesti käyttää tilaisuutta hyväkseen hyötyäkseen konfliktista.

Hallinnon järjestely oli hapuilevaa. Itä-Karjalan toimituskunnan hallintaan kuului aluksi kahdeksan kuntaa, mutta kun Vienan retkikuntien oli syksyllä 1918 palattava Suomen puolelle, se hoiti vain Repolaa ja Porajärveä. Tarton rauhan jälkeen, kun näistä pitäjistä oli luovuttu, toimituskunta lakkautettiin huhtikuussa 1921.¹¹⁵ Sen valtiopiiriin ei liitetty eri retkikuntien valtaamia alueita, vaan niiden hallinnosta vastasivat paikallisista asukkaista valitut johtoelimet, kuten "Vienan väliaikainen toimikunta" ja "Aunuksen toimikunta", joka pian muutti nimensä "Karjalan komiteaksi". Näissä hallintokunnissa toimi sekä suomalaisia että Suomeen muuttaneita karjalaisia paikallisten asukkaiden lisäksi.¹¹⁶

Suomen hallituksen kanta vaihteli usein retkien tukemisen ja vastustamisen välillä, mistä johtuen toimintakin oli hapuilevaa. Kannan vaihtumi-

seen vaikuttivat sekä ulko- että sisäpoliittiset tekijät. Hyvin selvänä esiintyy hallituksen kannan epävakaisuus sen suhtautumisessa Aunuksen retkeen.

Myös poliittisen ja sotilasjohdon välillä oli ristiriitaisuutta. Erytisen selvästi tämä tuli ilmi Petsamon retken aikana, jolloin ulkoministeri Hols-ti jatkuvasti sekaantui sotilasjohdon toimiin, useinkin hyvin opettavaisessa sävyssä.

Koska Sotaväen päällikkö ja Yleisesikunnan päällikkö olivat rinnakkaisia johtoportaita, heidän näkemyksensä saattoivat olla täysin vastakkaisetkin, jolloin valtakunnan poliittinen johto ei saanut sotaväen taholta yhtenäisiä kannanottoja. Hyvin selvänä tämä ilmeni Petsamon retken aikana, kun Sotaväen päällikkö ajoi voimakkaasti retkikunnan lähettämistä—lähinnä omistusoikeuteen vedoten ja Yleisesikunta vastusti sitä ulko- ja sotilaspoliittisin syin. Aunuksen retken suhteen molemmat sotilasjohtajat olivat vastustavalla kannalla — Karjalan kohtalo ratkaistaan Pietarissa. Sen jälkeen kun poliittinen johto oli tehnyt ratkaisunsa ja retkelle oli lähdetty, molemmat johtoportaat kylläkin näyttävät toimineen samassa hengessä, joskin johdon dualismi monesti tulee näkyviin. Yleisesikunnan pyrkimys pitää johto tiukasti käsissään on selvästi nähtävissä eri suuntiin vaikuttavista voimista huolimatta. Tämä ilmenee mm. kapteeni S. Isaksonin Yleisesikuntaan Sortavalasta 14.4.19 lähettämästä kirjeestä. ”Retkikunnan päällikkö Maj.v.H.... ei kaikesta päättäen tule tunnustamaan Ev.Th ylipäällikkyyttä Karj. Retkikunnassa ... Tähän astisesta toiminnasta Retkikunnan kanssa onkin ilmennyt että Karj.Retk. pitää Yleisesikunnan tänne lähettämiä edustajia yksityishenkilöinä joilla ei tule olemaan mitään ratkaisevaa vaikutusta... Olen henkilökohtaisesti joutunut ikävään välikäteen syistä jotka ovat enemmän poliittista kuin sotilaallista laatua”.¹¹⁷

Tarton rauhan jälkeen ei enää ollut edellytyksiä aseellisiin vapautusyrityksiin, bolshevikit olivat kaikkialla vakiinnuttaneet asemansa ja veto-omukset kansainvälisiin instituutioihin, joita Suomi vielä teki heimokansojen itsemääräämisoikeuden nimissä, osoittautuivat tuloksettomiksi. Metsäsissien kansannousu oli viimeinen, epätoivoinen yritys. Se päättyikin traagisesti sekä karjalaisten että suomalaisten vapaaehtoisten osalta. Edellisistä tuli pakolaisia, jälkimmäiset kuljetettiin Suomen hallituksen toimin vankikyydillä kotiseuduilleen, kun heidän oli ollut pakko vetäytyä kotimaan rajan yli.

Lähdeviitteet

1. Suomen Vapausota, toim. Kai Donner ym. Jyväskylä 1921—28, VIII osa (lyh. VSH), sivu 113.
2. VSH, sivu 113, Arimo, Reino, Suomen linnoittamisen historia 1918-1944, Keuruu 1981 (lyh. SLH), sivu 15.
3. Jääskeläinen, Mauno, Itä-Karjalan kysymys, Porvoo 1961 (lyh. Jnen) sivut 145-168.
4. Jnen, sivut 151-157, 169.
5. Valtioneuvoston historia 1917-1966, osa I, julk. Valtioneuvoston historiatoimikunta, Helsinki 1975 (lyh. VN hist I), sivut 200 ja 274.
6. Kuussaari, Eero, Vapaustaistelujen tiellä, Loviisa 1957 (lyh. Ksaari), sivut 70-72, myös Taistelu Petsamosta, Helsinki 1930, sivut 153-167, VN hist I, sivut 199-200.
7. SE:n kirj N:o 1327/9.10.19 ja 18.10.19, SArk T4333/5.
8. YE:n kirj N:o 2028/11.11.19, SArk K/PIM 1918-37 Hd1.
9. SE:n kirj N:o 1551/12.11.19, SArk K/PIM 1918-37 Hd1.
10. SE:n kirj N:o 1327/18.11.19, SArk K/PIM 1918-37 Hd1.
11. SM:n kirj N:o 325 ja 328/20.12.19, SArk K/PIM 1918-37 Hd1.
12. LR:n kirj N:o 216/28.2.20 ja JPrE:n kirj N:o 64/17.1.20, SArk K/PIM 1918-37 Hd1 ja 2.
13. Petsamon tiet ja vesireitit, SArk T2855/9.
14. JPrE:n kirj N:o 2239/30.12.19, SArk K/PIM 1918-37 Hd2.
15. LR:n kirj N:o 13/5.1.20, SArk K/PIM 1918-37 Hd2.
16. UM:n kirj N:o 899/28.1.20, SArk K/Plmin 1918-37 F12.
17. Walleniuksen (lyh. W) sähke N:o 41/23.1.20, UM:n sähkeet N:o S17/23.1.20 ja S18/24.1.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
18. JPrE:n sähke N:o 787/26.1.20, SE:n kirj N:o 211/26.1.20 ja 27.1.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
19. Sähkeet UM:n kirj N:o 1040/29.1.20 liitteenä, SArk Plmin 1918-37 F12.
20. UM:n kirj N:o 1040/29.1.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
21. JPrE:n N:o 138/31.1.20, SE:n kirj N:o 268/4.2.20 ja SM:n kirj 6.2.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
22. SM:n kirj N:o 49/31.1.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
23. SE:n kirj N:o 243/2.2.20, YE:n kirj N:o 67/4.2.20, SM:n kirj N:o 62/7.2.20, UM:n kirj N:o 1325/6.2.20 ja sähke N:o S36/13.2.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
24. UM:n kirj N:o 2098/21.2.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
25. SE:n kirj N:o 788/19.3.20, W:n sähke N:o 368/24.3.20 ja SM:n ilmoitus SP:lle 26.3.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
26. W:n sähkeet N:o 128/6.2.20 ja 170/10.2.20, SArk Plmin 1918-37 F12, SM:n kirj N:o 45 ja 57/29.1.20, SE:n kirj N:o 266/4.2.20 ja 340/7.2.20, SisM:n kirj N:o 84/2.3.20, SArk Plmin 1918-37 F12 ja K/Plm 1918-37 Hd2.
27. W:n sähke N:o 222/21.2.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
28. YE:n kirj N:o 149/26.2.20, SArk T2855/10, SE:n kirj N:o 560 ja 561/27.2.20, SArk K/PIM 1918-37 Hd2 ja JPrE:n kirj N:o 383/2.3.20 SArk PJP 1920 H2224 C5.

29. W:n sähköet N:o 279/ 6.3.20, 342 ja 348/16.3.20, UM:n sähköet N:o S78/9.3.20 ja S24/13.3.20, SArk Plmin 1918-37 F3 ja F12.
30. W:n sähköet 26.3.20 ja 3.4.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
31. Edellä mainitut sähköet, UM:n katsaus 27.3.-7.4.20, SArk VII/YE 1920/44 ja Ksaari, sivu 150.
32. Ksaari, sivu 148, SE:n kirj N:o 127/26.3.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
33. UM:n sähköet N:o S115, S116 ja S117/30.3.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
34. W:n sähkö N:o 419/3.4.20 ja UM:n sähkö N:o S124/7.4.20, SArk Plmin 1918-37 F12.
35. JPrE:n kirj N:o 674/14.4.20, PJP:n kirj N:o 59/8.4.20 ja sähköet N:o 2/16.4.20 ja 3/20.4.20, SArk PJP 1920 H2224 C5.
36. SM:n kirjekonsepti 22.6.20, SArk K/PIM 1918-37 Hd2, SE:n kirj N:o 1418/28.6.20, SArk T2855/12, JPrE:n kirj N:o 979/1.7.20, SArk PJP 1920 H2224 C5 sekä N:o 1005/8.7.20, SArk T2855/12.
37. JPrE:n kirj N:o 931/14.6.20, SArk PJP 1920 H2224 C5.
38. Hannula, J.O, Suomen Vapaussodan Historia, Porvoo 1933, sivut 311-312, Ylipäällikön pvk N:o 3, heinäkuu 1941.
39. Jnen, sivu 88, karjalaisten kirj 17.3.18, SArk H1519/12B.
40. Ksaari, sivut 65-69, VSH VIII, sivu 116, Jnen, sivu 97.
41. Ksaari, sivut 61-64.
42. Jnen, sivut 177-178.
43. Ksaari, sivut 126-129.
44. Ksaari, sivut 134-137, Jnen, sivut 268-270, VN hist I, sivu 296.
45. Jnen, sivut 278-280, Ksaari, sivut 139-140.
46. Jnen, sivu 278, Ksaari, sivut 139-145.
47. Ksaari, sivut 162-192, Jnen, sivut 319-320.
48. Jnen, sivut 320-321 ja 283-284.
49. VN hist I, sivu 330.
50. Jnen, sivut 321-323, VN hist I, sivut 349-351.
51. YE:n päällikön kirjeluonnos 28.6.18, SArk 8/2201 D2, Jnen, sivu 203.
52. Jnen, sivut 195-196, VN hist I, sivu 230.
53. Jnen, sivut 209-210, VN hist I, sivut 249-251.
54. YE:n muistio 17.3.19, SArk K/YE 1919/43.
55. YE:n kirj N:o 322, 323, 324 ja 325/29.3.19, SArk OsIa/YE 1919/27b, Jnen sivu 217.
56. Jnen, sivut 211-214, Enckell, Carl, Poliittiset muistelmani, Porvoo 1956, II osa, sivut 17-18 ja 133-145, VN hist I, sivut 249-251.
57. Jnen, sivut 218 ja 213.
58. Jnen, sivu 219.
59. YE:n kirj N:o 420/17.4.19, SArk OsIa/2.DE 1919/8.
60. Jnen, sivut 219-233, Ksaari, sivut 107-124, 3.DE:n kirj N:o 812/27.6.19, SArk OsIa/SE 1920/50.
61. Jnen, sivu 220.
62. YE:n kirj N:o 564/6.5.19, OsIa/YE 1919/25.
63. YE:n kirj N:o 1267/9.7.19, SArk T4524/28.
64. Waldenin päivämatton muistio M.D. N:o 766, SArk T4524/28.

65. YE:n kirj N:o 2027/12.8.19, SArk K/YE 1919/42.
66. VN hist I, sivut 282-284.
67. Jnen, sivut 255 ja 263, YE:n kirj N:o 1789/6.9.19, SArk Osla/YE 1919/27b.
68. Talvelan muistio ev Spårelle 4.9.19, M.D. N:o 989/8.9.19, SArk T4331/26.
69. Jnen, sivut 263-264.
70. Isotalon komppanian asiakirjoja, SArk Osla/YE 1919/27b.
71. Jnen, sivut 173-174, VN hist I, sivu 230.
72. YE:n kirj N:o 1457/16.9.18 ja 1537/19.9.18, SArk Osla/YE 1918/29 sekä YP:n kirj N:o 396/23.9.18, SArk T20253/29 ja 1608/24.9.18, SArk Osla/YE 1918/29.
73. Jnen, sivu 174, 3.DE:n kirj N:o 186/25.9.18, SArk OslI/YE 1918/29, YE:n sähke 22.11.18, SArk Osla/YE 1918/24 ja kirj N:o 1988/24.11.18 SArk T20253/29.
74. Jnen, Sivu 223.
75. VN hist I, sivu 296.
76. YE:n kirj N:o 150/26.2.20, SArk Osla/SE 1920/50 ja puhsan N:o188/1.3.20, SArk I/Ye 1920/28.
77. 3.DE:n sähke N:o 326/29.2.20, SArk Osla/SE 1920/50.
78. 3.DE:n kirj ja puhsan N:o 302, 304 ja 305/27.2.20, 312 ja 320/28.2.20, 327/29.2.20 sekä YE:n kirj N:o 179/29.2.20, SArk Osla/SE 1920/50.
79. Ye:n kirj N:o 179/29.2.20, liitteenä 3.DE:n puhsan N:o 324, 326 ja 327/29.2.20, SArk Osla/SE 1920/50.
80. 3.DE:n kirj N:o 566/17.3.20, 589/18.3.20, 705/23.3.20, 874/6.4.20 sekä Porajärven ja Repolan Ruununnimismiehen kirj N:o 106/25.3.20, SArk Osla/SE 1920/50.
81. Jnen, sivut 174 ja 223, YE:n kirj N:o 522/15.10.18, 14/1.1.19 ja 406/15.4.19 SArk Osla/SE 1918-19/43, 3.DE:n kirj N:o 1271/22.8.19, Yleiskatsaus Laatokan pohjoispuolelle sijoitetuista joukko-osastoista, SArk Osla/SE 1918-19/38.
82. YE:n kirj N:o 556/22.7.20, SArk Osla/SE 1920/50.
83. SE:n kirj N:o 1546/23.7.20, SArk T2855/10.
84. YE:n kirj N:o 609/17.8.20, SE:n kirj N:o 1665/24.8.20, SArk Osla/SE 1920/50.
85. 3.DE:n kirj N:o 1171/26.6.20, YE:n kirj N:o 539/6.7.20, SE:n kirj N:o 1431/19.7.20 ja 3.DE:n kirj N:o 1335/6.8.20, SArk Osla/SE 1920/50.
86. 3.DE:n kirj N:o 1257/23.7.20, SArk Osla/SE 1920/50.
87. 3.DE:n kirj N:o 1452/6.9.20, SArk Osla/SE 1920/50 ja 3.DE:n kirj N:o 1547/12.10.20, SArk T2855/12.
88. SE:n kirj N:o 478/22.1.21 ja 3.DE:n kirj N:o 94/14.12.21, SArk Osla/SE 1921/63.
89. Ksaari, sivut 210—212.
90. Ksaari, sivut 212—214.
91. VN hist I, sivu 250.
92. Inkeriläisten pakolaisten avustuskomitean kirj 6.7.19 ja Inkerin avustuskomitean kirj 18.7.19, SArk 2.DE 1919/4/8.

93. 2.DE:n kirj N:o 1784/29.7.19, SArk OsIa/SE 1918-19/43.
94. 2.DE:n puhsan 3.8.19, SArk OsIa/SE 1918-19/43.
95. SM:n kirj N:o 843/30.7.19, SArk 2.DE 1919/4/8.
96. 2.DE:n kirj N:o 1885/6.8.19, SArk 2.DE 1919/4/8.
97. SM:n kirj N:o 879/9.8.19, SArk 2.DE 1919/4/8 ja 800/9.8.19, SArk OsIa/SE 1918-19/43.
98. SM:n kirj N:o 198/27.8.19 ja 215/13.9.19, SArk OsIa/SE 1918-19/43.
99. 2.DE:n kirj N:o 2423/25.9.19, SArk OsIa/SE 1918-19/43.
100. 2.DE:n kirj N:o 2819 ja 2846/23.10.19, SArk 2.DE 1919/4/8.
101. SE:n kirj N:o 1315/8.10.19, 1409/27.10.19 ja 1513/10.11.19 sekä 2.DE:n kirj N:o 3115/4.11.19 ja 3185/6.11.19, SArk OsIa/SE 1918-19/34.
102. Ksaari, sivut 214-215.
103. 2.DE:n kirj N:o 3444/19.11.19 ja SE:n kirj N:o 1426/24.11.19, SArk OsIa /SE 1918-19/43.
104. 2.DE:n yhteysupseerin ilmoitus 3.12.19, SArk 2.DE 1919/4/8.
105. 2.DE:n kirj N:o 5668/9.3.20, SArk T2855/12 sekä N:o 6997/25.5.20 ja 7445/9.7.20, SArk OsIa/SE 1920/50.
106. Karjalan Kannaksen Rajamaan Komendanttilaitoksen kirj N:o 102/10.7.20, SArk 2.DE 1919-21/6/25.
107. S:n kirj N:o 119/14.8.20, SArk 2.DE 1919-21/6/25.
108. Jnen, sivu 186.
109. Ksaari, sivut 206-210.
110. Heinrichs, Erik, Mannerheim Suomen kohtaloissa, I osa, Keuruu 1957, sivut 296-297, Jägerskiöld, Stig, Valtionhoitaja Mannerheim, Helsinki 1969, sivu 177, Mannerheim, G, Muistelmat, I osa Helsinki 1951, sivut 400-403.
111. IlmVE:n kirj N:o 559/31.1.19, YE:n kirj N:o 219/3.2.19 ja SM:n kirj N:o 171/17.2.19, SArk OsIa/YE 1919/26.
112. Jägerskiöld, e.m. teos, sivut 177-178, YE:n kirj N:o 1080/7.6.19, SArk K/YE 1919/43.
113. Ksaari, sivu 216.
114. Jnen, sivut 283-285.
115. VN hist I, sivu 230.
116. VN hist I, sivut 250-253, Jnen, sivut 209-211.
117. Kapteeni S. Isaksonin kirj 14.4.19, SArk.

Summary

ON THE ROLE OF THE MILITARY LEADERSHIP IN THE VOLUNTEER CAMPAIGNS

After Finland had gained independence she attempted to incorporate through diplomatic means the Finnic tribes behind her eastern border. Having failed in this Finland endeavoured to reach the goal by military means. The part played by the highest military leadership is not generally discussed in the literature dealing with the so-called Volunteer Campaigns, although the Commander-in-Chief and the general staff participated on many occasions both in the planning and conduction of the operations.

Already during the War of Liberation three expeditions were accomplished across the border, one in Petsamo, two in East-Karelia (Vienna). They were done by volunteers and on private initiative. An expedition to Aunus was also planned, but it remained unaccomplished. On 15 March 1918 the Commander-in-Chief gave permission to the expeditions across the border. The Petsamo expedition was not, however, in any way under the military leadership, but subordinated to the governor of the Oulu province. The expedition had received the backing of the senate, since it was based on the idea of Finland's right to the region as it had, in effect, been promised to Finland already in 1864 as a compensation for the land ceded for Siestarjoki arms factory.

The second expedition to Petsamo was realized in early spring 1920 on the initiation of the Commander-in-Chief. Although the position of the general staff was negative, the council of state decided on 20 December 1919 to dispatch there an expedition on a "protective mission". Troops from regular units were assigned to the task and its command was shared both by the Commander-in-Chief and the general staff. As a third leg in the command was the ministry of foreign affairs, under which the expedition was to be politically. It was especially the interference of the ministry of foreign affairs that caused problems to the expedition.

The Aunus expedition was executed in spring 1919. Both the general staff and the regent Mannerheim were opposed to it, but the government gave its permission to the expedition on 3 April 1919. The operational plan was prepared by the general staff, which kept the highest command in its hands. The troops were volunteers, the officers mainly Jaegers.

The last popular uprising of the East-Karelia (Vienna) was the action of the so-called Regiment of Forest Guerrillas in Winter 1921—22, in other words after the Dorpat (Tartu) peace. Thus the Finnish military leadership could in no way meddle in the action, though 27 Jaegers and some 500 other volunteers rushed to help their kinsmen.

The Repola and Porajärvi counties were placed under the protection of Finland by a governmental decision, since the counties had in popular meetings expressed their desire to join Finland. They were occupied by regular troops, which were under the command of the Commander-in-Chief. The operational plans were prepared by the general staff.

The Ingrians rose spontaneously to resist bolshevik terrorism and they controlled the northern parts of Ingria until the Dorpat (Tarto) peace. This volunteer unit promised "total subordination to the Finnish military leadership", which meant its assignment to the 2. Division responsible for the defense of the Karelian Isthmus. The Ingrian regiment also had a delaying task to facilitate mobilization like other units in the Karelian Isthmus.

When Esthonia pleaded for help to repel the bolsheviks, the government, supported by a strong public sentiment, decided on 25 November 1918 to give both arms and volunteers. The Finnish military leadership did not interfere in actual military operations, though both volunteer regiments were assigned a common commander, who, however, never came to exercise his duties.

The desire to liberate kinsmen and to unite the Finnic family can be seen as the most important motive of the Volunteer Campaigns. In addition, the campaigns were motivated by the hope to achieve a "natural" border, which would be easier to defend than the "unnatural" border created as a result of hundreds of years of historical evolution. This point of view was especially understandable as the standpoint of the military leadership. Even though the goals of the Volunteer Campaigns were not achieved, they had a positive influence in that they prevented in the epoch the spread of bolshevism.

The Commander-in-Chief and the commander of the general staff were parallel commands, but their viewpoints could be totally in opposition and thus the political leadership of the state did not receive unconflicting appreciation from the military. After the political leadership had made its decisions, both levels of command seemed to have operated in the same spirit, though the dualism of leadership often surfaced.

**SUOMEN PUOLUSTUSVOIMAIN PANSSARIJUNAT VUOSINA
1918-1939 JA NIIDEN EDELTÄJÄT VAPAAUSSODASSA**

Rautateiden käytössä sotilaallisiin tarkoituksiin alkoi Amerikan sisällissodan puhjetessa ns. toinen periodi, jolloin rautatiet otettiin sodan ajaksi yksinomaan sotalaitoksen käyttöön, erityisiä rautatiejoukkoja perustettiin ja pohjoisvaltiot rakensivat ensimmäisen panssarijunan tärkeiden rautatiesolmukohtien puolustusta varten. Sittenkin sekä panssarijunia että rautateitse liikkuvia pattereita käytettiin muissakin suurissa sodissa. Ranskalaisilla ja saksalaisilla oli I maailmansodan rannikkorintamalla järeätä rautatietykistöä. Englantilaiset käyttivät buurisotien aikaisia panssarijuniaan maailmansodan aikana siirtomaissaan, mutta emämaassa heillä oli rannikoiden puolustusta varten kaksi uudenaikaista panssarijunaa. Syyskuussa 1914 kuljetettiin Englannista Belgiaan 4.7” tykkejä perustettavaa rautatietykistöä varten, johon miehistö saatiin vapaaehtoisista rautatiekomppanioista. Ensimmäinen patteri oli valmis syyskuussa, kolmas ja viimeinen, kun puolustettavaksi aiottu kohde, Antwerpen, jo oli kukistunut. Belgian armeijaa varten valmistettiin samaan aikaan panssarijunia; niitäkin oli kolme. Näiden junien tykkivaunut, joissa oli 57 m/m tykit, rakennettiin 4-akselisten 35 tonnin vaunujen alustalle ja panssaroiittiin 18 m/m laivalevyillä. Kivääri- ja kk-miesten ns. taisteluvaunut olivat 2-akselisia umpivaunuja ampuma-aukoin. Panssariveturit olivat junissa keskellä. Kolmatta junaa viimeisteltiin kun pääkaupunkia alettiin evakuoita. Sotaan niin rautatiepatterit kuin panssarijunatkin ehtivät mukaan.¹

Italian liittyessä sotaan ympärysvaltain puolella 1915 ja itävaltalaisten aloitettua Adrianmeren rannikon satamien pommitukset, italialaiset turvautuivat rannikkolinnoitusten puuttuessa rautatietykistöön. Rannikkorata oli kuin tehty sitä varten. Merivoimat luovuttivat tykit ja pääosan päällystöstä ja miehistöstä. Junissa oli 3-5 tykkivaunua, 2-4 ammusvaunua, radankorjaus- ym. vaunuja. Tykkien kaliiperit olivat 152, 120 ja 76 m/m, junissa vaunuja vastaavasti 16, 12 ja 13. Pommituksiin liittyi ilmahyökkäyksiä, joita yritettiin torjua it-tykistöllä junista. Junien edessä ja takana olivat veturit, joiden huippunopeus oli 80 km tunnissa. Kenttälen-

nättimillä pidettiin yhteyksiä komentopaikkoihin, rannikon tarkkailuasemille ja rautatieasemille. Tukikohtien välit olivat noin 60 km ja junille jäi noin 40 minuuttia aikaa ehtiäkseen uhatuille paikoille ennen pommitusten alkamista. Vihollisen sota-alukset lähtivät merelle tavallisesti yöllä ja ilmestyivät näkyviin aamuhämärissä, jolloin junat säännöllisesti partioivat rataosuuksillaan ja muu liikenne oli säännösteltyä. Vuosien 1916-1917 aikana ne pystyivät torjumaan monet pommitukset mm. Riminiä, Ortonaa, Marina San Vitonaa, Porto San Elpidiota ym. satamakaupunkeja vastaan. Sodan päättyessä rautatiepatterijunia oli 12, useat alkuaan panssarijuniksi suunniteltuja. Yhden panssarijunan italialaiset onnistuivat valtaamaan itävaltalaisilta ns. rankaisuretkioperaation aikana Tirolessa 1916. Itävallalla oli panssarijunia montaa eri tyyppiä; yleensä ne olivat vahvasti panssaroituja, mutta aseistus oli heikohko.²

Panssarijunat Suomen vapaussodassa

Rautateiden merkitystä sodankäynnille vapaussodan aikana tuskin voidaan arvioida liian suureksi. Punaisilla oli etuna, että tihein rautatieverkko oli heidän alueellaan, samoin enin osa rautateiden liikkuvasta kalustosta ja tärkeimmät rautatiekonepajat. Suurimpien konepajojen, Pasilan ja Viipurin, päätehtäväksi tuli panssarijunien rakentaminen ja niiden korjaukset. Pasilan konepajan ammattimiehistä 1/3 kuului punakaartiin ja Viipurissa punaisten palvelukseen jäi yksi insinööri rautatiekonepajalla, ja hän johti panssarijunien kokoamis- ja korjaustöitä.³

Valkoisten panssarijunista vain ns. Antrean panssarijunaa voitiin verrata punaisten vastaaviin juniin, muut olivat täysin tilapäisiä. Antrean junassa oli panssaroitu veturi, mutta sen työntämässä 2-akselisessa avovauvussa vain laudoista tehty kaksinkertainen rintasuoja ampuma-aukoin, lautojen välissä tiilikeros. Vanha vaihdeveturi, jossa oli yksi Vuoksenniskalla vallatuista 3" vuoritykeistä m/04 laivalavetilla, oli panssaroitu ohuilla teräslevyillä, joiden väliin sovitettiin ensopahvia. Lisäsavupiippu johti savun piipusta ratapenkereelle. Panssarijunaa rakennettiin sekä Sortavalassa että Ensossa ja sen päällikkönä toimi alkuvaiheessa K. E. Svensson, jonka idea itse junakin lienee ollut.⁴

Antrean junan ilmestyessä **Karjalan radalle** punaiset olivat vasta aloittamassa etenemistään kohti Antreaa. Valkoisten partiot olivat räjäyttäneet

rataa ja siltoja rikki Talissa ja Kilpeenjoella. Panssarijuna lähti ensimatkalleen Antreasta 11. helmikuuta. Se pysähtyi Hannilan asemalle ja avasi tulen punaisten miehittämään Seitsolan kylään. Tulivalmistelu edelsi hyökkäystä, jonka rintaman päälliköksi juuri nimitetty kapteeni Aarne Sihvo oli määrännyt toimeenpantavaksi vetäytymisen sijasta. Ennen kuin hyökkäys edes pääsi alkamaan, punaiset jättivät Seitsolan ja Ahvolan ja perääntyivät Kilpeenjoelle. Tämä luettiin panssarijunan ansioksi. Se ampui vain kymmenkunta laukausta, mutta ne osuivat maaleihinsa.

"Helmikuun 12. p:nä valkoiset suorittivat 'Karjalan pelastajan' nimen saaneen panssarijunan tukemana vastahyökkäyksen vallaten takaisin Ahvolan..", kirjoittaa Hannula.⁵ Panssarijuna ei kuitenkaan enää 12.2. pommittanut Seitsolaa eikä sen takaisia punaisten asemia, vaan Kavantsaaren asemanseutua Kilpeenjoelta käsin.⁶ Seuraavan päivän kiiwas hyökkäys Ahvolaa vastaan lienee ollutkin kostohyökkäys, sillä pommitus oli aiheuttanut tuhoa sekä asemalla että Kavantsaaren kartanossa, jossa punaisilla oli esikuntansa. Ehkä pommitus myös joudutti Viipurin operatiivisen kenttäesikunnan vaatimusta saada Suomeen lisää joukkoja ja aseita. Jeremejev, Pietarin sotilaspiirin päällikkö, lähettikin Viipuriin vaadittuja "teknillisiä välineitä", mm. panssarijunan.⁷ Helmikuun lopulla Karjalan radalle saapunut punaisten panssarijuna ei kuitenkaan tullut Pietarista vaan Helsingistä. Junasta ei ole selvää kuvaa, mutta näyttää siltä kuin siihen veturin lisäksi olisi kuulunut vain yksi tykkivaunu sen ollessa taistelutehtävissä. Joka tapauksessa kerrotaan, että "sen tapoihin kuului ajaa linjojen väliin ja sieltä käsin suoralla suuntauksella pommittaa Seitsolaa". Ahvolan taistelijat kertovat junan tulittaneen radanvarren rakennuksia kranaateilla ja srapnelleilla.⁸ Punaisten yleishyökkäyspäivänä 10.3. panssarijunakin osallistui tulivalmisteluun raskaan tykistön ohella, mutta siihen osui samana päivänä Kavantsaaren asemalla valkoisten tykistön tai heidän panssarijunansa ampuma kranaatti, joka teki pahaa jälkeä. Punaisten pääsy kukkulalle 56 lienee laskettava ainakin osaksi panssarijunan ansioksi, kulkeehan rata melko lähellä tätä kukkulaa.

Maaliskuun lopulla Karjalan radalle saapui Pietarista panssaroitu tykkivaunu, jossa oli venäläinen päällystö. Aseistuksena vaunussa oli kaksi uudenaikaista 3" tykkiä ja konekivääreitä. Panssariveturi valmistettiin Viipurissa tätä ym. vaunuja varten. Panssarivaunu oli oikeastaan tarkoitettu Rautuun, mutta suunnattiin Kavantsaarelle Raasulin-Raudun radan

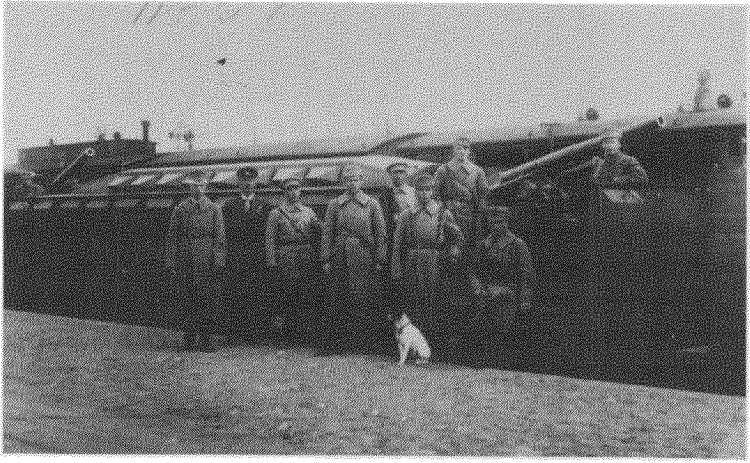

Antrean panssarijuna ("Karjalan pelastaja") Hannilan asemalla talvella 1918. Veturi vanha vaihdeveturi, osittain panssaroitu, lisäsavupiipulla. Vuoritykillä — 76/13/04 Obuhov — laivatykkinä käytettynä kartiomainen, valurautainen jalusta. Kuva: Sotamuseo.

Armoured train Antrea (The Rescuer of Karelia) at the Hannila station in winter 1918. The engine is an old switch engine partially armoured and equipped with an additional funnel. The mountain cannon — 76/13/04 Obuhov — has a coneshaped cast iron base used in naval guns.

heikon kunnan vuoksi. Rautuun sota- ym. tarvikkeita tuoneet "panssarijunat" olivat tilapäisiä. Karjalan radalla punaisten panssarijunat pommittivat Hannilaa, mutta yhteistoiminta oli heikkoa ja tappiot tuntuvia. Hannilan asema oli Antrean panssarijunankin tukipaikka, mutta sen kokenut koko Karjalan rintaman tykistön toimintaa vaikeutti ammuspula. Kukkulan 56 valtaukseseen ryhdyttyä se kuitenkin osallistui tulivalmisteluun. "Klo 6.15 pommittaa panssariveturi 15 minuutin ajan vihollisketjua radan molemmin puolin..." mainitaan hyökkäyskäskyssä 13.4.⁹

Savon radan suunnalla käydyt taistelut antavat ehkä parhaan kuvan keinoista, joita valkoisilla oli käytettävissään panssarijunia vastaan. Punaisten etenemistä kohti päätavoitetaan Pieksämäkeä yritettiin aluksi vaikeuttaa rataa rikkomalla ja siltoja hävittämällä. Tässä kunnostautui erityisesti Mikkelin suojelusunnan "lentävä osasto". Miinoituksista ei ollut suurta apua. Punaisten taistelujuna lähti jo 1. helmikuuta Kouvolasta mukanaan 800 miestä, lähitavoitteena Mikkelä, josta asukkaat jo valmistau-

Kavantsaaren panssarijunan venäläinen tykkivaunu—kytkettynä Antrean panssarijunaan—Viipurin asemalla paraatipäivänä. Etualalla Antrean junan miehistö. Tykit puoliautomaattisia 3” it-tykkejä m/14 Putilov. Vaunun sivuilla ammussäiliöt. Toinen tykeistä Rt-museossa. Kuva: Sotamuseo.

The Russian gun waggon of the Kavantsaari armoured train coupled to the Antrea armoured train at the Vyborg railway station on the parade day. On the foreground the crew of the Antrea train. The guns are semi-automatic 3-inch anti-aircraft guns m/14 Putilov. The ammunition containers are at the side of the waggons. One of the guns belongs to the Museum of Coastal Artillery.

tuivat poistumaan. Kaupungista lähti samana yönä etelään mainittu lentävä osasto, jonka tarkoituksena oli karkoittaa Hillosensalmen räjäytetyin sillan korjaaajat ja hävittää silta entistä perusteellisemmin. ”Lentävillä” oli kolme junaa, jokaisessa veturin lisäksi vain yksi hiekkasäkein suojattu vaunu, konekivääreitäkin oli vain yksi. Punaisten junasta avattiin tuli saapuvia valkoisia vastaan sillan luona ja ratakin yritettiin katkaista näiden viimeisen vaunun takaa. Valkoisten konekiväärin mentyä epäkuuntoon heidän oli vetäydyttävä. Punaisten miehittivät Voikosken ja Mouhun asemat. Hillosensalmelle saapui punaisten avuksi 4.2. noin 200 lättiläistä tarkk’ampujaa Tuckumin rykmentistä panssarijunalla, jossa oli kaksi vaunua ja veturi niiden välissä. Tuhat punaista nousi 7.2. Kirjokiven pysä-

killä kolmeen junaan lähtien kohti valkoisten hallussa olevaa Mäntyharjua, lättiläisten juna kärjessä. Väijytyksestä aseman eteläpuolella olevilta kallioilta yritettiin junan tuloa estää. Se vetäytyikin jonkin matkaa taakse päin, mutta lättiläisten laskeutuessa junasta ja edetessä kohti asemaa tykkitulen turvin oli valkoisten jätettävä asemansa. He vetäytyivät Kiepin salmen taakse ja silta räjäytettiin. Se saatiin korjatuksi jo 12.3, mutta lättiläiset junineen olivat silloin jo poistuneet Suomesta kärsittyään tappioita eräissä radanvarren kahakoissa.¹⁰ Punaiset perääntyivät Mouhuun ja Voikoskella he alkoivat rakentaa tilapäistä panssarijunaa ottaen nähtävästi mallia lättiläisten panssarijunasta. Avonaisiin tavaravaunuihin tehtiin laudoista kaksinkertainen rintasuojia, jonka välit venäläiseen tapaan täytettiin hiekalla. Aseistuksena oli konekivääreitä ja ainakin yksi tykki. Savon rintaman ylijohdon 20.2. antaman käskyn mukaisesti valkoiset aloittivat hyökkäyksen Mouhua vastaan kolmelta taholta ja yrittivät myös katkaista radan Hillosensalmen eteläpuolelta. Vain radan suunnassa hyökännyt pataljoona saavutti tavoitteensa ja valtasi Mouhun aseman, jonka viimeiset puolustajat pelasti Voikoskelta saapunut panssarijuna.¹¹ Punaisen vastahyökkäyksessä 5.3. oli omatekoisen panssarijunan lisäksi mukana Pasilassa rakennettu panssarijuna, johon kuului kaksi pitkää, teräslevyillä vahvistettua tykkivaunua, kummassakin kaksi tykkiä ja useita konekiväärejä. Miehistönä oli helsinkiläinen komppania ja mukana myös apujoukko Kouvolasta. Panssarijunan saavuttua ns. Mouhun mäkeen punakaartilaiset laskeutuivat junasta, mutta joutuivat heti valkoisten tuleen, jolloin mm. junan päällikkö ja useita muita miehiä kaatui. Vaurioitunut juna perääntyi Kouvolaan korjattavaksi. Eteneminen keskeytettiin ja uusi yritys tehtiin vasta 11.3. jolloin Mouhua pommitettiin, mutta asemanseutua ei saatu vallatuksi.¹²

Päämaja oli kenraali Löfströmin valitusten vuoksi lähettänyt Savon rintamalle insinööri E.M.C. Tigerstedtin parantamaan heikkoja puhelinyhteyksiä. Mouhussa häntä pyydettiin keksimään keinot, millä punaisten kiusalliseksi käynyt panssarijuna saataisiin tuhotuksi. Se oli useita kertoja edennyt aivan aseman lähellä olevaan metsän reunaan saakka tulittamaan rakennuksia, joissa valkoisilla oli mm. esikuntansa. Kertaakaan se ei pysähtynyt kuin hetkeksi ja vetäytyi heti ammuttuaan metsän suojaan. Tigerstedt pystytti kuunteluaseman ”härkävaunuun” lähelle rautatieasemaa

ja sai mittauslaitteilla selville milloin panssarijuna lähti Voikosken asemalta ja milloin se oli sillä kohdalla rataa, jota Mouhulla oleva patteri oli valmistautunut ampumaan. Osuma junaan saatiin ennen kuin se vielä oli näkyvässä. Kyseessä oli luultavasti em. tilapäinen panssarijuna.¹³

Haapamäki oli punaisille Pieksämäkeäkin tärkeempi tavoite ja ratkaisevaa hyökkäystä ”pohjoista valkoista armeijaa” vastaan yritettiin useaan otteeseen saada käyntiin **Pohjanmaan radan** suunnalla. Haapamäen valtaukselta tuli Tampereen piirin joukkojen päätehtävä, mutta siitä ei katsottu selviydyttävän ilman panssarijunan tulitukea. Sellaisen Svetshnikov saiikin Tampereelle jo ”helmikuun 1. viikon aikana”.¹⁴ Juna oli samaa tyyppiä kuin Viipurista käsin toimineet kaksi vahvasti panssaroitua juna, joiden taisteluosaan kuului kaksi tykki- ja kk-vaunua, joiden välissä oli panssariveturi. Punaisten taistelujunan mainitaan lähteneen kohti Vilppulaa 5. helmikuuta, mutta hyökkäys alkoi vasta 7. helmikuuta. Panssarijuna osallistui hyökkäyksiin Vilppulaa vastaan ainakin 7., 19., 22.2. ja maaliskuussakin. ”Etenkin sillan luo asetetut tykit pakottivat monet kerrat punaisten panssarijunan luopumaan yrityksistään vallata ylimenopaikka”, kirjoittaa kenraali Wetzer.¹⁵ Asemat Vilppulassa olivat taktisesti edullisia, koska rautatie kulkee kapean salmen yli; siinä kulkee vahva virta ja länsi- ja itäpuolella avautuvat laajat selät.

Punaisten hyökkäys Väärinkylästä Seppälään käynnistyi 21.2. ja samalta päivältä lienee muuan päiväämätön ja allekirjoittamaton määräs ”panssarijunan päällikölle”, jossa käsketään pitämään yllä ”etuvartiotykitulta”, koska ”lopullinen sisäänhyökkäys” siirtyy Seppälän hyökkäyksen tähden tuonemmaksi. Panssarijunan mainitaankin tulittaneen 22.2. kolmen tunnin ajan valkoisten asemia. Lylystä oli 20.2. lähetetty Tampereelle vaatimus, että kaikki liikenevät voimat oli saatava Korkeakoskelle; pyydettiin myös kranaatteja ja ”kevyen pikatykin” ammuksia, ilmeisesti panssarijunaa varten.

Helmikuun 17. päivän vastaisena yönä oli Tampereelle saapunut toinenkin panssarijuna, Kaukovallan mukaan Pietarista. Juna, johon kuului kaksi pitkää tykkivaunua, lähti kohti Vilppulaa 19.2., mutta jäi ratarikkosen vuoksi kauas sillasta. Asemaa kohti sen kerrotaan ampuneen 110 laukausta.¹⁶ Svetshnikovin helmikuun aikana laatimassa luettelossa, josta päiväys puuttuu, on maininta Ruoveden-Vilppulan rintaman panssarijunasta, jossa on kaksi vaunua, neljä 57 m/m tykkiä ja 8 konekivääriä. Ju-

nan saapumisajaksi on merkitty 15.2., mutta kyseessä on ilmeisesti sama juna, josta tamperelainen Kaukovalta kertoo.

Maaliskuun yleishyökkäystä varten, jonka H-hetki oli aamulla 10.3., lisää joukkoja koottiin myös Lylyyn ja Korkeakoskelle. Tampereen piirin joukoille 6.3. annetun käskyn mukaan ”tov. Karjalainen, jonka tehtävänä tulee olemaan hyökätä Vilppulan asemalle, käyttää tämän päämäärän saavuttamiseksi tykistöä ja panssarijunaa”.¹⁷ G. Tamlander, ”Suomen tavallan panssarijuna n:o 1:n päällikkö”, kuten hän itse kirjoitti, raportoi Lylystä 9.3. ”Pohjoisen rintaman ylipäällikölle” tarkastaneensa radan ja havainneensa Lylyn ja Vilppulan välillä useissa kohdin molemmat kiskot räjäytetyiksi poikki. Rataa ryhdyttiin korjaamaan seuraavana aamuna, jolloin Tamlander sai avukseen Tampereelta panssarijuna n:o 3:n. Hän pyysi sieltä myös 47 m/m ja 57 m/m tykinammuksia, joita oli lähetetty Helsingistä, mutta ei löydetty Lylystä eikä Korkeakoskelta. Näitä ammuksia tarvittiin nähtävästi panssarijuna n:o 3:a varten. Tämä juna sai määräyksen edetä ”Pynnöskylään Wilppulaa vastaan toimimaan” ja juna n:o 1 määrättiin aloittamaan ”waleliike Wilppulaan” 10.3. klo 7 ap. Sen tuli kohdistaa tulensa vihollisen tykistöä vastaan molemmin puolin rataa, siis toimimaan liikkuvana patterina. Mainittakoon, että Väärinmajan rintamalla ilmennyttä kurittomuutta esiintyi panssarijunien miehistössäkkin, koska Tamlander joutui lähettämään yhden miehen Tampereelle ”kuularuiskupäällikkö Andersinin” ilmoituksen johdosta. Taistelutoiminta oli laimeata, vaikka yleishyökkäyksen piti jo olla käynnissä. Rataa korjattiin vielä 12.3. lähellä siltaa tykistötulen turvin.¹⁸ Seuraavana päivänä punaiset yrittivät räjäyttää asemalla seisleet rautatievaunut, joissa oli mm. raskaan tykistön ammuksia, ”aaveveturin” ja dynamiitilla sekä kivillä lastatun vaunun avulla, mutta epäonnistuivat eikä panssarijunastakaan ollut apua. Hyökkäystä oli määrä jatkaa muutaman päivän kuluttua kahden panssarijunan ja tykistön tuella. Toinen panssarijunista lähtikin aamulla 17.3. Lylystä ja ohitettuaan Pynnösenkylän se tavoitti punaisten ketjun, joka oli etenemässä kohti Vilppulaa. Samaan aikaan oli sieltä kuitenkin lähestymässä ”Vilppulan kolonnan” etujoukko, kolme komppaniaa. Kohtaamistaistelu päättyi parin, kolmen tunnin kuluttua valkoisten vetäytymiseen.

Vilppulan rintamanosalla eli ns. keskirintamalla punaisten komppaniat majailivat ratavarren taloissa Lylystä Vilppulaan. Raskaan tykistön aloittaessa punaisten Nenosen asemien pommituksen ja valkoisten samaan aikaan hyökätessä, tappiot synnyttivät Väärinmajan rintamalla pakokauhun, joka tarttui radan itäpuolisiinkin komppanioihin. Niinpä Pynnösenkylän kk-etuvartion miehet jättivät asemansa, mutta palautettiin ja Riiniemessä ollut komppania pakeni ja sen tilalle oli lähetettävä toinen. Panssarijunalla Lylyyn saapunut Rahja yritti hillitä pakokauhua, mutta joutui toteamaan illalla 17.3., ettei asemia kyetty pitämään. Punaisten irtautuminen radan suunnalla tapahtui yön pimeydessä, ensin vedettiin raskaat, sitten kevyet tykit pois, joukot koottiin Ylä-Sankilaan, rata varmistettiin ja etuvartioid asetettiin.

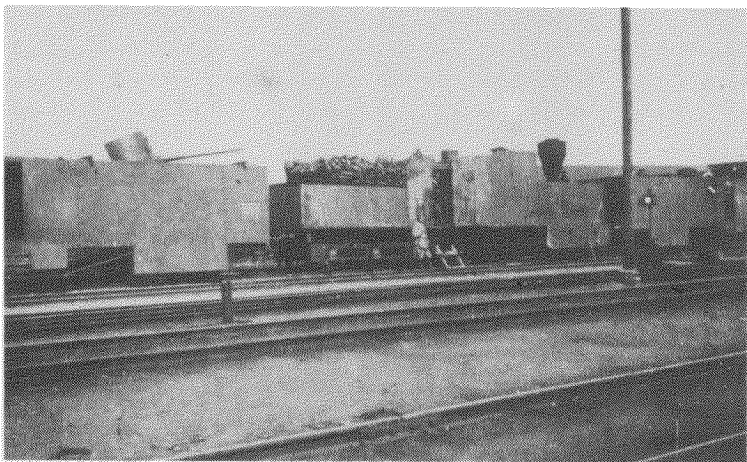
Varhain aamulla 18.3. Weterin joukot lähtivät uudelleen liikkeelle. Etujoukolla oli Vilppulassa koottu, massapaalein suojattu ”panssarijuna”. Sekä Lylyssä että Korkeakoskella punaiset puolustautuivat jonkin aikaa, mutta taisteluun kykeneviä joukkoja heillä oli enää vähän jäljellä, Lylyssä esim. 300 miestä valkoisten viittä komppaniaa vastassa. Tieto, että Lylyn asemalla olisi ollut kaksi isoa tykkiä ei pidä paikkaansa; ne oli evakuoitu 17.3. Korkeakoskelle. Toinen Lylyn panssarijunista oli lähtenyt Orivedelle, josta oli ilmoitettu valkoisten lähestyvän rataa Vehkalahten suunnalta. Junan saapuessa asemalle siellä parveili jo Wilkmanin ryhmän eteläisen pataljoonan miehiä, jotka taistelussa panssarijunan ja asemaa puolustavien punaisten kanssa kärsivät tappioita. Lylystä ja Korkeakoskelta paenneita miehiä keräillyt toinen panssarijuna pysähtyi aseman pohjoispuolelle, toinen oli eteläpuolella. Ensiksi mainittu palasi vielä Korkeakoskelle taistelun loppuvaiheessa ja sen kerrotaan ampuneen osumatta 18 laukausta kohti kenkätehdasta, jossa valkoisilla oli ambulanssinsa.

Oriveden asemalta valkoiset pakenivat jouduttuaan monen tulen väliin; haavoittuneitakin jäi punaisten käsiin. Nämä kuitenkin jättivät asemanseudun jo illalla 19.3. Siitaman asemalla odotteli panssarijuna n:o 1 valkoisten tuloa. Se avasi tulen ja aseman valtaus kesti toista tuntia. Etelästä päin saapunut panssarijuna n:o 3 törmäsi Rahjan junaan, jonka täytyi lähteä Tampereelle korjattavaksi.¹⁹ Taistelu jatkui Suinulassa, jonka aseman valkoiset olivat saaneet haltuunsa 21.3, mutta joutuivat sieltä vetäytymään kun asemalle ajoi Kangasalla koottu punaisten tilapäinen panssarijuna, jossa oli 300 miestä konekivääreineen. Weterin päävoimien läheisyydessä juna perääntyi takaisin Kangasalle varoen tykkitulta. Kangasalan

kirkonkylän valkoiset valtasivat 22.3., mutta juna pysytteli asemalla odottaen avukseen toista panssarijunaa. Rata oli kuitenkin katkaistu, sillä valkoiset olivat päättäneet estää panssarijunien pääsyn Vehmaisten asemalle. Niitä varauduttiin tulittamaan myös Kangasalan-Tampereen väliseltä tieltä, koska Wetzlerin päiväkäskyssä 23.3. sanottiin, ettei saanut laiminlyödä ”mitään tilaisuutta vihollisen panssarijunien pyydystämiseksi”. Oriveden asemalla sattuneen vastoinkäymisen jälkeen, Kaukovalta kirjoittaa, ”valkoisilla oli melkoinen kunnioitus näitä sotavälineitä kohtaan”.²⁰ Punaisten panssarijunia ei saatu pyydystetyksi, mutta tappioita ne eivät selviytyneet edes Messukylään saakka. Siellä punaisten puolustus lujittui huomattavasti.

Kangasalta Tampereen eteläpuolelle suunnatut Wilkmanin ryhmän joukot valtasivat Lempäälän 24.3. Tampereelta hyvissä ajoin panssarijunalla lähtenyt Rahja sai Helsingistä järjestetyksi aluksi yhden komppanian miehiä ja panssarijunan Toijalaan. Junan tehtävänä oli pitää Lempäälän ja Tampereen välinen rata punaisten hallussa. Se saapui jo päivällä 24.3. Lempäälän asemalle ja tulitti kirkonkylää, mutta yövyttyään Toijalassa se palatessaan havaitsi radan katkaistuksi ja aseman olevan valkoisten hallussa. Punaisten panssarijuna n:o 2 joutui nyt toimimaan sekä Messukylän että Lempäälän suunnilla.

Wetzlerin ryhmän päävoimien aloittaessa yhteistoimin Wilkmanin ryhmän päävoimien kanssa hyökkäyksen kohti Tamperetta aamulla 25.3. punaiset puolustautuivat sitkeästi sekä Messukylässä että Lempäälän pohjoispuolisissa asemissaan. Valkoiset keskittivät tykkitulensa erityisesti kohti panssarijunia, jotka aikaansaiivat ”hämminkiä” hyökkäävissä joukoissa. Punaisten puolustusta Särki- ja Sääksjärvien välisellä kannaksella tuki toinen Tampereen tilapäisistä panssarijunista ja punaisten vetäytyessä järvikannakselta junan kerrotaan suojanneen joukkoja ”erittäin rohkeilla syöksyillä ryhmittyyvien valkoisten keskelle”.²¹ Valkoisten joukot pääsivät yöllä 25.3. Hatanpään-Iidesjärven linjalle ja Messukylän suunnalla lähelle Kalevankangasta, jossa punaisilla oli vielä voimia vastahyökkäykseenkin. Valkoisten partio rikkoi radan Järvensivun esikaupungissa, mutta panssarijuna n:o 3:n miehistö sai sen pian korjatuksi. Hyökätessään sen jälkeen valkoisten ketjua vastaan Kalevankankaalla juna sai pahoja vaurioita tykkitulessa ja menetti päällikkönsä.

Punaisten panssarijuna Toijalan asemalla huhtikuussa 1918. Valok. tri Natvig Norjan ambulanssista. Alkuperäinen kuvateksti: "Med dessa hade vi våra ruskigaste och mest spännande möten nattetid". Etualan tykkivaunussa luultavasti puoliautomaattinen 57/48/98 Nordenfelt-rannikkokanuuna, veturin takana olevassa 75 m/m laivastonkanuuna. Kuva: Sotamuseo.

The armoured train of the reds at the Toijala station in April 1918. Photo taken by dr. Natvig from a Norwegian ambulance. The authentic text reads: "Med dessa hade vi våra ruskigaste och mest spännande möten nattetid". The gun waggon on the foreground probably has a semi-automatic 57/48/98 Nordenfelt coastal artillery gun. The waggon behind the engine has a 75 mm naval gun.

Ratkaisevan taistelun alkaessa kaupungista panssarijuna n:o 3 oli Santalahdessa, n:o 2 jossakin ratapihan eteläpäässä. Kapteeni Melinin uhkarohkeata hyökkäystä komppaniansa kanssa Näsinlinnaan seurasi panssarijunan suorittama rakennuksen pommitus, joka toistui kolmannen keran komppanian jo lähdettyä rakennuksesta ja 1. jääkärirykmentin III pataljoonan valmistautuessa sen valtauksen. Yllättäen radalle ilmestynyt panssarijuna "sai tykeillään ja kuularuiskuillaan nyt aikaan hyökkääjien keskuudessa tuntuva mieshukan, mm monta jääkäriupseeria kaatui".²² Junan poistuessa Santalahteen päin sen veturin ohjaamoon osui kranaatti, joka tappoi kuljettajan ja lämmittäjän.²³

Lempäälän eteläisellä rintamalla, jonne Wilkman oli jättänyt kaksi pataljoonaa, kiivaimmat, panssarijunien tukemat ja raskaita tappioita molemmille osapuolille tuottaneet taistelut käytiin vasta 7.—8. huhtikuuta. Wetzlerin komentaman ns. länsiarmeijan Vesilahden-Lempäälän välisellä kaistalla panssarijunat olivat ”pahana rasituksena”, koska ne ampuivat kaikilla aseillaan sivustatulta molemmin puolin rataa. Hauditsin tulella niitä ei saatu karkoitetuksi, vasta kaksi tykkiä radan molemmin puolin sai aikaan niiden ”katoamisen ainiaaksi”.²⁴ Porista vetäytyneet punaiset pääsivät Punkalaitumella ohi valkoisten linjan, koska Karkun puolustus piti, mutta 17.4. hyökkäsi valkoisten vajaa pataljoona Karkun kirkolla punaisten neljän komppanian vahvuista ketjua vastaan panssarijunan tukevana. Karkun asemalla panssarijunasta otettu valokuva todistaa, että valkoiset olivat ottaneet käyttöönsä Tampereelta punaisten panssarijunan.

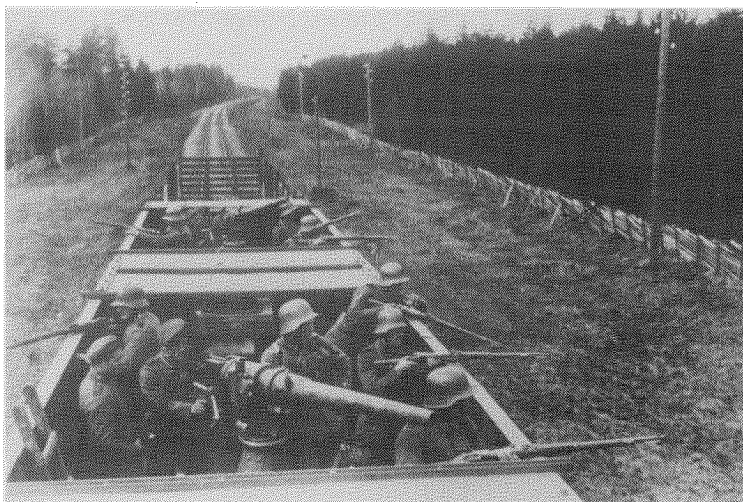
Tiedon tultua saksalaisten mairinnoususta Tampereen saarron murtamista yrittäneiden punaisten joukkojen tehtäväksi jäi Länsi-Suomesta itään suuntautuneen pakolaisvirran suojaaminen. **Itämeren divisioona** oli noussut maihin Hangossa 3. huhtikuuta. Punaisten ylijohdo Helsingissä lähetti Hangon radalle kaksi panssarijunaa, joista toinen tuli Riihimäeltä, toinen Helsingistä. Ensimmäinen yhteenotto saksalaisten etujoukkojen ja panssarijuna n:o 4:n välillä tapahtui 5.4. lähellä Raaseporin pysäkkiä. Panssarijunassa oli, kertoo saksalainen upseeri, satakunta miestä, yksi tykki ja kaksi konekivääriä.²⁵ Juna vetäytyi vasta kun Tammissaaresta lähetetty tykki avasi sitä vastaan tulen suoraan ratalinjalta. Tienristeyksessä noin 3 km Karjaalta saksalaiset kohtasivat lujaa vastarintaa, jota panssarijunat n:o 2 ja n:o 4 tukivat. Asemalta pääsi lähtemään kymmenkunta raskaasti kuormattua junaa Salon ja Lohjan suuntiin; toinen panssarijunista seurasi viimeistä junaa Lohjalle päin, toinen siirtyi rantaradalle selviytyen Fagervikissa saksalaisten ratarikosta. Karjaan valtauksen jälkeen saksalaisten ratsuväkiprikaati eteni Inkoon, jalkaväkiprikaati Siuntion kautta kohti Helsinkiä. Kirkkonummen ampumahaidoissa punaiset puolustautuivat lähes kaksi vuorokautta, mutta saksalaisten saatua paikalle raskaat aseensa panssarijunan täytyi vetäytyä ja puolustajat hajaantuivat metsiin. Helsinkiä lähestyessään saksalaiset lähettivät pääosan 3. kaartinulaanirykmentistä Hämeenkylässä kautta Helsingin pitäjän kirkolle. Tikkurilan asemalla kuormattiin kolmea junaa, jotka pääsivät nähtävästi rantaradalta tulleen panssarijunan turvin lähtemään asemalta ennen sen

valtausta. Väijytysasemastaan puolen kilometrin päässä asemalta panssarijuna teki syöksyjä asemalle tulittaen ”revolvèritykeillä, kenttätykeillä ja konekivääreillä”.²⁶ Saksalaiset kohdistivat siihen tarkan miinanheitin- ja kk-tulen. Vielä 12.4. juna lähestyi asemaa, mutta tämä hyökkäys liittyi nähtävästi niihin yrityksiin, joita punaiset hajanaisin joukoin tekivät saadakseen avatuksi rautatieyhteyden Helsinkiin sen jälkeen kun yksi saksalainen eskadroona oli vallannut Malmin ja katkaissut radan. Saksalaiset lähettivät 11. polkupyöräpataljoonan ”improvisoidun” panssarijunan turvin etenemään radanvarrtta etujoukkona pohjoiseen päin. Junassa oli kevyt tykki ja neljä konekivääriä. Punaisten panssarijuna tuki Keravalla puolustusta, mutta saarrosta peläten punaiset vetäytyivät Hyvinkäälle. Saksalaiset jättivät ”panssarijunansa” Jokelan asemalle ryhtymättä korjaamaan rikottua rataa. Hyvinkäälläkin punaisten puolustus murtui saksalaisten hyökätessä kolmelta taholta. Vetäytyminen Riihimäeltä Lahden ja Hämeenlinnan suuntiin tapahtui jälleen panssarijunien suojaamana.

Riihimäellä saksalaiset asensivat kaksi 47 m/m laivatykkiä punaisten panssarivaunuun ja lähettivät kokoamansa panssarijunan Karjaan radalle korjaamaan sitä ja puhdistamaan radanvarsipaikkoja punaisista. Mukana seurasi jääkärikomppania ja osasto pioneereja. Juna palasi Riihimäelle 26.4. ja sai käskyn lähteä kohti punaisten hallussa olevaa Järvelän asemaa. Punaisten olivat katkaisseet radan aseman länsipuolelta.

Saksalaiset eivät Hämeenlinnassakaan kohdanneet punaisten taholta mainittavampaa vastarintaa. Kaupunkiin saapui valtauksen jälkeen Itämeren divisioonan esikunnan hankkima ja 95. res. jalkaväkiprikaatin ”liikkuvaksi reserviksi” tarkoitettu tilapäinen panssarijuna, jossa oli vain yksi tykki. Sittemmin tämä juna oli varmistustehtävissä Lappilan asemalla 27 km Riihimäeltä itään.

Loviisassa maihinnoussut Brandensteinin prikaati lähestyi 12.4. Riihimäen-Kouvolan rataa ja sen oikea kolonna valtasi vastarintaa kohtaamatta Kausalan aseman mutta idästä päin tullut panssarijuna karkoitti radalta pioneerit. Saksalaisten pääjoukko valtasi Uudenkylän aseman, jota puolusti satakunta punaista. Lahdesta saapuneen panssarijunan avulla punaiset onnistuivat valtaamaan aseman takaisin aamuyöstä 15.4. saksalaisten vetäydyttyä radan eteläpuolelle. Villähden asemaa puolusti 300 punaista, mutta heidän yhteistoimintansa panssarijunan kanssa oli heikkoa ja junan vetäytyessä he jättivät asemansa. Päähyökkäykseen Lahtea vastaan saksalaiset ryhtyivät idästä päin. Eteneminen alkoi aamulla 19.4.

Hyvinkään—Karjaan radalla partioineen ja Riihimäen—Lahden rataosalla taisteluihinkin osallistuneen Itämeren divisioonan panssarijunan tykkivaunu, jossa kaksi 47 m/m saksalaista laivastonkanuunaa. Vaunu punaisten panssarijunasta. Saksalainen sotakuva. Kuva: Sotamuseo.

The gun waggon of the Baltic Division armoured train, which patrolled on the Hyvinkää-Karjaa railway and which participated in the battles on the Riihimäki-Lahti railway section. The train has two 47 mm German naval guns. The waggon is from an armoured train of the reds. A German war photograph.

mutta kävi hitaasti metsämaastossa, jossa punaiset ylläpitivät kiivasta tulta. Idästä tullut panssarijuna vaikeutti radan yli pääsyä. Saatuaan aseman vallatuksi saksalaiset olivat jättäneet Villähden asemalle vahvan vartioston ja katkaisseet radan. Viipurista lähetetty raskas panssarijuna teki Uudestakylästä muutamia hyökkäyksiä aseman miehittäjiä vastaan, mutta palasi pian Viipuriin korjattavaksi. Punaisten viimeinen, epätoivoinen hyökkäys Lahden valloittaneita saksalaisia vastaan päättyi antautumiseen 29.4. Kaksi panssarijunaa jäi saksalaisten saaliiksi, toinen Herralan asemalla, toinen Okeroisten pysäkillä. Saksalaisten panssarijuna yritti Järvelän asemalta edetä Lahteen päin, mutta useat ratarikot viivästyttivät sen matkaa.

Kouvolaan tukikohtanaan pitänyt punaisten panssarijuna, joka oli hyökännyt saksalaisia vastaan Kausalan asemalla, oli 8.4. hälytetty Kymminlinna puolustaneiden punaisten avuksi, mutta nämä olivat torjuneet saksalaisten polkupyöräkomppanian hyökkäyksen muutamaa minuuttia ennen junan tuloa. Sama juna oli puolustamassa Simolan ja Tanin asemia Sarlinin ryhmään kuuluvien komppanioiden hyökkäystä vastaan, jota tuki 7. Karjalan patteri. Panssarijuna eteni useita kertoja Tanin asemalta lähestyviä valkoisia vastaan, mutta pysytteli poissa patterin ilmaantuessa näkyviin. Tämän onnistui väijytysasemastaan radan eteläpuolelta saada osumia junaan sen lähtiessä hyökkäykseen. Juna vetäytyi Pulsan asemalle, josta se patterin jatkaessa ampumista perääntyi Kouvolaan saakka ”kaksi ammottavaa reikää tykkivaunun kyljessä”.²⁷

Itäarmeijan keskitysten päätyttyä ja Kannaksen valtauksen alkaessa, punaisilla oli Viipurissa kaksi ja Kavantsaaren asemalla yksi venäläisvalmisteinen panssarijuna. Punaisten Viipurin konepajalla valmistamia junia oli yksi ja sitä Viipurin panssarijunien päällikkö Tamlander joutui lähettämään eri tahoille valkoisten rynnätessä kaupunkiin. Ausfeldin ryhmän kahden pataljoonan lähestyessä Kuokkalaan Kaljunen pyysi Viipurista raskaan panssarijunan Terijoelle ja lähetti sen Kuokkalaan. Juna palasi pian takaisin kolhiintuneena, mutta joutui heti taisteluun idästä päin hyökkääviä majuri Elfvingrenin joukkoja vastaan. Kaljusella oli 500 miestä ja muutamia tykkejä, mutta kun Kuokkalastakin päin oli tulossa valkoisia ja **Pietarin rata** oli heidän hallussaan Uuttakirkkoa myöten, hänelle ei juuri jäänyt muuta mahdollisuutta kuin murtautua joukkoineen Valkeasaaren asemalle panssarijunansa turvin. Sitä ennen hän oli lähettänyt raskaan panssarijunan Raivolaan, jonne majuri Stahelin joukot olivat hyökkäämässä. Niiden tykistö oli jäänyt jälkeen ja sen vuoksi punaiset pystyivät pitämään kauan puoliaan asemalla. Tykistön avattua tulen panssarijunan oli vetäydyttävä asemalta, jolloin puolustajatkin pakenivat sieltä radan eteläpuolelle.²⁸ Säiniön aseman valkoiset valtasivat 24.4., mutta Kämärän asemalla käytiin kiivas taistelu, jossa eräs valkoisten komppania hajaantui ja monta upseeria kaatui. Asemaa ei saatu vallatuksi ennen kuin Säiniöltä oli saatu kaksi haupitsia avuksi. Sitä ennen oli useita junia päässyt lähtemään asemalta kohti Viipuria. Viimeksi lähtenyttä junaa seurasi raskas panssarijuna, joka Säiniöllä vaihtoi toiselle radalle edellä ajaneen junan pysähtyessä ratakatkokseen. Panssarijuna jatkoi matkansa, mutta ryhmä jääkäreitä oli ehtinyt irroittaa kiskon noin kahden kilo-

metrin päässä asemalta, paikassa missä rata kulkee maastoleikkauksessa. Suojavaunun ajaessa kiskoilta panssarijuna irrottautui ja peruutti lähelle asemaa havaitakseen, että sielläkin oli rata katkaistu, Yritys selviytyä kovalla vauhdilla ensimmäisestä katkoksesta ei onnistunut, vaan juna ajoi kiskoilta ja miehistö jätti sen junan tulittaessa.²⁹

Ratkaisevan hyökkäyksen alkaessa Viipuria puolustavia punaisia vastaan XVI jääkäripataljoona eteni kaakosta kohti Kelkkalaa, jolloin punaiset avasivat tulen kaikista aseistaan ja panssarijuna pysäytti 3. komppanian etenemisen. Hyökkäys jatkui illalla, jolloin panssarijunaakaan ei näkynyt. Eversti von Colerin joukkojen lähestyessä Papulanlahtea XI jääkäripataljoonan 3. komppanian vahva partio eteni rautatiesillalle asti joutuen laukaustenvaihtoon punaisten patrullin kanssa, joka pakeni kaupunkiin hälyttämällä paikalle panssarijunan. ”Kiivaalla, tarkkaan tähdätyllä ammunnulla saatiin tuo juhmallinen peto kuitenkin aina käännettyksi takaisin” muistelee mukana ollut jääkäriväpeli. Kiskoja irroitettaessa panssarijuna hyökkäsi vielä kerran ampuen 75 m/m laivatykillään pitkin ratalinjaa, mutta suistui kiskoilta ja joutui katkeran kamppailun jälkeen valkoisten käsiin; nämäkään eivät selviytyneet tappioista.³⁰ Panssarijunaan kuului kaksi pitkää teräslevyillä suojattua tykki- ja kk-vaunua, kummassakin yksi tykki; panssaroitu veturi oli keskellä.

Talin suunnalla punaiset kävivät sitkeätä viivytystaistelua ja yrittivät pitkään pitää asemaa hallussaan. Tukena oli tykistön lisäksi kaksi panssarijunaa, joista toinen suojasi vetäytymistä kaupunkiin, toinen höyrysi Karisalmelle päin. Sieltä se jatkoi matkaansa Kavantsaarelle, jossa tykkivaunu irroitettiin, mutta panssariveturi ja yksi henkilövaunu ajettiin Seitso-lan kylän eteläpuolella virtaavan joen ylittävälle rautatiesillalle saakka. Silta räjäytettiin, jolloin vaunu ja veturi vajosivat jokeen. Kavantsaaren asemalla panssarivaunun tykeistä irroitettiin lukot ja vaunun lattialle siroteltiin räjähdysainetta. Rautatieläisten avulla se saatiin pelastetuksi asemalla raivoavasta tulipalosta aseman valtauksen jälkeen. Panssarivaunun sivuilla olevissa ammussäiliöissä oli jäljellä 900 ammusta.

Viipurin länsipuolella toinen raskaista panssarijunista tuki Penttilän rintamanosalta vetäytyneitä punaisia. Aamulla 27.4. ryhmä Sihvon joukot valtasivat Hovinmaan aseman punaisten etujoukkojen vetäytyessä Tienhaaraan, ”josta panssarijuna päivän mittaan useampaan otteeseen kävi hyökkäämässä Hovinmaata vastaan aiheuttaen valkoisille useita kaatuneita ja haavoittuneita”.³¹

Säiniön ja Tienhaaran asemien lähellä vallattuja panssarijunia on nimetty ”kerenskiläisiksi”. Mahdollisesti toinen niistä olikin sama juna, jolla Kerenskin kerrotaan paenneen Pietarista, ainakin E. A. Berg -niminen Itämeren laivaston matruusi, sittemmin komissaari, valtasi joukkoineen Kerenskin kannattajilta panssarijunan Moskovon suunnalla sijaitsevalla asemalla marraskuussa 1917.³²

Sotasaaliiksi joutuneista kymmenkunnasta punaisten panssarijunasta useimpiin kuului vain veturi ja kaksi tykkivaunua. Ne kaksi junaa, jotka saksalaisilla oli käytössään Viipurin valtauksen jälkeen, koottiin punaisten panssaroimista ”Mogul”-veteureista ja venäläisistä tykki- ja kk-vaunuista, joihin liitettiin panssaroimattomia miehistö- ym. vaunuja. Vielä junien siirrettyä Suomen armeijalle ne tekivät useita matkoja rajalle ja toisessa veturissa pidettiin jatkuvasti höyryä yllä.

Sodanjälkeiset panssarijunat n:ot 1 ja 2

Suomen rauhanajan armeijan järjestelyn tapahtuessa Itämeren divisioonan esikunnassa laaditun suunnitelman pohjalta, saksalaisilla oli sota-saaliskalustoon nähden tietynlainen määräysvalta, koska divisioonaa vastasi vapaussota-armeijan demobilisoinnin ja uudelleenjärjestelyn aikana Suomen puolustuksesta.

Saksalaisten poistuessa maasta ”Suomessa olevan saksalaisen kenraalin panssarijunat 1 ja 2” luovutettiin neuvottelujen jälkeen 2. divisioonalle ja edelleen Pioniirikoulutuspataljoonalle 23.11.1918. Tämä pataljoona lakkautettiin 9.5.1919. Sitä ennen, huhtikuun lopulla, se jaettiin kahtia, jolloin panssarijunat liitettiin ”Pioniiriosasto Viipuriin”. ”Pioniiriosasto Haminasta” oli 5.11.1920 annetun armeijan käskyn mukaisesti tarkoitukseksi muodostaa Rautatiepataljoona, johon panssarijunatkin oli liitettävä. Vuoden 1920 lopulla niiden toiminta kuitenkin lakkautettiin väliaikaisesti, koska sotaministeriö ja rautatiehallitus olivat sopineet junien siirtämisestä viimeksi mainitun hallintaan.³³

Sotaväen päällikön 24.1.1921 antaman käskyn mukaisesti ”panssarijunien kuin myöskin niihin kuuluvien tykkien, konekiväärien ym. kaluston kunnossapidon valvonta” kuului tykistön tarkastajalle, jonka käytettäväksi Raskaan tykistörykmentin (RTR) tuli asettaa tarvittava henkilökunta. Junien vartiointi kuului 2. divisioonalle. Tämä merkitsi junien alista-

mista RTR:lle, mistä sotaväen päällikkö antoi käskyn 2. divisioonan komentajalle 3.3.1921. Luovutuksen tuli tapahtua siten, että "varsinaiset, aseistetut panssarivaunut - 8 kpl - tykkeineen, konekivääreineen ym. sota-varuksineen" oli luovutettava RTR:lle "valvottaviksi ja kunnossapidettäviksi" kun taas panssarijunien veturit ja vaunut, joita ei tarvittu, oli luovutettava rautatiehallitukselle.³⁴ Valtioneuvoston 9.3.1921 tekemän päätöksen mukaisesti sotalaitos oikeutettiin lunastamaan em. aseistetut vaunut, mutta rautatiehallitus sitoutui huolehtimaan "panssarijunista sekä kahdesta venäläisiltä vallatusta vaunusta" rautatieteellisessä suhteessa entisten sopimusten perusteella kunnes junat voitiin luovuttaa Rautatiepataljoonalle. Huhtikuun 23. päivänä 1921 rautatiehallituksen edustajat vastaanottivat Viipurin asemalla panssaroidut veturit G 5 n:o 191 ja G 10 n:o 336 sekä molempiin juniin kuuluneet "vain pyöriä ja kytkymiä myöten" panssarisuojausilla varustetut vaunut, joita oli neljä kummassakin junassa. Sotalaitos sai 2. divisioonan esikunnan esityksen mukaisesti hallintaansa myös kaksi panssaroitua vaunua, joita oli käytetty ammus- ja varastovaunuina. Sille siirtyneeseen vaunukalustoon kuului kaksi numeroimatonta venäläistä tykkivaunua, ns. pioniiri- ja varastovaunut, yhdistetyt kk- ja keittiövaunut sekä vuoritykkivaunut.³⁵

Yleisesikunnan kirjelmässä 10.6.1921 todetaan, että "ne 8 erikoisvaunua, jotka muodostavat kahden panssarijunan kehyksen, ovat nyt panssaroidut ja aseistetut. Nämä vaunut, jotka sotalaitos on ostanut, säilytetään Viipurissa. Kaikki muut panssarijunien vaunut ja panssaroidut veturit on luovutettu SVR:lle, jotka ovat antaneet ottaa niistä panssarit ja aseet pois". Suomen Valtion Rautatiet on sitoutunut neljän tunnin kuluessa siitä, kun sotilasviranomaisten tilaus on saatu, asettamaan sotalaitoksen käytettäväksi Viipurissa panssarijunien liikekannallepanoa varten tarpeellisen määrän panssarioimattomia vaunuja ja vetureita sekä junahenkilökuntaa. Se on myös sitoutunut sodan syttyessä 48 tunnin kuluessa siitä kun tilaus on saatu, vaihtamaan panssarioimattomat vaunut ja veturit panssaroiuihin sotilasviranomaisten määräämässä paikassa. Vahvistaessaan panssarijunien aseistuksen kunnossapidon valvonnan kuuluvan tykistön tarkastajalle yleisesikunta oli vielä tässä vaiheessa sitä mieltä, että junien liikekannallepanonkin "ylivalvonnan" tuli kuulua hänelle.³⁶

Lähinnä panssarijunien määrävahvuuksista syntyneen erimielisyyden takia 2. divisioonan komentaja esitti, että "sotalaitoksen panssarivaunut" jälleen luovutettaisiin divisioonalle ja liikekannallepanoonkin nähden

alistettaisiin sen komentajalle. Näin siitä syystä, että tykistön tarkastajan määrävuusehdotuksen mukaisesti 90 % miehistöstä otettaisiin divisioonan joukoista. Kenttätykistörykmentti 2 saisi junat hoidettavakseen, koska niissä oli vain kevyttä tykistöä. Suojajoukkoihin kuuluvina junat joka tapauksessa tultaisiin alistamaan 2. divisioonan komentajalle. Kenraali Wetzer ilmoitti myös, ettei tykistön tarkastajalla ollut mitään tätä esitystä vastaan. YE:n päällikkökin antoi sille siunauksensa, sillä ehdolla kuitenkin, että rauhan aikana panssarijunien tulisi, kuten siihenkin asti, kuulua YE:n päällikön käskyvaltaan sikäli, ettei niitä ilman hänen kutakin eri kertaa varten antamaa lupaa saisi panna liikkeelle. Junien ollessa Viipurissa ne olisivat aina 2. divisioonan käytettävissä harjoitusten toimeenpanoa varten.³⁷

Tykistön tarkastaja ilmoittikin sitten 2. divisioonan komentajalle 30.11.1921 sotaväen päällikön käskeneen seuraavaa: 1) Panssarijunien lkp:n järjestely tulee 2. divisioonan komentajan tehtäväksi, jota varten junat siirretään RTR:stä KTR 2:een 2) KTR 2:ssa muodostetaan kaksi komennuskuntaa junien hoitoa varten ja niiden kaaderiksi. KTR 2 vastaanotti joulukuun aikana junat tykistön tarkastajan määräyksestä, joka perustui em. käskyyn.³⁸ Täten panssarijunat vain tykistön koulutusta, käyttöä, hoitoa ja taisteluvalmiutta koskevalta osalta olivat tykistön tarkastajan alaisia, kuten virkaohjeessakin sanotaan.

Ennen pitkää 2. divisioonan komentaja kuitenkin palasi panssarijunakysymykseen. Hänen laaja mietintönsä oli osoitettu YE:n päällikölle. Komentaja selitti haluavansa esittää po. kysymyksen ”lopullisesti ja kokonaisuudessaan” ratkaistavaksi viitaten kokemuksiin, joita oli saatu siihenastisista järjestelyistä ja koulutuksesta. *Hän ilmoitti aluksi olevansa täysin vakuuttunut panssarijunien huomattavasta tehokkuudesta suojajoukkotehtävissä, liikuntasodassa ja sisäisten levottomuuksien kukistamisessa, mutta asemasodassa hänen mielestään panssarijunat olivat jotakuinkin hyödyttömiä raskaan rautatietykistön korvatessa ne.* Silloisten kahden junan säilyttäminen ja edelleen kehittäminen oli hänen mielestään välttämätöntä eikä siinä suhteessa tiettävästi vallinnut erimielisyyttä. KTR 2:n komentajalla ei kuitenkaan ollut riittävästi aikaa omistautua panssarijunien koulutus-, kuntoonpano- ym. kysymysten käsittelyyn. Upseerien ja miehistön komentaminen eri joukko-osastoista yhteisiin harjoituksiin tuotti hankaluuksia, joukko-osastoille lkp-valmisteluissakin. Silloista jär-

jestelyä divisioonan komentaja näin ollen piti epätydyttävänä ja katsoi, että panssarijunilla pitäisi olla joko oma, vakinainen henkilökuntansa tai niiden tulisi olla itsenäinen muodostelma ellei niitä voitaisi liittää johonkin joukko-osastoon, mitä taloudellisista syistä ei ehkä voitaisi toteuttaa. Divisioonaa esitti harkittavaksi, voitaisiinko panssarijunat liittää Hyökikäysvaunurykmenttiin, mm. sillä perusteella, että rykmentin henkilöstö oli teknillisen koulutuksen saanut väkeä ja että koulutus oli samansuuntaista, työpajat valmiina jne. Pulmana olisivat silti edelleenkin ajoharjoitukset. Edullisinta olisi panssarijunien liittäminen Rautatiepataljoonaan, mutta sen määrävahvuutta olisi siinä tapauksessa huomattavasti lisättävä. Kolmantena vaihtoehtona Wetzzer esitti panssarijunien luovuttamista Viipurin Suojeluskuntapiirille, joka oli halukas ne vastaanottamaan. Piiri olisi siinä tapauksessa velvollinen asettamaan junat lkp-tapauksessa tai jos sitä ennen täysin koulutettuine miehistöineen armeijan käytettäväksi, kuten muutkin suojajoukot. *"Täytynee"*, mietinnössä todetaan, *"tunnustaa yksimielisesti panssarijunien suuri merkitys suojajoukkotehtävissä ja sisäisissä levottomuuksissa, kun taasen on kyseenalaista, josko meillä Kanaksella tulee esiintymään sellaista liikuntasotaa, jossa panssarijunia mainittavalla edulla voitaisi käyttää.* Pohjoisessa taasen on panssarijunien käyttö rautateiden puutteessa hyvin rajoitettua".

Panssarijunia 2. divisioonan komentaja ei siis pitänyt tarpeettomina, mutta niiden tulevaa käyttöä tilapäisluontoisena. Sk-järjestölle luovutetuina junien miehistö pysyisi vuodesta toiseen samana ja sen tiedot ja kokemukset karttuisivat. "Suojeluskunnilla on älykästä miehistöä, joka huomattavasti helpommin ja nopeammin kouliintuisi panssarijunapalvelukseen kuin asevelvollisten enemmistö".³⁹

Tykistön tarkastajan mielipidettä tiedusteltaessa eversti Nenonen kirjoitti sotaväen päällikölle seuraavasti: "Jos katsotaan panssarijunat tarpeellisiksi, ilmoitan yhtyväni kenraali Wetzzerin kantaan kysymyksessä panssarijunien komennuskuntien vakinaisuudesta. Panssarijunat olisi liitettävä järjestelyllisesti linnoitus-, meillä rannikkotykistöön tai tulevaan piiritystykistöön. Tuleva rautatietykistö ainakin aluksi liittyy rannikkotykistöön. Erikoismuodostelmat yleensä kaikkialla ovat linnoitustykistön yhteydessä. *Yleensä en katso panssarijunia kovin tärkeiksi aseiksi eikä niitä tietääkseni ole juuri muualla käytetty kuin Venäjällä levottomuuksien kukistamiseen,* joten syystä ne puolestani voitaisiin luovuttaa suojelus-

kunnille”. Nenosen mielestä oli ”monta kertaa tärkeämpää käyttää panssarijuniin tarvittavat miehet ja upseerit piiritystykiestön muodostamiseen”.⁴⁰

Lopullisia ratkaisuja panssarijunakysymyksestä ei kuitenkaan tehty vielä 1922. Vuonna 1921 perustettuun Rautatiepataljoonaan niitä ei kukaan puheista huolimatta liitetty eikä Hyökkäysvaunurykmenttiinäkään, joka jo 1924 supistettiin pataljoonaksi. Erilliset konekiväärikomppaniat 3. ja 4. liitettiin Kannaksen polkupyöräjoukkoihin, joten ne eivät enää voineet luovuttaa miehiä panssarijuniin eivätkä muut 2. divisioonan joukko-osastot halunneet lisärasitusta. Ajankohtaiseksi näin ollen tuli 2. divisioonan komentajan esityksen toteuttaminen, mikä tapahtui siten, että junat siirrettiin suojelusuntain yliesikunnan hallintaan ja puolustusministeriö velvoitettiin huolehtimaan niiden kuntoonpanosta, kunnossapidosta ja harjoituskustannuksista. Päätös luovutuksesta tehtiin 1926, mutta junat määrättiin ennen luovutusta kunnostettaviksi. Puolustusministeriön taisteluvälineosaston päällikkö, ins.evl Huuri tarkasti panssarijunat syksyllä 1928 Viipurissa ja havaitsi niiden olevan ”suuresti ränsistyneitä”. Hän katsoi velvollisuudekseen ryhtyä asiassa toimenpiteisiin, ”koska näillä junilla on erittäin tärkeät tehtävät liikekannallepanon ensihetkelä”. Komitea asetettiin tehtäväänsä tarkastaa junat yksityiskohtaisesti ja harkita niiden sijoituspaikkaa (Sorvalissa), jota Huuri ei pitänyt sopivana. Koska puolustusministeriön teknillisellä osastolla ei ollut varoja junien kunnostamiseen, Huuri esitti niiden siirtämistä tst-välineosastolle, minkä esityksen puolustusministeri hyväksyi vuoden 1930 lopulla.⁴¹

Panssarijunien aseistus ja vaunusto

Pioniirikoulutuspataljoonan luovuttaessa panssarijunat RTR:lle niiden tykkivaunuissa oli aseistuksena 76 m/m venäläinen kenttäkanuuna m/02. Pioniirivaunuksi nimitetyssä pikatykkivaunussa oli 37 m/m pikatykki, joka oli rakenteeltaan konekivääri, täysin samanlainen kuin 7.62 m/m venäläinen Maxim-konekivääri. Vaunuissa oli myös kuusi raskasta ja neljä kevyttä saksalaista ja kahdeksan venäläistä konekivääriä. Varastovaunuissa oli pioneeri- ja kk-välineistöä, puhelimia yms, kk- ja keittiövaunuissa etupäässä sekalaista esineistöä, Vuoritykkivaunuissa olivat 75 m/m saksalaiset vuoritykit; tykkeitä siis yhteensä kuusi, konekivääreitä 18. Kevyet sak-

salaiset ja pyörälavetilla varustetut venäläiset konekiväärit luovutettiin asevarikolle ja maaliskuussa 1922 junat saivat vastineeksi 16 saksalaista raskasta konekivääriä m/08 ja neljä samanlaista varalle ilman jalustoja. Kaksi vuoritykkiä, puhelimia ym. esineistöä luovutettiin niinkään varikolle ja ilmeisesti niidenkin tilalle on saatu kunnossaolevaa kalustoa. Junien kalustoluettelot olivat puutteellisia, ase-, ammus- ja varastokirjat puuttuivat ja kalusto oli vastaanotettaessa ala-arvoisessa kunnossa.

Yleisesikunnan ilmoittaessa tykistön tarkastajalle kesäkuussa 1921, että panssarijunien aseistuksen kunnossapidon valvonta kuului hänelle, se samalla pyysi häneltä lausuntoa siitä, millaisen niiden aseistuksen, muun välineistön ja kokoomuksen tuli olla. Panssarijunia on pidettävä, YE huomautti, tykistöaseina ja konekiväärit olivat pääasiassa itsepuolustusta varten. Räjähetystöiden suorittamista varten junissa tuli olla myös pioneerivälineistöä. YE kehoitti ottamaan huomioon vastaavat järjestelyt vihollismaissa (!), etenkin Neuvosto-Venäjällä ja oheisti sieltä hankkimansa saksalaisen panssarijunaohjesäännön vuodelta 1920. Tykistön tarkastajan mielipidettä haluttiin kuulla myös kysymyksestä voitiinko 6" Canet-tykkejä käyttää panssarijunissa.

Mitä puna-armeijan panssarijuniin tulee, mainittakoon, että ne maaliskuusta 1919 alkaen jaettiin raskaisiin ja keveisiin, mutta elokuusta 1920 lähtien käyttötarkoituksen mukaan tyyppeihin A, B ja C. A-tyyppinen juna oli vahvasti panssaroitu iskujuna, jonka taisteluosa käsitti panssaroidun veturin ja kaksi panssarivaunua tykkitorneineen, joissa aseistuksena oli neljä 3" kenttätykkiä m/02 ja 16 konekivääriä. Junan runkoon kuului 23 vaunua, joista 10 2-akselista tavaravaunua miehistöä varten, lisäksi henkilö-, keittiö-, sauna- ja hevosvaunuja. B-tyypin juna oli kevyesti panssaroitu ja siihen kuului puoliksi panssaroitu veturi, yksi avovaunu kaksine tykkeineen (107 m/m tai 122 m/m) ja neljä konekivääriä. Runkoon kuului yhdeksän vaunua. Junan taisteluosaan C-tyypissä kuuluivat kevyesti panssaroidut veturi ja avovaunu, jossa aseistuksena oli yksi tykki (152 m/m tai 203 m/m) ja kaksi konekivääriä; rungossa oli seitsemän vaunua.

Tykistön tarkastajan vastauksessa YE:lle syyskuulta 1921 esitettiin kahden junatyypin, A- ja B-junien. A-junan aseistukseen tuli kuulua 76 m/m ja 37 m/m tykit ja 11 konekivääriä. Siihen voitaisiin liittää 6" rautatiepatteri, jonka taisteluosa käsittäisi II ja III lk. henkilövaunun, kaksi miehistövaunua, ammus-, muona- ja rehuvaunun, keittiö- ja kalustovaunun sekä kaksi hevosvaunua eli yhteensä 11 vaunua veturin lisäksi. A-junan taiste-

luosaan Nenonen esitti veturin lisäksi kolmea panssarivaunua ja ns. varastojunaan yhtä henkilö- ja kahta miehistövaunua, yhtä keittiö- ja muonavaunua, ammusvaunua ja tavaravaunua eli yhteensä kuutta vaunua. B-junan taisteluosaan hänen mukaansa tuli kuulua kolme panssaroitua vaunua, ensimmäisessä 76 m/m kanuuna ja kolme konekivääriä sekä 6” kanuuna, toisessa viisi konekivääriä ja kolmannessa 37 m/m tykki ja kolme konekivääriä. Saman junan varasto-osan vaunuluvun tuli olla 11, vaunuita kolme miehistöä, yksi päällystää, yksi keittiötä, kaksi ammuksia, yksi muonaa ja rehua, kaksi hevosia ja viimeinen kalustoa varten, kaikkiaan siis B-junassa 15 vaunua.

Tästä esityksestään huolimatta tykistön tarkastaja ilmoitti, ettei hän pitänyt B-junaa tarpeellisena, koska sen toiminta tulisi käsittämään kaksi eri tehtävää, lähi- ja kaukostaistelun, mikä tuottaisi vaikeuksia panssarijunan johdolle, koska 6” tykkivaunu ei voisi osallistua lähitaisteluun. Tämän vuoksi olisi muodostettava vain A-tyypin panssarijunat ja 6” rautatiepattereita. Vuoritykkeitä Nenonen ei maininnut lausunnossaan.⁴²

Tiedustellessaan 2. divisioonan komentajan mielipidettä vuoritykkivaunuista tykistön tarkastaja kirjoitti, että YE:n päällikkö tahtoi säilyttää panssarijunien silloisen kokoomuksen, jolloin niihin kuuluisivat myös vuoritykkivaunut. Nämä vaunut, hän huomautti, YE:n päällikkö tahtoi sijoittaa ensimmäisiksi ja vuoritykkivaunun ja tykkivaunun väliin vielä kaksi tyhjää platform-vaunua, jotta 76 m/m tykeillä olisi tilaa ampua. ”YE on katsonut tämän tärkeäksi, nim. tykkien lisäämisen, siitä syystä, että venäläisissä panssarivaunuissa on vähintään kolme kanuunaa, jopa 10 cm:siäkin. Mielestäni ei myöskään voi ehdottomasti väittää, että 76 m/m kanuuna ei voisi taistella 10 cm kanuunalla varustettua panssarijunaa vastaan, koska taistelu tulee tapahtumaan hyvin lyhyillä matkoilla ja 3” ammus on kyllä voimakas panssarijunaa vastaan; ampumatarkkuus on käytännössä tällaisilla matkoilla sama, mutta 76 m/m tykin tulinopeus jonkin verran suurempi kuin 10 cm kanuunan. Jos vuoritykin asettaa panssarijunan ensimmäiseen vaunuun, niin jäisi pääasiallisesti sen osaksi taistella vihollisen panssarijunaa vastaan, mutta siihen se on ehdottomasti vähemmän sopiva kuin 76 m/m kenttäkanuuna, myös senkin takia, että sen luoti lentää hitaasti ja sen ammuksella on pienempi moraalinen vaikutus kuin kenttätykillä”.⁴³

YE oli ehkä lainannut vuoritykkiä koskevat mielipiteensä entisen panssarijunapäällikön, kapteeni Saarwan lausunnosta. Hän oli puoltanut vuoritykkivaunun säilyttämistä ja esittänyt taistelujunan kokoomukseksi seuraavaa: Kaksi suojavaunua, vuoritykkivaunu, kiskovaunu (jossa rata- ja liitoskiskoja sekä radankorjausvälineitä), johtajan- eli tykkivaunu, keittiö- ja kk-vaunu, veturi, ammusvaunu, pikatykkivaunu ja suojavaunu. Saarwan mukaan vuoritykkivaunussa pitäisi 75 m/m tykin lisäksi olla kaksi kenttätykkivaunussa viisi ja kk- sekä pikatykkivaunuissa kaksi konekivääriä ja kaksi varalla eli yhteensä 13 konekivääriä. Itse asiassa hän kuitenkin oli sitä mieltä, ettei panssarijunille tulisi ensinkään määrätä tiettyä kokoonpanoa, vaan sen tulisi ratkaisemaan kulloinkin junalle annettava tehtävä.⁴⁴

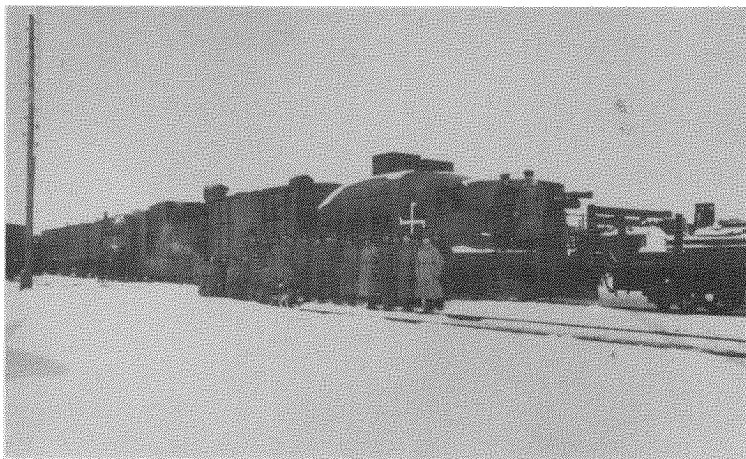
Panssarijunan aseistusta ja kokoomusta käsiteltiin myös edellä jo mainitussa 2. divisioonan komentajan mietinnössä toukokuulta 1922. Siinä esitetään vahvistettavaksi ns. normaalikokoonpano, jonka tuli olla seuraavanlainen: Kaksi M-vaunua, yksi O-vaunu, P-vaunu n:o 1 (76 m/m tykki ja 3 konekivääriä), P-vaunu n:o 2 (4 konekivääriä/keittiö), P-veturi ja tenderi n:o 3, P-vaunu n:o 4 (ammus- ja tarvekaluvaunu), P-vaunu n:o 5 (37 m/m pikatykki, 4 konekivääriä) ja H-vaunu (ratapölkkyjä yms). Varastojunan kokoonpanoksi esitettiin seuraavaa: P-vaunu n:o 6 (75 m/m vuoritykki ja 2 konekivääriä), ammusvaunu (G), tavaravaunu (G), muonavau- nu (G), upseeri- ja kansliavaunu (D) sekä seitsemän miehistövaunua (Gmbk). Vuoritykkivaunun säilyttämistä puollettiin mm. siitä syystä, että ”olisi sääli luovuttaa panssaroitu vaunu pois ja asettaa tykit varastoon”.

Vuonna 1926 panssarijunien taisteluosaan kuului kaksi avonaista M-vaunua kuormattuina hiekalla, ratapölkkyillä ja -kiskoilla sekä liittimillä, panssaroitu tykkivaunu, jossa 76 m/m kenttätykki ja kolme konekivääriä, panssaroitu kk-vaunu, jossa neljä Maxim-konekivääriä saksalaisilla jalustoilla, veturi, panssaroidut ammus- ja pikatykkivaunut, viimeksi mainitussa 37 m/m pikatykki ja neljä konekivääriä ja viimeisinä samanlaiset suojavaunut kuin junan etupäässä. Veturi oli tyyppiä Tk 3, väriltään punertavanruskea Karjalan radan veturi, jonka tarvittaessa luovutti Viipurin veturivarikko, jossa myös veturin ja tenderin panssarilevyjä säilytettiin. Varasto- eli huoltojunaan kuului kaksi miehistö-, henkilö- ja tavaravau- nua, viimeksi mainituista toinen keittiö- ja muonavau- nuna, toinen varastovau- nuna, jossa säilytettiin myös vuoritykkiä. Miehistövaunuissa oli ka- miinat ja laverit panssarijunissakin.⁴⁵

Panssarijunien aseistus ja kokoonpano muodostuivat siis lopulta, ainakin pääpiirtein, sellaisiksi kuin 2. divisioonan komentajan mietinnössä vuodelta 1922 oli esitetty. Vuonna 1931 käytettiin puolustusministeriön ja rautatiehallituksen välisessä, panssarijunien korjausta koskevassa kirjeenvaihdossa vielä sellaisia nimityksiä kuin pioneerivaunu ja kk- ja keittiövaunu, mutta puhutaan myös ilmatorjuntavaunusta. Sen jälkeen kun puolustusministeri oli hyväksynyt junien siirtämisen tst-välineosaston hallintaan, oli toinen panssarijunista siirretty Pasilan rautatiekonepajalle korjauskustannusten arviointia varten. Puolustusministeriö pyysi arviolaskelmaa nähtäväksi, ”jotta se voisi valita sen mukaan välttämättöimpien töiden kustannukset, koska Pl.M määrärahojen puutteessa tällä kertaa ei ole tilaisuudessa suorittamaan täydellistä korjausta”...⁴⁶ Huurin mielestä kustannusarvion loppusumma oli kohtuuttoman korkea ja hän tarkasti junat uudelleen 20.3.1931, jonka jälkeen laadittiin lopullinen, typistetty korjaussuunnitelma, jonka YE ja sota-asiaainosasto hyväksyivät. Koska junat olivat ”vanhentunutta mallia” oli tarkoituksena saada ne vain hyvään käyttö- ja taistelukuntoon. Korjausta vaativat kaikissa vaunuissa ilmajarruputket, kytkimet ja hianat, jarrut ja pyöräkerrat, tykkivaunuissa myös tykkitornien kiertolaitteet, vesi- ja lämpöjohtoja oli uusittava, vau- nut maalattava jne. Kamiinoita, liesiä, työpöytiä ja hyllyjä oli niinkään uusittava, tykkivaunujen kattoon avattava aukot ”hyökkäyksen torjuntaa varten” ja vaunujen päätyihin 60 cm levyiset ja metrin korkuiset kulkuaukot. Ilmatorjuntavaunussa oli lattia korjattava, seinien välit täytettävä 10-15 cm vahvuisella hiekkakerroksella ja rakennettava kevyt, käännettävä katto.⁴⁷

Panssarijunien henkilöstön määrävahvuudet

Aluksi junia varten perustettiin kaksi komennuskuntaa Pion.Koul.P:ssa, jolloin vain tykistöupseerit, tykki- ja puhelinmiehet valittiin muista joukko-osastoista. Sotavaen päällikkö vahvisti 16.4.1919 seuraavan vahvuuden: Yksi kapteeni (junien päälliköt), yksi luutnantti tai vänrikki (tykistöupseerit), kaksi vääpeliä (tykki- ja kk-aliupseerit), yksi kersantti (pion.aliupseerit), 12 alikersanttia, 59 miestä ja 5 rautatieläistä eli 81 henkeä junaa kohti.⁴⁸ Silloisen tykistön tarkastajan, kenraali Kivekkään tiedustelun johdosta sotavaen esikunta ilmoitti 15.1.1920 mikä oli määrävah-

Panssarijunat 1 ja 2 (etualalla) Sorvalin pysäkillä talvella 1919, siinä kokoonpanossa, missä ne olivat saksalaisten luovuttaessa ne 2. divisioonalle. Jääkäriluutnantti Saarwa, junan päällikkö, vaunun sillalla. Veturit punaisten, tykkivaunut venäläisten raskaista panssarijunista, joissa oli 3" kenttätykki m/02 ja konekiväärejä. Kuva: Sotamuseo.

The armoured trains number 1 and 2 at the Sorvali station in winter 1919 as they were delivered by the Germans to the 2. Division. The commander of the train, Jaegerlieutenant Saarwa, stands on the bridge of the waggon. The engines came from the reds and the gun waggons from the heavy Russian armoured trains which had 3-inch field cannons m/02 and machine-guns.

vuus, mikä todellinen vahvuus, mutta määrävahvuus ei oikein täsmännyt em. luvun kanssa. Todelliseksi vahvuudeksi ilmoitettiin "1. patterissa" 2 upseeria, 71 aliupseeria ja miestä, "2. patterissa" 2 upseeria, 64 aliupseeria ja miestä.⁴⁹ Panssarijunien päällikkyyks oli usein uskottu värinkin arvoiselle upseerille. YE:n pyytessä tykistön tarkastajalta kesäkuussa 1921 lausuntoa panssarijunien aseistuksesta ja kokoomuksesta, se samalla kehoitti häntä lausumaan mielipiteensä määrävahvuuksista ja siitä millä "perusteilla ja vaatimuksilla" — joukot ja aselajit — henkilöstö olisi valittava. Tarkoituksena oli, että eri aselajeja edustavat joukko-osastot luovuttaisivat panssarijuniin vakinaisen kaaderin — päällystön, alipäällystön ja spesialistit — joka kuuluisi vakinaisen joukko-osaston määrävahvuuk-

siin ja siirtyisi juniin vasta sodan puhjettua. Muun junien miehistön muodostaisivat asevelvolliset, joiden koulutuksen tuli olla yhdensuuntaista.

Tykistön tarkastaja esitti vastauksessaan määrävahvuusluvuiksi junaan kohti 4 + 21 + 55 ja A-junaan mahdollisesti liitettävän rautatiepatterin määrävahvuusluvuiksi 5 + 17 + 53, lisäksi 10 hevosta ja kaksi ”kärryä”. B-junan henkilöstön tuli käsittää koko A-junan vahvuus sekä määrävahvuutena 6 + 30 + 73, lisäksi 10 hevosta ja kaksi ”kärryä”. Tykistön tarkastajan vakaa mielipide oli, että jo rauhan aikana oli muodostettava vakinaiset panssarijunakomennuskunnat, joissa miehistön lukumäärä olisi 1/4 sodanaikaisesta vahvuudesta. Hän oli tätä esittänyt suullisesti sotaväen päällikölle, mutta kenraali Wilkama ei ollut hänen esitykseensä yhtynyt, vaan oli määrännyt järjestettäväksi niin, että vasta lkp:n tultua julistetuksi henkilöstö otettaisiin RTR:stä ja 2. divisioonan jalkaväkirykmenteistä, miehistä, jotka olivat saaneet panssarijunakoulutuksen. Nenonen olisi halunnut ottaa tykkimiehet KTR 2:sta eikä RTR:stä, ”jotka kenttäkanuunan hoitoa eivät tietenkään tunne”. YE:lle hän esitti, että viiden tykkimiehen lisäksi KTR 2:sta piti saada myös tykistöupseerit, tykinjohtajat ja varusmestari-kersantti, jalkaväestä taas junien päälliköt (kersantteja), kkojohtajat ja kk-miehet (2 + 6). Komennuskuntien tuli saada KTR 2:ssa tavanomainen koulutus, panssarijunissa erikoiskoulutus. Toinen komennuskunta tarvittiin huoltojuna varten, jossa olisi upseeri päällikkönä, sotilasvirkamies majoitusmestarina, kersantti kk-aseseppänä, kaikki nämä ja lisäksi kaksi kirjuria jalkaväestä. Konekiväärimiesten vahvuuden tuli olla 21, pioneerien ja puhelinmiesten 4 (vuonna 1919 pioneereja oli 1 + 21), käsityöläisten 3. Kokkeja tarvittiin 2, muonittajia, ajomiehiä ja hevosia 1. Komennuskuntien tuli rauhanaikana olla kaikissa suhteissa KTR 2:n komentajan alaisia. Tykistön tarkastajan loppuponsi kuului: ”Saan ilmoittaa Herra Kenraalille, että ainoastaan tällä tavalla katson panssarijunien nopean liikekannallepanon mahdolliseksi eikä se tuota minkäänlaisia lisämenoja valtiolle”.⁵⁰

YE:n päällikkö ei katsonut voivansa hyväksyä tykistön tarkastajan esitystä. Hänen mielestään ”koulutus panssarijunapalvelukseen ei ollut siinä määrin aikaavievää, että tällaisilla komennuskunnilla olisi alallaan riittävästi työskentelyä ja komennuskuntiin kuuluvien asevelvollisten koulutus jäisi laiminlyödyksi”. Kenraali Enckell esitti sen vuoksi seuraavaa järjestelyä: Komennuskuntiin määrätään upseereja, aliupseereja ja miehiä Viipuriin sijoitetuista joukko-osastoista, vain pioneerit otettaisiin Pion.P 1:stä.

Panssarijunien henkilöstö jäisi rauhan aikana varsinaiisiin joukko-osastoihinsa, mutta takeeksi siitä, että se olisi tarvittaessa saatavissa, olisi annettava määräys, ettei komennuskuntiin kuuluvia missään tapauksessa saanut komentaa pois joukko-osastoistaan.⁵¹

Kenraali Wetzerkään ei joka kohdassa yhtynyt tykistön tarkastajan mielipiteisiin. Hän myönsi, että ”suotuisinta olisi, jos löytyisi vakinainen komennuskunta omalla määrävahvuudella”, mutta ei pitänyt sitä mahdollisena. Komennuskunnan liittäminen yhteen joukko-osastoon tuottaisi hankaluuksia, kun siihen kuuluvat olisivat eri aselajeista. Olisi vaikeaa tykistössä käyttää jalkaväestä komennettua miestä ja päinvastoin. Päälliköiksi panssarijuniin Wetzer esitti ratsuväenupseereja, mm. siitä syystä, että Ratsuväkiprikaati kuului suojajoukkoihin. Muusta junien henkilöstöstä 2 kk-upseeria, 8 kk-aliupseeria, 2 aseseppää, majoitusmestaria ja vaunupäällikköä sekä 56 kk-miestä oli otettava 2. divisioonan joukko-osastoista, teknillisistä joukoista puhelinmiehet ja pioneirit, kumpiakin 2, kaikki muut RTR:stä ja KTR:stä.⁵² Näitä lukuja sitten divisioonan esikunnassa tarkistettiin ja keväällä 1922 katsottiin junaan kohti tarvittavan kolme upseeria (päällikkö, tykistö- ja kk-upseerit) yksi sotilasvirkamies, 23 aliupseeria ja 66 miestä. Kutakin tykkiä hoitamaan tarvittiin neljä miestä, joista yksi varamiehenä. Puhelinmiesten runsaus (2 + 9) pioneereihin verrattuna (2 + 2) johtui siitä, että oli havaittu heitä tarvittavan yksi jokaisessa vaunussa, veturi ml, johtajanvaunussa kersantti ja junan ulkopuolisissa linjanvedoissa 1 + 3 miestä. Pioneerit olivat ammattimiehiä, joiden apumieheksi kelpasivat kouluttamattomatkin miehet. Lääkintämiestä ei voitu jättää pois, mutta hevonen voitiin, sillä niitähän saataisiin rädanvarren taloista.⁵³

Koulutus panssarijunapalvelukseen

Panssarijunien kuuluessa Pion.Koul.P:an niihin ei, kuten pataljoonan komentaja, majuri Palmgren totesi, useinkaan ollut lähetetty ”valmiiksi koulutettua alipäällystä ja miehistöä, vaan aliupseerikoulun käymättömiä aliupseereita ja tykkimiehiä”. Kun junat oli luovutettu pataljoonalle, niiden päälliköiksi oli nimitetty kaksi pioneeriupseeria, jotka olivat saaneet saksalaisilta upseereilta pääpiirteisen opastuksen panssarijunien toiminnasta ja se perustui pääasiassa pioneeriteknilliselle pohjalle. Liikekannallepanossa, majuri Palmgren korosti, panssarijunien tehtävät ovat ni-

menomaan pioneeritekniillisiä. Hän ilmoitti myös olevansa sitä mieltä, että ”pioneeripohjalla panssarijunat enemmän hyödyttävät Isänmaata kuin liikkuvin tykistöpatteina...Pienien, rohkeiden pioneerijoukkojen odotamattomat hyökkäykset, räjäyttämistyöt ja hävittämistyöt junasta suojattuina ovat tehneet panssarijunat niin kuuluisiksi ja peljättäviksi, mikä esim. Viron vapaussodassa huomattiin”.⁵⁴

Tykistön tarkastajat ja KTR 2:n komentaja puolestaan alleviivasivat tykistökoulutuksen tärkeyttä, joskin kenraali Kivekäs vaati myös, että ”panssarijunamiesten on oltava joka suhteessa taitavia konekiväärin käyttäjiä”. Pioneeripalveluksessa hänen mielestään pääpainon oli oltava junien toimintaan liittyvissä tehtävissä, rautateiden ja siltojen rakentamisessa, korjaus- ja hävitystyöissä. Harjoitusmatkoihin ei saanut käyttää kuutta päivää enempää kuukaudessa ja niillä oli kiinnitettävä erityistä huomiota rataosiin Viipuri-Rajajoki ja Hiitola-Raasuli ja niitä ympäröivään maastoon. Kivekäs torjui Pion.P 1:n komentajan epäilyt siitä, että pioneeripalvelusta syrjittiin panssarijunakoulutuksessa. Hän piti niitä ”kerrassaan asiattomina ja erehdyttävänä”. Hänen pyydettyään 13.5.1920 KTR 2:n komentajalta kirjallista ilmoitusta ”millä kannalla panssarijunaosastojen tykistöllinen opetus on nyttemmin näyttänyt olevan sekä mitä mahdollisia kirjallisiakin ohjeita komentaja on tullut panssarijunille antaneeksi”, majuri Svanström lähetti hänelle asianmukaisen selostuksen.⁵⁵ Siinä mainitaan, että rykmentistä oli panssarijuniin komennettu upseeri, joka oli niissä aikaisemmin palvellut. Opetus oli sekä teoreettista että käytännöllistä ja tulokset viimeksi mainitusta ylittivät teoreettisen opetuksen tulokset. Tykkien suuntaaminen oli opittu tyydyttävästi, mutta yhteistoiminta sujui hitaanlaisesti. Opetus ei aina ollut tarpeeksi järjestelmällistä, mikä johtui upseerien käytännön kokemuksen puutteesta. Majuri Svanströmin mielestä heitä ei tulisi panssarijuniin komentaa, vaan siirtää, jotta he tuntisivat palveluksen niissä kiinnostavaksi. Tykistöasioista heidän tuli olla täysin perillä ja pystyttävä opettamaan myös konekiväärien käsittelyä. Kehittyneitä, alokaskoulutuksen saaneita miehiä olisi junista komennettava aliupseerikouluun, jonka päätyttyä heille pitäisi järjestää vakansseja junissa. Sekä tykistön tarkastaja että KTR 2:n komentaja seurasivat tarkasti viikko-ohjelmien noudattamista, erityisesti sitä, että määrätyt 10 viikkotuntia käytettiin tykistöopetukseen eikä johonkin muuhun. ”Tulen vaatimaan että tykistöopetus suoritetaan kaikella tarmolla” ilmoitti Svanström

Palmgrenille ja lupasi tulla ennalta ilmoittamatta tarkastamaan mitä on opetettu ja mitä par'aikaa opetetaan. Hänen laatimansa oli panssarijunien harjoitusohjelma, joka jakautui teoreettiseen (3 vt) ja käytännölliseen osaan, josta 6 viikkotuntia "äkseerausta" ja 3 viikkotuntia taisteluharjoitusta. Eri tykkimallien, erityisesti panssarijunien tykistön, mutta myös rannikko- ja laivatykkien, niiden kaluston, ammusten jne. tuntemus oli opittava sekä teoriassa että käytännössä. Joka tykille oli valittava vakinaisen miehistönsä ja tykki- sekä suuntaamisharjoituksia oli pidettävä yhdessä ja erikseen, junan seistessä ja liikkeessä.

Edellä on jo mainittu YE:n päällikön käsityksestä, jonka mukaan "panssarijunakoulutus ei ole siinä määrin aikaa vievää, että se edellyttäisi vakainaista komennuskuntaa". Tällaiseen väheksyvään käsitykseen kenraali Wetzterkin myönsi syyllystyneensä: "Kun aikaisemmin on ollut kysymys panssarijunamiehistön koulutuksesta, olen YE:n kanssa ollut yhtä mieltä siinä suhteessa, että tämä koulutus olisi verrattain yksinkertainen, rajoitetun pääasiassa kk- ja tykkimiehistön yhteiseen harjoitukseen panssarijunilla sekä näitten junien tuntemiseen. Ettei näin ole asianlaita, osoittavat äskettäiset muka täysin koulutetulla miehistöllä suoritettujen ajo- ja ampumaharjoitukset, sillä ampumatulokset olivat siinä määrin huonot, ettei tuloksista ensinkään voi puhua. Sitä paitsi oli muissakin suhteissa havaittavissa huonoja koulutustuloksia". Wetzter myönsi kuitenkin, että syvennyksessään koulutukseen hän oli tullut huomaamaan, että se oli hyvinkin monipuolista ja aikaa vaativaa. Tästä hän esitti monia esimerkkejä. Panssarijunan miehistöltä vaadittiin mm. junan täydellistä tuntemusta, tietoja panssarijunataktiikasta, junan itsepuolustusmenetelmistä yms. Oli tunnettava saksalainen konekivääri, pystyttävä kokoamaan ja hajottamaan se, hallittava ampuminen junan seistessä ja liikkeessä ja sen ulkopuolella, osattava irroittaa konekivääri ja viedä se asemaan. Tähtäysharjoitukset olivat yhtä tärkeitä kuin varsinaiset ampumaharjoitukset. Oman aikansa vaati tykkien tuntemuksen omaksuminen ja niillä oli opittava ampumaan paikalla ja liikkeellä oltaessa. Harjoituksia oli pidettävä sekä junassa että sen ulkopuolella. Rautatiepalvelukseen kuului vaunujen rakenteen, jarrulaitteiden, koplinkien jne. tunteminen, osan miehistöstä oli tunnettava veturienkin rakenne ja toiminta. Kaikkien tuli pystyä irroittamaan vialliset vaunut ja korjaamaan rata räjäytyksen jäljiltä. Puhelinmiesten oli osattava linjarakennustyöt, tunnettava puhelinten, puheturven, merkinantovä-

lineiden ja signaaliköyden käyttö, pioneerien tunnettava myös räjähdysaineet. Huonoista tuloksista oli syytettävä pikemminkin lyhyttä koulutusaiakaa ja käytännöllisten ajo- ja ampumaharjoitusten puutetta kuin koulutajia. Jos näitä harjoituksia voitaisiin pitää useammin, esim. neljä kertaa kunkin kuuden kuukauden kurssin kestäessä, olisi paljon voitettu, kirjoitti kenraali Wetzer mietinnössään toukokuulta 1922.

Kapteeni Saarwakin oli lausunnossaan esittänyt koulutuksen tehostamista: ”Jokaisen panssarijunan henkilökuntaan kuuluvan on tunnettava junansa jokaista ruuvia myöten. Jokaisen on osattava katkaista juna sekä paikalla että liikkeessä ja jokaiselta vaunuväliltä. Miehistö on opetettava saamaan vioittunut vaunu nopeasti pois junasta ja raiteilta, mitä varten tarvitaan kykenevä opettaja”. Saarwan mielestä oli välttämätöntä, että sinä kuuden kuukauden aikana, joka oli varattu panssarijunakoulutukseen, junat miehitettäisiin viikoksi kerrallaan. Kolme tuntia päivässä oli aivan riittämätön aika, koska junat oli myös puhdistettava ja lämmitettävä ennen harjoitusten alkamista. Hän ehdotti, että kahden ensimmäisen kuukauden aikana miehistöä koulutettaisiin aselajeittain, kukin tarkasti määrättyllä paikallaan kuusi tuntia päivittäin ja kuutena päivänä peräkkäin kuukaudessa, poikkeuksena vain luennot ja yhteiset harjoitukset. Seuraavien kolmen kuukauden aikana päähuomio olisi kiinnitettävä kaikkien opettamiseen eri aselajeissa, sen vuoksi, että mahdolliset miehistötappiot täytyy saada korvatuiksi omilla miehillä. Viimeisenä kuukautena olisi viikon kestävä liikuntaharjoitus, joka voitaisiin järjestää leirikokouksen aikana Perkjärvellä, missä panssarijunat aikaisemminkin ovat pitäneet ampuma- ja liikuntaharjoituksensa.

Säännöllinen panssarijunakoulutus lopetettiin kuitenkin aina Perkjärven leiriharjoitusten alkaessa. Näin tapahtui myös kesällä 1922. Ampumaharjoitukset oli saman vuoden maaliskuussa pidetty kahtena päivänä Leipsuon maastossa Kämärän ja Äyräpään välillä. Ajoharjoitukset oli ulotettu Rajajoelle saakka. Niiden aikana opetettiin vaunujen kytkemistä ja irroittamista ja selostettiin varovaisuustoimenpiteitä oletetun vihollisen läheisyydessä. Ampumaharjoituksiin kuului kivääri- ja kk-ammuntaa maalitauluihin, ampumista kenttätykeillä junan seistessä, ammuksina kranaatit ja srappnellit. Pikatykeillä ammuttiin myös junan liikkuessa, kenttätykeillä harjoitus käsitti myös epäsuoran ammunnan. Hyökkäyksen torjuntaa harjoiteltiin maastossa olettaen, että juna oli saanut osuman ei-

kä kyennyt liikkumaan. Harjoituksiin osallistui hiihtopartioita panssarijuna n:o 1:stä.⁵⁶ Todennäköisesti juuri nämä harjoitukset antoivat kenraali Wetzterille aiheen ankaraan kritiikkiin koulutustuloksiin nähden.

Lokakuussa 1923 2. divisioonan komentaja järjesti panssarijunien taivannomaiset ajo- ja ampumarajoitukset Mustanmäen ja Sahakylän välillä rataosalla. Harjoitusten tuloksista hän ilmoitti sotaväen päällikölle seuraavaa: Rata ei salli junien vapaata taktillista käyttöä eikä taktilliseen puoleen näin ollen voida kiinnittää riittävästi huomiota. Sahakylästä Suuralle merisuolle lähtevä pistoraide sallii huonon kuntosuorituksen vain hiltajaisen ajon, pääradalla taas esteenä ovat lukuisat puhelin- ja sähkölinjat. Panssarijunien taktillisen käytön kannalta olisi kuitenkin suotavaa ”saada avarretuksi upseerien ajatuskanta”. Taktillinen ampumarajoitus tapahtui siten, että junan tultua metsän suojassa avoimen maaston reunaan, josta maali ilmaantui näkyviin, juna heti avasi kenttätykillään tulen, vetäytyen sitten viipymättä takaisin. Wetzter ilmoitti myös todenneensa, että ”ammunnassa ja varsinkin sen nopeassa avauksessa oli paljon edistytty kummassakin junassa”. Maalitauluista löytyi useita täysosumia n. 800-900 metrin etäisyydeltä tapahtuneen ammunnan jälkeen. Konekivääreillä ammuttiin maaleihin radan molemmin puolin junan ollessa liikkeellä. Entiseen verrattuna tulokset olivat paljon parantuneet, vaikka taulut olivat tiheän kasvillisuuden osittain peittämät. Pikatykit eivät kuitenkaan toimineet tyydyttävästi ja ellei niitä saataisi kuntoon ne olisi vaihdettava vuoritykkeihin. Yhteyspalvelu toimi jotenkin tyydyttävästi, mutta välineet olisi uusittava.⁵⁷

Kenraali Kivekäs katsoi olevan syytä huomauttaa, että ”panssarijunien pikatykkejä ei voida korvata vuoritykeillä, koska pikatykkien maaleina tulevat olemaan radan molemmin puolin konekiväärit. Tällaiseen ammuntaan vuoritykit eivät sovellu”. Pikatykkien häiriöt aiheutuivat monista eri syistä, mm. huonoista ja venyneistä väistä, eripituisista ammuksista ja lukkojen liian jäykistä jousista. Häiriöiden poistaminen kesti kauan aikaa ja useita ylimääräisiä harjoituksia jouduttiin järjestämään panssarijunille pikatykkien kokeilemiseksi.

Sotaväen päällikkö katsoi kenraali Wetzterin raportin johdosta aiheelliseksi uuden harjoitusalueen hankkimisen panssarijunille, jolla voitaisiin toimeenpanna myös ampumataktillisia harjoituksia. Pistoraide Sahakylässä oli paitsi heikkopohjainen myös liian lyhyt ja vain sen päätkehdas-

sa oli tarpeeksi laaja ja vapaa ampuma-ala. Uuden harjoitusalueen etsiminen annettiin 2. divisioonan tehtäväksi. Sotaväen päällikkö kehoitti tutkimaan löytyisikö Tyrisevä-Koivisto-radalta sopivaa aluetta.

Luutnantti Hinnerichsen KTR 2:sta, panssarijuna n:o 1:n tykistöupseeri, lähetettiin tammikuussa 1924 mainitulle ratalinjalle tutkimuksia varten yhdessä YE:n edustajan, kapteeni Saarwan kanssa. Rataosan Tyrisevä-Mesterjärvi varrelta ei sopivaa aluetta löytynyt, alue oli metsäistä ja aukeilla kohdilla liikaa asutusta. Mesterjärveltä 3 km Koivistolle päin löytyi noin 1½ km pitkä aukeama, leveydeltään 300-400 metriä. Eteläänpäin maaston todettiin olevan erittäin sopivan pikatykeillä tapahtuvaan ammuntaan, se oli tasaista eikä rakennuksia ollut lähellä, ei myöskään puhelin- tai muita linjoja. Kenttätykeilläkin voitiin alueella esteettä ampua. Divisioonan komentaja katsoi voivansa puoltaa alueen hyväksymistä uudeksi harjoitusmaastoksi ja samaa mieltä oli kenraali Löfström, sotaväen päällikön po. Hänkin oli kehoittanut YE:n päällikköä harkitsemaan kuinka panssarijunien ampumaharjoituksissa voitaisiin siihenastista enemmän kiinnittää huomiota harjoitusten taktilliseen puoleen. Sotaväen esikunnasta ilmoitettiin sitten KTR 2:n komentajalle, että rautatiehallitus oli suostunut YE:n esitykseen "saada toimeenpanna vastaiset panssarijunaharjoitukset Mesterjärven-Koiviston välisellä rataosalla". Tavanomaiset ajo- ja ampumaharjoitukset, joita oli kaksi kertaa vuodessa, pidettiin maaliskuu- ja joulukuussa tällä uudella harjoitusalueella, jolloin kokeiltiin myös yhteyspalveluksessa "erikoispuhelimia". Panssarijunien vaikeudet ylläpitää yhteyksiä ulospäin, yhteistoiminnassa niiden kanssa oleviin joukkoihin, oli jo aikaisemmin havaittu. YE:n yhteyspalvelusta koskevissa esityksissä vuodelta 1922 mainitaan mm, että "panssarijunan tulee nykyisessä kokoonpanossa, 10-11 vaunua, olla varustettu 10 kpl:lla värähdin- ja induktoripuhelimia". Värähdinhälytystä pidettiin välttämättömänä, koska sen avulla voitiin antaa morse- ym. sovittuja merkkejä silloin kun puhelimesta kuuluvat äänet "hukkuvat taistelun hälinään". Parhaana yhteysvälineenä pidettiin merkinantolamppuja, joita tuli olla kolme kummassakin junassa. Valopistooleja tarvittiin yksi jokaisessa miehitetyssä vaunussa.

Panssarijunan toiminta taistelun aikana

Oletetun vihollisen ohjesäännön tuntemista pidettiin oman toiminnan kannalta tärkeänä, siksi se oli suomennoksena panssarijunien päälliköillä. Sen laajin osa käsitteli panssarijunien toimintaa taistelun edellä ja aikana, ts. panssarijunataktiikkaa. Toiminnan positiivisina puolina mainitaan tykistö- ja kk-tulen tehokkuus, liikehtimisen nopeus ja helppous, vähäinen haavoittuvuus, se ettei jalka- ja ratsuväen taholta ollut pelättävissä suoraa hyökkäystä ja moraalinen vaikutus: omiin joukkoihin rohkaiseva, viholliseen lamauttava. Negatiivisia puolia mainitaan vain kaksi: Toimintaluettua rajoittava rautatieverkko ja radan rikkomisesta aiheutuva eristämisaara. A-tyypin panssarijunaa oli käytettävä ”äkillisen, salamannopean ja kaikkituhoavan iskun antamiseen”, minkä tuli tapahtua hyökkäyksellä syvälle vihollisrintamaan, tuhoamalla kaikki lähitulen voimalla, murtamalla vastarinta, aikaansaamalla pakokauhua ja varmistamalla desanttiosastolla taistelun päätyminen. A-junan tehtäviin kuului myös omien joukkojen vetäytymisen suojaaminen, mutta sitä ei saanut käyttää yksinkertaisena patterina vihollisen pattereiden pitkäaikaiseen pommitukseen muulloin kuin siinä tapauksessa, että hyökkäävältä joukko-osastolta puuttui tykistöä. B- ja C-tyyppiset junat muodostivat toisen linjan ja ampuivat A-junan päällikön ohjeiden mukaan ja niille voitiin antaa mm. kaukoammuntatehtäviä. Itsenäisistä tehtävistä mainitaan vahvistettu tiedustelu, rautatieaseman tai -sillan valtaus, taistelu vihollisen panssarijunaa vastaan sekä partiointi. Ohjesäännössä käsitellään myös valmistautumista taisteluun, odotusasemien valintaa ja siirtymistä niistä taisteluasemiin hetkellä, jolloin panssarijunan odottamattoman hyökkäyksen arvioitiin tuottavan viholliselle tappion mahdollisimman lyhyessä ajassa tai milloin kyseessä oli omien joukkojen tukeminen. Vihollisen puolella näkyvissä olevia maaleja oli pyrittävä, mikäli mahdollista, tulittamaan suoralla suuntauksella ja laajalti koko taistelualuetta. Vapaan liikkumalueen ja radan kunnossapidon tärkeyttä korostettiin. Junilla tuli olla kaksi tai kolme suojattua pysähdyspaikkaa täydennystä varten. Yhteyksiä oli ylläpidettävä puhelimen, lennättimen, resiinan, polkupyörän ja ratsulähettiläiden avulla. A-tyypin junaan kuului ilmailuosasto kiintopalloineen tulenjohtoa, sen korjausta ja tiedustelua varten ja kiintopalloon tuli olla puhelinyhteys. ”Tavattoman suuren merkityksen” katsottiin olevan sillä,

että tuli avattiin heti panssarijunan pysähdyttyä. Jos rautatieasema oli aukealla seudulla ja helposti pommitettavissa, oli junan pysähdyttävä tultusta varten asema-alueen taistelulinjasta etäällä olevaan päähän, jotta ensimmäinen liikkahdus voitiin tehdä eteenpäin, ei missään tapauksessa taaksepäin. Hyvin havaittavissa olevien paikkojen luokse panssarijunaa ei tullut pysäyttää, koska vihollinen saattoi hyvissä ajoin tarkkuuttaa aseensa niihin nähden. Edestakainen liikehtiminen voitiin sallia vasta kun vihollinen oli avannut tulen. Tykistötulen tehokkuus ei riippunut laukausten määrästä vaan osumista. Tykistön päälliköiltä ja suuntaajilta vaadittiin ”täydellistä tarkkuutta”. Ammuttaessa 3” tykeillä tulinopeus ei saanut olla suurempi kuin neljä laukausta minuutissa, 42. ja 48. linjan tykeillä vain kaksi laukausta. Taistelusta vihollisen panssarijunaa vastaan huomautettiin, että ratkaiseva merkitys oli sillä kumpi ehti ensin avata tulen. Suuntaamisen ja tarkkuuttamisen tuli tapahtua huolellisesti. Rata oli pyrittävä tuhoamaan vihollisen panssarijunan edestä ja takaa käyttämällä sekä kranaatteja että srappelleja. Täysosuman jälkeen tulta ei ollut lopeuttava, vaan oli pyrittävä panssarijunan tuhoamiseen. Jos oli käytettävissä kaksi panssarijunaa, oli toista käytettävä ”houkutuslintuna”. Ratsu- ja jalkavaen hyökkäystä valoisana aikana ei pidetty vaarallisena, koska se voitiin torjua kivääri- ja kk-tulella. Ainoa vaara oli radan katkaiseminen selustassa ja ratapenkereen tuhoaminen. Räjätyskomennuskuntia ei tullut ampua kranaateilla, jotka rikkoivat radan, vaan srappelleilla.

Desanttiosastojen käyttämisestä taistelussa mainitaan, että panssarijunan päällikkö voi suorittaa hänelle annetut tehtävät menestyksellä vain, jos hänellä oli (määrävahvuuden mukainen) desanttiosasto käytettävissään. Se oli taistelun aikana täysin panssarijunan päällikön käskyvallan alainen. Hänen tuli antaa osaston päällikölle taistelutehtävä tietoineen tilanteesta ja viimeksi mainitun oli niitä täydennettävä tiedustelulla. Taisteluun lähdetessä hänen paikkansa oli panssarijunan päällikön luona ja taistelun aikana hän johti desanttiosastoa pitäen yhteyttä panssarijunaan. Desanttiosaston tehtäviin kuuluivat junan vartiointi, tiedustelu, hyökkäyksen tukeminen (etujoukkotaistelu), puolustustaistelu (panssarijunan selustan turvaaminen), vetäydyttäessä vihollisen pidättelemine, vastahyökkäykset, vaarattoman vyöhykkeen aikaansaaminen oman junan läheisyyteen ja sen saartamisen estäminen. Vihollisen rintaman murtuessa desanttiosaston oli tunkeuduttava vihollisen selustaan panssarijunan jäljessä tehtävänään laajentaa ja syventää läpimurtoaluetta, aikaansaada pa-

niikkia ja vahvistaa taktisesti tärkeitä kohtia kunnes päävoimat saapuvat. Desanttiosaston oli itsenäisesti pidettävä huolta panssarijunan vetäyty-misradan suojelemisesta.⁵⁸

Puolassa, jonka armeijalla myös oli vain kaksi panssarijunaa, jotka kuuluivat 2. rautatierykmentille, kiinnitettiin erityistä huomiota ratsuväen ja panssarijunien yhteistoimintaan taisteluharjoituksissa. Ohjesäännön mukaan oli panssarijunien pyrittävä vihollisen hyökätessä kohtaamistais-teluun ja mahdollisimman syvään läpimurtoon vain milloin suora ratalin- ja kohti vihollista oli käytettävissä. Nopealla ja yllättävällä hyökkäyksellä panssarijunat suurta liikkuvaisuuttaan hyväksi käyttäen voivat hyökätä vihollisen jälkijoukkojenkin kimppuun. Puolustustaistelun aikana oli panssarijunien tehtävänä saattaa vihollisen käyttämät radat voimakkaan tulen alaisiksi, suojella omia joukkokeskityksiä ja rautateiden solmukoh-tia. Ohjesääntö korosti erityisesti panssarijunien merkitystä liikkuvina pattereina.⁵⁹ Samanlaisilla mielipiteillä näyttää olleen kannatusta Suo-messakin. Katsoessaan panssarijunien tykistön taisteluvalmiuden kuulu- van tykistön tarkastajalle YE:n päällikkö luonnehti junia seuraavasti: ”Panssarijunat on pidettävä tykistöaseina, siis rautateitse nopeasti liikku- vina pattereina”. Tykistön tarkastaja ei tosin samaistanut panssarijunia ja rautatietykistöä, mutta lienee silti ollut samaa mieltä. Panssarijunien hen- kilöstön määrävahvuuksien vahvistamista hän ilmoitti vastustavansa ellei hänen esittämänsä piiritystykistöä perusteta sitä ennen.⁶⁰ Rannikkoty- kistön tarkastajan tehdessä 1923 esityksen rannikkotykistön yhteyteen pe- rustettavasta rautatietykistöstä, tykistön tarkastaja vastasi lyhyesti: ”Rau- tatietykistö on minulla suunnittelun alaisena”. Kenraali Kivekäs oli esittä- nyt, että kaupunkien ja satamien suojelemiseksi vihollisen laivaston pom- mituksilta olisi jo rauhan aikana rakennettava tulevan rautatietykistön tarvitsemat haararadat ja vaihteet rannikolle. Vaikka rautatietykistö toi- misikin vain rannikkoalueilla, se pystyisi tukemaan myös maarintamaa.⁶¹ Puolustusministeriön taisteluvälineosaston päällikkö, eversti Schwindt järjesti vuonna 1924 koeammunnan Jätkäsaaresta merelle rautatievau- nuun asennetulla 6” Canet-tykillä. Kysymystä ”liikkuvan tykistön merki- tyksestä rannikoiden puolustukselle käsiteltiin usein myös sotilasalan am- mattilehdissä, jolloin viitattiin mm. 1. maailmansodan aikaisiin koke- muksiin, joita oli saatu Italian Adrianmeren rannikolla rautatietykistön toiminnasta.

Panssarijuna n:o 1 Säiniön asemalla YH:n aikana syksyllä 1939. Etualalla entinen pikatykkivaunu, jossa 3'' vuoritykki m/04, it-kk ja konekivääreitä. Veturin takana kk- & keittiövaunu. SA-kuva.

The armoured train number 1 at the Säiniö station during the general mobilization in the fall of 1939. On the foreground is a former rapid-fire gun wagon which had a 3-inch mountain cannon m/04, anti-aircraft machine-guns and machine-guns. Behind the engine is a machine-gun and kitchen wagon.

Viipurin suojeluskunnan panssarijunaosasto

Sen jälkeen kun panssarijunat oli luovutettu suojeluskuntajärjestölle, puolustusministeriö myönsi vuosittain pienehkön määrärahan niiden kunnossapitoa ja käyttöä varten. Talvella 1926 perustettiin Viipurin suojeluskunnan uudeksi erikoisosastoksi ”panssarijuna- ja moottoriosasto”, josta pian alettiin käyttää nimitystä ”panssarijunaosasto”. Jo helmikuun 2. päivänä 1926 armeija luovutti molemmat panssarijunansa suojeluskunnalle, vaikka lopullinen, muodollinen luovutus siirtyikin junien korjausten vuoksi vuoteen 1932. Junien sijoituksesta ja vartioinnista huolehti edelleenkin 2. divisioona. Viipurin suojeluskunta alkoi jo 15.11.1925 alkaen vastaanottaa jäseniä po. erikoisosastoon ja heitä oli vuoden lopulla merkitty kirjoihin 30, seuraavana vuonna 77; vuonna 1928 jäsenluku oli 113. Etusija jäseniä valittaessa annettiin armeijassa panssarijunakoulutuksen

saaneille. Panssarijuna n:o 1:n miehistön vahvuus vuonna 1929 oli 64, kun juna n:o 2:n kirjoissa oli 56 miestä. Sittemmin vahvuudet supistuivat, niinpä vuonna 1937 panssarijuna n:o 1:n kirjoissa oli vain 37 miestä, juna n:o 2:ssa vastaava luku oli 38. Seuraavana vuonna luvut olivat 41 ja 44.

Harjoituksia alettiin pitää keväällä 1926, jolloin KTR 2:sta komennettiin pari upseeria pitämään luentoja panssarijunataktiikasta. Kuukausittain harjoituksia oli kolmesta viiteen. Koulutukseen sisältyi myös päiväharjoituksia varikkoalueella, kuten kaluston käsittelyä silmälläpitäen junien nopeaa taistelukuntoon saattamista ja taisteluvalmiutta. Harjoituksissa selostettiin vaunujen rakennetta ja suoritettiin niiden kytkentöjä ja irroituksia. Taistelukoulutus tapahtui JO II/2:n mukaan. Seuraavat harjoitusryhmät muodostuivat ennen pitkää: Tykistö-, kk-, viesti- ja pioneeri-ryhmät. Vuonna 1930 piiriesikunta totesi panssarijunaosastosta, että ”harjoituksissa käynti on ollut hyvin vilkasta ja innostus kiitettävää”.

Käytännöllistä kokemusta panssarijunaosasto sai armeijan joukkoosastojen ja suojeluskuntien kanssa kovapanosammunnoissa ja taisteluharjoituksissa, joita suoritettiin rataosilla Viipuri-Valkjärvi, Viipuri-Kouvola ja Terijoki-Koivisto. Ensimmäinen kovapanosammunta oli jo niin aikaisin kuin 31.10.1926 Perkjärvellä, jolloin ammuttiin suolle asetettuihin pää-, rinta- ja kokovartalokuvioihin. Panssarijuna n:o 1 ampui kovilla 28.10.1928 Mesterjärven ja Jäppilän välisellä rataosalla, jolloin Uudenkirkon suojeluskunta osallistui 1. vaiheen harjoituksiin. Vuonna 1929 panssarijunaosasto oli mukana Savon Prikaatin taisteluharjoituksissa Kiviniemessä marraskuun alussa. PPP 1:n talvisotaharjoituksiin helmikuussa 1930 panssarijunaosasto niinkään osallistui ja vielä elokuussa samana vuonna Savon Prikaatin harjoituksiin Raudussa. Samana vuonna panssarijunaosastolla oli kaksi kovapanosammuntaa Mesterjärven suunnalla. Uudenkirkon suojeluskunta asetti kummallakin kerralla panssarijunan päällikön käytettäväksi desanttiosaston. Maaliskuussa 1931 osasto suoritti kovapanosammuntansa Myllypellon maastossa Käkisalmi-Rautu rataosalla. Toukokuussa samana vuonna se osallistui PPP 1:n taisteluharjoituksiin Mustanmäen-Terijoen radalla. Heinäkuussa olivat vielä suuret taisteluharjoitukset Raudussa, joihin osallistui useita rajaseudun suojeluskuntia ja panssarijunaosasto rataosalla Kiviniemi-Rautu. Viimeksi mainittu oli vielä syyskuussa mukana Savon Prikaatin harjoituksissa Petäjärvellä. Kovapanosammunnat vuonna 1932 pidettiin Kuolemajärvi-Jäppinen-rataosan maastossa ja joulukuussa panssarijunaosasto oli jäl-

leen mukana PPP 1:n taisteluharjoituksissa Mustamäki-Terijoki radalla. Harjoitukset ja ammunnat jatkuivat seuraavanakin vuonna entiseen tapaan, mutta vuonna 1934 mainitaan niiden käsittäneen epäsuora ammuntaa ja taktillisia ja teknisiä harjoituksia. Samana vuonna oli kaksi taisteluharjoitusta, toinen Kuolemajärvellä, toinen Heinjoen Lintusuolla. Tällöin ammuttiin tykeillä ja konekivääreillä junan ollessa liikkeellä ja tuloksia pidettiin ”hyvin tyydyttävänä”. Panssarijunaosasto oli mukana myös kahdessa armeijan taisteluharjoituksessa rataosilla Terijoki-Tyrisevä-Vammelsuu ja Rautu-Raasuli. Vuonna 1935 panssarijuna n:o 2 osallistui. Vuoksen jääkäripataljoonan taisteluharjoitukseen Raudussa, jolloin kyseessä oli jalkaväen ja panssarijunan yhteistoiminta ja niiden välisten viestiyhteyksien rakentaminen. Syyskuussa samana vuonna panssarijuna n:o 1 suoritti kovapanosammuntansa Heinjoen Lintusuolla, jolloin todettiin, että tulokset olivat yhtä hyvät ammuttiinpa liikkuva tai paikallaan olevasta junasta. Vuonna 1936 voitiin suorittaa vain yhdet ammunnat, jotka pidettiin syyskuussa Kuolemajärvellä ja joihin osallistui vain panssarijuna n:o 2. Seuraavana vuonna pidettiin kaksi suurehkoa harjoitusta, nimittäin syyskuussa Perkjärvellä tykkien tarkistusammunnat ja marraskuussa panssarijunaosasto osallistui JP 4:n taisteluharjoitukseen Kiviniemessä.

Vuonna 1932 todettiin, että ”junien päällystö on jo tehtäviensä tasalla, alipäällystön ja miehistön koulutus on mennyt eteenpäin, koska miehistö on pysynyt jokseenkin vaihtumattomana”.

Kuten edellä jo on mainittu, puolustusministeriön taisteluvälineosaston päällikkö suoritti 1928 panssarijunien tarkastuksen, jolloin niiden todettiin olevan huonossa kunnossa. Panssarijuna n:o 1 oli 1931 ”korjattavana ja uusittavana” Pasilan rautatiekonepajalla, mistä se palautettiin marraskuussa 1932, jolloin oli nähtävästi panssarijuna n:o 2:n vuoro joutua korjattavaksi. ”Osan junista” mainitaan myös vuosina 1937-1938 olleen ”uusittavana”. Junien aseistus pysyi samana ensi vuosina niiden suojelukuntajärjestölle luovutuksen jälkeen. Vuonna 1926 mainitaan sen käsittäneen 26 konekivääriä, kaksi 76 m/m kenttätykkiä m/02 ja kaksi 37 m/m Maxim-pikatykkiä. Aseet olivat tyydyttävässä kunnossa. Vuonna 1930 aseistus oli edelleen sama. Muutoksia tapahtui vasta vv. 1931—1932, jolloin junissa oli edelleen 26 konekivääriä, mutta vain 76 m/m kenttätykki ja yksi 37 m/m pikatykki. Poistettujen aseiden tilalle oli saatu kaksi 76 m/m vuorikanuunaa m/04. Nähtävästi muutos tapahtui panssarijuna n:o

1:n ollessa vv. 1931-1932 "korjattavana ja uusittavana" Pasilan rautatiekonepajalla, jolloin siihen on nähtävästi asennettu vuoritykit kenttätykin ja pikatykin tilalle, mutta toiseen junaan jäivät edelleen entiset aseet siihen saakka kun sen vuoro oli joutua korjattavaksi ja uusittavaksi. Vuonna 1936 mainitaan, että "kalusto" on epätydyttävässä kunnossa ja tämä tarkoittanee aseistustakin. Vuonna 1937, jolloin olivat tykkien tarkastusamunnat, mainitaan aseistukseen kuuluneen yhden kaksoiskonekiväärin, joka oli saatu puolustusministeriöltä ja kaksi Stokes kranaatinheitintä. Edelleenkin junissa oli vain kaksi vuoritykkiä ja yksi pikatykki, mutta ei enää yhtään 76 m/m kenttätykkiä. Merkintä "puutteellisesta kalustosta" tarkoittanee toisesta junasta puuttuvia vuoritykkeitä. Jo sotasaalistykitaulukossa vuodelta 1918 oli panssarijunia varten varattu 4 kpl 76 m/m vuoritykkeitä m/04. Vuoksenniskan sotasaalistykeistähän viisi saatiin kuntoon ja yksi, ns. Karimon tykki, luovutettiin Sotamuseolle 1930-luvun alussa. Viimeistään 1939 molemmissa junissa on täytyntä olla vuoritykit ja it-konekiväärit. Vuoritykkien lyhyt putki ja ammusten pienempi ruutilataus verrattuna kenttätykkeihin aiheutti, että niiden alkunopeus oli vain 290 m/s kun se kenttätykeillä oli 589 m/s. Ammus lensi hitaasti ja moraalinen vaikutus oli pienempi kuin kenttätykin laukauksilla, kuten kenraali Nenonen jo 1922 huomautti. A-tarviketilannekin vuoritykeillä lienee ollut heikko siitä päättäen, että taisteluharjoituksiin yhdessä JP 4:n kanssa 1937 tuotti vaikeuksia saada 40 kpl harjoituskranaatteja. Tykistön tarkastaja eversti Svanström, pyysi niitä puolustusministeriön taisteluvälineosastolta AKE:n huolto-osaston käännettyä hänen puoleensa. Ministeriö kehoitti ottamaan tarvittavat varat kenttätykistön ampumatarvikkeita varten myönnettyistä varoista.⁶³

Puolustusministeriö pyysi 2.6.1939 suojeluskuntain yliesikuntaa ensi tilassa lainaamaan panssarijuna n:o 1:n ylimääräisiä kertausharjoituksia varten, jotka pidettiin elokuussa Kannaksella. Suurten sotaharjoitusten päätyttyä seurasikin syksyllä suojajoukkojen liikekannallepano, jolloin molemmat panssarijunatkin mobilisoitiin ja niiden keskityspaikaksi tuli Säiniö. Panssarijunaosaston päällystön sanotaan jo 1930 olleen tietoisia "ankarista sodanaikaisista toimistaan".

Lähdeviitteet ja huomautukset

1. G. Balfour, *The armoured Train*, 1981.
2. C. Falessi & B. Pafi, *I treni blindati*. Storia illustrata, syyskuu 1971.
3. J.V. Hovinen, Miten punaiset käyttivät haltuunsa saamia rautateitä Suomen vapaussodassa. *Sotilasaikakauslehti* 1938.
4. L.Schwindt, Piirteitä Karjalan rintaman tykistöstä. Suomen kohtaloa ratkaistaessa, 1927; O. Timonen, *Päiväkirja*, s. 8,12. SMuseo.
5. J.O. Hannula, Suomen vapaussodan historia, 1956, s. 96.
6. O. Timonen, s. 12: ”12.2: Aamulla klo 9:0 lähdettiin taas kohti rintamaa, mukaan tuli myös Kavantsaaren kartanon omistaja Kurt Thesleff... Pysähdyttiin Hannilan asemalla, josta nousi vaunuamme Hannilan joukkojen päällikkö, jääkäriluutnantti Mata (Henriksson) ...Ajoimmekin aivan Kavantsaaren suurien peltoaukeamien keskellä juoksevan Kilpeenjoen sillalle asti ja tästä rupeimme pommittamaan 2 km päässä olevaa asema-alueita, jonne saimme useita täysosumia...Kun olimme ampuneet 66 kranaattia, lopetettiin pommitus”; SVS 1918/IV, s. 440: ”Panssarijuna pommitti...Kavantsaaren hovia, mutta sen täytyi vihollisen tykkitulen takia vetäytyä takaisin”. Timonen ei kerro tykkitulesta eikä vetäytymisestä ja kyseessä lieneekin 18.2. tapahtunut pommitus. Timonen ei silloin enää palvellut panssarijunassa.
7. J.O. Hannula, s. 97. - Jeremejev ei ollut entinen tsaarin kenraali, kuten mm. Hannula kertoo S. Erosen mukaan.
8. P. Susitaival, Ahvola, 1984, s. 65, 67-69. S. kertoo myös Antrean panssarijunasta ja sen omalaatuisista yhteysvälineistä.
9. Ratsumestari O. Kuulan käsky VI P:lle huhtik. 13. p:n sotaliikkeitä varten.
10. J.O. Hannula, s. 97; SVS 1918/IV, s. 430; SVS 1918/II, s. 520.
11. O. Selinheimo, Mouhun valloitus ja siihen liittyvät sotatoimet Savon rintamalla. Suomen Sotilasaikakauslehti 1932.
12. J.T. Lappalainen, Punakaartin sota 2, s. 32; Panssarijunasta: SVS 1918/V, s. 437, alaviite.
13. Hakkapeliitta 1937, s. 365. Tigerstedt, k. 1925, oli kansainvälisesti tunnettu keksijä, 1918 radiokomennuskunnan päällikkö.
14. J.O. Hannula, s. 88.
15. M. Wetzer, Vilppula. Suomen kohtaloa ratkaistaessa, 1927, s. 200.
16. K.V. Kaukovalta, Tampereen seudun kapinahistoria, 1921, s. 146, 151.
17. M. Santavuori, Suomen sotahistoria II, 1943, s. 313. Liite 11.
18. Kouluneuvos K. Tiirilän (Tampere) kokoamia punakaartin asiapapereita. SMuseo n:o 20014/62.
19. Aatteet ja aseet, 1967, s. 284: Jälj. Viipurin tiedonantolehdestä, joka kertoo junien yhteentörmäyksestä.
20. SVS 1918/V, s. 145-146; K.V. Kaukovalta, s. 276.
21. J.T. Lappalainen, em. teos, s. 115.
22. K.V. Kaukovalta, s. 406.
23. Panssarijuna n:o 3:n kerrotaan myös tulleen räjäytetyksi Epilässä ilta-yöstä 5.4.
24. H. Hjalmarson, Sotamuistoni Suomesta, 1920, s. 256.

25. C. Heinecke, Från Hangö till H:fors. FFK III, s. 115.
26. Heinecke, em. kirj. s. 139. "Revolveritykkejä" olivat 47 m/m kev. Hotchkiss- ja Obuhov-merikanuunat, myös 57 m/m Nordenfelt-tykki.
27. I. Pipping, 7:nnen Karjalan kenttätykistö patterin synty ja osanotto sotaliikk. Karjalan rintamalla. Suomen kohtaloa ratkaistaessa, s. 121.
28. J.T. Lappalainen, s. 210 ja R. Stahel, Raivolana valtaus 23.4.1918. Suomen kohtaloa ratkaistaessa, s. 159.
29. V.L. Merikallio, Punaisten panssarijunan valtaus Säiniöllä 24.4.1918. Hakkapeliitta 1937.
30. K.N. Sankala, Yhdennentoista jääkäripataljoonan osanotto Viipurin taisteluihin. Kalpojen kalskeesta, toim. V.Viljola 1919, s. 151.
31. U.V. Rauanheimo, alav. teoksessa "Viimeinen taisto", kirj. J. Parikka, 1938, s. 277.
32. Parikka, s. 254; Aatteet ja aseet, s. 323; Grazdanskaja vojna i vojennaja interventsija v SSSR, 1983, s. 64.
33. E-E. Saarinen, Pioneeriaselajin historia 1918-1968, 1975, s. 72; Pion P I, pvk/20 sal/27.1.20. SA T/92/2202 F.
34. SotavE I a 1819/1654/24.1.21. SA T 123/2202 F.
35. SotaM, no 128/2.4.21 YE:lle. SA T 123/2202 F.
36. YE, tsto III no 633/21/10.6.21. SA T 123/2202 F.
37. 2. DE I a no 679/79 sal/28.11.21. YE:lle. SA T 123/2202 F; YE, tsto III no 1449/15.12 sotav.päällikölle.
38. Tyk.tark. no 149/21 er. sal/30.11.21 2. div. komentajalle.
39. 2.DE os I pvk no 252/74/66/22 sal/11.5.22. Jälj. SMuseo.
40. Tyk.tark. no 221/22 sal/5.7.22 sotav.pääll.:lle. SA 76/2202 F. Nenonen ei ehkä tiennyt, että Englanti kukisti Irlannin kansallismielisen Sinn Féin-järjestön kapinan 1916 mm. panssarijunien avulla. Virossa varauduttiin levottomuuksiin 22.4.1919, kun kansalliskokous avattiin, komentamalla pari panssarijunaa rintamalta Tallinnaan.
41. Pl.M no T 4649/502/20.7.31. SA T no 18458/502.
42. Tyk.tark. no 95/14.9.21/eritt.sal. SA 123/2202 F.
43. Tyk.tark. no 109/21/eritt.sal/30.9.21. SA 123/2202 F.
44. Viipurissa 21.2.22 päivätty kirj. SMuseon kok. 1968.
45. TV. Mohell, Panssarijunat. "Panssari" no 2/15.6.65. M. palveli KKR:ssä, oli komennettu panssarijunaan kk-upseeriksi.
46. Pl.M, kirj. T 7261/502/2.11.30. SA T no 18458/502.
47. Sama kuin no 40.
48. SotavE 16.4.19, allekirj. Wilkama. SA T 92/2202 F.
49. SotavE, I a no 97/14/15.1.20. SA T 92/2202 F.
50. SotavE/Tyk.tark. no 126/21/eritt.sal/9.11.21. SA 123/2202 F.
51. YE. tsto III no 1383/21/21.11.21 Tyk.tark.:lle. SA 123/2202 F.
52. 2.DE, I pvk no 651/74/21 sal/11.11.21 Tyk.tark.:lle, SA 123/2202.
53. 2.DE, I pvk no 252/74/66/22 sal/11.5.22 YE:lle. Jälj. SMuseo.
54. Pion.P I, III pvk no 22/22 sal/27.1.20 Tyk. tark.:lle. SA 92/2202.
55. KTR 2, no 2096/20/31.5.20 Tyk.tark.:lle. SA 92/2202 F.
56. Evl Swanströmin ilm. 2.DE:lle, koskien harj. 23.—24.3.22 rajalla. SA 92/2202 F 7.
57. 2.DE, os I no 708/82/23 sal/30.10.23. SA 79/2202 F.

58. "Tasavallan vallank. sotaneuv. sal. käsky no 1456/257/6.8.22. SA T 92/2202 F.
59. Militär-Wochenblatt no 45/1932: Panzerzüge in der polnischen Armée.
60. Sama kirj. kuin no 39.
61. SotavE/Rann.puol.tark. no 26/12.3.23. SA T 79/2202 F 7.
62. Viipurin sk:n vuosikertomukset 1926-1938, joissa myös aseistusta koskevia niukkoja tietoja. SA.
63. Tyk.tark. no 242/Perkjärvi 30.7.37. SA T no 18458/502.

Summary

ARMoured TRAINS USED IN FINLAND 1918—1939

The prototypes of armoured trains or the fore-runners of armoured trains such as were used in the American Civil War and the so called Boer War were, in a way, models for the provisional armoured trains that appeared in Finland's War of Liberation. In the Boer War the trains that took part in the fighting were more often protected by wooden breastplates, sandbags or even thick ropes than by stealplates. The boers adopted a tactic of ambush and also used artillery against armoured trains and in this manner acted the whites during the War of Liberation. In the epoch of the "war of trains" the armoured trains were, despite of their small calibre artillery, an effective instrument of war in the wars of liberation and the civil wars in Northern and Eastern Europe, the Baltic States included. They also were of some significance in supporting strong desant units in querrilla type wars. In the War of Liberation the whites had only provisional armoured trains. "The Antrea armoured train", which gained fame on the Karelia railway had, it is true, an armoured engine and the crew of the gun waggon was protected by a wooden breastplate reinforced by a layer of bricks. The only gun was a 3-inch mountain cannon model 1904. The reds had around ten armoured trains all having two gun waggons equipped with light naval guns and machine-guns. The reds received from Russia, for example, three heavily armoured "flying armoured trains" from the czar's epoch, one of which was allegedly the train used by Kerensky to flee from St. Petersburg in 1917. An armoured train equipped with modern 3-inch "zenith-guns", model 1914, from the Putilov factories was also deployed on the Karelian railway. Backed by a strong artillery and armoured trains the reds tried unrelentingly to achieve a break-through on the Vilppula front in the direction of Savolax and Karelia railways, however, never succeeding. When the whites started their advancement towards Tampere and Vyborg, the armoured trains played a prominent role in the delaying action. They were often the moral support of the panic-stricken troops, but they were unable to turn the tide in reds' favour. The reds could even afford to place two armoured trains against the Germans that had landed in Hanko and Loviisa. In a way they were forced to do so being caught between two fronts.

After the War of Liberation, the German troops that stayed in Finland received two armoured trains assembled from two war-booty trains. They had Mogul-type engines armoured by the reds as well as gun- and machine-gun waggons equipped with Russian 3-inch field cannons, 37 mm Maxim rapid-fire guns and machine guns. During the demobilization of the White Army, the Germans were responsible for the defense of Finland. As the border area became restless these two trains affected many intelligence gathering trips up to Rajajoki. The armoured trains were transferred to the 2. Division in Vyborg in March 1918 after the Germans left Finland. Slightly modified they belonged to the arsenal of the Defense Forces until 1926. Two special units were

formed and they received training in the armoured trains, which had no permanent personnel. The training lasted for six months and included both theoretical and practical instruction. The driving and shooting practises took place twice a year on certain sections of the Karelia railway. From 1926 onwards the trains were placed under the General Headquarters of the Civic Guards. The section of ordnance of the Ministry of Defense granted annually money for the operation and maintenance of the trains. The trains were run by the armoured section of the Vyborg Civic Guard, which by 1939 trained a competent corps of armoured train officers and crew, both of whom received practical experience from annual target firing practises and battle exercises in cooperation with the regular units of the army. Assigned to the Civic Guard, the armoured trains were mobilized in the fall of 1939 and they participated in the Winter War, one on the Karelian Isthmus the other in the Ladoga-Karelia.

PETSAMON NIKKELI — SUURVALTOJEN TAVOITTELEMA STRATEGINEN METALLI

Suomi omisti Petsamon alueen lyhyen aikaa itsenäisyytensä alkuvuosikymmeninä. Suomalainen Petsamo-tutkimus on jäänyt toistaiseksi varsin vähälle huomiolle, ilmeisesti siitä syystä, että Petsamon nikkelistä on tehty Yhdysvalloissa Wisconsinin yliopistossa väitöskirja¹, joka suomalaisten tutkijoiden mielestä täyttää sen tehtävän, mikä Petsamon ja erityisesti nikkelin merkitystä käsittelevälle tutkimukselle on asetettu. Mainitussa H.P. Krosbyn väitöskirjassa on käytetty lähinnä vain saksalaisia primääri-lähteitä, mistä johtuen tutkimustuloksetkin ovat saksalaisnäkökulmaan painottuvia ja osittain puutteellisia.

Petsamo tarjoaa kuitenkin enemmän tutkimuskohteita kuin mitä yhdessä väitöskirjassa pystytään käsittelemään. Selvää kuitenkin on, että nikkeli on Petsamon tutkimuskohteista tärkein, koska se vaikutti välillisesti koko Suomenkin kohtaloihin toisen maailmansodan aikana. Sitä paitsi Petsamon nikkelillä on ollut enemmän kansainvälispoliittista mielenkiintoa kuin yhdelläkään muulla yksittäisellä, selvästi rajatulla suomalaisella kohteella koko itsenäisyyden aikana.

Seuraavassa esityksessä tarkastellaan Petsamon nikkeliä toisen maailmansodan aikaisten eurooppalaisten suurvaltojen suunnitelmissa. Suunnitelmat tähtäsivät kunkin valtion: Saksan, Neuvostoliiton ja Englannin kohdalla mahdollisimman hyvän sotilaallisen tai poliittisen ratkaisun aikaansaamiseen. Mainitut valtiot pelasivat Petsamon nikkelillä jokainen toistaan vastaan ja erilaisin kombinaatioin kaksi yhdessä kolmatta vastaan.

Kuinka tässä pelissä kävi Suomen, jonka alueella nikkeli oli, ja jota pelaajat pyrkivät käyttämään hyväkseen? Kirjoitus perustuu osittain tekijän aiheesta tekemään poliittisen historian lisensiaattitutkimukseen², osittain uuteen tutkimukseen, jossa on painotettu sotilaspoliittisia ja sotahistoriallisia aspekteja.

Petsamon nikkelin juuret rauhanajassa

Suomi sai Petsamon alueen Tarton rauhassa 1920 Neuvosto-Venäjalta.

Helppoa se ei ollut, mutta suomalaiset pitivät tiukasti kiinni keisari Aleksanteri II:n vuonna 1864 antamasta lupauksesta ja saivat alueen osittain siitä syystä, että Neuvosto-Venäjä oli vallankumouksen ja sodan jäljiltä syvässä heikkouden tilassa.

Venäläisten lähteiden mukaan nikkelin olemassaolo olisi tiedetty jo Tarton rauhanneuvottelujen aikaan³. Tämä ei ilmeisesti kuitenkaan pidä paikkaansa eikä nikkeli ainakaan missään muodossa ollut Tartossa esillä. Saatuaan alueen haltuunsa aloittivat suomalaiset malmin etsinnän kylläkin välittömästi, mutta näissä etsinnöissä yritettiin löytää rautamalmia, kun oletettiin, että Paatsjoen takana, Norjan Sydvarangerissa oleva rautamalmiesiintymä jatkuisi Suomeen asti. Näissä etsinnöissä löydettiin Koslojoen alueelta jo vuonna 1921 nikkelimalmia⁴.

Suomalaiset eivät aluksi tienneet, mitä nikkelimalmilla tekisivät. Nikkelin käyttö oli vielä tuohon aikaan vähäistä eikä oikein tunnettu tekniikkaakaan, millä sitä hyödynnettäisiin. Malmialue pyrittiin käytettävissä olevin voimavaroin kuitenkin kartoittamaan. Kun tässä oli 1930-luvulle tultaessa onnistuttu ja huomattu, että malmio oli todella niin laaja ja rikas, että se olisi taloudellisesti hyödynnettävissä, alettiin löydöstä kaupata maailmalla.

Alustavia neuvotteluja käytiin puolenkymmenen eurooppalaisen nikkelilyrityksen kanssa, kunnes vuonna 1933 kanadalainen maailmanmarkkinoita hallitseva The International Nickel Company of Canada (Inco) katsoi ajan kypsäksi astua esiin. Yhteyden luojana oli ollut Suomen hallituksen toimeksiannosta Geologisen toimikunnan (nykyisin Geologinen tutkimuslaitos) eläkkeelle jäänyt johtaja J. Sederholm⁵. Inco ei itse tarvinnut nikkelimalmia, sillä oli sitä riittävästi Kanadassa sijaitsevalla Sudburyn kaivoksellaan, mutta se halusi pitää kilpailijat loitolla. Se katsoi, että Petsamon esiintymä oli niin laaja, että se saattaisi häiritä Incon hallitsemia markkinoita⁶.

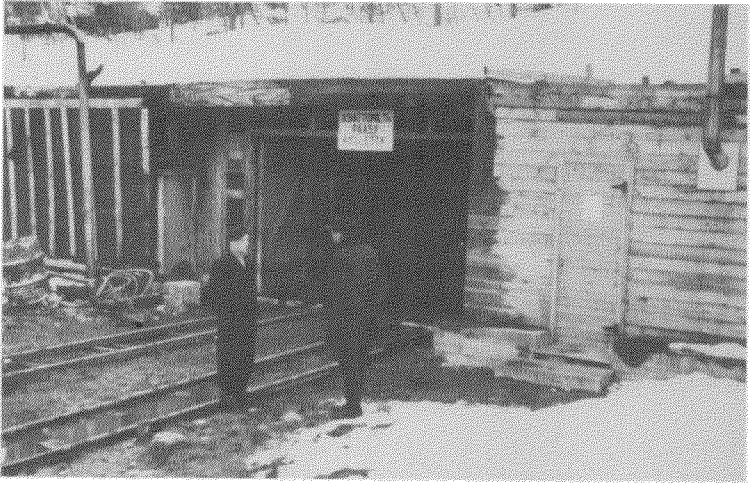
Neuvottelut Inco/Mondin⁷ ja Suomen valtion edustajien välillä kestivät suhteellisen kauan, yhdeksän kuukautta. Mondilla ei ollut kiirettä, sehän ei tarvinnut nikkeliä, eivätkä suomalaiset puolestaan ihan tarkkaan edes tienneet, minkälaisen sopimuksen he halusivat. Prof. Paavo Haapala, joka oli Petsamon nikkelin kanssa tekemisissä koko sen olemassaolon ajan, on esittänyt sekä muistelmakirjoituksessaan että tämän tekijälle suullisesti, että suomalaiset halusivat Petsamon alueen suojaaksi jonkun ”vieraan intressiryhmän” ja tässä tuli kysymyksen nimenomaan Englanti

eikä Saksa. —Todettakoon, että käytettävissä ollut alkuperäisaineisto ei varsinaisesti tue tätä tietoa. Haapala kertoi käsityksensä perustuvan niihin suomalaisten poliitikkojen ja teollisuusmiesten keskusteluihin, joita hän oli ollut tilaisuudessa kuulemaan 1930-luvulla⁸.

Kaikki suomalaisten nikkelineuvotteluja varten tekemät selvitykset toteavat joka tapauksessa, että Mond on ainoa yritys, joka voi konsession saajana tulla kysymykseen. Tämä kuitenkin johtui suomalaisten mielestä siitä, että jos vähänkin suurempi nikkelimalmin tuotanto olisi aloitettu esim. omin voimin, olisi kohta kuitenkin jouduttu kilpasille Inco/Mondin kanssa. Sitä paitsi suomalaiset arvioivat, että kaivoksen perustaminen tiettömään erämaahan on niin suuri haaste, ettei siitä voi kunnolla selviytyä kukaan muu kuin maailman nikkelimarkkinoita hallitseva Inco/Mond⁹.

Suomalaiset saivat sopimukseen takeet siitä, että Mondin perustettava tytäryhtiö Petsamon Nikkeli OY (PNO) aloittaa tietyn ajan kuluessa riittävän laajan kaivostoiminnan alueella ja tässä työssä käytetään mahdollisimman suuressa määrässä suomalaista työvoimaa. Sotatapauksen varalle Suomi sai myös sopimukseen riittäväksi katsomansa valtuudet tuotannon järjestämiseksi haluamallaan tavalla¹⁰.

Mikään ei neuvottelujen aikana viitannut siihen, että esim. Englannin hallitus olisi millään tavalla ollut kiinnostunut Mondin tekemästä sopimuksesta. Saksalainen Krupp ja joidenkin tietojen mukaan myös I.G. Farbenindustrie Ag (IGF) olisivat tosin olleet kiinnostuneita Petsamon malmista, mutta nekin olivat luopuneet pian leikistä¹¹. Saksa sai riittävästi nikkeliä Incolta Kanadasta ja se tyytyi siihen. Neuvostoliitto puolestaan oli tässä vaiheessa täysin syrjässä nikkeliasiaista. Mielenkiintoista kuitenkin on, että valtion ja Mondin nikkelineuvottelujen ollessa kuumimmillaan, pidennettiin Neuvostoliiton ja Suomen kaksi vuotta aikaisemmin solmimaa hyökkäämättömyyssopimusta 10 vuodelle¹². Tiedossa ei kuitenkaan ole, että tällä asialla olisi ollut mitään yhteyttä nikkelineuvotteluihin. Eurooppa oli vuonna 1934 vielä vakaassa rauhantilassa, eivätkä silloiset suurvallat tunteneet vielä varsinaista tarvetta kilpailla Petsamon nikkelistä.

Petsamon nikkeli-kaivoksen tunnelin suuaukko vuonna 1938. Kuva: Sotamuseo.

The mouth of the tunnel at the Petsamo nickel mine in 1938.

Työt alueella alkoivat sopimuksen edellyttämin vahvuuksin ja sovitussa aikataulussa. Kansainvälinen Inco-trusti piti huolen siitä että sen tytäryhtiöt hoitivat velvoitteensa. Pienen särön rakennussuunnitelmiin aiheuttivat saksalaiset kalastajat vuonna 1937. He tahtivat vuokrata maata Petsamosta ja perustaa sinne kalajauhotehtaan. Englantilaiset epäilivät tämän johtuvan halusta saada jalansijaa nikkeli-kaivoksen läheisyydestä ja he olivat valmiit jopa lykkäämään sulaton rakennustöiden aloittamista, mikäli saksalaisten suunnitelmat toteutuvat¹³. Suomalaiset eivät halunneet vaarantaa mitään, eikä saksalaisille näin ollen myönnetty oikeutta asettua Petsamoon — seikka, jonka saksalaiset muistivat vielä talvisodan alettuakin¹⁴.

Huhut saksalaisten tulosta Petsamon alueelle eivät 1930-luvun loppuvuosina kokonaan laantuneet, mutta suomalaiset saivat englantilaiset vakuuttuneiksi huhujen paikkansapitämättömyydestä. Voidaan kuitenkin kysyä, mikä vaikutus näillä huhuilla oli Neuvostoliittoon? Tosin olettaisi senkin olleen perillä asioiden oikeasta laidasta. Ainakin se harjoitti voimakasta vakoilutoimintaa kaivoksen ympärillä ja yleensä Petsamossa¹⁵.

Kehityksen kulkiessa sotaa kohti sai Petsamokin enenevässä määrässä kansainvälistä huomiota osakseen.

Nikkelipeli alkaa heti sodan sytyttyä

Saksan hyökkäys Puolaan syyskuussa 1939 lopetti välittömästi sen nikkelin tuonnin Kanadasta. Kun Saksan omavaraisuus nikkelin osalta oli vain noin 5%¹⁶, sen oli alettava etsiä uusia nikkelimarkkinoita heti, joskin kartoitustyötä oli tehty jo ennen sotaa. Syksyn kuluessa Saksa kiinnittikin huomionsa Petsamoon, jossa oli Euroopan runsaimmat nikkelivarat. Saksan kannalta paha vain oli se, että Suomi kuului elokuussa Neuvostoliiton kanssa solmitun hyökkäämättömyyssopimuksen salaisen lisäpöytäkirjan mukaan Neuvostoliiton etupiiriin¹⁷ ja Hitlerin tahdon mukaisesti keskeytyivät Suomen toivomuksesta aloitetut asehankintaneuvottelut 12.10.1939 ”toistaiseksi”¹⁸, syynä tuolloin alkaneeet suomalaisvenäläiset neuvottelut Moskovassa.

Saksalaisten politiikka oli syksyllä 1939 jossakin määrin epäjohtonmu-kaista tai paremminkin eri ministeriöt toimivat eri tahdissa, kun esim. Auswärtiges Amt (AA) otti yhteyttä vuorineuvos Mäkiseen tämän käydes-sä Saksassa kauppaneuvotteluja Outokummun kuparista. AA olisi tiedustellut Mäkiseltä Petsamon nikkelin ostomahdollisuuksia, mutta kun Mäkisellä ei ollut valtuuksia neuvotella asiasta, ei hän ollut halunnut tava-ta AA:n edustajia. Saksalaisten suuresta halusta saada täältä nikkeliä ker-too myös se, että huolimatta Hitlerin päätöksestä vieraili IGF:n johtaja Paul Haefliger vielä lokakuussa Suomessa tutkimassa nikkelin ostomah-dollisuuksia. Raportissaan Haefliger korosti Petsamon nikkeliesiintymien suurta merkitystä Saksalle¹⁹.

Inco/Mond joutui myös syksyllä 1939 ratkaisemaan, mitenkä suhtau-tua Petsamon kaivoksen perustamistöihin. Lähtökohtana Mondin ja Eng-lannin kannalta oli se, että Englanti ei tarvitse Petsamon nikkeliä. PNO:n toimitusjohtajan, tohtori J.O. Söderhjelmin käydessä syyskuun lopussa Lontoossa sovittiin tulevasta toimintapolitiikasta. Hyvän tahdon eleenä Suomea kohtaan pidetään työt kaivoksella käynnissä, mutta tässä pyri-tään paremminkin turvaamaan yhtiön omaisuus kuin saattamaan kaivos valmiiksi. Töiden käynnissä pitämisen edellytyksenä on kuitenkin Suo-men hallitukselta saatava vakuutus siitä, että ”se ei tule pakottamaan yh-tiötä tuotannolliseen toimintaan yhtiön pääyhtiölle vieraiden eturyhmien

hyväksi”²⁰. Tällaisen vakuutuksen kauppa- ja teollisuusministeri Väinö Voionmaa hallituksen puolesta PNO:lle antoikin²¹ ja työt kaivoksella jatkuivat talvisotaan asti.

Mielenkiintoiseksi nämä valtion ja PNO/Mondin kontaktit tekee se, että Mond päätti tuolloin, että sen todellinen toimintapolitiikka, siis se, että kaivosta ei pyritäkään saamaan valmiiksi, paljastetaan niin harvoille kuin mahdollista²². Toisaalta hallituksen antaman vakuutuksen Suomi joutui rikkomaan jo seuraavana kesänä ilman, että Mond olisi vedonnut annettuun vakuutukseen. Voidaan hyvin puhua pelistä, jossa osapuolet halusivat — ja joutuivat harhauttamaan ja pelaamaan väärin.

Jos Petsamon nikkeliopin haluaa saattaa yhtälön muotoon, edusti Neuvostoliitto siinä X:ää. Sen todellisia tavoitteita ei silloin tunnettu — eikä niitä tiedetä vielääkään, koska Kremlin arkistot eivät ole käytettävissä. Joka tapauksessa syksyn 1939 tilanteessa Neuvostoliitto ei kiinnittänyt Petsamon nikkeliin mitään huomiota tai ainakaan se ei Moskovan neuvotteluissa esittänyt mitään Petsamon nikkeliin kohdistuvia vaatimuksia. Mutta... Neuvostoliitto kauppasikin jo Saksalle samanaikaisesti Petsamon nikkeliä. Ainakin saksalaiset antoivat vuorineuvos Mäkisen ymmärtää edellä kerrotulla Berliinin matkalla, että venäläiset olisivat syksyn kuluessa käydyissä kauppaneuvotteluissa kaupanneet heille nimenomaan Petsamon nikkeliä, koska saksalaistietojen mukaan venäläisiltä ei tuohon aikaan muuta nikkeliä voinut riittää myytäväksi²³.

Venäläistietojen puuttuessa ei saksalaisten kertomuksesta voi tehdä muuta johtopäätöstä kuin sen, että venäläiset kokivat Saksan kanssa solmimansa hyökkäämättömyyssopimuksen salaisen lisäpöytäkirjan ehdot niin selviksi, että he saattoivat tehdä jo hyvin konkreettisia ja pitkälle meneviä Suomea koskevia suunnitelmia.

Talvisota säästi kaivoksen

Venäläiset valtasivat jo sodan alussa Kolosjoen kaivosalueen. Lähtiesään suomalaiset olivat hävittäneet asuinrakennukset ym. huollon kannalta tarpeelliset laitokset, mutta jättäneet itse kaivoksen siihen kuntoon, mihinkä se oli töiden keskeytyessä jäänyt²⁴.

Mielenkiintoista on, etteivät myöskään venäläiset hävittäneet tai poiskuljettaneet kaivoslaitteita eikä muutakaan ”englantilaista omaisuutta”.

Sotavankitietojen mukaan venäläisiä sotilaita olikin nimenomaan kielletty vahingoittamasta Petsamon nikkelin laitoksia²⁵.

Ilmeisesti venäläiset tahtovat välttää pienintäkin konfliktin mahdollisuutta Englannin kanssa tilanteessa, jossa sodan rintamalinjat eivät olleet vielä lopullisesti muotoutuneet. Tosin saksalaisetkin olivat pyytäneet säättämään mm. Petsamon kaivokset, koska Saksan Moskovan lähettilään von der Schulenburgin ilmoituksen mukaan he näkivät tärkeänä Saksan ja Suomen tavaranvaihdon pikaisen jatkumisen²⁶.

Edellä mainittujen syiden lisäksi voisi arvioida, ettei venäläisillä itselläänkään ollut halua suorittaa minkäänlaisia kaivoksen hävitystöitä. Olsihan kaivos, jos se olisi rauhanteossa jäänyt heille, ollut arvokkaampi ehjänä kuin vahingoittuneena.

Kortit jaetaan uudelleen

Moskovan rauhan suurimpia yllätyksiä oli se, että Neuvostoliitto ei vaatinutkaan Petsamoa vaan suostui palauttamaan alueen Suomelle. Neuvostoliitto varoi edelleen ärsyttämästä Englantia, mitä Petsamon ja Mondin konsession riistäminen sen mielestä ilmeisesti olisi voinut olla.

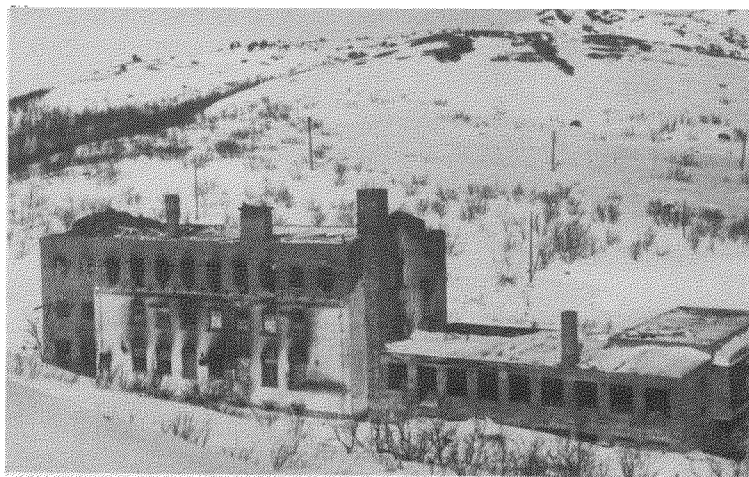
Tilanteet vaihtuivat keväällä 1940 nopeasti. Kun venäläiset 10.4. mennessä olivat vetäytyneet alueelta, hyökkäsi Saksa samanaikaisesti Tanskaan ja Norjaan ja viimeksi mainitunkin maan valtaus oli 9.6. mennessä saatu päätökseen. Kesäkuun loppuun mennessä olivat saksalaiset joukot ilmestyneet Ruijaan ja pohjoisimman Euroopan strateginen tilanne oli täydellisesti muuttunut.

Sodan pitkittyminen sai aikaan myös sen, että Saksan oli toden teolla varmistettava erilaisten sodankäynnille välttämättömien raaka-aineiden saanti. Eräs tällainen tärkeä raaka-aine oli nikkeli ja Saksan sotatalousvirkamiehet kiinnittivät uudestaan huomionsa Petsamoon, koska tehdyt laskelmat osoittivat, että ainoastaan Petsamon nikkeli riittäisi varmuudella tyydyttämään Saksan sodanaikaisen nikkelin kulutuksen²⁷. Suomi kuului edelleen Neuvostoliiton etupiiriin, mutta tilanne oli jossakin määrin Saksan valloitusten myötä muuttunut ja saksalaiset katsoivat välttämättömäksi aloittaa kaupankäynnin Suomen kanssa. Kun kauppaneuvottelujen aloittamista sitten kevään kuluessa valmisteltiin, näkivät saksalaiset näissä neuvotteluissa tärkeimmäksi päämääräkseen varmistaa itselleen Petsamon nikkelin²⁸.

Suomalaisia sotilaita Jäämerentiellä Nautsin eteläpuolella helmikuussa 1940. Kuva: Sotamuseo.

Finnish soldiers on the Barents Sea road south of Nautsi in February 1940.

Liinahamarin matkailijakoti talvisodan jäljiltä keväällä 1940. SA-kuva.

The Liinahamari hospice after the Winter War in spring 1940.

Englanti ja Mond puolestaan toimivat syksyllä sovittujen suunnitelmien mukaisesti. Kun Saksan Norjan-valloituksen myötä oli tullut yhä todennäköisemmäksi se mahdollisuus, että Saksa vaatisi Petsamon nikkeliä, ei Mondilla ollut halua jatkaa lainkaan kaivoksen perustamistöitä. Turvataksaan omaisuutensa ja sijoituksensa antoi Mond kuitenkin jo huhtikuussa, heti venäläisten poistuttua paikalta, luvan aloittaa alueen siivoustyöt. Ja kun oli epäiltävissä, että suomalaiset vaativat konsessiota itselleen, jos rakennustöitä ei aloiteta, antoi Mond 26.4. luvan aloittaa varsinaiset rakennustyötkin jollakin tasolla²⁹. Tätä lupaa yhtiö tarkensi tai paremminkin tiukensi vielä 22.5. ilmoittamalla Söderhjelmille, että Petsamon Nikkeli Oy voi ryhtyä vain ”ehdottoman välttämättömiin töihin Kolosjoella”.³⁰

Englantilaiset ilmeisesti arvelivat, että kaivos ei sodan aikana valmistuisi lainkaan tuotantokuntoon. Toisaalta konsessio haluttiin pitää Mondilla ja siksi lupa rakennustöiden aloittamiseen annettiin.

Mitä ajattelivat venäläiset saksalaisten marssiessa Ruijaan? Ilmeisesti he jo katuivat vetäytymistään Petsamosta, mutta mitään poliittisia Petsamoa koskevia ehdotuksia he eivät kevään kuluessa tehneet. Sen sijaan suomalais-venäläisissä kauppaneuvotteluissa 3.6. kysyi kansankomissaari Mikojan, oliko Suomesta saatavissa nikkeliä. Hänelle ilmoitettiin, että puhtaana nikkelin tuotanto Petsamossa voisi alkaa västä kahden vuoden päästä, ja käydystä keskustelusta olivat suomalaiset päätelleet, että Neuvostoliitto ei ollut kiinnostunut Petsamon nikkelistä³¹.

Saksa saavuttaa tavoitteensa, Petsamon Nikkeli Oy:n ja I.G. Farbenindustrie Ag:n sopimus

Berliinissä kesäkuun puolivälissä 1940 käytyjen kauppaneuvottelujen tärkein kysymys Saksan kannalta oli siis Petsamon nikkelin saannin varmistaminen. Tästä asiasta päästiinkin hyvin pian ratkaisuun. Vaikka neuvotteluista muuten on jäänyt suhteellisen vähän dokumentoitua tietoa, niistä on kuitenkin olemassa kokouspöytäkirjat. Niiden mukaan sovittiin jo 20.6., että Suomen hallitus huolehtii tuotannon pikaisesta aloittamisesta. Kaupallisista yksityiskohdista sovitaan sitten PNO:n (tai muun Suomen hallituksen nimittämän elimen) ja IGF:n välillä mahdollisimman pian³².

Molempien maiden intressit olivat asiassa niin suuret, että yhteisymmärrykseen pääsy oli helppoa. Saksa tarvitsi välttämättä nikkeliä ja toisaalta Suomi, joka epäili talvisodan jäljiltä Neuvostoliiton tarkoitusperiä, etsi suojaa sen mahdollisten lisävaatimusten varalta. Suomalaiset ymmärsivät, että tarvittavan vastapainon voisi luoda vain Saksa, ja olivat siksi miellissään jokaisesta yhteydestä, joka saattoi lisätä Saksan kiinnostusta Suomea kohtaan.

Mikä sitten oli nikkelyhteisymmärryksen strateginen merkitys? Kun Saksa aloitti todellisen lähentymisensä Suomen suuntaan keväällä 1940 oli tähän ensisijaisena syynä Petsamon nikkeli — sen jälkeen tulivat kupari ja muut Suomen tarjoamat raaka-aineet. Vasta tämän jälkeen tuli mukaan Suomen mahdollinen liittolaisuus mahdollisessa Neuvostoliittoon suuntautuvassa hyökkäyksessä. Kun Hitler sitten heinäkuun lopussa teki päätöksensä todella hyökätä Neuvostoliittoon, painottui tämän tekijän merkitys tästä eteenpäin maiden välisissä suhteissa. Oleellista kuitenkin on, että Saksan tunkeutuminen Neuvostoliiton etupiirissä olevan Suomen alueelle johtui alunperin nikkelistä.

Berliinissä sovitun mukaisesti alkoivat IGF:n ja PNO:n väliset neuvottelut Helsingissä heinäkuun 6. päivänä. Vilkkaan diplomaattisen toimelaisuuden jälkeen johtivat neuvottelut 23.7. sopimukseen, jonka mukaan IGF:llä oli oikeus ostaa 60% louhitusta malmista. Lopun varasivat suomalaiset venäläisille heidän kiinnostuttuaan Petsamon nikkelistä jo suomalais-saksalaisten kauppasopimusneuvottelujen aikana.

Myös venäläiset haluavat Petsamon nikkeliä

Mikä oli venäläisten yht'äkkisen mielenkiinnon takana? Ilmeisesti kiinnostuksen heräämiseen oli useita syitä, joista tärkeimmäksi voisi arvioida muuttuneen strategisen tilanteen Pohjoiskalotin alueella ja sen, että suomalaiset ja saksalaiset olivat 20.6. päässeet periaatteelliseen yhteisymmärrykseen Petsamon nikkelin käytöstä ja tuotannosta. Toistaiseksi selvittämättä on, ehtivätkö englantilaiset kehottaa venäläisiä jo tuolloin vaatimaan itselleen Petsamon nikkeliä. Ainakin Mond oli saanut jo 21.6. tiedon Suomen aikeista myydä malmia Saksaan³³ ja ainakin jo heinäkuun alusta lähtien Ministry of Economic Warfare eli taloudellisen sodankäynnin ministeriö pyrki kiihdyttämään venäläisten vastustusta saksalais-suomalaisia nikkelineuvotteluja kohtaan³⁴.

Joka tapauksessa jo 23.6. ilmoittaessaan kiinnostuksensa Petsamon nikkeliin, kertoi Molotov Paasikivelle myös sen, että heitä kiinnosti itse asiassa koko alue ja se, että englantilaiset saadaan pois sieltä. Kertoessaan muistelmissaan tästä keskustelusta, toteaa Paasikivi kylläkin omana arvi-
onaan myös sen, että venäläisiä ei ilmeisesti miellyttänyt saksalaistenkaan osallistuminen nikkeli-kaivoksen toimintaan³⁵.

PNO:n ja IGF:n solmimasta nikkelisopimuksesta herää väistämättä myös kysymys, kuinka Mond PNO:n omistajana salli nikkelin myymisen Saksaan? Kysymykseen voisi vastata lyhyesti, ettei se sallinutkaan, mutta tuo vastaus on liian pelkistetty.

PNO:n toimitusjohtajan, tri Söderhjelmin tiedossa oli sodan alusta lähtien, että Saksa saattaisi vaatia Petsamon nikkeliä³⁶. Kevään 1940 kuluessa tämä käsitys oli vahvistunut ja Berliinin kauppaneuvottelujen alkaessa asia oli varma. Kun Berliinin neuvottelujen tuloksista oli saatu sitten tietää, sovittiin Söderhjelmin ja hallituksen ulkoasiainvaliokunnan välillä tulevasta politiikasta. PNO ja IGF solmisivat keskenään sopimuksen ja pääosa malmista myytäisiin Saksaan ja täten turvattaisiin yhtiön konsessio-oikeus. Tietonsa Söderhjelm lähetti välittömästi sekä Incolle New Yorkiin että Mondille Lontooseen ja pyysi emoyhtiöiden suostumusta järjestelyyn³⁷.

Vastaukset tulivat nopeasti. Inco jätti vastuun vastaamisesta Mondille, joka puolestaan vastasi 25.6. Kirjeessään Söderhjelmile toteaa Englannin Helsingin lähettiläs Gordon Vereker, että Mond on päättänyt yhteisymmärryksessä Hänen Majesteettinsa hallituksen kanssa, että yhtiö pitää konsession itsellään ja suostuu tuottamaan ja myymään malmia Suomen hallitukselle. He ymmärtävät, että kysymyksessä on kummankin osapuolen etu — malmia ei saa kuitenkaan myydä suoraan Saksaan³⁸.

Aluksi Englannin hallitus ja Mond siis suostuivat, pakon edessä, näin kai voisi sanoa siihen, että PNO jatkaa kaivoksen perustamistöitä ja ryhtyy malmintuotantoon, vaikka malmi sitten päätyisikin Saksaan. Muutaman päivän päästä ne tosin peruuttivat suostumuksensa ja ehdottivat, että Suomen hallitus ottaisi itse tilapäisesti kaivoksen haltuunsa. Tällä ehdotuksella ei kuitenkaan ollut enää käytännön merkitystä, koska hallituksen ulkoasiainvaliokunta oli jo päättänyt, että asiassa edetään sillä tavoin kuin Berliinin kauppaneuvotteluissa oli sovittu³⁹ eli valtio huolehtii malmintuotannon pikaisesta käynnistämisestä ja malmintoimitukset Saksaan tapahtuvat PNO:n ja IGF:n solmiman kaupallisen sopimuksen pohjalta.

Suomi oli vaikeassa tilanteessa, koska se halusi säilyttää hyvät suhteet sekä Englantiin että Saksaan. Englanti oli kuitenkin maantieteellisesti kauempana ja Suomi ymmärsi, että sen mahdollisuudet tukea Suomea ovat heikommät kuin lähempänä olevalla, voimakkaalla Saksalla. Siksi Englannin edut nikkeliäsiassa saivat väistyä.

Neuvostoliitto ei luovu vaatimuksestaan

Molotovin kesäkuun lopulla tekemiin tiedusteluihin Neuvostoliiton mahdollisuuksista päästä osalliseksi Petsamon nikkelin tuotantoon ja konsessioon, vastasi Paasikivi UM:n ohjeiden mukaisesti 3.7. Vastauksen mukaan Suomen puolella oli ryhdytty toimenpiteisiin asian järjestämiseksi ja siitä neuvoteltaisiin trustin kanssa⁴⁰. Tätä ennen asiaa oli käsitelty sekä hallituksen että eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa sekä tietysti hallituksen sisällä. Asiasta oli käyty neuvotteluja myös pääministeri Rytin ja Söderhjelmin välillä. Näissä neuvotteluissa oli Ryti lausunut käsityksensä, että Neuvostoliitto ja Saksa pitäisi saada ikäänkuin kilpailemaan konsessiosta, jolloin Suomen asema helpottuisi⁴¹. Molemmat ulkoasiainvaliokunnat olivat puolestaan korostaneet sitä, että asian ratkaisu ei ole tapahtuva nopeasti⁴².

Edellä kerrotusta voi tehdä sen johtopäätöksen, että Suomi pystyi melko itsenäisesti päättämään sen nikkeli politiikan suuntaviivat, jota se noudatti seuraavan vuoden aikana. Toinen asia on, olisiko Suomella itse asiassa ollutkaan muita realistisia vaihtoehtoja. Toisaalta ratkaisut, joita Suomi tästä eteenpäin teki, riippuivat pitkälle muiden, lähinnä Neuvostoliiton ja Saksan tekemistä ratkaisuista.

Heinäkuun 9. päivänä Paasikivi kävi sitten keskustelun Petsamon nikkelistä Kansankomissaarien neuvoston yleissihteerin herra Sobolevin kanssa. Keskustelusta Paasikivi ymmärsi, että parhaillaan käynnissä olleista PNO:n ja IGF:n neuvotteluista, joissa sovittiin Petsamon nikkelin tuotannon järjestämisestä ja myymisestä, oli jo neuvoteltu Saksan ja Neuvostoliiton kesken. Asia oli suomalaisten mielestä nyt järjestyksessä ja konsessiokysymykseen palattaisiin vasta vuoden 1940 jälkeen⁴³.

Mutta venäläisetpä eivät nähneetkään asiaa samalla tavoin. Elokuun 30. päivänä Molotov ottikin nikkeliäasian yllättävästi esille ja tiedusteli, missä vaiheessa asian järjestäminen Suomessa oli⁴⁴. Miksi venäläiset olivat olleet asiasta hiljaa noin kaksi kuukautta? Useiden lähteiden mukaan

Neuvostoliitto oli valmistautunut hyökkäämään Suomeen elokuussa 1940⁴⁵ ilmeisesti odottaen, että Saksa tekee ensin maihinnousun Englantiin. Venäläisten lähteiden puuttuessa on edelleen käytettävä potentiaalia, mutta ilmeisesti venäläiset arvelivat Petsamon kysymyksen ratkeavan Suomen kysymyksen kokonaisratkaisun yhteydessä, eivätkä siksi kiinnittäneet enää Petsamoon huomiota. Mutta kun maihinnousua Englantiin ei sitten tapahtunutkaan, eikä hyökkäystä Suomeen, palasivat venäläiset uudelleen nikkeliasiaan.

Ilmeisesti venäläiset arvioivat, että kaupallista tietä olisi varmimmin saavutettavissa tuloksia ja siksi he kävivät syksyn 1940 aikana kahteen otteeseen neuvotteluja Moskovassa PNO:n edustajien kanssa. Molemmilla kerroilla, kun sopimukseen oltiin pääsemässä, venäläiset äkkiä perääntyivät⁴⁶. Ilmeisesti he sittenkin arvioivat tätä tietä saavutettavien alueen valvontaan liittyvät tulokset liian pieniksi, ja palasivat molemmilla kerroilla poliittiselle tasolle.

Nikkelikysymys saa uusia ulottuvuuksia

Yksi nickelikysymyksen kulminaatiopisteistä oli Molotovin vierailu Berliinissä marraskuussa 1940. Tuolloin käytiin Hitlerin ja Molotovin välillä saksalaisen tulkin, tohtori Paul Schmidin mukaan seuraava keskustelu:

Hitler: *"Meillä ei ole poliittisia intressejä siellä Suomessa. Mutta sodan aikana Saksa tarvitsee nikkeliä ja puuta tästä maasta enkä voi sallia, että Suomi joutuu sekaantumaan sotaan".*

Molotov: *"Neuvostoliitto pitää velvollisuutenaan selvittää lopullisesti Suomen kysymys".*

Hitler: *"Me tarvitsemme rauhaa Suomessa nikkelin ja puun takia. Konflikti Itämerellä rasittaisi pahoin Saksan ja Neuvostoliiton suhteita...".*⁴⁷

Samoissa Berliinin neuvotteluissa oli Saksa toisaalta suostunut siihen, että venäläisten tavoittelema konsessio siirretään suomalaisvenäläiselle sekkayhtiölle, jos saksalaisten siihenastiset edut ja sopimukset pidetään voimassa⁴⁸.

Näin oli nikkelineuvotteluissa ajautettu uuteen vaiheeseen. Suomi katsoi, että saksalaisten luovuttua konsessiota koskevista vaatimuksistaan (jotka vaatimukset Saksa oli esittänyt jo ennen Neuvostoliittoa ja joihin-

Suomalaisia sissejä maasto-olosuhteissa Petsamossa talvella 1940. SA-kuva.

Finnish guerrilla-fighters in the terrain in Petsamo in Winter 1940.

ka Suomi oli vedonnut torjuessaan venäläisten vaatimuksia), sen oli nyt tehtävä joku konkreettinen vastaehdotus venäläisille. Tässä tilanteessa Suomi tahtoi välttää kuitenkin sitä, että se joutuisi yksin selvittämään asiaa Neuvostoliiton kanssa. Se halusi, että Neuvostoliitto joutuisi asian järjestämiseksi tekemisiin sekä Saksan että Englannin kanssa.⁴⁹ Suomi oli-kin syksyn mittaan saanut englantilaisilta moniselitteisiä vastauksia heidän halukkuudestaan luopua konsessiosta Neuvostoliiton hyväksi, ja se pystyi tästä eteenpäin vastustamaan Neuvostoliiton konsessioon kohdistamia vaatimuksia joko vetoamalla Mondin laillisiin oikeuksiin tai saksalaisten kanssa tehtyihin sopimuksiin.

Perusasetelma oli se, että Englanti halusi estää malminviennin Saksaan ja se katsoi, että Neuvostoliitto pystyisi tässä parhaiten toimimaan sen puolesta. Saksa taas halusi nikkeliä ja se oli nopeasti pystynyt varmistamaan nikkelin saantinsa sekä sopimusteitse että poliittisesti. Neuvostoliitto, joka puolestaan tähtäsi Petsamon nikkelin varjolla strategisten asemiansa parantamiseen Suomessa ja Pohjoiskalotin alueella, joutui ottamaan huomioon sekä Saksan että Englannin, joilla molemmilla oli etuja valvottavanaan asiassa mutta joiden intressit olivat vastakkaiset. Saavuttaakseen tavoitteensa Petsamon suhteen olisi Neuvostoliiton ollut turvaututtava voimatoimenpiteisiin ja sitä se tahtoi avoimessa tilanteessa ja Sak-

san uhan kasvaessa välttää.

Konkreettisena vastaehdotuksena Paasikivi esitti sitten 3.12. Molotoville, että maat perustaisivat sekakomitean valmistelemaan sopimusta suomalais-neuvostoliittolaiseksi sekayhtiöksi. Sekakomitea perustettiin, vaikkakaan Molotov ei näyttänyt tuntevan sitä kohtaan mitään mielenkiintoa⁵⁰. Komitea kokoontui sitten kahteen otteeseen Moskovassa joulukuussa 1940⁵¹, mutta mihinkään todellisiin tuloksiin ei neuvotteiluissa päästy, koska osapuolten tavoitteet olivat alunpitäenkin niin erilaiset. Neuvostoliitto nimittäin tähtäsi sekayhtiöön, joka olisi antanut sille määräämisvallan sekä yhtiössä että alueella. Suomalaiset puolestaan olisivat halunneet yhtiön, joka olisi toteuttanut vain teknisesti malmintuotantoa ja jossa määräämisvalta olisi ollut heillä.

Voisi arvioida, että aika Molotovin ja Hitlerin Berliinin tapaamisesta lähtien kävi Suomen hyväksi. Saksan vaikutusvallan voimistuessa Suomessa pienenevät nimittäin Neuvostoliiton mahdollisuudet käyttää voimatoimenpiteitä Suomea kohtaan. Vaikka se esim. vielä tammikuussa 1941 liikuttelikin joukkojaan Karjalan Kannaksella⁵² painostaakseen suomalaisia mieleiseensä ratkaisuun, ei sillä ollut enää vaikutusta.

Vaikka erilaisia neuvotteluja vielä sitten kevään kuluessa käytiinkin, ei niillä ollut enää todellista merkitystä kummankaan osapuolen kannalta. Kun sota sitten uudelleen alkoi kesäkuussa 1941, oli nikkeliä samalla tavalla kuin vuotta aikaisemmin Molotovin esittäessä Paasikivelle ensimmäiset Petsamon nikkeliä koskevat vaatimuksensa.

Nikkelipelin voittajat ja häviäjät

S a k s a

Aktiivisin osapuoli Petsamon nikkelin tavoittelussa oli Saksa. Suursohdan strategiset asetelmat ja Saksan menestys sodan alkuvuosina takasivat sen, että Saksa pystyi täydellisesti Petsamon osalta saavuttamaan tavoitteensa. PNO:n ja IGF:n välinen toimitussopimus solmittiin jo 23.7.1940 ja yhteistyötä täydennettiin ja lujitettiin myöhemmin useilla muilla yhtiöiden välisillä sopimuksilla. Nikkelimalmin tuotanto kaivoksella alkoi joulukuussa 1940 ja täyteen tuotantoon kaivos pääsi kesällä 1943. Kaivoksen koko toiminta-aikana lähti sieltä Saksaan malmi- ja mattemäärä, joka vastasi 14-15 000 tonnia puhdasta nikkeliä. Kun suurin osa lähetetystä

määrästä pääsi myös perille, vaikka merikuljetus sisälsikin omat vaaransa, sai Saksa Petsamosta koko sota-aikana noin vuoden kulutusta vastaavan määrän nikkeliä (koska sen sodan ajan kulutus oli noin 50 000 tonnia). Saksa olisi kuitenkin pystynyt kompensoimaan Petsamon nikkelin. Se olisi voinut parantaa jalostusprosessia ja tyytyä korvikeaineiden käyttöön ja se olisi voinut entisestäänkin tehostaa hallussaan olevien muiden nikkeli-kaivosten tuotantoa — kuten se tekikin sodan loppukuukausina.

Saksan Petsamon-menestykseen sisältyy myös siemeniä Pyrrhoksen voitosta. Kun nikkelin tuotanto pääsi täyteen vauhtiin vasta kesällä 1943, oli Saksa jo käytännössä hävinnyt sodan. Se katsoi kuitenkin edelleen tarpeelliseksi pitää Lapissa ja Petsamon alueella 220 000 miehen suuruista, osittain erityisen hyvin varustettua armeijaa, jonka tehtävä kesän 1941 ja Murmanskia kohti suuntautuneen, epäonnistuneen hyökkäyksen jälkeen oli lähinnä puolustuksellinen. Se suojasi Petsamon nikkeli-kaivoksia ja oli taustavarmistuksena miehitetystä Norjassa oleville joukoille⁵³. Voi aiheellisesti kysyä, olisiko näillä joukoilla ollut parempaa käyttöä Saksan muilla rintamilla?

E n g l a n t i

Huonoimmassa asemassa nikkeli- pelissä oli Englanti, koska se oli maantieteellisesti kauimpana Suomesta. Toisaalta Englannin intressikin oli asiassa vähäisin, joten se ei alunpitäenkään panostanut kovin paljoa asian hoitamiseen. Englanti ja Mond arvioivat sodan puhjettua, että kaivos ei valmistuisi tuotantokuntoon muutamaan vuoteen, eikä niillä siksi ollut mielestään tarvetta erityisen aktiivisesti vastustaa Petsamossa tapahtuvaa kehitystä. Tämä johtui myös siitä, että Englannissa tunnettiin myötätuntoa Suomea kohtaan, eikä sen asemaa kahden suurvallan puristuksessa haluttu enää entisestäänkin vaikeuttaa.

Viimeistään syyskuussa 1940 englantilaiset joka tapauksessa heidän Helsingin lähetystönsä kaupallisen sihteerin mr. Lingemanin mukaan alistuivat siihen, että malmi- toimituksia Saksaan ei voida kokonaan estää. Heidän toiveensa kuitenkin oli, että malmi- tuotanto alkaisi niin myöhään ja niin vähäisessä määrässä kuin mahdollista⁵⁴.

Englantilaisten suhtautumistapa oli tosiasiat huomioonottava ja realistinen. Vaikka Saksa saikin kesäkuusta 1943 lähtien pääosan tarvitsemas-

taan nikkelistä Petsamosta, ei sillä ollut vaikutusta sodan lopputuloksen kannalta.

Neuvostoliitto

Neuvostoliiton kannalta perustekijä oli se, että se katsoi Petsamon kuuluvan itselleen ja se oli vain vastentahtoisesti luopunut siitä vuonna 1920. Kun sen harjoittamaa nikkeli politiikkaa peilaa tätä taustaa vasten; voi vain ihmetellä, miksi Neuvostoliitto ei ottanut Petsamoja jo talvisodan rauhassa. Aikaisemmin on jo kerrottu, että Neuvostoliiton todennäköinen motiivi oli englantilaispelko. Tästä voi tehdä vielä yhden jatkokysymyksen, joka venäläislähteiden puuttuessa kylläkin jää vastausta vaille: oliko venäläisen tiedustelun taso niin matala, että se liioitteli englantilaisten vaikutusvallan ja intressit Petsamossa? Se ei tunnu kuitenkaan uskottavalta, vaan todennäköisemmin venäläiset pelasivat varman päälle, eivätkä he halunneet ottaa pienintäkään riskiä avoimessa tilanteessa keväällä 1940.

Välirauhan aikana venäläiset pyrkivät sitten nikkelin varjolla pääsemään osallisiksi alueen valvontaan. Heidän tavoitteensa perustui saksalaispelkoon ja erityisesti siihen, että saksalaiset olivat jo Pohjois-Norjassa. Alueen valvontaan tähtäävissä tavoitteissaan venäläiset eivät onnistuneet, sen sijaan he saivat vuoden 1944 välirauhansopimuksessa koko Petsamon, mikä oli ollutkin heidän lopullinen päämääränsä. — Sodan lopputuloksen kannalta ei venäläisten tavoitteiden toteutumisen lykkäätymisellä ollut mitään merkitystä.

S u o m i

Nikkelipelin ehdoton voittaja oli Suomi, vaikka se näennäisesti menettikin eniten — koko Petsamon. Vaikka venäläisten Suomea koskevista sodan aikaisista tavoitteista ei olekaan varmaa tietoa, on todennäköistä, että he välirauhan ajan avoimessa tilanteessa pyrkivät parantamaan strategisia asemiaan Suomen suunnalla ja tässä tarkoituksessa halusivat saada valvontaansa koko Suomen. Kun Saksa samanaikaisesti kiinnostui Suomesta, johtuen alunperin Petsamon nikkelistä ja muista Suomen tarjoamista raaka-aineista, ei Neuvostoliitto uskaltanut toteuttaa Suomea koskevia suunnitelmiaan, vaikka se kuuluiikin edelleen Neuvostoliiton etupiiriin.

Nikkelipolitiikkansa Suomi hoiti viivyttävään tapaan (toivoen kansainvälispoliittisen tilanteen muuttuvan itselleen edullisemmaksi) ja suhtautuen periaatteessa myönteisesti eri osapuolten vaatimuksiin. Toisaalta Suomi torjui Neuvostoliiton konesseioon kohdistamat vaatimukset vetoamalla joko Mondin laillisiin oikeuksiin tai IGF:n ja Saksan kanssa tehtyihin sopimuksiin. Viimeistään marraskuussa 1940 tapahtuneen Molotovin Berliinin-vierailun jälkeen Suomi sai tukea myös Saksalta, vaikkakin saksalaisten luen ilmaisut olivat varsinkin alussa niin epämääräisiä, että niiden varaan ei Suomi voinut politiikkaansa rakentaa.

Suomi siis onnistui hoitamaan venäläisten kanssa käymänsä neuvottelut suunnitelmiansa mukaan. Tässä sitä auttoivat, tahtoen tai tahtomattaan, sekä Saksa että Englanti. Näiden edut asiassa menivät keskenään ristiin ja tämä helpotti selvästi Suomen neuvotteluasemaa Neuvostoliittoon päin.

Nikkelipelin paradoksina voi pitää sitä, että pelissä ei ollut varsinaisia häviäjiä lainkaan, vaikka kysymyksessä olikin eräänlainen pudotuspeli, jossa osapuolet pyrkivät saamaan itselleen erilaisia etuja nimenomaan toistensa kustannuksella. Pelin eräässä vaiheessa näytti siltä, että muut osallistujat pyrkivät voittamaan heikoimman osapuolen eli Suomen kustannuksella. Pelitilanne muuttui kuitenkin Molotovin Berliinin vierailun jälkeen Suomelle edullisemmaksi ja sekin selvisi voittajien joukkoon.

Lähdeviitteet

1. H.P. Crosby, Finland, Germany and the Soviet Union 1940-1941. The Petsamo Dispute, The University of Wisconsin press. Madison, Milwaukee and London 1968.
2. Esko Vuorisjärvi, Petsamon nikkeli 1933-1944. Sen poliittinen merkitys Suomen suhteille Neuvostoliittoon, Saksaan ja Englantiin. Poliittisen historian lisensiaattitutkielma, Helsingin yliopisto 1984.
3. V.V. Pohlebin, Suomi vihollisena ja ystäväenä 1714-1967, Porvoo 1969, s. 243.
4. Paavo Haapala, Petsamon nikkelin tarina. Luku Jorma Pohjanpalon toimittamassa teoksessa Eilispäivän Petsamo, Porvoo 1970, s. 129.
5. Kauppa- ja teollisuusministeriö 75 vuotta, Helsinki 1964, s. 203.

6. Kts. akti 164/448 K ja T. M. 1933, Petsamon nikkelisopimus, s. 43. Valtionarkisto.
7. The Mond Nickel Company Limited oli Incon englantilainen tytäryhtiö ja suomalaiset halusivat sopimuksen tehtäväksi nimenomaan englantilaisen Mondin kanssa.
8. Haapala, mt s. 134. Keskustelut prof. Haapalan kanssa 15.10.1981 ja 24.3.1983.
9. Akti 164/448, s. 27-28.
10. Kts. valtion ja Mondin välinen sopimus. Liitteenä valtioneuvoston pöytäkirjassa 7.6.1934.
11. Kts. akti 164/448, s. 36 ja Manfred Menger, Suomen merkityksestä fasisistiselle sotataloudelle, Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja 3/1974. s. 40.
12. J.K.Paasikivi, Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939-1941. I Talvisota, Porvoo 1958, s. 17.
13. Suomen Englannin lähettilään G.A. Gripenbergin raportti n:o 24, 28.7.1937. Ulkoministeriön arkisto (UA) 39 C.
14. Aarne Wuorimaa, Lähettiläänä Hitlerin Saksassa, Keuruu 1967, s. 120.
15. Kts. esim. Uusi Suomi 18.1.1939, s. 5.
16. Jörg-Johannes Jäger, Die Wirtschaftliche Abhängigkeit des Dritten Reiches vom Ausland, Berlin 1969, s. 147.
17. Talvisodan historia I. Porvoo 1977, s. 35.
18. Gerd R. Ueberschär, Hitler und Finnland 1939-1941. Die Deutsch-Finnischen Beziehungen während des Hitler-Stalin Paktes. Wiesbaden 1978, s. 90.
19. Sama, s. 168.
20. Kts. Mondin johtaja Evansin sähke Incolle 23.9.1939. J.O. Söderhjelm-in arkisto (SÖA).
21. Voionmaan 10.10.1939 Söderhjelmille antama asiakirja. SÖA.
22. Mondin johtoryhmän päätös 27.9.1939. SÖA.
23. Mäkisen raportti UM:lle 28.11.1939. UA 39C.
24. Rakennustöitä johtaneen DI Walter Nordinin kirje 4.1.1940 Mondille. SÖA.
25. Report on the political negotiations concerning the Petsamo nickel concession 1.10.1939-25.8.1941 and the activity of The Petsamon Nikkeli Oy 30.11.1939-25.8.1941, given by J.O. Söderhjelm, s. 2, SÖA.
26. Risto O. Peltovuori, Saksa ja Suomen talvisota, Keuruu 1975, s. 74.
27. Ueberschär, mt s. 169.
28. Hans Peter Krosby, Nikkelidiplomatiaa Petsamossa 1940-1941, Helsinki 1966, s. 26.
29. Mondin sähke Söderhjelmille 26.4.1940. SÖA.
30. Mondin sähke Söderhjelmille 22.5.1940. SÖA.
31. Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia n:o 78, Helsinki 24.8.1940, (UM n:o 78) s.I. UA.
32. Kokouspöytäkirja valtuuskuntien 2. täysistunnosta 20.6.1940, UA 58 BI.
33. Söderhjelm-in sähke Mondille 21.6.1940. SÖA.

34. Kts. Jukka Nevakivi, Ystävistä vihollisiksi. Suomi Englannin politiikassa 1940-1941, Helsinki 1976, s. 52.
35. J.K.Paasikivi, Toimintani Moskovassa ja Suomessa 1939-1941. II Väli- rauhan aika, Porvoo 1958, s. 138.
36. Söderhjelmin sähke Mondille 4.9.1939. SÖA.
37. Söderhjelmin sähkeet 21.6.1940 Incolle ja Mondille. SÖA.
38. Verekerin kirje Söderhjemille 25.6.1940. SÖA.
39. Kts. Söderhjelmin mtu raportti, s. 6.
40. UM n:o 78, s. 5.
41. Söderhjelmin mtu raportti, s. 9.
42. UM n:o 78, s. 4 ja Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan kokouspöytä- kirja N:o 23, 2.7.1940. Eduskunnan arkisto.
43. Paasikivi, mt. II, s. 142.
44. Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia n:o 91, Helsinki 12. 10.1940, s. 2. UA.
45. Esim. Earl F.Ziemke, Saksalaisten sotatoimet Pohjolassa 1940-1945, Porvoo 1963, s. 16.
46. J.O. Söderhjelm, Kolme matkaa Moskovaan, Tampere 1970, s. 37-39.
47. Rainer v. Fieandt, Omaa tietään kulki vain, Helsinki 1970. s. 253.
48. Kts. Ulkoasiainministeriön poliittisia tiedoituksia n:o 94, Helsinki 26.11.1940, s. 10. UA.
49. Sama, s. 11.
50. Moskovan lähetystön sähke n:o 729, 4.12.1940. UA 39C.
51. Kertomus suomalais-neuvostoliittolaisen sekakomitean neuvotteluista Petsamon nikkeli-kaivoksia koskevassa asiassa 29.1-11.2.1941, Moskova 12.2. 1941, s.I. UA 39C.
52. Harri Paarma, Salaisen tiedustelun partiot 1940-1945, Hämeenlinna 1972. s. 159.
53. Hermann Hölter, Armee in der Arktis. Die Operationen der deut- schen Lappland-Armee, Bad Nauheim 1953, s. 65.
54. Söderhjelmin mtu raportti, s. 44.

Summary

THE PETSAMO NICKEL — THE STRATEGIC METAL SOUGHT AFTER BY THE GREAT POWERS

The Petsamo region situated by the Barents Sea belonged to Finland from 1922 to 1944. The dominating factor in the development of the region was the nickel, which had already been discovered in 1921. In 1933 the concession rights were granted to the English The Mond Nickel Company Limited enterprise. It immediately began laying the foundations of the mine, and by fall of 1939 all the preparations were completed and the enterprise had begun the digging of passages and levels.

After the Second World War started the Petsamo nickel proved to be of primary importance to Germany. The war between the Soviet Union and Finland, which began on the last day of November 1939, delayed German measures to secure the Petsamo nickel. However, already in summer 1940 she succeeded in obtaining rights to 60 % of the production from Finland.

The German invasion of Norway alarmed also the Soviets to demand the Petsamo nickel, and under its pretext, surveillance rights over the region. The Finns, doubting the fundamental Soviet aims, rejected the demands either by referring to the legal rights of The Mond or to the agreements concluded with the Germans. In successfully fending off Soviet demands the Finns were in various ways supported by the Germans and the English, even though these primarily tried to advance their own interests.

Though the Petsamo nickel was the object of lively diplomatic activity in the years 1940—1941, the decisions undertaken bore no great significance on the final outcome on the conduct of war of any country party to the matter. One could, however, estimate that Finland was able, due especially to the Petsamo nickel, to follow a policy, which secured her independence in the years 1940—1941, although in the absence of Soviet sources absolutely binding conclusions cannot be drawn.

Ernst Klink

SAKSAN SODANJOHDON SOTILASSTRATEGINEN SUUNNITTELU JA OPERATIIVISET JOHTAMISRATKAISUT NEUVOSTOLIITTOA VASTAAN KESÄKUUSTA 1940 JOULUKUUHUN 1941

Nykyinen historiatiede lähtee siitä, että luotettavaa kuvaa sodan syistä, tavoitteista ja metodeista ei voi saada enää pelkillä sota- ja diplomatiahistorian menetelmillä. Mukaan on otettava yhtä hyvin sosiaali- ja taloushistoria kuin nekin tulokset, joita saadaan tutkimusmenetelmillä, joita yleisesti voidaan kutsua yhteiskuntatieteellisiksi. Saksan sotahistoriallinen tutkimuslaitos, jossa aikaisemmin työskentelin, pyrkii kartoittamaan sikäli kuin on mahdollista koko toisen maailmansodan kentän. Rajoittavana näkökohtana on keskittyminen ensisijaisesti Saksan sodanjohtoon.

Teossarjamme *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg* sisältää tutkimustehtävämme puitteissa tutkimuksia, jotka käsittelevät sodan poliittista ja ideologista taustaa, sotataloudellisia ongelmia ja liittoutumien laaja-asteista aluetta. Se sisältää myös tutkimuksen punaisen armeijan osuudesta Neuvostoliiton järjestelmässä, sen kehityksestä, sotateoriasta ja taistelutavasta vuodesta 1917 vuoden 1941 loppuun saakka. Saksalaista suunnittelua ja sotatoimien läpivientä tarkastellaan ensisijaisesti puolustushaarojen eli maavoimien, ilmavoimien ja merivoimien näkökulmasta. Tällainen menettelytapa vastaa hyvin Saksan asevoimien johtamisrakennetta ja se on sopiva myös siksi, että puolustushaarojen toimintasuunnitelmat poikkesivat toisistaan samoin kuin niiden riippuvuus teknisistä sodankäyntivälineistä. Pyrimme siis kaiken kaikkiaan siihen, että teoksemme tekisi oikeutta sodan tärkeimmille ilmiöille.

On kaksi syytä, miksi tässä artikkelissa keskitytään vain puhtaasti sotahistorialliseen sektoriin. Ensinnäkin sotatoimi ”Barbarossan” sotilaallista suunnittelua ja toteutusta koskeva tutkimukseni olisi kokonaisuudessaan noin 300 sivun laajuinen ja toiseksi oletan, että juuri tällainen kysymyksenasettelu kiinnostaa tämän aikakauskirjan lukijoita. Edellytän lukijoilta myös tiettyä tiedon tasoa, joka syntyy kansojemme yhteisesti kokeman historian aktiivisesta tutkimisesta ja josta suomalaisten tutkimustulokset ovat antaneet useita huomionarvoisia näyttöjä.

Teen vieläkin yhden rajauksen tässä töitteni tuloksen esittelyssä. Rajoitun näet selvittämään vuoden 1941 sotaretken sotilaallista suunnittelua

Saksan maavoimien esikunnan (Oberkommando des Heeres) näkökulmasta erityisesti siinä mielessä kuin sitä edusti yleisesikunnan päällikkö, kenraalivertti Franz Halder. Tarkastelun polttopisteessä ovat hänen johtamistoimenpiteensä sellaisina kuin ne syntyivät hänen tavastaan käsittää tämän viran sanelemat velvoitteet Saksan asevoimien muodostamassa kokonaisjärjestelmässä. Edelleen tarkastelen hänen keinojaan saada tahtonsa läpi Hitlerin suhteen.

Aluksi on selvitettävä väärinkäsitys, joka on levinnyt sangen laajalle. Useissa toisen mailmansodan esityksissä puhutaan "sotapäällikkö Hitleristä". Tämä sanonta perustuu sodanaikaisiin propagandistisiin lausuntoihin sekä Halderin itsensä esittämään virheelliseen tulkintaan. Jälkimmäinen korostaa näet sodan jälkeen julkaisemassaan kirjasessa, jolle hän oli ironisesti antanut tämän nimen, "sotapäällikön" oikeutettuja vaatimuksia "poliittista johtoa" kohtaan. Halder tuo toisin sanoen esiin oman toimintansa oikeutuksen verrattuna Hitlerin toimintaan. Hän noudattaa siten perinnettä, joka johti aiemman suuren yleisesikunnan päällikön tehtävästä "valtakunnanyleisesikunnan päällikön" rooliin, jonka hänen edeltäjänsä Beck pyrki saavuttamaan ja johon emme tässä yhteydessä voi paneutua yksityiskohtaisemmin. Tyydynkin tässä suhteessa vain viittaamaan Espoon Hanasaaressa vuonna 1978 pitämäni esitelmään.

Vaikka joudunkin rajoitetun tilan vuoksi selvittämään varsin pääpiirteisesti tapahtumat Ranskan sotaretken päättymisen ja operaatio "Barbarossa" epäonnistumisen välillä, on välttämätöntä luoda katsaus tapahtumaketjun esihistoriaan. Hitlerin aikaansaama sodan puhkeaminen vuonna 1939 kävi mahdolliseksi sen vuoksi, että hän teki Neuvostoliitolle poliittisia, sotilaallisia ja taloudellisia tarjouksia, jotka johtivat elokuun 23. päivänä 1939 sopimusjärjestelmään, joka vahvisti Puolan jaon ja molempuolisten etupiirien rajanvedon Kaakkois-Euroopassa sekä Itämeren alueella, missä etupiiriraja kulki Liettuan pohjoisrajaa pitkin. Puolan sotaretken nopea kulku vastasi maavoimien yleisesikunnan päällikön odotuksia, mutta sopimuksen käytännössä tapahtunut toteuttaminen rajojen vetämisineen Puna-armeijan mukaantulon jälkeen syyskuun 17. päivänä herätti hänessä tyytymättömyyttä. Muutamia vuorokausia myöhemmin Halder nimitti tätä päivää "häpeän päiväksi" Saksan poliittiselle johdolle. Saksan strategisen etualueen tilanne heikkeni edelleen, kun Liettua luovutettiin Neuvostoliitolle "vaikutusvyöhykkeenä". Tämä oli Hitlerin

myönnytys hänen päätettyään aloittaa taistelun Ranskaa vastaan vielä vuonna 1939.

Halder näki nyt, että hänen edessään oli sen kysymyksen selvittäminen, millainen sotilaallinen voima muodostuu uuden itärajan toiselle puolelle ja miten uusi rajalinja olisi turvattavissa ”sodan jatkuessa edelleen lännessä”, kuten hän kirjoitti päiväkirjaansa.

Maavoimien esikunnan Itä-Euroopan armeijoita tutkiva tiedusteluosasto (Abteilung Fremde Heere Ost) arvioi Puna-armeijan taisteluvoiman ja päätyi tulokseen, ettei arvioitavissa olleena aikana ollut odotettavissa hyökkäystä Saksaa vastaan. Yhteisymmärryksessä Hitlerin kanssa Halder pohti kuitenkin mahdollisuutta, että tilanne saattaisi muuttua ja niinpä hän antoi lokakuun lopulla 1939 käskyn ryhtyä rakentamaan itään sotilaallista varmistuslinjaa. Myös Hitler tunsu epäluottamusta Neuvostoliiton kanssa tehtyjen poliittisten sopimusten pitävyyttä kohtaan siinä tapauksessa, että Saksan asevoimat sitoutuisivat pitemmäksi aikaa länteen. Tämä epäluulo on havaittavissa niistä perusteluista, joilla Hitler pyrki marraskuun 23. päivänä 1939 vakuuttamaan johtavan kenraalikunnan Ranskaa vastaan tehtävän sotaretken välttämättömyydestä. Vain siinä tapauksessa, että Saksan selusta olisi lännessä vapaana, valtakunta pystyisi hänen mukaansa vastustamaan Neuvostoliiton pyrkimyksiä Persiassa, jossa Saksallakin oli etuja, sekä Kaakkois-Euroopassa ja Itämeren alueella, jotka olivat Saksan kannalta ensiarvoisia. Suora yhteys Suomea kohtaan suunnattuun poliittiseen painostukseen tuolloin viikkoa ennen talvisodan alkamista on ilmeinen. Nähdäkseni ei vastaa kuitenkaan tilannetta, jos Hitlerin tätä tai muita näihin aikoihin sanomia vastaavia lausuntoja tulkitaan siten, että ne antaisivat varman viitteen jo tuohon aikaan tapahtuneesta sodan suunnittelusta Neuvostoliittoa vastaan.

Hitler seurasi tarkkaavaisesti Suomen ja Neuvostoliiton välisen sodan kehittymistä. Se käy ilmi jo siitä, että Fremde Heere Ost-osaston talvisodan aikana joulukuun 2. päivästä lähtien tekemät tätä sotaa koskevat tilannekatsaukset oli ainoina osaston asiakirjoina jätettävä Hitlerin adjutanttien toimistoon.

Puna-armeijan toimintaperiaatteista ja taistelutavasta talvisodassa saadut kokemukset analysoitiin heti yleisesikunnassa yhdessä Puolasta saatujen sotasaalisasiakirjojen kanssa. Sodan päätyttyä maaliskuussa 1940 voitiin tietoja lisäksi täydentää Suomesta saatavissa olleilla kokemuksilla, sotasaalisaseilla ja sotilasammattillisilla tutkimuksilla.

Niin sanottuun yleiseen tietämykseen kuuluu, että Puna-armeijan toiminnan arviointi Puolassa, Suomessa ja myöhemmin Romaniaa vastaan olisi vaikuttanut tuntuvasti siihen virheelliseen käsitykseen, joka Saksan maavoimien johdolla oli venäläisten asevoimista. Fremde Heere Ostosaston asiakirjojen lukeminen osoittaa kuitenkin, että juuri päinvastainen johtopäätös olisi oikea. Vaikkakin neuvostojoukkojen organisaatiossa, varustuksessa ja taktisessa toiminnassa katsottiin olevan puutteita, esitettiin samanaikaisesti kysymys, mistä ne olivat aiheutuneet. Ratkaisevan tärkeää oli, että Puolan ja Bessarabian miehityksestä saatujen kokemusten todettiin olevan riittämättömiä todellisen arvion antamiseen venäläisten taisteluarvosta. Suomen talvisodassa havaituista puutteista todettiin puolestaan, että niitä oli ryhdytty poistamaan heti ja tarmokkaasti. Eri-tyisesti kiinnitettiin huomiota marsalkka Timosenkon jyrkkiin toimenpiteisiin johtamis- ja koulutusaloilla sekä Stalinin käskyihin varusteteollisuuden tuotannon kohottamiseksi, joihin sisältyivät ankarat määräykset Neuvostoliiton siviiliväestön työpanoksesta. Näihin havaintoihin sekä Moskovassa olleen sotilasasiamiehen, kenraali Köstringin yhä uudelleen Puna-armeijasta toistamaan arvioon verrattuina olivat Neuvostoliitosta muuttaneilta saksalaisilta sekä Baltian maiden pakolaisilta saadut tiedot selvästi vähäarvoisempia.

Köstringin ja Halderin arviot poikkesivat kuitenkin toisistaan Puna-armeijan sisäisen rakenteen suhteen. Saksan Moskovan-lähetystön muiden merkittävien virkamiesten tavoin Köstring uskoi, että Puna-armeijassa oli havaittavissa porvarillistumista ja luopumista Leninin perinnöstä. Neuvostoliiton asevoimien organisatorinen kehittäminen ja uuden aikainen varustaminen veisivät hänen mukaansa useita vuosia. Tästä Köstring teki johtopäätöksen, ettei saksalaisten tarvinnut ottaa lukuun sitä, että Neuvostoliitolla olisi sotaisia aikeita Saksaa vastaan. Tämä pätesi ainakin niin kauan kuin Saksan asevoimilla olisi jäljellä täysi taisteluarvonsa eli että saksalaisia ei olisi lyöty lännessä. Halder puolestaan katsoi Puna-armeijan uudelleenjärjestelyn, joka ennen muuta oli havaittavissa poliittisten komissaarien poistamisena komentajien rinnalta sekä kurin ankarana tiukentamisena, muodostavan perustan Puna-armeijan taisteluvoiman vakavasti otettavalle kohoamiselle.

Ymmärtääksemme nyt alkavan operaatio "Barbarossan" suunnittelun vaiheita on paikallaan todeta nopeasti, miten Halder arvioi itseään, sa-

moin kuin se miten tämä arvio oli eittämättä saanut vahvistusta sodan siihen astisesta kehityksestä. Halderin kaikista Puolan sotaretken ja lännessä suoritettun hyökkäyksen aikana tekemistä muistiinpanoista käy selvästi ilmi, että hän yksinään katsoi edustavansa maavoimissa ainoaa kaiken operatiivisen johtamisen auktoriteettiä. Hän osasi saada mielipiteensä voitolle myös Hitleriin ja Saksan asevoimien pääesikuntaan (Oberkommando der Wehrmacht) nähden. Tämän hän teki joko avoimesti tai sitten hän turvautui peitettyihin johtamismenetelmiin. Karkeasti muotoillen voidaan sanoa, että hän sieti niin Hitleriä kuin OKW:akin ollessaan varma siitä, että voitot oli saatu aikaan yksinomaan hänen yleisesikuntansa työllä ja sillä, että hän oli johtanut armeijoita tiukasti. Koska eri toimialat oli erotettu jyrkästi toisistaan, Halder tunsu, ettei hän saanut riittävästi tietoja ulkopoliittiselta alueelta. Niinpä hän piti itselleen avoimena useitakin informaatiokanavia. Hän sai tietoja sotilasasiamiehiltä ja hän oli läheisessä henkilökohtaisessa kosketuksessa ulkoministeriön edustajiin, mutta hänellä oli myös suorat yhteydet Romanian ja Unkarin yleisesikuntiin. Noudattaen vanhemman Moltken, mutta varsinkin ensimmäisen maailmansodan Ludendorffin esikuvaa Halder katsoi, että hänen oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa kuului olla selvillä poliittisesta kehityksestä. Erityisesti tämä päti kesän 1940 poliittisessa tilanteessa, jolloin Puna-armeija loi itselleen "etualuetta" länteen, mihin liittyivät Romanian sekava sisäpoliittinen asema sekä Unkarin ja Bulgarian selvät revisiovaatimukset Romaniaa kohtaan. Nämä seikat eivät voineet strategisista ja sotataloudellisista syistä johtuen olla hänelle samantekeviä, koska hänen oli varauduttava mahdollisiin sotilaallisiin seurauksiin.

Palatkaamme takaisin varsinaiseen aiheeseemme. Neuvostoliiton lähettävässä uhkavaatimuksen Viron hallitukselle kesäkuun 16. päivänä 1940 vahvistuivat yleisesikunnan päällikön pitkäaikaiset odotukset, jotka koskivat strategisen tilanteen perustavaa laatua olevaa muuttumista. Vielä kesäkuun 18. päivänä hän keskusteli yleisesikuntamajuri Gehlenin kanssa. Tämä oli toiminut lännen operaatiiovaiheen aikana yhteysupseerina, kun hänen varsinainen tehtävänsä linnoittamisen suunnitteluryhmän (Gruppe Landesbefestigung) johtajana ei ollut vinyt häneltä työaika. Keskustelun aiheena olivat mahdollisen taistelun johtamisen perusteet, mikäli Puna-armeija tunkeutuisi Saksan tai Saksan miehittämän Puolan alueelle. Päähuolenaiheena oli suora uhka, joka kohdistui Romanian öljylähteitä vastaan. Niiden menetys olisi merkinnyt Saksalle kaiken motorisoidun

sodankäynnin päättymistä.

Halder piti periaatteena sitä, että vuonna 1939 käsketyn varmistuslinjan rakentamiseen määrättyjen joukkojen luku olisi mahdollisimman pieni. Jokuomien varsille pystytettäisiin panssariesteitä ja olisi ryhdyttävä kaikkiin valmisteluihin, jotta **valmiina olevat joukot** voisivat kanalisoida hyökkäävän vihollisen **operatiivisesti, ei taktisesti**. Tavanomaiselle sotilaskielelle käännettynä se merkitsee tunkeutumista vihollisen havaittuun keskitysmarssi- tai hyökkäysryhmitykseen.

Kesäkuun 25. päivänä 1940 vapautui lännestä kaksi panssariarmeijakuntaa, kun Ranskan miehittäminen Välimerelle saakka ei ollut enää aselevon jälkeen ajankohtaista. Nämä kaksi armeijakuntaa, jotka oli alistettu kenraalileversti Guderianille, oli ryhmitetty täydennystä varten Berliinin sekä Breslaun seuduille, ja ne olivat niitä ”valmiina olevia joukkoja”, jotka oli mainittu kesäkuun 18. päivänä ja jotka muodostivat liikkuvan sodankäynnin ytimen. Kesäkuun 26. päivänä annettiin käsky siirtää itäiselle rajaseudulle 18. Armeija, johon kuului 15 jalkaväkidivisioonaa. Jos venäläisten havaittaisiin ryhtyvän valmistelemaan hyökkäystä, olisi tämän armeijan siinä tapauksessa aluksi suojattava alueensa. Vahvennuksien saapumisen jälkeen sen olisi käytävä vastahyökkäykseen. Lisävalmistelut yleisesikunnassa ja 18. Armeijan esikunnassa aiheuttivat heinäkuun alussa uusia vastaavia käskyjä tälle armeijalle, ja ne yhdistettiin heinäkuun 22. päivänä yhteiseksi ”keskitysmarssiohjeeksi”.

Halder lähti siitä oletuksesta, että käytettävissä olleiden voimien puolesta Puna-armeija olisi ollut millä hetkellä tahansa valmis sotatoimiin Romaniaa vastaan. Oli kysymys vain siitä, että venäläisten poliittinen johto tekisi tällaisen päätöksen. Halder oletti, että Neuvostoliiton maavoimiin kuuluisi 100 aktiivi- ja 50 reservidivisioonaa, minkä lisäksi henkilöstötilanne sallisi vielä 50 divisioonan perustamisen. Hän katsoi kuitenkin, että viimeksi mainitut yhtymät eivät olisi täydellisesti koulutettuja ja varustettuja. Otettuaan huomioon kuinka paljon Neuvostoliitto tarvitsi joukkoja muilla raja-alueilla ja maan sisäosissa Halder laski, että venäläisillä oli asettaa Itämeren ja Karpaattien välillä olevaa Saksan rintamaa vastaan 50 - 75 ”hyvää” eli aktiividivisioonaa. Niinpä hän katsoi, että niitä vastaan riittäisi saksalaisten puolella 80 - 100 divisioonan voimaryhmä. Tällöin voitaisiin joko suunnata isku Baltian rannikolle tai suojata Romanian raja. Myös kummankin tehtävän suorittamista yhtäaikaaisesti harkittiin.

Maavoimien komentaja, kenraalieversti von Brauchitsch esitteli tämän voimasuhdearvion sekä operatiivisen tavoitteenasettelun Hitlerille heinäkuun 21. päivänä. Seuraavien vuorokausien kuluessa osoittautui, että suunniteltu maihinnousu Englantiin eli sotatoimi Seelöwe olisi tuskin toteutettavissa vuoden 1940 aikana. Hitler päätti tämän vuoksi ryhtyä valmisteluihin sodan aloittamiseksi Neuvostoliittoa vastaan vuonna 1941. Tavoitteet eivät olleet kuitenkaan enää sillä rajoitetulla alueella, joka oli ollut Halderin suunnitelmien kohteena. Heinäkuun 31. päivänä Hitler käski, että Saksan puolustusvoimien tehtävänä olisi Puna-armeijan lyöminen ja lopun tekeminen Neuvostoliitosta poliittisena tekijänä.

Halder reagoi jo heinäkuun 23. päivänä, siis sen jälkeen kun Brauchitsch oli esitellyt asian Hitlerille. Hän komensi 18. Armeijan esikunta-päällikön, kenraalimajuri Marcksin omaan esikuntaansa Fontainbleauhun valmistelemaan sotatoimien luonnosta. Se olikin pääpiirtein katsottuna perustana seuraavina kuukausina yleisesikunnassa toteutetulle suunnittelulle, uusien maavoimien luomiselle henkilöstö- ja materiaalialalla sekä joukkojen koulutukselle. Luonnos edellytti panssaroitujen painopisteryhmittymien muodostamista rajalinnoitusten läpimurtamiseksi sekä Dneprin-Väinäjoen linjan saavuttamista ensi vaiheessa. Jos Puna-armeijaa ei onnistuttaisi lyömään ratkaisevasti jo tällä alueella, olisi seuraavassa vaiheessa hyökkättävä painopiste Smolenskin suunnassa kohti Volgan yläjuoksua. Tämän jälkeen Marcks suunnitteli, että suoritettaisiin laaja Moskovan saartaminen pohjoisesta lounaaseen. Etelästä tulisi vastaan Kiovan ja itäisen Ukrainan kautta etenevä hyökkäysryhmä. Pohjoisimman armeijaryhmän olisi vallattava Baltian rannikko ja suojattava päähyökkäyksen vasen sivusta. Vihollisen vastarinnasta riippuisi se, milloin pidettäisiin täydennyksen edellyttämät tauot sekä se, mihin järjestykseen yksittäiset sotatoimet ajoitettaisiin.

Lupaavimpana pidettiin vihollisen päävoimien saartamista jo ennen Dneprin-Väinäjoen linjaa. Marcks olisikin pitänyt ”ystävän palveluksena” sitä, että vihollisvoimat olisi ryhmitetty sinne ja että ne olisivat käyneet hyökkäykseen. Sillä siinäkin tapauksessa, että sotatoimen myöhemmät vaiheet olisivat sujuneet menestyksellisesti, ei Neuvostoliiton puolustuskyky olisi ollut hänen mielestään lopussa maan laajuuden ja merivaltojen avun vuoksi. Marcks ottikin huomioon, että Neuvostoliitolla olisi strateginen suunnitelma käydä viivyttävää taistelua siihen saakka, kunnes länsi-

vallat sodan toisessa vaiheessa vuonna 1942 voisivat ryhtyä luomaan toista rintamaa. Toipunut Puna-armeija kävisi samanaikaisesti vastaiskuun.

Viimeksi mainitut pohdiskelut, jotka vietiin muistiin noin kuusi viikkoa sotatoimiluonnoksen valmistuttua, eivät joutuneet kuitenkaan Halderin käsiin tai sitten niitä ei huomioitu. Kaikki suunnitelmat lähtivät siitä, että sotaretki olisi saatava päätökseen ennen talven tuloa. Tämä johtui ensisijaisesti odotettavissa olleesta monen rintaman sodasta. Tämä tilanteen aiheuttama painajainen, joka oli johtanut vuoden 1918 tappioon, määritteli strategian.

Kun siis maavoimien esikunta tähtäsi ratkaisutaisteluun Moskovan alueella, kulkivat Hitlerin ajatukset kokonaan toiseen suuntaan. Ne olivat yhdenmukaisia Halderin mielipiteiden kanssa vain Dneprin-Väinäjoen linjalle saakka. **Sen jälkeen** Hitler halusi, että vahva pohjoisryhmä valtaisi Leningradin ja ottaisi yhteyden suomalaisten rintamaan. Vasta **tämän jälkeen** olisi ryhdyttävä Moskovan saartamiseen pohjoisesta käsin. Rintaman eteläosassa olisi vallattava Donetsin laakio. Näiden sotatoimien tarkoituksena oli katkaista Sisä-Venäjän yhteydet varusteteollisuus- ja raaka-ainealueilleen sekä Vienanmerelle ja Persianlahdelle. Hitler ajatteli, että hän voisi tehdä tällä tavoin mahdollomaksi sen, että merivallat hänen odottamallaan tavalla pyrkisivät antamaan materiaalista apua Neuvostoliiton taisteluvoiman palauttamiseksi ennalleen.

Molemmat perusajatukset säilyivät rinnakkain. Muuttamalla Johtajan ohjetta numero 21 joulukuun 18. päivästä 1940 Halder yritti kuitenkin, että hänen näkemyksensä olisi tullut hallitsevaksi. Kun hyökkäys sitten alkoi kesäkuun 22. päivänä 1941, johtamisriidat Hitlerin ja Halderin välillä oli ikään kuin ennakolta ohjelmoitu sen kehittymiseen.

Ensimmäisessä hyökkäysvaiheessa, joka on ajoitettavissa kesäkuusta heinäkuun puoleenväliin, molemmat Pripetin soiden pohjoispuolella toimineet armeijaryhmät saavuttivat tavoitteensa. Pohjoinen Armeijaryhmä eteni jopa odotettua nopeammin ja oli jo Laukaanjoella, vaikka Suomenlahden etelärannikko ei ollutkaan vielä sen hallussa. Pääongelmana pidettiin Smolenskin alueen valtaamista. Sen oli määrä tapahtua mahdollisimman nopeasti, mutta ongelmia aiheutti panssarioitujen ja motorisoitujen yhtymien sitoutuminen Minskin länsipuolella ollutta mottia vastaan, jossa sarretut venäläisarmeijat tekivät kiivasta vastarintaa. Halder pyrki vaikuttamaan niin, että nopeiden yhtymien annettaisiin jatkaa hyökkäystä viipymättä, mutta Hitler epäröi ja käski niitä odottamaan niin

kauan kunnes jalkaväki olisi paikalla. Hyökkäystä jatkettaisiin hitaamalla nopeudella vasta sitten, kun vihollismassat olisi saatu vangittua.

Kokemukset niistä Puna-armeijan osista, joita ei oltu saatu saarretuiksi tai joiden onnistui murtautua ulos saartorengaasta, osoittivat, että selustassa oli odotettavissa vastarintaryhmiä, joista tietyn vakaantumisen jälkeen uhkasi muodostua vaara omille taemmille yhteyksille. Jokaiselle armeijaryhmälle kuulunutta kolmea varmistusdivisioonaa lukuunottamatta ei selustan suojaamiseen ollut käytettävissä maininnan arvoisia voimia. Tämä johti eräiden jalkaväkiyhtymien jättämiseen paikalleen sekä sellaisten reservien uudelleen ryhmittämiseen, joita olisi tarvittu rintamalla.

Eteläinen Armeijaryhmä havaitsi jo toisena hyökkäyspäivänä, että sitä vastassa oli voimakas ja taktisesti taitavasti johdettu puolustus. Halderin alun perin suunnittelemalta pihthyökkäykseltä Etelä-Puolasta ja Romaniasta suuren saarrostuksen saamiseksi aikaan Dneprin länsipuolella puuttuivat siten voimat. Niinpä Romaniasta hyökkäävän 11. Armeijan, jolle oli alistettu romanialaisia ja unkarilaisia joukkoja, oli rajoituttava aluksi suojaamaan pohjoisempaa kohti Lwovia (Lemberg) hyökkäävän 17. Armeijan eteläisivustaa. Sen jälkeen käsketty saarrostusliike, joka oli määrä toteuttaa yhdessä armeijaryhmän molempien pohjoisempien armeijoiden kanssa, oli rajoitettava Umanin alueelle sitkeän vihollisvastarinnan ja katastrofaalisten tieolojen vuoksi; Dnepriä ei saavutettu missään. Armeijaryhmän pohjoissiipi oli pysäytettävä Pripetin alueelta jatkuvasti tehdyn häiritsemisen vuoksi ja panssariyhtymiä oli otettava päähyökkäyssuunnasta suojaamaan huoltoteitä sekä torjumaan iskuja sivustoja vastaan. Siten epäonnistui tähän vaiheeseen Kiovan luokse suunniteltu Dneprin ylimento, jonka tarkoituksena oli ollut repäistä venäläisten rintama auki.

Entä mitä päätöksiä sotaretken ensimmäisen vaiheen aikana oli tehtävä? Ja miten niissä heijastuivat aiempina esitetyt vastakkaiset sotilaalliset operatiiviset näkemykset, joita Hitler ja Halder edustivat?

Hitleriä askarrutti noin viikko sotaretken aloittamisen jälkeen kysymys, milloin olisi ryhdyttävä ryhmittämään uudelleen Keskustan Armeijaryhmää, jotta Panssariryhmä 3 voitaisiin irrottaa sieltä mahdollisimman nopeasti hyökkäykseen Leningradia vastaan. Hän korosti vielä kerran sitä, että nyt ei ollut kysymys Moskovasta. Toisena ongelmana hän piti Keskustan Armeijaryhmän eteläisemmän panssariryhmän eli Guderianin Panssariryhmä 2:n kääntämistä etelään itäisen Ukrainan valtaamiseksi. Mos-

Moskovaan vai Kiivaan? Edessä vasemmalta kenraalisotamarsalkat Keitel ja von Brauchitsch, Hitler sekä kenraalileversti Halder.

To Moscow or to Kiev? In the forefront from left Field-Marschals Keitel and von Brauchitsch, Hitler and Colonel-General Halder.

kovaa kohden Hitler halusi suunnata ainoastaan kaksi Keskustan Armeijaryhmän jalkaväkiarmeijaa. Kaupunki pysyi hänelle vain "maantieteellisenä käsitteenä". Halder samoin kuin myös Keskustan Armeijaryhmän komentaja, sotamarsalkka von Bock olivat puolestaan sitä mieltä, että tavoitteena oli oltava Moskovan länsipuolella, Smolenskin alueella olevien Puna-armeijan osien tuhoaminen ja siihen liittyvä pääkaupungin saartaminen Panssariryhmillä 2 ja 3. Kiista koski siis ensisijaisesti sitä, miten käytettäisiin näitä kahta nopeaa suuryhtymää, joiden avulla oli määrä etsiä ratkaisua sotaretkelle. Lisäksi Halder halusi ottaa Moskovan suuntaan osia Leningradin edustalla toimineesta Panssariryhmä 4:stä sekä etelässä taistelleesta Panssariryhmä 1:stä.

Vallattujen alueiden laajuudesta huolimatta Hitler näki selvästi, että päätavoitetta eli Puna-armeijan taisteluvoiman murskaamista ei oltu saavutettu, ja käski sen mukaisesti luopua laajoille aloille suuntautuvista operaatioista tuhotakseen ensinnä Umanin luona ja Smolenskin länsipuolella olevat vihollisvoimat, jotka olivat käden ulottuvilla. Tähän perusajatuksen liittyi Keskustan Armeijaryhmän eteläsiivellä olleen 2. Armeijan

suunnan muuttaminen etelämmäksi ja Guderianin toiminnan jatkaminen kohti Kiovan itäpuolista aluetta. Noudattaen johdonmukaisesti omaa perusajatustaan Halder esitti vastaväitteitä tätä Hitlerin heinäkuun 19. päivänä antamaa ohjetta vastaan.

Tässä ei ole tilaa seurata yksityiskohtaisesti näin syntyneen kiistan eri vaiheita, mitkä saivat ilmauksensa joukossa muutoksia, joita tehtiin Hitlerin antamiin ohjeisiin. Oleellista on, että kun Hitler oli alusta alkaen suunnitellut Panssariryhmä 3:n siirtämistä pohjoiseen vahventamaan Leningradiin hyökkäviä joukkoja, Halder rajoitti hänen määräämänsä tehtävän Moskovan ja Leningradin välisen rautatieyhteyden katkaisemiseksi. Tämän panssariryhmän oli siis jäätävä suunnilleen Valdin ylängön eteläpuolelle ollakseen sitten käytettävissä Moskovan saartamiseen pohjoisesta.

Mielipiteet erosivat myös rintaman eteläosan sotatoimien suhteen. Panssariryhmä 2:n ja 1:n Itä-Ukrainassa toteuttaman vihollisyhtymien saartamisen oli Hitlerin perusajatuksen mukaan määrä johtaa iskuun, joka olisi vienyt saksalaiset Donetsin laakioille ja Donille. Molempien panssariryhmien ja kahden jalkaväkiarmeijan piti ensi alkuun osallistua siihen. Halder puolestaan katsoi Eteläisen Armeijaryhmän omien voimien riittävän tähän ja suunnitteli jo Guderianin ryhmän käyttöä hyökkäykseen kohti Moskovaa eli siis itään.

Heinäkuun lopulla saavutettiin näennäinen kompromissi näiden vastakkaisen käsitysten välillä. Hitler ratkaisi nyt, että hyökkäystä Leningradia vastaan oli jatkettava ilman Panssariryhmä 3:a ja että Keskustan Armeijaryhmän oli pysyttävä paikallaan ja valmistauduttava seuraavaa hyökkäysvaihetta varten. Rintaman eteläosassa oli käynnissä oleva taistelu Umanin luona vietävä loppuun ja Dneprin vastarannalle oli luotava silanpäitä. Halder pelkäsi kuitenkin, että tällaisen toiminnan seurauksena olisi hyökkäysvauhdin laantuminen. Niinpä hän varautui saamaan oman perusajatuksensa lävitse sen jälkeen kun Smolenskin eteläpuolelle Gomeilin seudulle olisi saatu aikaan yhtenäinen rintama. Hän ei tosin onnistunut siinä, että Hitler olisi hyväksynyt Moskovan suunnan painopistesuunnaksi, mutta hän oli pystynyt välttämään sen, että Keskustan Armeijaryhmän molemmat panssariryhmät olisi lopullisesti siirretty sivustoille eli siis Leningradia ja Donia vastaan.

Kun Hitler kävi elokuun alussa Keskustan ja Eteläisen Armeijaryhmän esikunnissa, hän ei jättänyt mitään epäselvyyttä sen suhteen, mitä tavoit-

teita hän piti tärkeämpinä kuin Moskovaa. Ne olivat Ukraina ja Leningrad, jonka jälkimmäisen hän katsoi voitavan vallata suunnilleen elokuun 20. päivänä. Halder esitti kuitenkin yhteisymmärryksessä OKW:n operatioesikunnan päällikön, kenraali Jodlin kanssa, että oli saavutettava **molemmat** tavoitteet, siis sekä Moskova että Ukraina. Pitkälle ennättäneen vuodenajan vuoksi etusija olisi asetettava kuitenkin Moskovalle. Molemmat uskoivat perustelevansa parhaiten mielipidettään esittelemällä Hitlerille elokuun 10. päivänä laskelman vihollisen voimista. Sen piti osoittaa, että vihollisen elävän taisteluvoiman pääosa oli Moskovan edustalla, joten sotaretki oli ratkaistavissa vain siellä. Tämä peruste vaikutti kuitenkin päinvastoin kuin oli arvioitu, sillä Hitler oli nyt sitä mieltä, että helpommin saavutettavat tavoitteet olivat rintaman sivustoilla. Niiden saavuttamisen jälkeen saataisiin sieltä vapaaksi huomattavia voimia Moskovan saartamiseksi. Niinpä Hitler teki elokuun 12. päivänä päätöksen, jonka mukaan ensinnä oli saarrettava Leningrad ja vallattava Itä-Ukraina, jälkimmäinen pelkästään Eteläisen Armeijaryhmän joukoin. Siten oli kuitenkin epäsuorasti vahvistettu Moskovan pitäminen tavoitteena oikein käskyn muodossa. Päästäkseen niin nopeasti kuin mahdollista eroon molemmista esteistä eli Leningradin ja Ukrainan suunnista - Halder käytti sanaa "Handicap" - jotka olivat Moskovaan tehtävän hyökkäyksen tiellä, Halder antoi määräyksen Pohjoisen Armeijaryhmän uudesta jatkotoiminnasta sekä sai aikaan sen, että Guderianin nopeat yhtymät käännettiin etelään ja kaakkoon nopeuttamaan Eteläisen Armeijaryhmän etenemistä.

Toiminta Leningradin saartamiseksi johti Panssariryhmä 4:n jakaantumiseen, sillä sen oikeanpuoleinen saarrostava siipi eli von Mansteinin panssariarmeijakunta joutui pysähtymään Novgorodin edustalle. Kuullessaan tämän hyökkäysryhmän pysähtymisestä Hitler antoi elokuun 15. päivänä ohjeen, että pohjoiseen oli nyt siirrettävä sittenkin Keskustan Armeijaryhmästä mahdollisimman vahvoja Panssariryhmä 3:een kuuluvia osia. Hyökkäykset lähtöaseman parantamiseksi Moskovaa vastaan tehtävää sotatointa varten oli näin ollen jätettävä suorittamatta. Halderin arvion mukaan oli tämä hänen päähyökkäystä varten varaamiensa panssariyhtymien hajoittaminen niin virheellinen toimenpide, että hän ryhtyi käymään nyt avoimesti kiistaa, jota oli siihen saakka peitelty.

Sovittuaan asiasta Jodlin kanssa, joka Hadlerin tavoin oli periaatteessa sitä mieltä, että sotaretki oli ratkaistava taistelulla Moskovan luona, yleisesikunnan päällikkö laati sotatoimiesityksen, jonka oli määrä sitoa Hitler

Saksalainen konekivääri asemassa Novgorodin taistelujen aikana elokuussa 1941.

A German machine-gun in position during the battle of Novgorod in August 1941.

lopullisesti hänen, Halderin, strategiseen perusajatukseen. Hän käytti nyt hyväkseen Hitlerin sotataloudellisia perusteluja ja kirjoitti uudelleen Pohjoisen ja Eteläisen Armeijaryhmän tehtävät asettaen edellisen tavoitteeksi Itämeren rannikon valtaamisen Baltiassa, kun taas jälkimmäisen osaksi tuli Itä-Ukrainan teollisuusalueen haltuunotto. Samanaikaisesti luopui hän kaikista Hitlerin pitemmälle menevistä aikeista eli siis Leningradin valtaukselta ja iskusta Kaukasukselle. Jopa Kriminkin valtaus, mikäli niemimaalla kohdattaisiin vakavaa vastarintaa, olisi siirrettävä sotaretken tulevaan vaiheeseen.

Halder piti selkeästi kiinni näkemyksestään, että molempien sivustoilla toimivien armeijaryhmien täytyisi saavuttaa tavoitteensa; sen oli tapahduttava lisäksi niiden omin voimin. Vain siinä tapauksessa, että tavoitteet sivustoillakin saavutettaisiin, riistettäisiin vastustajalta Moskovan teollisuusalueen valtauksen avulla edellytykset toipumiseen. Toisaalta millään muilla valloituksilla ei olisi sotaa ratkaisevaa merkitystä ilman Moskovan haltuunottoa. Oli myös strategisesti johdonmukaista, että Pohjoisen ja Eteläisen Armeijaryhmän olisi seurattava porrastettuina Keskustan Armeijaryhmää ja suojattava sen sivustoja.

Halder paljasti nyt avoimesti strategiansa, joka oli ollut hänen mielestään "Barbarossan" suunnittelutyön aloittamisesta lähtien. Hän piti päänsä Hitlerin suhteen siinä, että tämän sotaretken tavoitteena **täytyi** olla vihollisen elävän voiman tuhoaminen ja Moskovan ympärillä olevan vastustajan voimalähteiden haltuunotto. Kaikki muut tavoitteet olivat sen rinnalla toisarvoisia, ja kaikki voimat olisi siis keskitettävä Moskovan suuntaan.

Hitler torjui tämän operaatioesityksen. Elokuun 22. päivänä hän perusteli **omia** tavoitteitaan seuraavalla tavalla:

On välttämätöntä, että Leningrad saarretaan ja Suomen armeijaan saadaan yhteys vielä ennen talven tuloa. On myös väistämätöntä, että Krimin niemimaa riistetään venäläisiltä, koska se on Romanian öljyaluea vastaan suunnattujen lentohyökkäysten tukialue. Koska myös Doneitsin teollisuusseudun valtaus on välttämätöntä, on Keskustan Armeijaryhmän tuettava vahvoimain voimin Eteläistä Armeijaryhmää. Vasta näiden tehtävien toteuttamisen jälkeen voidaan ajatella, että voimia irroitetaan hyökkäykseen Moskovan suuntaan.

Näissä perusteluissaan Hitler toisti operaatiotavoitteensa ja niiden järjestyksen yhtä selvästi kuin Halder oli tehnyt. Ristiriita oli nyt avoimesti esillä.

Entä minkälainen päätös nyt tehtiin?

Jo annettu käsky Panssariryhmä 3:n yhden panssariarmeijakunnan käyttämisestä Leningradin saartojoukkojen tukemiseen pidettiin voimassa. Guderianin panssariryhmän oli aloitettava yhdessä 2. Armeijan osien kanssa taistelu Itä-Ukrainasta. Eteneminen Moskovaa kohti oli määrää toteuttaa osasuorituksina, jolloin katsottiin, että oli tärkeämpää murskata kaupunkia todennäköisesti puolustavat voimakkaat joukot kuin vallata nopeasti itse kaupunki. Näitä määräyksiä antaessaan Hitler lähti siitä, että Leningradin saartaminen onnistuisi ylimääräisen panssariarmeijakunnan avulla ja sen vuoksi, että Keskustan Armeijaryhmään kuuluva 9. Armeija tukisi Pohjoista Armeijaryhmää.

Halderin pyrkimys saavuttaa samanaikaisesti kaikilla kolmella armeijaryhmällä ensimmäiset operaatiotavoitteet epäonnistui yksiselitteisesti Eteläisen Armeijaryhmän alueella. Edellä esitetty joukkojen uudelleen ryhmittäminen Itä-Ukrainan taistelua varten sekä Leningradin suunnassa merkitsivät hänen aikataulunsa hylkäämistä, ja kelirikkokauden lähestyminen antoi viitteitä hyökkäyksellisten sotatoimien pysähtymisestä. OKW:n laatimasta yleiskatsauksesta elokuun lopulla 1941 kävi ilmi, että

vasta uusi sotatoimivaihe vuonna 1942 voisi saada aikaan Puna-armeijan taisteluvoiman tuhoutumisen. Hitlerin antamista taisteluohjeista on luetavissa, että hän näyttää sopeutuneen tähän ajatukseen paremmin kuin Halder, joka pyrki edelleen päättämään sotaretken vielä vuonna 1941 käymällä ratkaisutaistelun Moskovon alueella.

Halderin mielipiteen taustana oli myös se, että hän halusi pitää kiinni perusajatuksestaan käydä sotaä sillä henkilöstövoimalla ja sillä materiaa- limäärällä, joka oli jo olemassa. Maavoimien koulutetut henkilöstöreser- vit riittivät vain lokakuuhun 1941 saakka, jonka jälkeen oli jarkoitus su- pistaa itäarmeija noin 60 divisioonaksi. Hitler sen sijaan otti laskelmis- saan mukaan vallatun alueen taloudelliset ja sotataloudelliset voimavarat ja lisäksi hän pyrki siihen, että liittolaiset Romania ja Unkari ottaisivat voimakkaammin osaa taisteluun. Ennen muuta hän koetti kuitenkin eris- tää Sisä-Venäjäen sen teollisista tukialueista sekä satamista, jotta merival- toja estettäisiin tuomasta apua Venäjälle.

Vaikka Halderin mainitsemista "esteistä" ei oltukaan selviydytty, Hitler käski syyskuun 6. päivänä antamassaan ohjeessa kuitenkin ryhtymään ratkaisutaisteluun Moskovasta. Tämä suunta siirtyi siten jälleen tapahtu- mien polttopisteeseen.

Hitlerin aikeiden ja Halderin pyrkimyksen välillä on syytä tehdä tällä- kin kertaa selvä ero. Hitler rajoitti aluksi tavoitteensa Vjasman luona ole- van neuvostoarmeijaryhmän lähisaartoon ja tuhoamiseen. Etenemisen Moskovon suuntaan piti alkaa vasta tämän "tiukan ja voimakkaasti keski- tetyin tuhoamisoperaation" jälkeen. Pohjoisessa tähän sotatoimeen liittyi eteneminen Ilmajärven kummallakin puolella, sillä otaksuttiin, että uhka Moskovaa vastaan pakottaisi Puna-armeijan vetämään voimia pois poh- joisemmalta rintamalohkolta. Etelässä oli Kiovan taistelusta vapautuvien nopeiden joukkojen suojattava hyökkäys Moskovon suunnassa.

Kun "Ryhmä Timosenkon" tuhoaminen, oli Hitlerin mukaan edellytys etenemisen jatkamiselle, Halder antoi 10. päivänä syyskuuta käskyn, että sellaiseksi riitti "tae" tuhoutumisesta. Sotilaallisesti katsottuna tämä oli luonnollisesti aivan eri asia. Tämä kielellisesti huomaamaton, mutta Hit- lerin ohjeen sisältöä todellisuudessa perusteellisesti muuttava muotoilu kuuluu niihin Halderin "peitettyihin johtamismenetelmiin", joista oli edellä jo puhetta.

Toteuttaen johdonmukaisesti perusajatustaan Halder sisällytti omaan

Sotaretken alussa saksalaisten eteneminen sujui nopeasti.

At the beginning of the campaign the Germans advanced rapidly.

ohjeeseensa panssarivoimien ja jalkaväen työntämisen kauas eteenpäin. Guderianin 2. Panssariarmeijaa (entinen Panssariryhmä 2) hän piti Keskeis- ja Eteläisen Armeijaryhmän hyökkäyksen oikeanpuoleisena käsivartena saarttaessa Moskovaa etelästä laajan kiertoliikkeen avulla. Tätä voimaryhmää oli vahvennettava kahdella panssari- ja kahdella jalkaväkidiivisiounalla ja lisäksi siihen oli liitettävä Eteläisestä Armeijaryhmästä neljä jalkaväkidiivisiounaa. Jälkimmäinen toimenpide saattoi tapahtua vain sen panssarituen kustannuksella, jolla Hitler oli käskennyt tukemaan Mustaa-meren taistelualueen etenemistä. Siellä oli turvauduttava nyt yksittäisiin nopeisiin yhtymiin sekä tilaisuuden sattuessa romanialaisiin ja unkarilaisiin.

Halder siis laajensi Hitlerin tietoisesti pienissä puitteissa suunnittelemaa ja Moskovan länsipuolelle kaavailemaa yritystä. Hän oli tässä yhtä mieltä sotamarsalkka von Bockin kanssa pitäessään kiinni siitä, ettei "Vjasman tavoitetta" saanut ottaa liian vakavasti ja sanoessaan, ettei Keskeis- ja Eteläisen Armeijaryhmä saanut tuntea itseään kahlitukseksi sen vuoksi. Armei-

jaryhmän syyskuun 26. päivänä antaman käskyn sisältö oli vastaavanlainen.

Syyskuun 30. päivänä alkanut hyökkäys johti ensimmäisessä vaiheessaan merkittävien vihollisvoimien saartamiseen Brjanskin ja Vjasman motteihin. Taistelun kulku näytti lokakuun 7. päivänä niin suotuisalta, että ryhdyttiin harkitsemaan Moskovan suurisuuntaista saartamista. Maa-voimien komentaja, sotamarsalkka von Brauchitsch uskoi ”voivansa riskeerata jotain”. Hitler antoi kuitenkin samanaikaisesti määräyksen, että Panssariryhmä 3 oli irroitettava siihenastisesta toiminnasta ja että sen oli tuhottava vihollinen Ostaskovin luona; sen oli siis ensisijaisesti kevennettävä painetta Leningradin rintamalla. Oikealla siivellä oli vallattava Kursk, minkä toimenpiteen oli määrä helpottaa olennaisesti Eteläisen Armeijaryhmän vasemman siiven taistelua.

Tämän Keskustan Armeijaryhmän hyökkäyksen laajentamisen sivuille päin täytyi vaikuttaa heikentävästi Moskovaa kohti suunnattuun iskuun. Neuvostoliiton pääkaupungin säilyttäminen tavoitteena oli pahassa ristiriidassa tämän ratkaisun kanssa. Halder ja Keskustan Armeijaryhmän komentaja vastustivatkin sen vuoksi Hitlerin ajatusta; olihan heidän mielestään kysymyksessä tämän sotaretken ratkaisutaistelu.

Tästä huolimatta annettiin lokakuun 30. päivänä ”ohje sotatoimien jatkamisesta Volgan ja Laatokan välillä olevia vihollisvoimia vastaan”. Ohjeen selvänä strategisena tavoitteena oli auttaa Pohjoisen Armeijaryhmän eteläsiipeä, jotta helpotettaisiin etenemistä Tihvinän kautta Syvärille. Samanaikaisesti oli lyötävä Kalinin alueella oleva vihollinen. Molemmat yritykset jäivät kesken. Kuitenkin Guderianin panssariarmeija hyökkäsi yhtäaikaaisesti vastoin Hitlerin tahtoa Tulaa vastaan eli sen tavoitteena oli Moskovan saartaminen etelästä. Vain 2. Armeija sai käskyn irrottaa voimia Kurskin valtaamiseksi.

Hyökkäys Moskovaa vastaan pysähtyi lokakuun lopulla 1941 liejuun ja lumeen. Syinä olivat joukkojen täydellinen uupumus, riittämätön täydennys ja huollon ylivoimaiset vaikeudet. Ranskalainen sotasaalimateriaali ja varsinkin ajoneuvot osoittautuivat lopullisesti näissä oloissa käyttökelvottomiksi. Niinpä ei yksinkertaisesti pystytty enää hyökkäämään vastustajaa vastaan, vaikka sekin arvioitiin kuluneeksi.

On paikallaan, että ennen kuin tarkastelemme viimeistä hyökkäysvaihetta Moskovaa vastaan, luomme pikaisen silmäyksen muille rintamaloikoille ja perehdymme yleisesikunnan päällikön odotuksiin. Tämä voi to-

sin tapahtua vain rajoittamalla periaatteellisiin strategisiin pohdiskeluihin ja niiden toteutumismahdollisuuksiin armeijaryhmien ja armeijoiden tasalla.

Pohjoisen Armeijaryhmän kohdalla oli Leningradin saarron toteuttaminen käynyt mahdottomaksi 4. Panssariarmeijan siirron jälkeen. Niinpä armeijaryhmä suuntasi päähuomionsa Baltian saarten valtauksen jälkeen Oranienbaumin rintaman selvittämiseen vapauttaakseen sieltä voimia rintaman suojaamiseen Olhavaajoella, Ilmajärven eteläpuolella ja Pähkinälinnan luona. Hitler kielsi kuitenkin hyökkäyksen Oranienbaumin ”mottia” vastaan Neuvostoliiton Itämerenlaivaston voimakkaan tykistötoiminnan vuoksi. Yleisestikin on todettavissa, että Hitler pyrki koko sodan ajan välttämään niin länessä kuin idässäkin rintamahyökkäyksiä voimakkaasti linnoitettuja alueita vastaan. Vastoin Hitlerin voimakkaita epäilyksiä ryhtyi XXXIX Panssariarmeijakunta Halderin aloitteesta marraskuun alussa hyökkäykseen Olhavan ylitse, mikä johti Tihvinän tilapäiseen valtaukseen.

Rintaman eteläosassa olivat Eteläisen Armeijaryhmän armeijat viitaneet Kiovan itäpuolella toteutetun operaation päätyttyä epävarmaan huoltotilanteeseen ja riittämättömään henkilöstötäydennykseen. Erityisesti Dneprin muodostama este aiheutti yhä uusia kriisejä, sillä käytettävissä oli vain riittämättömästi siltoja ja rautatiekalustoa. Krimille ja aliselle Donille suuntautuvan hyökkäyksen kaksijakoisuus pahensi tilannetta. Niinpä maavoimien esikunnalle esitettiinkin hartaita pyyntöjä, jotta se ryhtyisi ajoissa toimenpiteisiin talvivarustuksen hankkimiseksi ja keskeyttäisi hyökkäyksen. Yleisesikunnan päällikkö vaati kuitenkin tälläkin rintama-alueella laajalle ulottuvia hyökkäyksiä, joiden oli määrä viedä saksalaiset vielä ennen talven tuloa kohti Stalingradia ja Kaukasuksen ylityspaikkoja. Kun Rostov vallattiin marraskuun lopulla, Eteläinen Armeijaryhmä saavutti joidenkin vuorokausien ajaksi tämän strategisen suunnitelman ensimmäisen tavoitteen. Saadessaan tiedon Rostovin menetyksestä Hitler otti sen vastaan esittämättä moitteita. Samoin hän suhtautui Tihvinästä luopumiseen. Molemmat armeijaryhmät katsoivat, että vihollisen taisteluvoima oli kaikkea muuta kuin loppuun uupunut ja ne pitivät hyökkäyksen jatkamista toivottomana. Molemmat olivat kuitenkin siirtäneet taka-alalle epäilyksensä, joita ne tunsivat maavoimien esikunnan antamia ohjeita kohtaan.

Saksalainen panssariosasto odottamassa toimintakäskyä.

German tank detachment waiting for orders.

Viimeksi mainittujen tapausten mukana olemme rientäneet jonkin verran tapahtumien edelle; palatkaamme siis siihen, miten Halderin ajatukset kehittyivät ensimmäisen Moskovan suunnan hyökkäyksen epäonnistuttua.

Hänen suunnittelunsa perustana oli kolme oleellista tekijää: arvio vihollisen taisteluvoimasta lokakuun lopulla 1941, arvio sen toipumiskyvystä vuonna 1942 jatkuvaa sotaa silmällä pitäen sekä hyvien lähtöasemien saaminen omalle toiminnalle.

Halder lähti siitä, että Puna-armeijan ”pahasti lyötyjen ja epäjärjestyksessä olevien yhtymien” olisi rajoitettava talven aikana etupäässä kahden alueen suojaamiseen; ne olivat Vologdan-Moskovan-Saratovin alue sekä Kaukasus. Niiden välissä olevasta vyöhykkeestä vihollinen voisi tarvittaessa luopua, koska se johti ainoastaan ”strategisesti arvottomalle” Volgan arolle. Saksalaisten joukkojen oli sen vuoksi hyökättävä pakkassään alettua voimakkailla osastoilla Donin linjaa vastaan. Sama koski Moskovan suuraluetta. Sanatarkkaan Halder kirjoitti seuraavasti: *”Tälle alueelle johtavat kaikki rautatiet Uralin varustusteollisuuden alueelta ja aasianpuoleiselta Venäjältä. Tämä alue turvaa lisäksi yhteyden Jäämereen; se on sillanpäätä, joka pitää avoimena leveän liikennesillan euroopanpuoleisen ja aasianpuoleisen Venäjän välillä; se on siten samalla keskitysalue, mistä*

Venäjän toipuneet asevoimat voivat vuonna 1942 — tai myöhemmin — ryhtyä hyökkäykseen minkä suuruisina tahansa, missä operatiivisessa ryhmityksessä tahansa ja mihin suuntaan tahansa.” Tämän perusteella Halder päätteli, mitkä olisivat omien sotatoimien tavoitteet, joihin olisi pyrittävä vielä talven aikana. Ne olivat laajalla alueella Moskovan ympärillä olevat varustelukeskukset aina Gorkiin saakka sekä liikenneyhteydet Sisä-Venäjäälle ja rannikoille pohjoisessa ja etelässä.

Halder esitti näkemyksensä Hitlerille kirjallisesti marraskuun 3. päivänä 1941. Hitler ilmoitti marraskuun 11. päivänä, että hän oli tosin samaa mieltä niistä tavoitteista, jotka oikeuttaisivat panemaan alttiiksi korkean panoksen. Sellaisina hän piti erityisesti Stalingradia ja Vologdaa. Hän jatkoi kuitenkin: ”Mutta kaikkia liikkeitä suunniteltaessa täytyy laskelmissa ottaa huomioon, että joukko ei saa menettää yhteyttään tukialueisiinsa.” Hitler ei tehnyt silti ratkaisua käskyjen antamisesta talvea varten. Kaukasuksen ja Astrakanin-Saratovin-Gorkin poikittaisyhteyden saavuttamista hän piti kuitenkin vasta vuoden 1942 tavoitteena.

Jo ennen Hitlerin kirjallisen kannanoton saapumista Halder antoi käskyn marraskuun 7. päivänä — se esitettiin muistiossa, joka sisälsi tiivistetyssä muodossa hänen edellä mainitut ajatuksensa — että kysymyksen tulevien armeijaryhmien ja armeijoiden esikuntapäälliköiden oli saavutettava tilanpuhutteluun Orsaan marraskuun 13. päivänä. Puhuttelussa hän toi esiin edellä jo nimetyt seuraavan talven tavoitteet. Samalla hän totesi, että päämääränä olevan linjan, jonka piti kulkea kaukana Moskovan takana ja ulottua Donin keskijuoksulle, oli määrä olla edullinen puolustusasema, jossa joukot viettäisivät talven. Hitlerin epäilykset Halder otti huomioon katsomalla, että tämä linja tarjoaisi mahdollisuuden voimia säästävän puolustuksellisen taistelijaotuksen aikaansaamiseen. Samoin hän sanoi: ”*Mutta (tämä linja) on ennen muuta, mikäli ylin johto luopuisi toistaiseksi hyökkäyksen jatkamisesta idässä, sovelias ponnistusalue omien operaatioiden hyökkäykselliselle jatkamiselle idässä keväällä 1942.*”

Siten kävi kokoontuneiden yleisesikuntaupseereiden edessä selväksi, että talvihyökkäyksiä ei toivonut niinkään Hitler vaan maavoimien esikuntapäällikkö. Mikään saksalaisarmeijoista ei arvioinut Puna-armeijaa samalla tavoin kuin Halder. Myöskään Fremde Heere Ost-osaston katsauksista ei voida löytää perustetta Halderin optimismille. (Tässä ei ole mahdollista selvittää ongelmaa, joka vallitsi tämän osaston tekemän vihollis-

arvion ja Halderin siitä tekemien johtopäätösten välillä. Niin paljon on kuitenkin todettavissa, että tiedusteluosasto arvioi vihollista huomattavasti varovaisemmin kuin yleisesikunnan päällikkö.)

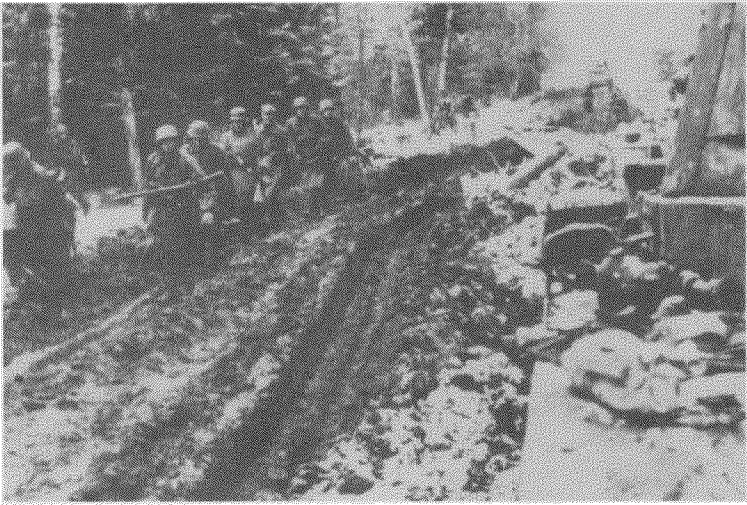
Orsan puhuttelun tuloksista on tässä tuotava esiin kaksi: Ensinnäkin siellä vaadittiin hyökkäyksellistä perusasennoitumista; toiseksi oli luotava edellytykset talvehtimista ja joukkojen lepoa sekä täydennystä varten. Ei edes toinen tehtävä, joka oli kaikkien komentajien mielestä kiireellinen, ollut enää toteutettavissa.

Hyökkäyksen käynnistäminen uudelleen Moskovan suunnassa on nähtävä tätä taustaa vasten. Keskustan Armeijaryhmän esikunta katsoi, että oli olemassa ainoastaan mahdollisuus edetä enemmän tai vähemmän rintamansuuntaisesti kaupungin länsireunaan saakka. Rintamahyökkäykseen liittyisivät kahden saarrostan panssariarmeijan muodostamat pihdit. Näiden armeijoiden mielestä kaikki toiveet menestyksestä olivat kuitenkin sen varassa, että ne saisivat riittävästi täydennystä, ennen kaikkea polttoainetta.

Marraskuun puolessa välissä alkanut hyökkäys juuttui nopeasti paikalleen. Marraskuun 19. päivänä kävi jälleen ilmi, että Halder katsoi vihollisen heikentyneen siinä määrin, että syvälle ulottuva sotatoimi olisi vielä mahdollinen. Hitler oli sitävastoin sillä kannalla, jota hän oli edustanut yhä uudelleen, nimittäin että vain varmat, lyhyet saarrostusliikkeet lupasivat menestystä. Hän ei saanut kuitenkaan ohjeitaan läpi yhtä vähän kuin Pohjoiseen ja Eteläiseen Armeijaryhmään rajoittuvien rintamalohkojen vahvennustakaan.

Marras- ja joulukuun vaihteessa alkoivat Puna-armeijan vastahyökkäykset painopisteiden ollessa Rostovin, Tihvinän ja Moskovan luona. Joulukuun 5. päivänä oli Saksan armeijan siirryttävä puolustukseen. Tais-
telutilanne ei ollut sallinut taemman aseman rakentamista eikä vetäytymisen aikana välttämättömän vetokaluston varaamista. Niinpä saksalaiset kärsivät suurten henkilöstötappioiden ohella korvaamattomia ase- ja kalustomenetyksiä. Varsinkin ajoneuvotappioiden vuoksi oli pakko keksiä uusia keinoja kaikkeen operatiiviseen suunnitteluun.

Joulukuun 14. päivänä selvisi maavoimien esikunnalle Neuvostoliiton vastahyökkäyksen koko laajuus sekä se, että kysymyksessä oli **strateginen** yritys. Vasta nyt ryhdyttiin toimenpiteisiin, joihin olisi tullut ryhtyä aika

Liejuun ja lumeen pysähtyi saksalaisten hyökkäys Moskovaa vastaan lokakuun lopulla 1941.

Mud and snow halted the German offensive against Moscow at the end October 1941.

päiviä sitten. Vasta tällä hetkellä Hitler ja Halder olivat samaa mieltä tilanteesta ja sen johdosta tehtävistä johtamisratkaisuksista. Talven yli kestäneen kriisin loppuun saakka molemmat ajoivat yhdessä läpi operatiivisesti ja taktisesti välttämättöminä pitämänsä päätökset myös vastoin rintamakomentajien tahtoa. Tuolloin oli ollut kuitenkin jo pitkään selvää, että sota olisi tuova vuonna 1942 mukanaan uusia asetelmia ja että toinen rintamakin olisi odotettavissa lännessä. Ja juuri tämän mahdollisuuden poistaminenhan oli ollut sotilasstrategisesti ratkaiseva syy siihen, miksi operaatio Barbarossa oli uskaltauduttu aloittamaan kesäkuussa 1941.

Suomennos Sampo Ahto

Summary

THE MILITARY-STRATEGIC PLANNING AND THE OPERATIONAL DECISIONS OF THE GERMAN MILITARY LEADERS FROM JULY 1940 TO DECEMBER 1941

One of the most essential features of the Operation Barbarossa was the conflict between Hitler and the Chief of the German Ground Forces, Colonel-General Halder, over the strategic goals of the operation.

Halder started the military planning in July 1940 to counter the threat posed by the Soviet Union, i.e. before Hitler's decision that Germany would attack against the East. During the planning done in winter 1940 the conflict between Hitler and Halder already surfaced. The former held the view that the most important goals were to be on the flanks, or that one should quickly try to conquer Leningrad and the whole of Ukraine. The direction of Moscow was secondary to Hitler, while in Halder's opinion it were to be the very area, where the whole operation could find its solution.

The conflict was kept secret until the end of August 1941, even though it had already earlier had its influence in the form of compromises and watered-down leadership arrangements. In addition, Halder was in the habit of altering Hitler's orders without notice according to his basic idea.

In the fall of 1941 Hitler and Halder no longer tried to keep secret from one another the fact that they thought differently of the strategic goals of the campaign against the Soviet Union. Hitler estimated the situation more realistically than Halder and wanted to confine the goals, while the latter attempted even at winter's arriving to circle Moscow and advance far east of it. Only after the Soviet counter-attack in December 1941 both military leaders were unanimous over the methods to be followed and they pushed them through often against the will of the commanding officers on the front. The turning point of the war had, however, already been bypassed as Germany was unsuccessful in beating the Soviet Union in a short campaign.

Jyri Paulaharju

MITTAUSTIEDUSTELUN SAAMAT TULOKSET KARJALAN KANNAKSELLA ENNEN NEUVOSTOJOUKKOJEN SUUROFFENSIIVIA KESÄLLÄ 1944

Alkukesän 1944 sotilaalliset tapahtumat Karjalan kannaksella ovat monin tavoin askarruttaneet sotahistoriamme tutkijoita. Erityisesti on koetettu selvittää suomalaisten tiedustelun tehokkuutta sekä suomalaisen sodanjohdon suhtautumista näin saatujen tietojen muodostamaan tilannekuvaan. Tutkimusten painopiste on ollut luonnollisesti operatiivisella puolella, jolloin taustalle ovat jääneet usein muiden aselajien keräämät tiedot ja niiden merkitys.

Kenttätykistön harjoittaman tykistötiedustelun osuus kaikista vihollista koskevista pinta- ja kaukotiedoista on yleensä tunnustettu suureksi. Erityisesti sen mittaustiedustelu oikein johdettuna voi tuottaa runsaastikin arvokasta materiaalia myös operatiivisen johdon käytettäväksi. Karjalan kannaksella oli vuonna 1944 lähes aukoton ääni- ja valomittausverkosto kokoamassa tietoja vihollisen kaarituliasesta sekä muista lähiselustan tapahtumista. Asetelma antaa siten oivallisen tutkimuskohteen siitä miten paljon mittaustiedustelutietoja koottiin ja kuinka näin kerättyä aineistoa hyödynnettiin eri johtoportaisissa.

Ajallisesti tutkimus lähtee liikkeelle asemasodan taitteesta tammikuusta 1944, jolloin rintamilta ei ollut paljoa tiedotettavaksi; eri lohkoilla oli suhteellisen rauhallista.

Mittaustiedustelun periaatteet

Mittaustiedustelu on tiedustelulaji, jonka pääasiallisena tehtävänä on vihollisen epäsuorasti ampuvien aseiden määrän, sijainnin ja lajin selvittäminen. Mittaustiedustelun suoritus tapoja ovat ääni- ja valomittaus sekä nykyään myös tutkamittaus. Lisäksi suoritetaan mittausasemilta, erityisesti valomittauspisteistä kaukotähtystystä.

Äänimittaus perustuu ääniaaltojen tasaiseen etenemisnopeuteen. Maastoon on sijoitettu äänimittausasemia, joille tykin pamausaalto saapuu eri aikoina aseiden sijainnista riippuen. Äänimittauskone mittaa nämä aikaerot. Aikaeroihin lisätään vallitsevasta säätilasta aiheutuvat korjaukset ja

näin saaduilla arvoilla määritetään erityisellä tasolla ampuneen ase-
n paikka. Valomittauksessa mitataan valomittausasemilta suunta ampuvan
aseen aiheuttamaan valoilmistöön, putkivaloon. Ase paikannetaan tasolla
suuntien avulla leikkaamalla.

Ääni- ja valomittausrintama ryhmitetään tietyn periaatteen mukaan
oman etulinjan taakse siten, että mittaalue saadaan tehokkaimmin peit-
tämään halutut maastonkohdat. — Näitä periaatteita noudatettiin jatko-
sodan mittaustiedusteluyksiköissä, jotka asemasodan aikana toimivat kai-
killa rintamilla tykistön silminä ja korvina.

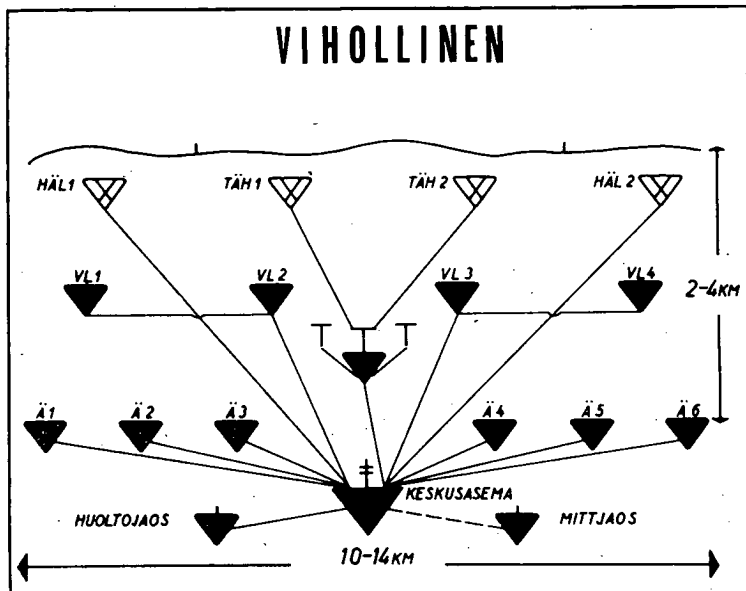
Äänimittauskalustot olivat jo tuolloin monimutkaisia kojekokonai-
suuksia, joita ostettiin Unkarista ja Saksasta, mutta myös kotimaassa val-
mistettiin muutama laitteisto. Karjalan kannaksella toimineista pattereista
2. ja 5. Mittauspatteri olivat varustetut uudenaikaisella Siemens-
kalustolla ja 1. Äänimittausosasto (myöh. 11. Mittauspatteri) mittaili puo-
lestaan kotimaisella Zerograph-kojeella.

Mittauspatterit kykenivät myös muihin mittaustehtäviin. Niillä määri-
tettiin sodan aikana topografisia runkomittauksia sekä erilaisia kiintopis-
temäärittäyksiä. Pattereiden eräänä olennaisena taitona oli myös ilmaku-
vien käyttö lasketujen maalien vertailuun. Näin ollen tutkimuksessa käsi-
tellään myös ilmakuvatulkinnan tuloksia, joskin osa tästä työstä tehtiin
yhtymien esikuntien tykistöosastoissa.

Mittaustiedustelun yleisjärjestelyt tammikuussa 1944

Kesän 1941 hyökkäysvaiheen päätyttyä ryhmitettiin Karjalan kannak-
sen yhtymät puolustukseen ja pitkä asemasotavaihe alkoi. Järjestelyjen
yhteydessä jätettiin Kannakselle kaksi kenttätykistön mittaustiedusteluyk-
sikköä. Alusta lähtien mukana ollut 2. Mittauspatteri päällikkönään kap-
teeni T.J. Kukkamäki sijoitti saamansa käskyn mukaan mittausrintaman-
sa Länsi-Kannakselle Kuokkalan-Mainilan alueelle, jossa se eräitä vähäi-
siä muutoksia lukuunottamatta pysyi koko asemasodan ajan. Patteri val-
voi Siestarjoen-Valkeasaaren suunnan lisäksi myös osin Ohdan maastoa
sekä rannikkoa.

Keskiselle Kannakselle oli ryhmitetty alkuvuonna 1942 Hankoniemen
taisteluista vapautunut 1. Äänimittausosasto luutnantti O. Varsion joh-
dolla. Yksikkö oli aluksi mittaillut aivan Laatokan tuntumassa Tapparin
lohkolla, mutta vuoden 1944 alkaessa osasto oli siirtynyt Sirkiänsaaren

Kaavio mittautiedustelun ryhmytyksestä ääni- ja valomittausasemineen.

A diagram of the deployment of target acquisition intelligence with sound and light surveying positions.

asemiin, joista valvottiin tehokkaasti mm. Lempaalan suuntaa. — Täysin aukoton Kannaksen valvonta ei ollut, sillä esimerkiksi Ohdan ympäristöön ei saatu jatkuvaa mittautusta. Asemasodan kuluessa oli kuitenkin arvioitu kahden yksikön riittävän ja tämä käsitys olikin osoittautunut oikeaksi.

Mittautiedusteluyksiköt olivat armeijakuntajoukkoja ja sellaisina niitä myös käsiteltiin. Kannaksen Ryhmän esikunta piti tykistökomentajansa eversti O. Sippolan johdolla yksiköt tiukasti käsissä. Mittausrintamien laajuudesta ja toimintatavasta johtuen yksiköt alistettiin käytännössä edelleen sille divisioonalle, jonka loholla keskeinen mittautointi tapahtui. Vuoden 1944 vaihteessa 2. Mittauspatteri oli 18. Divisioonan loholla ja siten sille alistettuna ja vastaavasti 1. Äänimittausosasto oli 15. Divisioonan alueella vastaavassa johtosuhteessa. Todettakoon, että Kenttätykistörykmentti 12:n valomittausosasto oli toiminnallisesti alistettu 1. Äänimittausosastolle, jolla ei ollut lainkaan omaa valomittaushenkilöstöä.

Kumpikin mittaustiedusteluyksikkö oli rakentanut useita äänimittausrintamia, joita käytettiin tarvittaessa. 2. Mittauspatterin rintamat olivat siten laaditut, että Suomenlahden rannan suuntainen kykeni selvittämään Siestarjoen-Kronstadtin tuliasemat ja toinen pääaseman suuntainen antoi tuloksia Valkeasaaren maastosta. Kytkenän muutoksella vaihdettiin ha-luttuun rintamaan. Valomittausrintamat täydensivät verkostoa. Nämä asemat oli tiedusteltu, rakennettu ja miehitetty yhdessä tykistöjoukkojen kanssa. Syksyllä 1943 oli useita torneja uusittu ja käytännöllisesti katsoen kaikki valomittausasemat sijaitsivat asianmukaisissa, hyvin rakennetuissa torneissa.¹ Myöskin VT-linjalle oli ehditty rakentaa uusia mittauslinjoja, joiden tarkistuksetkin oli tehty.

Ääni- ja valomittauslinjojen vaatimat viestiyhteydet oli osin kaivettu avonaisiin kaapelikanaviin, mutta suurelta osalta etenkin selustayhteydet toimivat kirkasjohtimien varassa. Tätä epäkohtaa koetettiin korjata kaiken aikaa, mutta kenttäkaapelista oli huutava puute ja sitä ei hevillä luovutettu mittaustiedusteluyksiköille. Tosin kovin pontevia yrityksiäkään ei tehty vielä alkuvuodesta 1944, niiden vuoro tuli vasta myöhemmin.

Mittauskalustot olivat ajanmukaisia ja kun 1. Äänimittausosaston Xerograph-keskuskonekin oli vielä kesällä 1943 saanut uuden vahvistimen, joka lisäsi olennaisesti mittausherkkyyttä, voidaan mittaustiedustelun teknillistä osaa pitää täysin toimintakykyisenä.²

Taidollisesti molemmat yksiköt olivat korkeata luokkaa. Taistelukokemusta oli riittävästi ja alan teknilliset vaatimukset olivat jo aikanaan kar sineet päteväen henkilöstön kuhunkin tehtävään. Koko asemasodan ajan jatkunut keskeytymätön mittaustyö oli harjaannuttanut yksiköt nopeiksi ja tarkoiksi. Yhteistoiminnassa olevat tykistörykmenttien valomittausosastot olivat myös kokeneita ja koulutukseltaan tasokkaita. Alkuvuodesta 1944 heräsi kysymys jopa liiallisestakin mittauskokemuksesta muun sotilastaidon kustannuksella.³ Mittaustiedustelun tasosta saatiin merkittäviä vertailuarvoja saksalaisten tykistöupseerien vieraillessa Kannaksella sekä toisaalta kapteeni T.J. Kukkamäen käydessä Pohjois-Suomessa taistelevassa saksalaisessa mittauspatterissa.⁴

Mittaustiedustelun mahdollisuuksia tutkittiin ja kokeiltiin asemasodan aikana ahkerasti Karjalan kannaksella 2. Mittauspatterin päällikön kapteeni T.J. Kukkamäen johdolla. Laajoja koeammuntoja suoritettiin omassa selustassa kaliiperimääritystä silmälläpitäen. Samoin tutkittiin sopivia mittausrintamapituuksia sekä virheteorioita. Saadut tulokset sekä tehdyt

havainnot jaettiin välittömästi muille mittauspattereille kaikille rintama-suunnille jatkokokeita varten. Myöhemmin kapteeni T.J. Kukkamäen siirtymässä Päämajan tykistöosastoon mittaus toimintaa johtavaan ryhmään, jatkettiin kokeita Kannaksella aiempien suunnitelmien mukaan. Mainittakoon, että asemasodan aikana saadut koetulokset sekä muut kokemukset antoivat perusteet uudelle mittausohjeelle, joka oli voimassa pääosin aina 1970-luvulle asti.

Mittautiedustelun tulokset ilmoitettiin annettujen tykistökäskyjen mukaisesti viikottain lohkojen tykistökomentajille, jotka toimittivat katsaukset edelleen Kannaksen Ryhmän tykistökomentajalle eversti O. Sipolalle. KanRE puolestaan raportoi Päämajan tykistöosastolle kuukausittain, sen ensimmäisellä viikolla. Mittauspattereiden ilmoituksissa käsiteltiin omaa ryhmitystä (mittausasemien mahdollisia muutoksia) sekä vihollisen tykistössä havaittuja poikkeamia. Liitteenä oli maaliluettelo, jossa arvioitiin laskettujen koordinaattien tarkkuus sekä ampuneen tykin tai heittimen laji.⁵ Kannaksen Ryhmän tykistökomentaja kertasi omassa katsauksessaan pattereiden keskeiset havainnot sekä lisäsi muun tykistötiedustelun saamat tiedot. Mittautiedustelun arvostusta korostaa se, että Päämajan tykistöosastoon lähteviin ilmoituksiin liitettiin mittautiedusteluraportit aivan omana kokonaisuutena. Päämajan tykistöosastolta katsaus lähetettiin Päämajan tiedusteluosastolle, jonne se saapui tavallisesti kaksi-kolme vuorokautta myöhemmin. Todettakoon, että Sota-arkistossa olevassa Päämajan tiedusteluosaston kirjejärjestimessä ei ole lainkaan mittauspattereiden liiteilmoituksia, vaikka ne on diarioitu kokonaisuutena.⁶ Nähtävästi teknillisiksi katsotut liitteet on siirretty sopimuksella mittauselimen käyttöön.⁷

Tärkeiksi todetuista kohteista ilmoitettiin välittömästi oman lohkon tykistökomentajalle tai vastatykistötoiminnasta vastaavalle upseerille.⁸ — Yleisin ilmoitusmenettely kulki kuitenkin lohkon tykistökomentajan kautta ja hänen vallassaan oli tietojen levittäminen muille tykistöjoukoille tai operatiiviselle johdolle.⁹ Patterit pitivät yhteyttä aseiteise vaihtoen keskenään tietoja keskeisistä havainnoista, mittausrintamien muutoksista sekä yhteistoiminnasta.¹⁰

Äänimittausrintamien lomaan oli sijoitettu valomittausrintamat. Valomittautulokset vietiin erityiselle leikkaustasolle ja näin saatuja tuloksia verrattiin luonnollisesti äänihavaintoihin sekä ilmakuvatulkinnan näkymiin. Leikkausten ohella valomittausrintamat suorittivat kaukotähystys-

tä, jonka ulottuvuus oli keskimäärin 12—15 kilometriä vihollisen selustaan. Kenttätykistörykmenttien valomittausrintamat olivat yleensä mitatasteknillisesti alistetut mittaustiedusteluyksikölle. Näin menetellen saatiin parhain hyöty ja keskitetty johto takasi myös tehokkaan tiedonvälityksen.

Kuten jo edellä todettiin, verrattiin laskettuja maaleja yleensä ilmakehiin. Varsinaista ilmakehivälitystä ei mittauspattereissa suoritettu. Lähin stereotulkintaa suorittava porras oli tammikuun alussa Kannaksen Ryhmän esikunnan tykistöosasto, jossa tiedustelu-upseerit käsitelivät saamansa tutkimattomat ilmakehät sekä toisaalta huolehtivat Ilmavoimien kuvakeskuksesta Joensuusta tulleista tulkintatulosten jakelusta sopivalla tavalla.

Näin alkoi vuosi 1944. Mittaustiedusteluyksiköt suorittivat keskeytymättömää maalien määrittystä entisissä merkeissä—asemasodan syvässä rauhassa.

Paikallisia tulivalmisteluja

Kannaksen Ryhmän tykistökomentaja eversti O. Sippola allekirjoitti 8.1.1944 edellisen vuoden joulukuun tilanneilmoituksessa, joka oli toisinto usean aikaisemman kuukauden tapahtumista:¹¹

”... 15. Divisioonan lohkolla yksi ryhmittymämuutos, vahvistettu todennäköisesti saksalaisella sotasaaliskalustolla...”

Paljoa ei ollut ilmoitettavaa. Mittaustiedusteluyksiköiden sotapäiväkirjain kuvastivat tuolloin enemmän joulurauhaa kuin veristä sotaa. Mitään merkittäviä havaintoja ei ollut kirjattavana.

Tammikuun puolivälissä neuvostojoukot aloittivat Suomenlahden ja Ilmajärven välillä yleishyökkäyksen vapauttaakseen Leningradin seudut saksalaisesta saarrosta. Samoihin aikoihin neuvostotykistö aloitti Karjalan kannaksella vilkkaan tulitoiminnan, joka kohdistui Termolan ja Valkeasaaren alueille. Paikallisten, suhteellisen lyhyiden tulivalmistelujen ohella todettiin vihollisen ampuvan mm. 19.1. tarkistusluonteisia ammuksia.¹² Myös taisteluharjoitusten kaltaisia tulitukitoimia esiintyi. Vihollisen tuliasemia leikattiin useita, joiden joukossa oli muutama uusiakin maastonkohta. Suomalaisen 15. Divisioonan lohkolla varmennettiin äänimittauksella sekä sirpaletutkimuksin vihollisen todella ottaneen käyttöön saksalaista sotasaaliskalustoa. Mittaukset paljastivat kolme 105

H-patteria sekä yhden 150 H-tuliyksikön.¹³ Myös 2. Mittauspatterin ja 1. Äänimittausosaston tähytshavainnot kertoivat jotakin uutta; vihollisen lentotoiminta selustan lähikentillä oli vilkastunut olennaisesti ja kymmeniä nousuja ja laskuja kirjattiin.¹⁴ Nämä havainnot tiedotettiin ylempille johtoportaille, joskaan mitään *vastaanottomerkintää* ei löydy Kannaksen Ryhmän tiedusteluosaston ilmoituskirjasta eikä tykistöosaston tapahtumaluetteloista. Tammikuun raportissaan Päämajan tykistöosastolle KanRE:n tykistökomentaja ei mainitse sanallakaan lentotoiminnasta. Tosin hänen asiansa oli ilmoittaa vain kenttätykistön tapahtumista, mutta siitä huolimatta lyhyt maininta olisi ollut paikallaan koska myöhemmin hänen tykistönsä tulitti neuvostojoukkojen lähikenttiä.

Neuvostojoukkojen vilkastunut toiminta Kannaksella herätti joka tapauksessa suomalaiset joukot asemasodan hiljaisuudesta ja mm. VT-linjalla jatkettiin aiempaa tiiviimmin tykistötiedusteluun liittyvien asemien mittauksia ja valmisteluja. Kannaksen Ryhmän esikunta yhtyi tykistökomentajansa käsitykseen tiedustelun tehostamisesta ja pyysi etulinjan ilmakehuusta. Kuvausta ei kuitenkaan voitu toteuttaa tammikuun lopun huonojen lentosäiden vuoksi.¹⁵ Sää esti myös useina päivinä ääni- ja valomittauksen ja niin tammikuun maalitilasto jäi melkoisesti pienemmäksi kuin vuoden 1943 tammikuun luettelo. Kuitenkin vihollinen ampui huomattavasti runsaammin.

Tulitoiminta jatkui vilkkaana edelleen koko helmikuun. Molemmat mittausyksiköt määrittivät yhteensä lähes 150 kohdetta, joista 80% saatiin äänimittausrintamilta. Maaleista oli jälleen osa uusia ja kaiken lisäksi todettiin monin menetelmin, että vihollisen tykistö oli muuttumassa aiempaa raskaammaksi kaliiperiltaan. Havainnot olivat samankaltaisia Länsi- ja Itä-Kannaksella. Kannaksen Ryhmän tykistökomentajan raportti korosti myös samoja muutoksia: ”...*Kaluston osalta huomattavia vahvistuksia Kannaksen rintamalle, erikoisesti raskaan tykistön kohdalla.*”¹⁶ Koko operaation tarkoituksena KanRE:n tykistöosasto arveli olevan vihollisen kaluston yleisen vaihdon raskaampaan.¹⁷ Samalla otaksuttiin vaihtoon liittyvän tarkistusammuntoja sekä asianmukaisia harjoituksia. Mittauspattereiden maaliluetteloissa ei ole otettu kantaa muutoksiin eikä myöskään mitään johtopäätöksiä ole nähtävästi tehty, niiden sommittelu oli jätetty ylempille johtoportaille, joilla oli käytettävissään myös muita tiedustelutietoja. Koordinaattiluetteloiden suppeissa sarakkeissa esiintyi nyt toistuvasti ”*rask*” kertoen kaluston muutoksista.¹⁸

Viistokuva Korosaaren Lumisuolta. Etualan jokiuoma muodosti rintamalinjan, taustalla olevat esteet, taisteluhaudat sekä bunkkerit olivat neuvostojoukkojen hallussa. Maasto oli hyvin sovelias mittaustiedustelulle.

A slant photograph of Lumisuo in Korosaari. The river bed in the forefront marked the frontline, the obstacles, trenches and bunkers in the background were in the possession of Soviet troops. The terrain was suited for surveying intelligence.

Valomittausrintamat tuottivat leikkaustulosten ohella jatkuvasti erinomaisia tietoja vihollisen lähiselustasta ja ajoittain aina 20 kilometrin syvyydestä. Lentotoimintaa seurattiin jatkuvasti ja ilmoitukset havaituista kymmenistä koneista viestitettiin eteenpäin.

Suomalainen tykistö tulitti mahdollisuuksiensa mukaan merkittäviksi luokiteltuja kohteita. Oivallisen esimerkin tulen käytön periaatteista antaa Kenttätykistörykmentti 12:n selostus vihollisen hyökkäyksen torjumisesta saaduista kokemuksista:¹⁹

„Suunnitelmallisella vastatykistötoiminnalla ja jatkuvalla vastatykistötiedustelulla voidaan tuntuvasti heikentää ja herpaannuttaa vihollisen tykistötoimintaa jo suhteellisen pieniäkin ammusmääriä käytettäessä ..”

Samankaltaisia kokemuksia oli saatu myös muualla, siitä kertovat KanRE:n tykistöosaston kokoamat tiedot seuraavasti:²⁰

” Ennen taistelun alkua oli vihollisen tykistön ryhmityksestä sekä patterien sijainnista ja kaliipereista melko hyvät tiedot. Ne oli määrätty tykistön jatkuvan tiedustelupalvelun avulla (valon- ja äänenmittaus, ilmavalokuvien tutkimus sekä sirpale- ja suutarien tutkimus).”

Vastatykistötoimintaa häiritsi luonnollisesti tykistön ammustilanne, ammuksia pyrittiin säästämään ja vain todella merkittäviin kohteisiin aloitettiin tulitus. Toisaalta myös suomalaisen tykistön puolustuksellinen ryhmitys rajoitti tuntuvasti suurten tykistömäärien käyttöä kantaman lyhyiden vuoksi. Jälkimmäinen seikka vaivasi myös myöhemmin suuresti suomalaisten raskaan tulen käyttöä.²¹

Helmikuussa vihollisen tykistö vastasi erityisen nopeasti ja ärhäkästi suomalaisten vastatykistöammuntoihin 15. Divisioonan lohkolla. Tulen avaamisen nopeus sekä suhteellisen hyvä tarkkuus antoivat aiheen oletuksille, että neuvostoliittolaisilla olisi ollut Lempaalan suunnalla mittauspatteri. Tämän yksikön läsnäoloa pidettiin lähes varmana huhtikuuhun tultaessa.²² Toisaalta on myös todettava, että neuvostojoukkojen lentotiedustelu oli tehostunut tammi- ja helmikuun aikana ja myös tätä tietä suomalaisten tuliasemia oli tullut ilmi.

2. Mittauspatterin onnistui helmikuussa määrittää muutama tuliasema todella kaukaa, aina Leningradin alueelta. Näiden kohteiden koordinaatit välitettiin saksalaisille mahdollisia vastatoimenpiteitä varten.²³

Vakavia oireita

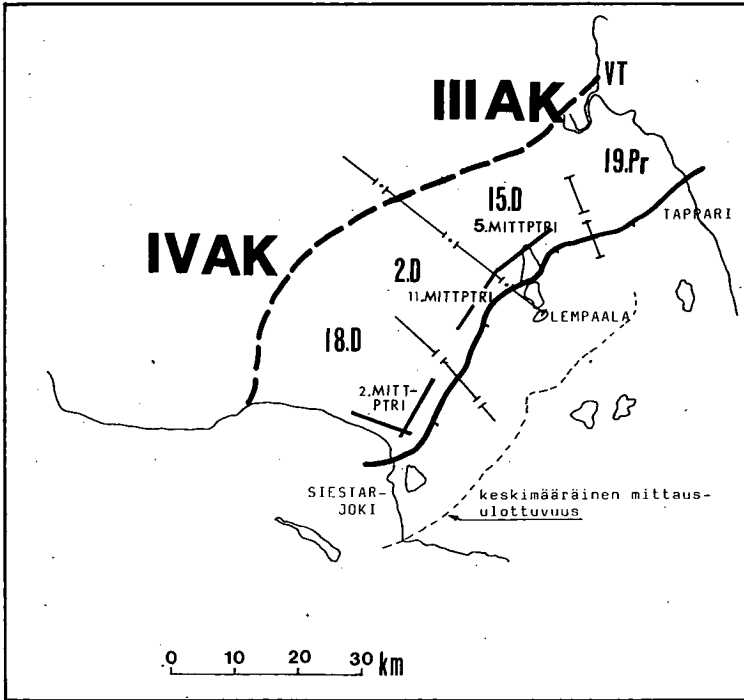
Leningradin saartorenkään lopullisesti murruttua 14.2.1944 kuukauden kestäneiden taistelujen jälkeen alkoi tapahtumien sarja, joka aikanaan päättyi neuvostojoukkojen suorittamaan suuroffensiiviin Karjalan kannaksella kesäkuun alussa. Saksalaisten otteen kirvottua Leningradin ympäriltä Suomen puolustusvoimien ylijohdo katsoi aiheelliseksi arvioida Kannaksen tilanne uudelleen ja sen tuloksena Ylipäällikön päätöksellä siirrettiin alueelle 3. ja Panssaridivisioona reserviyhtymiksi. Samalla muutettiin johtosuhteita siten, että Kannaksen Ryhmän esikunta lakkautettiin ja joukot jaettiin kahteen armeijakuntaan. Länsi-Kannaksella rintamavastuun otti IV Armeijakunta komentajana kenraaliluutnantti T. Laatikainen ja tykistökomentajana eversti O. Sippola. Itä-Kannaksella komensi III Armeijakuntaa kenraaliluutnantti Hj. Siilasvuo tykistökomentajanaan eversti T.V. Sarparanta. Uudet järjestelyt astuivat voimaan

4.3.1944 klo 12.00. IV Armeijakuntaan kuuluivat etulinjassa olleet 2. ja 18. Divisioona ja III Armeijakuntaan 19. Prikaati sekä 15. Divisioona. Mittaustiedustelujoukoissa tapahtui myös muutoksia. Päämajan tykistö-osasto oli seurannut tiiviisti Karjalan kannakselta saatuja tuloksia ja kun helmikuussa ilmeni mahdollisuuksia vahventaa myös Kannaksen tykistötiedustelua, irroitettiin Uhtualla mitannut 5. Mittauspatteri asemistaan ja kuljetettiin Karjalan kannakselle. Mittauspatteri luovutti asemansa Uhtualla 4.3. saksalaisille ja jo 7.3. se purettiin kuljetusjunastaan Valkjärvelä. Päällikkönsä kapteeni E. Ijäksen johdolla tykistö ryhmittyi 1. Äänimittausosaston opastuksella 15. Divisioonan lohkolle ns. Lempaalan mittausrintamaan. Toimintavalmius saavutettiin jo 14.3. illansuussa, jolloin myös ensimmäiset kohteet määritettiin. Ryhmitysvaiheessa patterille alistettiin mittaustoiminnallisesti alueella jo aiemmin työskennellyt Kenttätykistörykmentti 12:n valomittausosasto.²⁴

1. Äänimittausosasto muutti vaihdon jälkeen hieman lännemmäksi ns. Termolan linjalle, jossa se oli valmiina 19.3.1944. Osasto alistettiin 2. Divisioonalle ja sitä vahvennettiin Kenttätykistörykmentti 15:n valomittausosastolla. Jo aiemmin oli kaavailtu osaston täydentämistä määrävahvuiseksi mittauspatteriksi. Uudelleen järjestelyjen yhteydessä toimenpide voitiin toteuttaa kivuttomasti ja niin 1.4.1944 1. Äänimittausosasto muutui 11. Mittauspatteriksi, joka oli saanut valomittaushenkilöstönsä Kenttätykistörykmentti 15:sta. Patterin päällikkönä oli edelleen kapteeniksi ylennetty O. Varsio.²⁵

Maaliskuun puolivälistä alkaen Kannaksella oli siten kolme mittauspatteria, joiden äänimittausrintamien valvonta-alue kattoi olennaisen osan taistelukenttää. Äänimittauksella voitiin nyt määrittää vastustajan tuliaseimia keskimäärin 10—15 kilometrin syvyyteen saakka. Valomittausrintamat, jotka olivat kauttaaltaan torniasenteisia kykenivät havaitsemaan vihollisen tulitoimintaa sekä liikkeitä aina 20 kilometrin etäisyyteen asti. Mittaustiedustelurintamia tavallaan täydensivät kenttätykistön ja kranaatinheitinheittimistön tulenjohto- ja tähytysasemien verkosto. Tämän havaintoulottuvuus oli kuitenkin keskimäärin 2—3 kilometriä, useimmiten alle kilometrin.²⁶

Ilmeisesti tammi-helmikuun aikana todettu neuvostojoukkojen toiminnan vilkastuminen tulivalmisteluineen johtui, kuten suomalaisen sodanjohto otaksui, vaihto- ja täydennystoimista sekä kevyen tykistön korvaamisesta raskaammalla kalustolla. Helsingin terroripommitusten säästä-

Mittauspattereiden ryhmitys Kannaksella 30. 4. 1944.

The deployment of target acquisition batteries on the Karelian Isthmus 30. 4. 1944.

mien rauhanneuvottelujen epäonnistuminen johti Neuvostoliiton ylimmän johdon päätökseen 28.4.1944 irrottaa Suomi "neljännellä strategisella iskulla" suursodasta. Samalla selvitetäisiin Karjalan kannas sekä vapautettaisiin Leningrad sivustauhasta.²⁷ Neuvostojoukkojen laajat hyökkäysvalmistelut alkoivat välittömästi päätöksen jälkeen ja niihin varattiin aikaa kaksi kuukautta. Varsinainen hyökkäyskäsky annettiin 3.5.1944.²⁸

Venäläisillä oli Kannaksella vuoden 1944 alkaessa puolustuksessa 23. Armeija käsittäen kolme divisioonaa. Huhtikuun 28. päivänä vahvennettiin Leningradin rintamaa 21. Armeijalla, jonka lisäksi rintamalle alistettiin runsaasti tykistöjoukkoja, kuten mm. kaksi tykistön läpimurtodivisi-

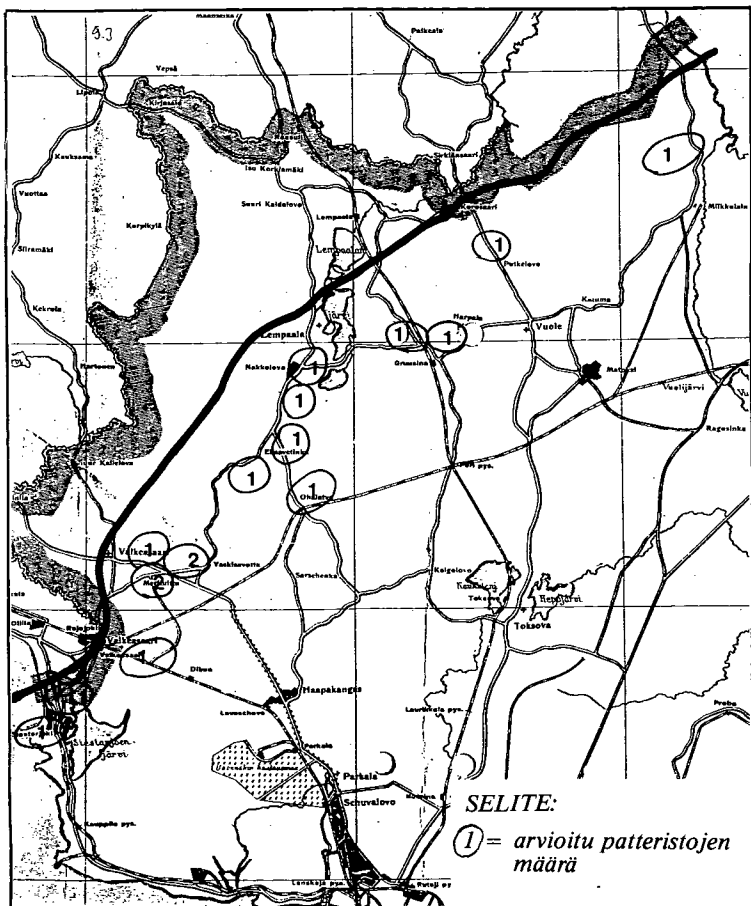
oonaa, kenttätykistörikaati, kaksi armeijakunnan tykistörykmenttiä, viisi järeää tykistöpatteristoa (280 ja 303 mm). Valitun murtoalueen tykistötiheydeksi määrättiin 200—220 tykkiä ja kranaatinheitintä rintamakilometriä kohden. Lukuun mahdutettiin vain 76 mm:n tai sitä suurempikaliperiset aseet. Todettakoon, että 21. Armeijan tulivalmisteluun oli käytettävissä lopulta kaikkiaan noin 3000 tykkiä ja heitintä.²⁹ Hyökkäykseen osallistuvia joukkoja vahvennettiin vielä 1.6.1944 maa-, meri- ja ilmavoimien yksiköillä entisten lisäksi — Neuvostojoukkojen ryhmittämisen ja hyökkäysvalmistelujen verhoamiseksi pidettiin 23. Armeijan yhtymät paikoillaan. Niiden selustaan naamioitiin osa uusista joukoista ja laitoksista. Loput hyökkäykseen tarkoitettua elävästä voimasta tuotiin aivan viime hetkillä taempaa selustasta.³⁰ Tehokas tulivalmistelu, jonka katsottiin murskaavan suomalaiset joukot, edellytti kuitenkin asematiedusteluja sekä mittauksia tarkistusammuntoineen. Tuliasemien pikalinnoittaminen katsottiin välttämättömäksi sillä suomalaisten tykistön tiedettiin olevan nopean ja tarkan. Kaikki nämä toimenpiteet oli hoidettava hyvissä ajoin ennen hyökkäystä.³¹

Suomalaisten tykistötiedustelu mittauspattereineen jatkoi kevätälven ajan keskeytymättä maalien määrittystä sekä vastustajan tykistöryhmitysten selvittelyä. Maaliskuun loppupuolella äänimittaus sieppasi ennätysmäärän vihollisen tuliasemia, joista pääosa osui entuudestaan tunnetuille alueille, joskin ilmakuvavertailun jälleen osoittaessa monen aseman olevan myöhemmin ”tyhjän”. Tämän arveltiin johtuvan siitä, että vihollinen käytti runsaasti työskentelyasemia, joista se poistui takaisin varsinaisiin aseisiin tehtävän tultua suoritetuksi. Menettelyä oli käytetty jo aiemminkin niin Itä-Karjalassa kuin Kannaksella.³² III Armeijakunnan tykistökomentaja eversti T. Sarparanta kirjoitti maaliskuun tapahtumia käsittelevässä raportissaan Päämajaan mm. seuraavaa:³³

”...Kuluneen katsauskauden aikana ei ole voitu tehdä sellaisia varmoja havaintoja, jotka antaisivat aihetta olettaa vihollisen tykistön vahvuuden tai ryhmityksen oleellisesti muuttuneen...

...Erikoisena havaintona on mainittava vihollisen suorittamat monet tarkistusammuntoihin viittaavat ammunnat kuukauden puolivälissä ja sen viimeisinä päivinä...”

Länsi-Kannaksella naapurissa oli myös laskettu maaleja ahkerasti. 2. Mittauspatteri ja 1. Äänimittausosasto määrittivät yhteensä 130 vihollisen tuliasemaa, joiden joukosta paikannettiin uusi raskas tykistörykmentti.³⁴

Kannaksen armeijakuntien käsitys vihollisen tykistön ryhmytyksestä ja määrästä 9. 3. 1944. Piirros perustuu armeijakuntien raporttien liitekarttoihin.

The understanding of the Karelian Army Corps of the deployment pattern and number of enemy artillery 9. 3. 1944. The drawing is based on the supplemented maps of the Army Corps' reports.

IV Armeijakunta katsoi tykistöraportissaan tilanteen lohkoltaan pääasiallisesti samanlaiseksi kuin III AKE:kin. Kuitenkin on paikallaan hieman lainata mainittua ilmoitusta:³⁵

"... vaan uudet muodostelmat ovat asettuneet entisille asema-alueille ja entisiin asemiin, mikä onkin luonnollista. Mittaustulosten ja vilkastuneesta toiminnasta tehtyjen havaintojen perusteella..."

On syytä korostaa IV AKE:n raportin lausetta mittaustuloksista. Sanonta sellaisenaan siirtyi myös operatiiviseen katsaukseen ja menettely toistui sittemmin taajaan. Monissa sodan jälkeen ilmestyneissä, Kannaksen tapahtumia käsittelevissä teoksissa on käytetty sellaisenaan sanontoja, jotka kirjoitettiin muistiin ensimmäisen kerran jonkin mittaustiedusteluyksikön asemassa.³⁶

Valomittausrintamat kokosivat myös maaliskuun aikana runsaasti koordinaatteja vihollisen tuliasemista. Mutta vieläkin mittavampi oli torneista tehtyjen tähystyshavaintojen luettelo. 5. Mittauspatteri ilmoitti vihollisen autoliikenteen olleen ennätysmäistä ja mainitun toiminnan keskittyneen pääasiassa Varsalan suuntaan. Vastaavasti IV Armeijakunnan lohkolle todettiin liikenteen vilkastuneen erityisesti kuukauden viimeisellä viikolla ja samalla oli myös nähty yksittäisiä moottoriajoneuvoja tykit perässään matkalla pohjoiseen. Junia liikuskeleli myös Tipunan eteläpuolisella ratajaksolla.

Huhtikuun alku ei poikennut mainittavassa määrin maaliskuusta. Mittauspattereiden määrittämien maalien määrä pysyi edelleen korkeana ja kuukauden kokonaistulokseksi kirjattiin 262 vihollisen tuliasemaa, joista suurin osa oli aiemmin tunnettuja ja ilmakuvaavertailuissa jälleen "tyhjäksi" havaittuja. Joukkoon mahtui kuitenkin uusia kohteita ja erityisen selvästi todettiin vihollisen tykistökaluston muuttuneen kauttaaltaan raskaammaksi. Muutoksen varmensivat pattereiden tähystyshavainnot lukuisista traktorivetoisista tykeistä marsilla rintamalle ja jonkin verran nähtiin aseita myös matkalla etulinjasta selustaan. Termolan mittausrintama kokosi huhtikuussa hieman muita vähemmän maaleja, mutta siitä huolimatta II. Mittauspatteri löysi 2. Divisioonan edestä uuden moottoroidun kenttätykistörykmentin.³⁷

III Armeijakunnan tykistökomentajan huhtikuun ilmoitus kuittasi lyhyesti tilanteen: *"...Vihollistykistön vahvuutta ja ryhmitystä arvosteltaessa on todettava sen suurin piirtein pysyneen ennallaan. Uudet mittaustulokset viittaavat kyllä mahdollisiin tykistövahvistuksiin..."* Hieman myöhem-

min tykistökomentaja jatka: *...ylläoleva käsitys perustuu etupäässä mit-
taustuloksiin ja sirpaletutkimukseen...*” Armeijakunnan käsityksen mu-
kaan vihollisen tykistön painopiste oli selvästi Lempaalan-Varsalan alueel-
la. Tarve alueen saamiseksi aiempaa paremmin valvotuksi johti sitten 5.
Mittauspatterin kolmen äänimittausaseman muutokseen. Ilmeisesti tu-
lokset tarkentuiivat ja lisääntyivät, sillä huhtikuun aikana III Armeijakun-
nan raskas tykistö ampui kaikkiaan 13 vastatykistöammuntaa, jotka
yleensä katsottiin onnistuneiksi.³⁸

Kevään edistessä neuvostojoukkojen saaman hyökkäystehtävän mu-
kainen valmistelu- ja ryhmitysvaihe alkoi todenteolla. Suomalaisen mit-
taustiedustelu havaitsi oireet, joskin johtopäätösten teko oli luonnollisesti
alussa vaikeaa. Toukokuun alkupäivinä valomittausrintamat saivat enene-
vässä määrin tähyystietoja vihollisen selustasta sekä etulinjoista. Juna-
liikenne vilkastui suuresti ja myös kuorma-autokolonnia liikkui hyvin
runsaasti päiväsaikaankin. Liikenteen kasvaessa myös kenttävarustustyöt
lisääntyivät ja päivittäin nähtiin lukuisien työosastojen siirtyvän eri puo-
lille Kannasta. Esimerkiksi 2. Mittauspatteri kirjasi 5.5.1944 seuraavan ha-
vainnon: *...junia havaittu liikkuvan Levasovon aseman tienoilla...* 11.
Mittauspatteri ilmoitti 70 kuorma-auton ajaneen Varsalaan täydessä las-
tissa ja poistuneen sieltä etelään tyhjänä. Vastaavia havaintoja tuli armei-
jakuntien tykistöosastoihin jatkuvasti ja tähyystluettelot paisuivat suu-
resti.

Äänimittaushavainnot lisääntyivät toukokuun alkupuolella jyrkästi.
Ennätykset rikkoutuivat päivittäin jatkuvasti ja leikkaustasojille karttui
runsaasti myös uusia tykistöasemia. Niiden miehitystä ei kuitenkaan voitu
luotettavasti todeta, sillä vertailuun tarvittava ilmakehän aineisto oli aina
jäljessä. Neuvostotykistö ampui tarkistuksensa ja tilapäiset tulitehtävänsä
muista kuin varsinaisista asemistaan ja näin ilmakehän tuotti usein jou-
kon tyhjiä asemia suomalaisen tiedustelun harmiksi. Länsi-Kannaksella 2.
Mittauspatteri määrittä yhtenä ainoana päivänä 27 vihollisen tuliasemaa,
joista 15 arvioitiin uusiksi.³⁹ Vastaavasti 11. Mittauspatteri leikkasi 2. Di-
visioonan lohkon edestä viikon aikana (7.—13.5.) kaikkiaan 55 kohdetta,
joista suuri osa oli aiemmin havaitsemattomia. III Armeijakunnan loh-
kolla 5. Mittauspatteri sai tasolleen samana ajanjaksona 69 kohdetta,
joista myös suuri osa osui uusille alueille.⁴⁰ Pääosa maaleista oli mm. ka-
liiperimittaustenmenettelyllä sekä ennen kaikkea sirpaletutkimuksin arvioitu

raskaan tykistön tuliasemiksi. Joukkoon sisältyi myös useita rautatietykistön ampumapisteitä Leningradin radan varrelta. Vaskisavotan maastosta ampui 2. Mittauspatterin käsityksen mukaan rakettitykkejä.⁴¹

Toukokuun alkupuolella useat mittausasemat näkivät vihollisen nosta- van tähystyspalloja ilmaan Leningradin esikaupunkialueen tuntumassa. Pallot olivat hetken ylhäällä ja sitten ne kiskottiin nopeasti alas. Yht'aikaa ylhäällä saattoi olla kuusikin tähystyslaitetta. Myös pimeän turvin oli rakennettu tähystystorneja tai -lavoja, joita mittauspatterit sitten innolla leikkasivat. Muun muassa 2. Mittauspatteri paikansi ilmoituksensa mukaan 12.5. neljä tähystyspaikkaa mainiten määrityksen tarkkuudeksi ± 2 m.⁴²

Kenttävarustustyöt lisääntyvät

Neuvostojoukkojen hyökkäysvalmistelut jatkuivat kiivaina koko toukokuun. Tähystyshavaintojen perusteella vaikuttaa aivan siltä kuin eräitä toimintoja ei suorastaan haluttukaan salata. Ajoneuvoliikenne vihollisen lähiselustassa kiihtyi ja mm. III Armeijakunnan lohkolla nähtiin lukuisia kolonnia matkalla pohjoiseen sekä palaavan tyhjinä etelään. Työosastojen määrä lisääntyi ja tykkien siirrot tulivat lähes jokapäiväisiksi. Myös tulivalmisteluja ammuttiin erilaisilla kaarituliaseilla suomalaisten etulinjaan sekä lähiselustaan. 5. Mittauspatteri ilmoitti laskeneensa Perin-Varsalan välisellä rataosuudella viikon aikana parhaimmillaan 16 junaa vuorokaudessa. Lisäksi oli kauempana nähty veturien savuja. 2. Divisioonan mitaustiedustelu kirjasi muistiin 190 kuorma-auton yhteismäärän 14.—20.5. välisenä aikana Ohalatvan-Nakaran välisellä tieosuudella ja tykkien siirtoja oli myös todettu Ohalatvassa.⁴³ Samankaltaisia havaintoja oli saatu 18. Divisioonan lohkolla 2. Mittauspatterin asemista ja lisäksi merialueella oli liikkunut useita moottoritorpedoveneitä sekä kaksi G-luokan hävitäjä. Totlebenin linnoitustykistö ampui ahkerasti suomalaisten asemia.

Mittauspattereiden ennätystehtailu jatkui kiivaana toukokuun loppupuolenkin. Kohteet summautuivat tiettyihin keskeisiin maastoihin ja etulinjan komentajien käsitys tulevasta oli jo hahmottunut selkeäksi.⁴⁴ Samaan aikaan suoritettu 18. Divisioonan vaihto pitkään reservissä olleeseen 10. Divisioonaan ei ollut jälkikäteen ajatellen mitenkään hyvä ratkaisu. Tykistötiedustelun perusrakenteeseen se ei kuitenkaan vaikuttanut, sil-

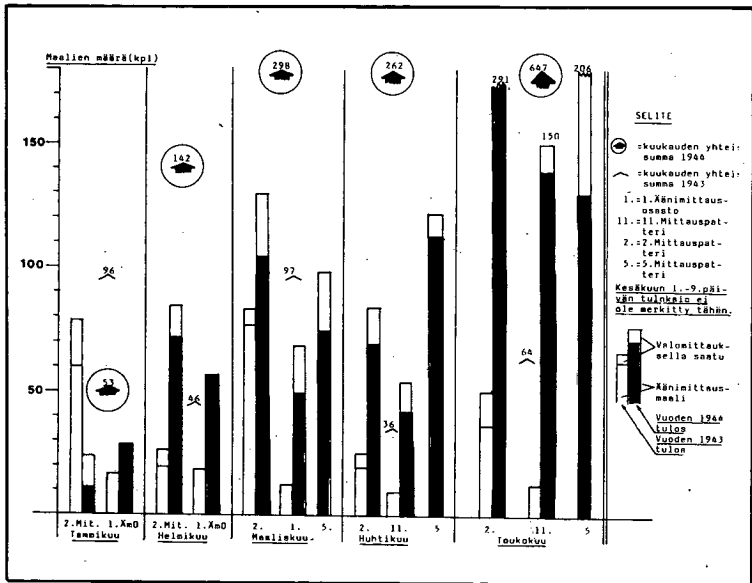
lä 2. Mittauspatteri pysyi paikoillaan entisissä asemissaan. 10. Divisioonan tykistökomentaja eversti O. Mandelin otti johtoonsa mittauspatterin pysyttäen sen tehtävät ennallaan. Toisaalta on todettava, ettei hän myöskään määrännyt patterille mitään uusia tehtäviä, vaikka mittauspatteri selvitti näkemyksensä tilanteesta.⁴⁵ Tässä suhteessa aloite siirtyi selvästi divisioonan kaistojen tykistökomentajille.⁴⁶

2. Divisioonan tykistökomentaja eversti B. Heimolainen ilmoitti 27.5.1944 IV Armeijakunnan tykistökomentajalle kirjallisesti⁴⁷ lohkonsa tilanteen painottaen mittaus tiedustelun saamia tuloksia seuraavasti: "...*Vihollisen on todettu erittäin innokkaasti suorittaneen kenttävarustustöitä pitkin etulinjaa, mistä ainakin osaksi johtunee myöskin vilkastunut liikenne. Vihollinen on työntänyt omia asemiaan useissa kohdissa eteenpäin samalla myös kaivaen etulinjan suuntaisia yhdyshautoja. Naamioituja kohtia...*". Nämä tiedot oli sellaisenaan otettu mittaus tiedustelun asiakirjoista sekä ilmakuvatulokinnasta. Samalla tykistökomentaja ilmoitti valomittauslinjansa havainneen Vaskisavotan tiellä yli 500 kuorma-autoa viikon aikana matkalla etulinjoille.

10. Divisioonan lohkolta tehdyt havainnot olivat samankaltaisia kuin naapurinsa. Vilkastunut ajoneuvoliikenne oli tähystystulosten päällimmäisenä nippuna ja seuraavina tulivat marssivat osastot sekä meriliikenne. Äänimittaus sieppasi lukuisia uusia tuliasemia, joista suuri osa paikannettiin Merituitun-Vaskisavotan alueelle sekä Siestarjoen kannakselle.⁴⁸

Armeijakuntien yhteenvedot toukokuun tilanteesta valmistuivat kesäkuun alussa. Lienee paikallaan ensin käsitellä III Armeijakunnan tykistökomentajan ilmoitus, koska se allekirjoitettiin 8.6. ja merkittiin vastaannotetuksi Päämajan tykistöosastolla 9.6.1944 eli samana aamuna kuin neuvostojoukkojen suurhyökkäys oli alkanut IV Armeijakunnan lohkolta. III AK:n tykistökomentaja mainitsee seuraavaa: "...*Tälläkin lohkolta vaikuttaa ryhmittä puolustusluonteiselta...*" Samalla hän ilmoittaa vastassaan olevan kaikkiaan 14 patteristoa, joista 7 kevyttä. Asemat oli määritetty mittaus tulosten ja ilmakuvauksen perusteella.⁴⁹ Raportti päättyy: "...*tämä voi antaa aihetta olettaa vihollisen hyökkäysluonteisen toiminnan alkamiseen Lempaalan suunnalla...*"

Arvokkaita tietoja tuli jatkuvasti 2. Divisioonan mittaus tiedustelulta. Ohalatvan-Nakarin maastossa havaittiin 27.5.—3.6. välisenä aikana 438

Karjalan kannakselle ryhmittyneiden mittauspattereiden saamat tulokset pattereittain ja kuukausittain. Kesäkuun 1.—8. välisenä aikana mitattiin yhteensä 209 kohdetta.

The results, by batteries and months, obtained by the target acquisition batteries deployed on the Karelian Isthmus. Between 1—8 June altogether 209 targets were identified.

kuorma-autoa matkalla pohjoiseen ja 466 etelään. Miskulan-Lempaalan suunnalla luvuiksi saatiin runsaat kolmesataa ajoneuvoa ja Vaskisavotan tiellä tähystäjät havaitsivat tykistöä marssilla 28.5. ja 31.5. Illalla 1.6. aloitti vihollinen miinoitteiden purkamisen Sähkölinjalla, joka sijoittui Vaskisavotan ja Siestarjoen väliin. Sama toiminta jatkui vielä 2.6.⁵⁰ Tuolloin myös valomittausaseman tähystäjä totesi 27 tykin olevan liikkeellä mukana satoja miehiä.⁵¹

IV Armeijakunnan kuukausiraportti toukokuulta oli valmis 9.6.1944 aamulla ja tykistökomentajan allekirjoitettua ilmoituksen se kiidätettiin Päämajan tykistöosastoon, jonne se saapui 11.6. Katsauksessaan eversti O. Sippola lausuu mm. ”...Vihollisen tykistön jatkuva, suuresti vilkastu-

nut toiminta kuluneen toukokuun aikana on ollut omiaan tukemaan käsitystä vih.tykistön huomattavasta vahvistumisesta Kannaksella kevään kuluessa. Päivittäisten tarkkailujen, mittaustulosten sekä uusien, joskin tähän mennessä melko rajoitetulta alalta saatujen ilmavalokuvien avulla on voitu todeta alueita, joissa vihollisella on uusia tykistöasemia, joista useimmat kuitenkin viimeisten ilmakuvien perusteella miehittämättömiä...Ilmavalokuvauksen sekä vankitietojen niukkuuden takia on kuitenkin tällä hetkellä vielä mahdotonta saada selvää kuvaa vih.tykistön tämän hetkisestä ryhmityksestä. Viime päivien tähystyshavainnot, joiden mukaan vihollisen on todettu harvinaisen runsaasti liikutelleen tykkejä sekä traktorien että kuorma-autojen avulla mm Lempaalan-Miskulan, Nakaran-Ohalatvan, Ohdan, Vaskisavotan sekä Valkeasaaren päteitä pitkin, antavat aiheen olettaa, että vih.tykistöllä on ollut tai on parhailaan käynnissä ehkä huomattaviakin ryhmitysmuutoksia..”⁵² Ilmoitus päättyi tykistöosaston stereotutkimuksella löytämiin viiteen vihollisen patterin ja jaoksen tuliasemaan.

Voidaan pitää toteennäytettynä, että molempien armeijakuntien tykistökomentajilla oli toukokuun raportejaan laatiessaan käytettävissään myös kesäkuun 1.—7. päivien mittaustiedustelutuloksia sekä ainakin IV AKE:lla 2.6. suoritetun ilmakuvausten ns. tutkimattomat kuvat,⁵³ joista tarkemmin jäljempänä. Mittaustiedustelun saamat maalimäärät kesäkuun alkupäivinä yltivät ennätyslukuihin kaikilla lohkoilla ja myös tähystystulokset olivat merkittäviä, kuten esimerkiksi sulutteiden raivaustoimet jne.⁵⁴

Aamulla varhain 9.6.1944 vihollisen tykistö aloitti kiivaan tulivalmistelun, joka löi ”ilman lukkoon” kuten mittausmiehet asian ilmaisivat. Ääni- ja valomittaus ei enää erottanut yksittäisiä lähtölaukauksia valtavasta rumputulesta. Asemasota oli päättynyt.

Mittaustiedustelun tulosten hyväksikäyttö

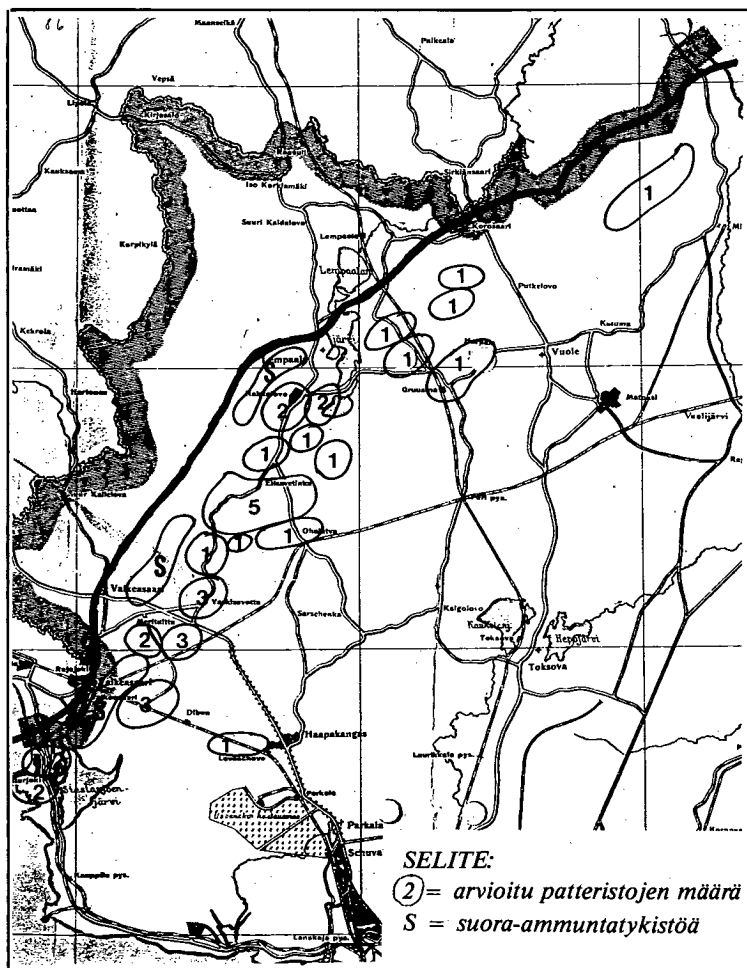
Tiedustelun tulosten on oltava riittävän ajoissa käyttäjällä ja niistä on tehtävä oikeat johtopäätökset. Tietojen käsittelijän on kyettävä luomaan erilaisista osatiedoista johdonmukaisia kokonaisuuksia sekä toimimaan niiden perusteella oikea-aikaisesti. tulosten luotettavuuden arviointi kuuluu myös muokkaajan hyveisiin. Nämä tiedustelun perussäännöt vallitsivat tuolloin Karjalan kannaksella mittaustiedustelunkin kohdalla.

Mittauspattereiden saamien tietojen kerääminen ja ilmoittaminen ylemmälle, yhdistävälle johtoportaalille oli saatettu Kannaksella kuten jo aiemmin on mainittu, tarkoituksenmukaiselle ja riittävän nopealle tasolle. Ilmoitusrytmi oli asemasodan oloihin kohtuullinen tyydyttäen taisteluvaiheen asettamat vaatimukset. Tarvittaessa voitiin ja siten myös usein meneltiin, viestittää tärkeiksi arvioidut tiedot välittömästi tykistökomentajille tai vastatykistötoiminnasta vastaaville upseereille. Neuvostojoukkojen toiminnan vilkastuttua järjestely toimi edelleen hyvin ja paikannusarvot sekä havainnot saatettiin ajoissa yhtymäportaan tietoon. Samaa ei kuitenkaan voi sanoa etulinjan joukkojen ylhäältä saamastaan informoinnista. Tässä suhteessa oli useissa tapauksissa runsaasti toivomisen varaa, kuten Eino Tirronenkin on osoittanut.

Mittauspatterit kokosivat tietojaan tietyllä tavalla mekaanisesti. Ääni- ja valomittausmenetelmin määritettiin vihollisen tykistön ja heittimistön tuliasemia sekä kaliipereja. Sen sijaan vastustajan organisaation selvitystyö oli muiden tehtävänä. Tämä taktillinen käsittely suoritettiin ensimmäisen kerran divisioonan tykistöosastossa, jossa koordinaattiluettelot yhdistettiin muuhun tiedustelumateriaaliin. Varmuudella voidaan osoittaa, että jokainen mittauspattereiden saama vihollistieto välittyi yhtymien tykistöosastoille. Divisioonien laatimat katsaukset armeijakuntiin vihollisen tykistötilanteesta erosivat luonteeltaan jonkin verran. Erityisen selkeitä ja seikkaperäisiä raportteja toimittivat 2. ja 15. Divisioona. 18. Divisioonan katsaukset olivat pääpiirteisempiä ja johtopäätökset varovaisempia. Jokainen divisioonan tykistökomentaja selvitti kuitenkin aina mitaustiedustelunsa saamia tuloksia sanallisesti sekä liiteluetteloina. Todetakoon, että 18. DE:n tykistökomentaja suoritti enemmän karsintaa tässä suhteessa jättäen eräitä merkittäviä havaintoja kirjaamatta armeijakuntaan menevään katsaukseen. 17.4. havaitut vihollisupseeriryhmien käynnit etulinjassa otettiin toki mukaan⁵⁵, mutta esimerkiksi hieman myöhemmin tehdyt havainnot vihollisen rakettitykistöstä jäivät pois⁵⁶.

Kannaksen Ryhmän ja sittemmin armeijakuntien tykistökomentajat saivat kuitenkin kaikista eroista huolimatta suhteellisen tarkan selvityksen neuvostotykistön toiminnasta kunakin ajanjaksona. Tässä suhteessa tykistötiedustelulla oli kaikki mahdollisuudet selkeään tilannearvosteluun.

Päämajaan lähteneet armeijakuntien tykistöraportit poikkesivat olennaisesti toisistaan. Jostakin syystä IV Armeijakunnan tykistökomentajan

Karjalan kannaksen armeijakuntien käsitys vihollisen tykistön ryhmittyksestä ja määrästä 8. 6. 1944. Piirros perustuu armeijakuntien raporttien liitekarttoihin. Suora-ammuntatykistön määrä oli huomattava. Levasovon alueella toimi raskas rautatietykistö.

The understanding of the army corps on the Karelian Isthmus of the deployment and number of enemy artillery 8. 6. 1944. The drawing is based on the supplemented maps of the reports of the army corps.

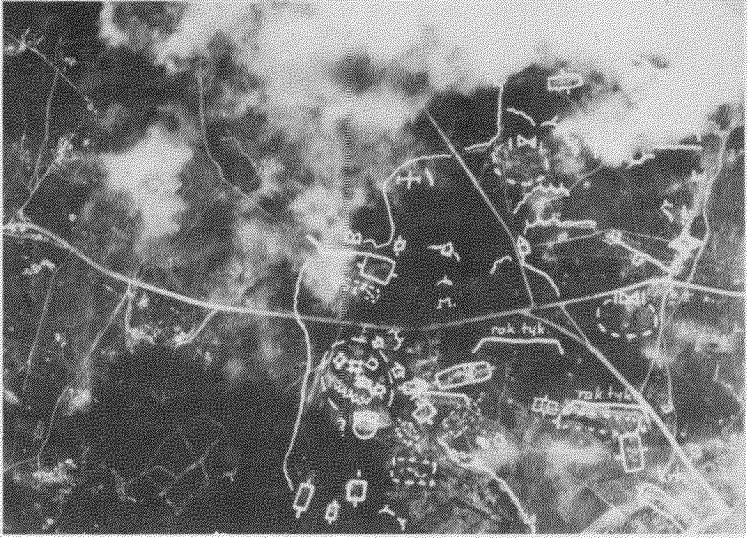
ilmoitukset, erityisesti toukokuun katsaus oli suorastaan yleistilannetta vähättelevä. III Armeijakunnan vastaava ilmoitus oli realistisempi, joskin myös siinä hieman varoen tuotiin julki hyökkäyksen mahdollisuus Lempaalan suunnasta. On paikallaan hieman lähemmin tarkastella, mitä perustietoja IV AKE:n tykistökomentajalla oli käytettävissään allekirjoitessaan osastonsa laatiman katsauksen 9.6.1944. Yhtymän alemmilta portailta saadut mittaustiedustelutulokset oli viety tunnollisesti ”korteille” kuten reunamerkinät asiapapereissa osoittavat. Lisäksi armeijakunnan tykistöosastossa oli jokainen asema verrattu tuoreimpaan ilmakuvaineistoon, tästä toimenpiteestä ovat tositteina reunamerkinät ao. luetteiloissa. Päämajaan lähteneen raportin liitteenä oli ilmoituskartan ote, johon oli merkitty vihollisen tykistön ryhmitys 8.6.1944 sellaisena kuin tykistöosasto tilanteen näki. Vertaamalla tätä piirrosta 9.3.1944 lähetettyyn vastaavaan yhdistelmään oli IV Armeijakuntaa vastassa oleva vihollistykistö kasvanut n. 2,5-kertaiseksi ja lisäksi kolmeen keskeiseen maastonkohtaan oli ryhmitetty lukuisia suora-ammuntatykkejä. Vielä oudommaksi asia tulee vilkaistessa IV AKE:n tykistön taistelukertomusta, jonka majuri Metsola laati myöhemmin kesällä kevään tapahtumista. Tässä jälkikäteen tehdyssä selvityksessä korostettiin vihollisen tykistön määrän sekä tulitoiminnan erittäin voimakasta lisääntymistä toukokuun aikana.⁵⁷

IV AKE:n tykistökomentaja pyrki toki kaiken aikaa hankkimaan lisää tietoja vihollisen tykistön ryhmityksestä. Tästä olivat osoituksina monet ilmakuvaukspyynnöt, joista useat toteutettiin.⁵⁸ Kaikkiaan 14 erilajuista ilmakuvausta suoritettiin KanRE:n ja IV AKE:n tykistöosaston pyynnöstä 6.2.—2.6. välisenä aikana. Lisäksi kuvattiin 8.6. jono, jonka tulokset eivät enää saapuneet armeijakunnalle. Yksistään toukokuussa lennettiin 4 kuvauslentoa. Armeijakunnan tykistöosasto sai todistettavasti⁵⁹ ajoissa käyttöönsä 2.6. suoritettua, jälkikäteen arvioiden parhaaseen aikaan tehdyn lennon tulokset ns. tutkimattomina sarjoina. Tykistöosasto suoritti stereotulkinnan ja laaditut havaintoluettelot jaettiin lähettiupseerilla 9.6. 10. ja 2. Divisioonalle sekä yksi puhdas sarja kuvia 2. Mittauspatterille. Kuvauksesta jopa mainittiin IV AKE:n tykistöosaston 9.6. katsauksessa: ”... *ilmavalokuvien avulla on voitu todeta alueita, joissa vihollisella on uusia tykistöasemia...*” ja hieman edempänä kerrotaan asemat havaitun tyhjiksi. Armeijakunnan raportti päättyy viiteen miehitettyyn uuteen tuliasemaan. Myöhästyneissä Ilmavoimien kuvakeskuksen tulkitsemisissä kuvissa oli huomattavasti enemmän toimintavalmiita tuliasemia se-

kä runsaasti rakettytykistöä⁶⁰, josta armeijakunnan tiedustelu-upseerit eivät mainitse mitään. Myös jälkikäteen suoritettu kuva-analyysi osoittaa alueella olleen yli kaksikymmentä uutta tuliasemaa. Tarkastelemalla stereotutkimusluetteloa, jonka IV AKE:n tykistöosasto 9.6. jakoi yhtymilleen, on sen ja samana päivänä lähetetyn raportin kesken selvä ristiriita. Luettelossa on useita majoitusalueita sekä runsaasti uusia tuliasemia; kaikki muuten avoasemia. Koska tykistöosastolla oli käytävissään todennäköisesti ainakin kaksi vuorokautta kuvien tulkintaan⁶¹ ja tietoja kirjoitettiin muistiin koko ajan luonnoslomakkeeseen, josta ne vasta myöhemmin lyötiin puhtaaksi⁶², voitaisiin olettaa, että tärkeät tiedot ja havainnot olisi ilmoitettu välittömästi tykistökomentajalle, joka olisi ne kirjannut päämajaan menevään raporttiin. Näin ei kuitenkaan jostain syystä tapahtunut. Vaikuttaa siltä, että tietojen yhdistämisessä mittaustiedustelun saamiin uusiin tuloksiin oli myös katkos ja kaiken saattoi madaltaa vielä asemasodan rutiini.

Saksalaiset lähettivät suppeita kertomuksia kokemuksistaan itärintamalla. Niiden sanoma saatettiin ajoissa komentajien tietoon. Merkittävien tiedotuksista oli kenties se, jossa saksalaiset luetteloiivat kymmenen keskeistä oiretta, jotka enteilivät neuvostojoukkojen suurhyökkäystä. Jokaiseen kymmeneen kohtaan saatiin selvä viite myös Kannaksella. Suurin osa näistä havainnoista tehtiin tai määritettiin ensimmäisen kerran mittaustiedustelun menetelmin tai -toimin. Esimerkiksi 1.6. Vaskisavotan lähellä alkaneen sulutteiden raivaamisen havaitsi ensimmäisenä 2. Mittauspatteri. Myöhemmin samat asiat voitiin varmentaa myös muilla tiedustelulajeilla.⁶³ Nähtävästi saksalaisten kokemuksia ei otettu kovin vakavasti, vaikkakin etulinjan rykmenttien komentajat olivat jo muuten varmat hyökkäyksen tulosta, joskaan ajankohtaa ei osattu tarkalleen määrittää.⁶⁴

Mittaustiedustelun tuloksia käytettiin koko asemasodan ajan vastatykistötoiminnan perusteiksi. Sopivia asemia tulitettiinkin aika ajoin. Keuvään kuluessa vastatykistötoiminta vilkastui jonkin verran, joskin joukkoon sopi jo elävän voiman ryhmyksiä sekä erilaisia muita vihollisen toimintoja. Myöhemmin toukokuun lopulla 10. Divisioonan tykistökomentaja oli pakotettu rajoittamaan vastatykistötoimintaa lohkoltaan vihollisen ärhäkän vastatulituksen vuoksi. Suomalaisen tuliasemat olivat osin vihollisen tiedossa ja osa suoran tähytyksen alaisia. 18. Divisioonan aikanaan rakentamat asemat olivat monin kohdin väärissä paikoissa ja huoltamattomia.

Ilmavoimat kuvasi 2. 6. 1944 onnistuneesti Siestarjoen—Lempaalan välisen alueen yhtenä jonona. Kuvat paljastivat suuria osia 21. Armeijan hyökkäykseen ryhmittyneistä joukoista. Kuvasarja oli ns. tutkimattomana hyvissä ajoin IV AKE:n tykistöosastolla, joka suoritti kuvantulkinnan. Tulokset eivät vakuuttaneet tykistökomentajaa suurhyökkäyksen pikaisesta tulosta. Kuvasarja merkittiin tykistöosaston arkistoon n:olla 261/4/48/2. 6. 1944. Ylläoleva kuva on ilmavoimien tulkitsema.

The Air Force succesfully photographed 2. 6. 1944 the area between Siestarjoki and Lempaala. The photographs revealed major parts of the Soviet 21. Army deployed for offensive action. The still uninterpreted photographs were in good time handed over to the artillery section of the IV Army Corps Staff, which performed the interpretation of the photographs. The results did not convince the chief of artillery of the imminence of a large scale attack. The photographs were marked in the archives of the artillery section by the number of 261/4/48/2. 6. 1944. The photograph above is interpreted by the Air Force.

Päätteeksi

Tutkimuksessa mittaustiedustelu on irroitettu osin taustastaan omaksi kokonaisuudeksi. Menettely korostaa paikoittain hieman liikaakin tiedustelulajin merkitystä. Kuitenkin täten on voitu osoittaa, että Karjalan kannaksella saatiin talven ja kevään 1944 aikana tietoja, joiden arvoa ei heti oivallettu. Suurin osuus ns. yllätykseen oli kuitenkin neuvostojoukkojen taitavalla hämäämisellä sekä erinomaisella ammattitaidolla toteutetun tykistömassan asemiinajolla 8.—10.6.1944 välisenä aikana. Oma osansa oli toki myös pitkällä asematavaiheella, joka lojotensi suomalaisia sotilaita sodasta, jota kuitenkin kaiken aikaa käytiin.

Lähdeviitteet

1. 2. Mittauspatterin spk 1944.
2. 1. Äänimittausosaston raportti kesäk. 1943.
3. KTR 12:n kirj. n:o 1674/32 sal/24.10.1943 mm.
4. Perkjärveltä Niinisaloon... s. 171—172.
5. T 13595/16.
6. T 13595/16.
7. Perkjärveltä Niinisaloon... s. 166.
8. Esim. 5. Mittauspatterin spk 26.3.1944.
9. T 13595/16.
10. T 13595/16.
11. KanRE tykkom. n:o 93/Tyk.2/75 sal/8.1.1944.
12. KanRE tykkom. n:o 468/Tyk.2/75 sal/9.2.1944.
13. Ibidem.
14. 2. Mittauspatterin spk tammikuu 1944.
15. KanRE tykkom. n:o 468/Tyk.2/75 sal/9.2.1944.
16. KanRE tykkom. n:o 65/Tyk.2/75 sal/9.3.1944.
17. Ibidem.
18. Mittauspattereiden ilmoitukset.
19. KTR 12:n kirj. n:o 386/III/3b sal/20.2.1944.
20. KanRE tykkom. n:o 366/Tyk.2/87 sal/3.2.1944.
21. Eversti B. Heimolainen 18.2.1985.
22. T 9018/20.4.1944.
23. 2. Mittauspatterin spk 1944.
24. 5. Mittauspatterin spk 10.3. ja 14.3.1944.
25. 11. Mittauspatterin spk 1.4. ja kirj. n:o 213/10 sal/2.4.1944.
26. Pattereiden peitepiirrookset asemistaan.

27. K. Usva, Tiede ja Ase n:o 26/1968 s.115—116.
28. Ibidem.
29. Mm. 15. Divisioonan historiikki/1982 s. 67—68.
30. K. Usva, Tiede ja Ase n:o 26/1968, s.117.
31. Ibidem.
32. T 13595/16.
33. III AKE tykos. kirj. n:o 686/Tyk.2/12b sal/8.4.1944.
34. IV AKE tykkom. n:o 400/Tyk.2/75 sal/9.4.1944.
35. Ibidem.
36. K. Usva, Tiede ja Ase n:o 26/1968, mm.
37. IV AKE tykkom. kirj.n:o 400/Tyk.2/75 sal/9.4.1944.
38. III AKE tykkom. kirj.n:o 1040/Tyk.2/12b sal/7.5.1944.
39. 2. Mittauspatterin spk 1944.
40. 5. Mittauspatterin spk 7.—13.5.1944.
41. 2. Mittauspatterin spk 1944.
42. 2. Mittauspatterin kirj. n:o 155/I sal/12.5.1944.
43. 2. D:n tykkom. kirj. n:o 2483/Tyk/II/3 sal/20.5.1944.
44. Vrt. K. Usva ja E. Tirronen esim.
45. E. Tirronen, s. 231—232.
46. Ibidem.
47. 2. D:n tykkom. kirj. n:o 2613/Tyk/II/3 sal/27.5.1944.
48. 2. Mittauspatterin kirj. n:o 159/I sal/21.5.1944.
49. III AKE tykos. kirj. n:o 1418/Tyk.2/12b sal/8.6.1944.
50. 2. D tykkom. kirj. n:o 2812/Tyk/II/3 sal/5.6.1944.
51. Ibidem.
52. IV AKE tykkom. kirj. n:o 1225/Tyk.2/75 sal/9.6.1944.
53. IV AKE tykos. kirj. n:o 1226/Tyk.2/101 sal/9.6.1944 mm.
54. Vrt. 2. D tykkom. kirj n:o 2812/Tyk/II/3 sal/5.6.1944.
55. Esim. 18. D tykkom. kirj. n:o 1014/Tyk/211 sal/17.4.1944.
56. 2. Mittauspatterin spk 1944.
57. T 21791/19.
58. IV AKE tykos. ilmakehuvaluettelo, R. Pajari s. 167—169.
59. IV AKE tykos. kirj. n:o 1126/Tyk.2/101 sal/9.6.1944.
60. SP 261/4/48 tulkitut kuvat.
61. LE. R 4:n läh n:o 528/2.6. vast.otettu IV AKE 4.6. Vrt. Pajari s. 168—169.
62. IV AKE tykos kirj. n:o 1126/Tyk.2/101 sal/9.6.1944 luonnokset (SArk).
63. Mittauspattereiden ilmoitukset.
64. Esim. Eino Tirronen ja L. Harvila.

Lähteet

Päämajan tykistöosaston arkisto. Sota-arkisto. (SArk).
 Kannaksen Ryhmän esikunnan tykistöosaston arkisto.(SArk).
 III Armeijakunnan esikunnan tykistöosaston arkisto.(SArk).

IV Armeijakunnan esikunnan tykistöosaston arkisto.(SArk).
IV Armeijakunnan operatiivisen osaston arkisto.(SArk).
2.,10.,15.,18. Divisioonien tykistöosastojen arkistot. (SArk).
2.,5.,11. Mittauspattereiden arkistot.(SArk).
1. Äänimittausosaston arkisto 1.1.—31.3.1944.(SArk).

Pajari, Risto	Jatkosota ilmassa. WSOY 1982.
Paulaharju, Ahti & Jyri	Perkjärveltä Niinisaloon. Mittauspatteristo 1924—1974. Karisto 1974.
Koskenpalo, Uolevi	15.Divisioona jatkosodassa. Pori 1983. Suomen Sota,osat 6,7 ja 10. Sotahistoriallisen toimiston julkaisu IX.
Terä, Martti	Kesäkuun kriisi 1944. Otava 1967.
Tirronen, Eino	Jylisevät tykit. Karisto 1980.
Toimituskunta	Kuului jyske tykkien. Vaasa 1979.
Usva, Kalevi	IV AK:n puolustusvalmistelut Pääasemassa ja vetäytyminen VKT-asemaan vuonna 1944. Tiede ja Ase n:o 26/1968.

Haastattelut

Ye-eversti B. Heimolainen (2.D) 18.2.1985.
Ye-eversti L. Harvila (15.D) 25.2.1985.
Professori, majuri T.J. Kukkamäki (2. MittPtri, PM tykos).

Summary

THE RESULTS OBTAINED BY THE TARGET ACQUISITION INTELLIGENCE ON THE KARELIAN ISTHMUS BEFORE THE GREAT OFFENSIVE UNDERTAKEN BY THE SOVIET TROOPS IN SUMMER 1944

With the methods of target acquisition intelligence one was not only able to work out, in winter and spring 1944, the enemy artillery positions, but also to discover other general signs of offensive preparations before the great offensive by the Soviet troops on 10 June 1944. One was, however, incapable of utilizing this information in all the cases or there was not enough time to do so. This research explains the abilities, which the Finns had concerning target acquisition intelligence as well as the results obtained in increasing numbers in the course of spring 1944. Lastly, examined are the reasons that caused the inadequate utilization of the intelligence results.

MITEN TOISEN MAAILMANSODAN KOKEMUKSIA SUOMESSA TULKITTIIN SODAN JÄLKEEN MAAVOIMIEN PUOLUSTUSTAI- TELUN OSALTA

Seuraavassa esityksessä keskitytään lähinnä toista maailmansotaa seuraavaan kahteen vuosikymmeneen. Tähän on olemassa kaksi syytä. Ensimmäkin esitys on osa kirjoittajan valmistelemaa lisensiaattityötä, joka käsittelee Suomen puolustusvoimia vuosina 1944—1950. Toiseksi käsitykset toisen maailmansodan kokemuksista muuttuivat nimenomaan 1940-luvun ja 1960-luvun välisenä aikana, kuten esityksestä ilmenee. Koska aihe on laaja, rajoitutaan kirjoituksessa vain eräisiin keskeisiin kysymyksiin.

Panssarintorjunta

Suomalainen puolustustaktiikka perustui talvi- ja jatkosodissa suuressa määrin ensimmäisessä maailmansodassa saatuihin kokemuksiin. Tässä ei ole sinänsä mitään ihmeteltävää eivätkä ensimmäisen maailmansodan vaikutukset toki olleet Suomessa mitenkään kielteinen asia. Etenkin talvisodassa ja jatkosodan alussa varustus oli molemmilla puolilla koulutuksen kanssa varsin sopivaa sodankäyntiin, jossa päinvastaisista yrityksistä huolimatta ei tehty erityisen nopeita operaatioita. Tiivis ja jäykkä, konekivääreihin perustuva puolustus oli käyttökelpoinen pitkään. Vasta aivan jatkosodan lopussa suomalaiset saivat käsitystä toisenlaisen sodan piirteistä, kasvaneesta tulivoimasta, lyhyemmistä tulivalmisteluista, kehittyneestä yhteistoiminnasta eri aselajien välillä ja hieman nopeammasta hyökkäyksestä. Nämä kaikki olivat Keski-Euroopan mittapuun mukaan jo vanhoja asioita, Puolassa vuonna 1939 ensimmäisen kerran käytännössä kokeiltuja. Vain Suomessa ne olivat ennen kokemattomia.

Ei pidä myöskään moittia sitä, ettei Suomi sen paremmin voinut keskeillä sotaa valmistautua kohtaamaan muuttuneita olosuhteita. Jo pelkkä ohjesäännön laatiminen vaati pitkällisen työn. Uusien oppien käyttöönottoaminen joukoissa, niiden varustuksen ja koulutuksen muuttaminen olivat hitaita prosesseja. Ensimmäinen täytyi muuttaa kouluttajien tietopohja, sitten

hankkia materiaali ja järjestää sen huolto jne. Sodan aikana tämä oli tietysti erityisen hankalaa.

Kesällä 1944 Suomi joutui pakon edessä kehittämään toisenlaisen puolustuksen, joka perustui panssarintorjuntaan, oli syvyyteen porrastettu ja vahvojen reservien tukema. Myös suomalaisten täytyi hyväksyä ajatus, että ensimmäinen ampumahauta ja konekiväärien tuliverkko ei välttämättä voinutkaan olla ”pääpuolustuslinja”, joka oli aina pidettävä ja vallattava takaisin.

Sen sijaan voidaan kysyä, miksi sotakokemuksia on tulkittu niin kuin on tulkittu vielä rauhankin aikana oloissa, joissa minkään ei olisi pitänyt estää tarkempaa analyysyä.

Suomalaisessa sotahistoriassa on tavattoman suuren huomion kohteena ollut suomalaisten joukkojen talvi- ja jatkosodassa kaikenlaisin tilapäisratkaisuin suorittama panssarintorjunta. Erityisesti on muistettu esittää jo talvisodassa legendaarisen maineen saaneet kasapanokset ja polttopulot, mutta näiden jatkoksi on vielä voitu lisätä maininta vaikkapa panssareiden valtaamisesta paljain käsin esimerkiksi likaamalla mudalla panssarivaunun tähystysaukot ja periskoopit ja siten saattamalla panssari toimintakyvyttömäksi.

Sota-aikainen tilanne kuitenkin poikesi edellä esitetystä. Eroavaisuuksista ei ilmeisesti paljon välitetty, vaikka niiden ainakin olisi pitänyt olla tiedossa viimeistään vuosina 1948—1950. Y.A. JÄRVINEN esitti taktiikkaa käsittelevissä kirjoissaan esimerkkejä kahden suomalaisen armeijakunnan pst-toiminnasta:

Länsi-Kannaksella toiminut II armeijakunta oli 15.12.1939 mennessä tuhonnut vihollisen panssareita seuraavasti: ¹		
pst.-tykeillä	16 kpl	14.8 %
tykistöllä	7 ”	6.5 ”
krh:lla	1 ”	0.9 ”
miinoilla	48 ”	44.4 ” (!)
kasapanoksilla	18 ”	16.7 ” (!)
muulla tavoin (?)	18 ”	16.7 ” (!)
yhteensä	108 ”	

Panssarintorjuntatykkien vähäinen osuus on ymmärrettävää. 37-milliset Boforsin tykit olivat vasta tulossa kenttäarmeijan käyttöön (1—2 tyk-

kiä/pataljoona). Tämä selittää myös kenttätykkien osuuden pst:ssä. Merkille pantava on tilaston kehittymättömyys: sarake ”muut” kattaa peräti 16.7 %. Huomattavaa on myös miinoilla tuhottujen tavattoman suuri määrä ja suorastaan silmiinpistävä on talvisodan ihmeaseiden kasapanosten pieni ja polttopullojen (= osa muista keinoista) alhainen osuus verrattuna aseiden kuuluisuuteen. Kun miinat ja pst.-tykit lasketaan varsinaisiksi pst.-aseiksi ja kaikki muut tilapäiseksi improvisoinniksi, saadaan edellisten osuudeksi 59.2 % ja jälkimmäisten 40.8 %.

Panssarivaunut ja niiden torjunta kehittyivät kuitenkin suuresti toisen maailmansodan aikana. Talvisodan kokemuksille ei nopeasti muuttuvan asetekniikan takia voida antaa kovin suurta merkitystä enää 1940-luvun lopulla. Sitäkin suurempi merkitys täytyy siten antaa niille luvuille, jotka suomalainen VI armeijakunta tilastoi 21.6.—8.7.1944.

Vihollispanssareita tuhottiin:

panssarikauhuilla	31 kpl	29.8 %
panssarinyrkeillä	20 ”	19.2 ”
kasapanoksilla	1 ”	1.0 ” (!)
pst.-tykeillä	49 ”	47.1 ”
miinoilla	3 ”	2.9 ” (!)
yhteensä	104 kpl, joista raskaita n. 80. ²	

Miinojen ja kasapanosten pieni osuus ja ”muiden keinojen” puuttuminen kokonaan selittyy sekä panssareiden parantuneella tekniikalla (huomaa raskaiden vaunujen määrä) että varmistuksen tehostumisella. Neuvostoliittolainen varmistus pysyi jatkosodassa jo paremmin vaunujen mukana, eikä jäänyt jälkeen, kuten talvisodassa oli käynyt. Pioneerit puhdistivat panssareiden etenemisreitit miinoista ja saattojalkaväen konepistoolituli pysäytti kasapanosmiehet. Saattojalkaväki saattoi olla varsin vahva, esim. parikin ryhmää yhtä panssaria kohti.

Vaikka panssareita toki tuhottiinkin esimerkiksi kasapanoksilla, polttopulloilla ja kirjallisuudessa on mainintoja vieläkin suuremmista improvisoinneista, jää kuitenkin jäljelle kysymys, mitä historia — sotahistoria tai mikä historian ala hyvänsä — oikein pyrkii esittämään: ääritapauksia, jotka eivät olleet tyypillisiä ja joilla ei yleisenä ilmiönä ollut ratkaisevaa

Kesän 1944 torjuntataisteluissa tarvittiin uudenaikaisia panssarintorjuntaan alunperin tarkoitettuja aseita. Kuvassa 75 mm panssarintorjuntakanuuna edullisessa tuliasemassa valmiina ampumaan tielle. SA-kuva.

In the defensive battles of summer 1944 modern anti-tank weapons were needed. The photo shows a 75 mm anti-tank gun in a favourable firing position.

vaikutusta kansakunnan vaiheisiin, vaiko yleisiä piirteitä, ”keskiarvotapakuksia”, jotka koskettelivat suurta ihmisjoukkoa ja jotka saattoivat ratkaista suorastaan kokonaisen valtion kohtalon.

Lisäksi voidaan vielä esittää kysymys, mihin ns. talvisodan henki perustui panssarintorjunnan osalta. Perustuiko se *ainoastaan* rohkeuteen, vaiko *myös* sen seikan oivaltamiseen, että panssarihyökkäys oman aseituksen puutteista huolimatta kuitenkin oli mahdollista torjua?

Esimerkkinä vaikeista oloista ja suuresta tahdonvoimasta voidaan esittää kasapanokset, polttopullot ja — vaikkapa sitten koivuhalot. Kuitenkaan näiden avulla ei ratkaistu Suomen kohtaloa eikä Suomen panssarintorjunnalla ainakaan sodan jälkeen ollut paljonkaan opittavaa tällaisista improvisoinneista. Kaiken lisäksi on vielä muistettava, että osittain sotakokemukset vanhenivat nopeasti. Suurvaltojen panssarijoukkojen orga-

nisaatioon oli alkanut ilmestyä myös kuljetuspanssariajoneuvoja (esimerkiksi amerikkalainen half-truck-tyyppinen panssariauto, jossa takana oli telaketjut). Myös oli tullut yhä selvenmäksi, että panssarijoukkoja käytettäisiin nimenomaan suurina muodostelmina ja tiiviissä yhteistoiminnassa muitten aselajien ja puolustushaarojen kanssa.

Oli kiistatonta että, 1940-luvun lopulla panssarintorjuntaa ei enää voitu perustaa improvisointiin, vaan ainoastaan uudenaikaisille, panssarintorjuntaan alunperin tarkoitetuille aseille. Uudenaikaisuusvaatimus puolestaan merkitsi, että pst.-kiväärit ja 75 millimetriä pienikaliiperisemmat tykit olivat tehottomia ainakin raskaita panssareita vastaan.

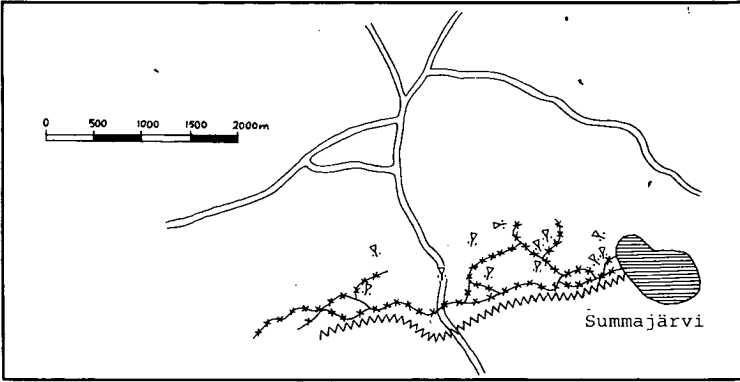
Ohjesäännöissä pyrittiin kylläkin periaatteessa ottamaan huomioon tekniikan kehitys.³ Vaikeutena oli vain se, että ainakin osa Suomessa käytössä olleesta materiaalista vanheni nopeasti ilman että sitä voitiin korvata uudemmalla.

Puolustuksen syvyys

Yhtä-nopeata oli kehitys panssarintorjunnan lisäksi ollut toisen maailmansodan aikana myös puolustuksen syvyyden alalla. Oli selvää, ettei talvisodan aikainen (*kaavio 1*) puolustuslinja ollut sovellettavissa enää 1940-luvun jälkipuoliskolla, kun vuoden 1944 kesäkuun alun asematkin (*kaavio 2*) osoittautuivat käytännössä liian vähän syvyyteen porrastetuiksi Neuvostoliiton suurhyökkäyksen edessä. Kun kyseinen hyökkäys viimein saatiin pysäytetyksi, tapahtui se aseistuksella, joka oli ryhmitetty esimerkiksi *kaavio 3:n* kuvaamalla tavalla. Lisäksi on vielä muistettava, että suomalaisten puolustus oli vähän syvyyteen porrastettua verrattuna esim. Neuvostoliiton jopa noin 100 kilometriä syviin ryhmityksiin Kurskin taistelussa vuonna 1943. Puolustautuminen syvyydessä otettiin entistä selvemmin huomioon sodan jälkeen ohjesäännöstössä, joka edellytti toisinaan jopa neliömäistä puolustusaluetta. Kehitys ilmenee jo niinkin varhain kuin vuodesta 1947 lähtien.⁴

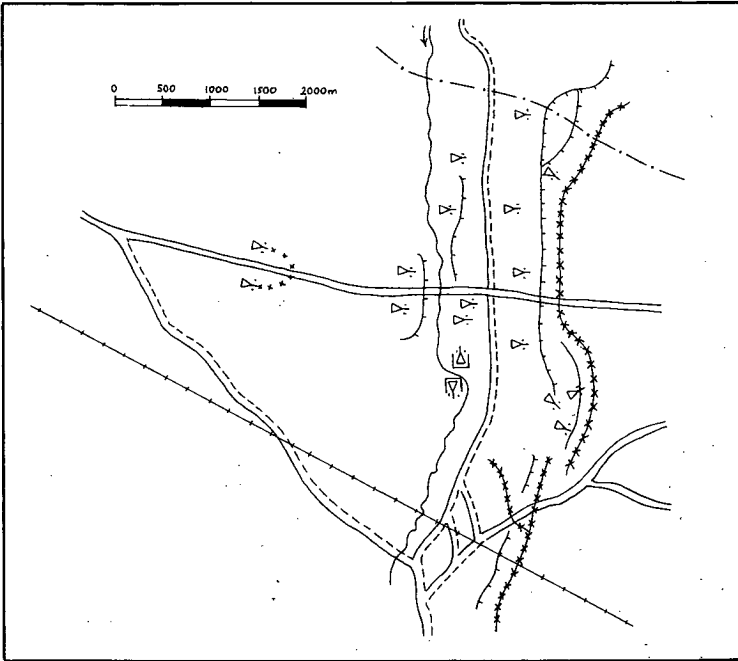
Kaavio 1. Suomalaisten panssarintorjuntatykkien sijoitus talvisodassa. Esimerkki on Summasta. Lähde: Talvisodan historia II, s. 110. Tästä lähdeittiin liikkeelle. . .

The deployment of anti-tank guns in the Winter War. Example from Summa. This is where we started from. . .

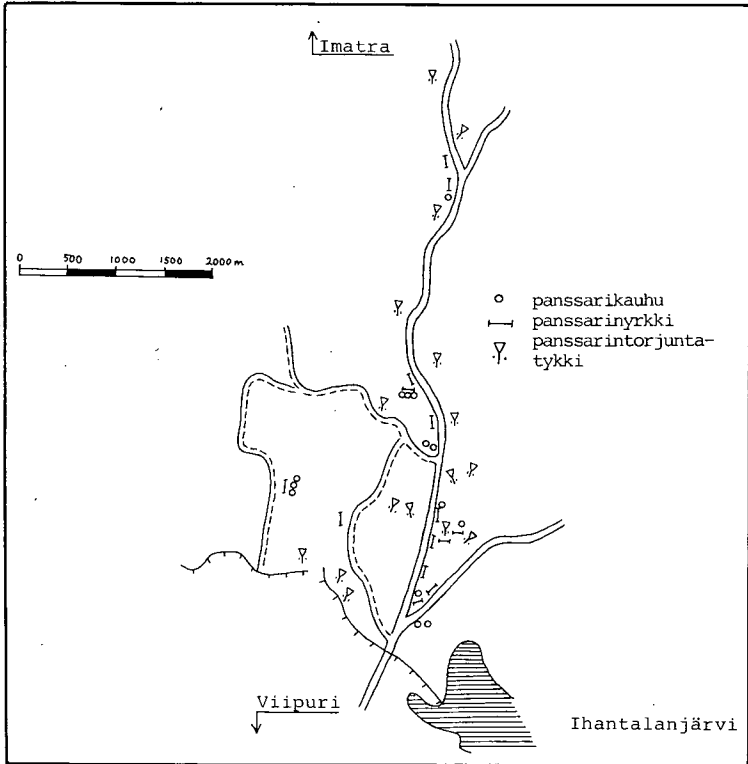
... mutta tämäkään ei vielä kestänyt. Kaavio 2. JR 1:n puolustusasemat Valkeasaarella kesäkuun alussa 1944. Lähde: Terä 1967, liite 13.

... but even this did not yet hold out. The defensive positions of the 1st Infantry Regiment at Valkeasaari at the beginning of June 1944.

Kaavio 3. Vasta tämä pysäytti Neuvostoliiton hyökkäyksen. Esimerkki puolustuksen syvyydestä, JR 12:n lohkon pst.-aseiden sijoitus 3. 7. 1944.

Only this stopped the Soviet attack. An example of the depth of defense: the deployment of the anti-tank weapons on the defensive sector of the 12th Infantry Regiment on 3 July 1944.

Vuoden 1944 Kannaksen läpimurtoa on selitetty mm. puutteellisilla linnoitteilla tai joukkojen karkuruudella. Neuvostoliiton suurhyökkäys pysäytettiin lopulta aseisiin, joita ei ollut laisinkaan linnoitettu, mutta jotka osittain sopivat varsin hyvin panssariesteeksi. Mitä taas karkuruuteen tulee, on unohdettu, että lyhytaikaisina tappiot olivat läpimurtokohdissa varsin suuret. Karkuruudella ei ollut edes sitä merkitystä, kun puolustuksen voima oli käytännössä keskittynyt lähinnä kenttätykistöön (hyökkäävän jalkaväen torjunta) ja panssarintorjuntaan. Nämä tehtävät,

täydennettynä konetuliaseilla voitiin hoitaa vajaallakin miehityksellä. Muutoinkaan ei tiheä miehitys etulinjassa tuonut mukanaan juuri muuta kuin kasvaneet tappiot hyökkääjän tulivalmistelussa.

Vertailtaessa keskenään tärjuntataisteluja talvisodassa ja jatkosodassa on joskus unohdettu se, ettei puolustus talvisodassakaan ollut pelkästään jäykän torjuvaa, vaan esim. pääaseman, ns. Mannerheim-linjan etumaasto luovutettiin. Tällä oli omat etunsa. Hyökkääjä ei voinut jatkuvalla tähystyksellä kartoittaa ainakaan niin hyvin puolustusasemia ja puolustaja sai aikaa aineellisesti ja nimenomaan henkisesti varautua tulossa olevaan hyökkäykseen. Tapahtuihan talvisodassakin toki pakokauhua panssarien edessä etenkin sodan alussa. Talvisodassa ratkaisevaa oli konekiväärien muodostama tuliverkko, jota muilla aseilla täydennettiin, jatkosodassa taas panssarintorjunta-aseitten ajoittain syvälläkin ryhmityksellä oli keskeinen merkitys.

Puolustuksen tukeminen

Etulinjassa tapahtunutta torjuntaa saatiin tukea sekä etulinjan edessä olevilla sissijoukoilla että etulinjan takana pidetyillä kenttätykistön yksiköillä ja reserveilla. Kenttätykistön tulella oli mahdollista torjua suuri osa vihollisen jalkaväestä, kuten kesän 1944 ratkaisutaisteluissa ilmeni. Kuitenkin käsitys siitä, että kesän 1944 taistelut ratkaisi kenttätykistön käyttö ei ollut mikään itsestään selvä asia sodasta tulleille miehille, vaan käsitys syntyi lähinnä vasta vuonna 1967 Martti V. Terän kirjan ”Kesäkuun kriisi 1944” myötä.

Kun oli selvää, että riittävän voimakas hyökkäys voisi murtaa kaikkein vahvimman puolustuksen maaston edullisuudesta, linnoituslaitteista, puolustuksen syvyydestä ja tehokkaasta kaari- ja suorasuuntaustulesta huolimatta, kiinnittyi huomio luonnollisesti reserveihin.

Suurhyökkäykseen saattoi vastata ainoastaan suurvastahyökkäyksellä, kuten jo JÄRVINEN totesi³. Siten on pidettävä varsin kyseenalaisena sitä keskustelua, joka sodan jälkeen käytiin asemasodan aikaisesta divisioonan kolmannen rykmentin poistamisesta. Jos katsotaan, ettei yksi erillinen pataljoona pystynyt yksinään lyömään takaisin useitten divisioonien vahvuista suurhyökkäystä — tai edes sen ensimmäistä porrasta — niin tuskin samasta tehtävästä olisi selvinnyt sen paremmin myöskään divisioonan reservirykmentti. Suurhyökkäyksen torjumisessa vastahyök-

käysvoiman oli oltava reservinä pidetyillä yhtymillä. Reservirykmentin olemassaolo divisioonissa olisi enintään tehnyt vastahyökkäyksiin ryhtymistä hieman nopeammaksi ja joustavammaksi. Siten yhtymien reservien käyttö ei niinkään ollut mikään organisatorinen vaan puhtaasti johtamistaitoon liittyvä kysymys. Sama koskee myös moitteita, jotka on kohdistettu siihen, että suomalaiset reserviyhtymät olivat liian kaukana etulinjasta Karjalan kannaksella kesäkuun alussa vuonna 1944. Etäisyys etulinjasta loi toisaalta suuremman liikkumavapauden ja paremman suojan hyökkääjän tulivalmistelulta.

Puolustustaistelua oli myös mahdollista tukea hyökkäämällä sissi-iskuina vihollisen kuljetuksia vastaan. Pöhjoinen maasto ja verrattain harva tieverkko loivat hyvät mahdollisuudet häiritä vihollishuoltoa. Tämä seikka huomattiin Suomessa kyllä sinänsä jo talvisodan aikana, mitä osoittaa esimerkiksi Päämajan operatiivisen osaston maavoimatoimiston päällikön, (silloisen) everstiluutnantti Valo Nihtilän joukoille lähettämä kirje 8.12.1939. Suomalaisen partiotoiminnan merkitystä vihollisen väsyttämisessä ja tietojen hankinnassa ei pidäkään väheksyä, mutta kuitenkin suomalaisia joukkoja toimi määrällisesti varsin vähän sissitehtävissä sotien aikana. Samoin sissitoimintaan koulutettuja, varustettuja ja organisoituja yksiköitä oli niukasti.

Nootit

1. Y.A. Järvinen: Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa, Porvoo 1948, s. 89—90.
2. Y.A. Järvinen: Jatkosodan taistelut. Jatkosodan taktiikkaa ja tapahtumia, Porvoo 1950, s. 348—350.
3. Esim. Jalkaväen taisteluopas, I osa Mies, Helsinki 1945, s. 61—63.
4. Jalkaväen taisteluopas, III osa Kiväärijoukkue, Helsinki 1947, s. 19; V osa Kiväärikomppania, Helsinki 1954, s. 52; Kivääripataljoonan avomuodot, Helsinki 1955, s. 24, 38—39, 49, 52—54.
5. Järvinen 1950, s. 326.

Summary

HOW THE EXPERIENCES OF THE DEFENSIVE BATTLES OF THE GROUND FORCES WERE INTERPRETED IN FINLAND AFTER THE WAR

When the Finnish Army was placed on peace time footing at the end of 1944, the personnel of the army had plenty of experiences from battles on different fronts in Finland. Besides own operations Finland tried to follow events on other fronts as well. However, both own and foreign reports were in a rather disorganized form. A systematic comparison between different branches of service, the services and frontal directions was lacking.

Due to the rapid development of arms technology the experiences, of the Winter War at least, could be given hardly more than token importance — which importance is of permanent nature in any war despite of the time juncture. Though shortly after the war a few analyses were published (for example Y.A. Järvinen's books on Finnish and Soviet tactics in Winter and Continuation Wars), one was able to get an almost all-encompassing general view of the Continuation War only after the last volume of the Suomen Sota 1941—45 had come out. These volumes were expressly meant to be a general presentation accompanied later by a number of contingent histories of unequal quality.

The exploitation of the Finnish war experiences in the Second World War was hampered by the fact that battles on the Finnish fronts generally took place in areas with a scarce network of roads. Therefore, the Finnish war experiences needed to be placed along-side with those from other fronts of the Second World War. As the Finnish history writing was explicitly centered on the theme 'wie est eigentlich gewesen ist', there is still need for military-scientific analysis as well as comparative historical research concerning Winter and Continuation Wars.

Martti Turtola

KATSAUS SOTAHISTORIAAN LIITTYVIIN TUTKIMUKSIIN JA KIRJOITUKSIIN 1984

Tutkimuksia poliittisen ja sotahistorian aloilta

Noudattelen seuraavassa esityksessä samoja linjoja kuin kahdessa aikaisemmassa Sotahistoriallisen Aikakauskirjan numerossa vuosilta 1982 ja 1984. Toisin sanoen en ole pyrkinytkään kaiken kattavaan bibliografiaan siitäkin syystä, että sellaisia laaditaan muissa yhteyksissä ja ne ovat asiasta kiinnostuneiden saatavissa. Olen valinnut katsaukseeni kirjoja ja julkaisuja poliittisen historian ja sotahistorian aloilta ja välimailta, joiden uskoisin kiinnostavan Sotahistoriallisen Aikakauskirjan lukijakuntaa. Tällä kertaa olen jättänyt katsauksesta pois painamattomat akateemiset tutkielmat, pro-gradu -työt ja lisensiaattityöt. Näihin toivon voivani palata kootusti aikakauskirjan seuraavassa numerossa.

Erilaisten kustantajien luetteloiden lisäksi olen käyttänyt katsauksessa hyväkseni seuraavia luetteloita: Paavonen, Tapani (toim.), Finland 1983. Books and Publications in Politics, Political History and International Relations. University of Turku. Political History. Turku Finland A: 19. Vammala 1984 sekä Syrjänen, Pirjo-Riitta, Vuoden kirjat 1984. Suomen kustannusyhdistys. Hämeenlinna 1984.

Toinen maailmansota kiinnostaa yhä

Professori Osmo Jussila on jatkanut Venäläinen Suomi -kirjansa jälkeen kohututkimusten sarjaa julkaisemalla tutkimuksen nimeltä *Terijoen hallitus 1939—40*. Jussilan työ on ensimmäinen vakava tutkimus tästä nimenomaan neuvostoliittolaiselle osapuolelle arkaluonteisesta aiheesta. Saatavissa olevan lähdemateriaalin niukkuudesta johtuen Jussila käyttää onnistuneesti erästä historiantutkimuksen menetelmää, vertailevaa menetelmää hyväkseen. Varsin pitävästi hän osoittaa, ettei Kuusisen hallituksessa ollut kysymys emigranttikommunistien omasta aktiviteetista vaan että ilmiö on liitettävissä Neuvostoliiton ulkopolitiikan pitkään traditioon. Toivottavaa on vain, etteivät työn tutkimukselliset ansiot jää Jussilan hieman ärsyttävän tyylin nostattaman päiväkohun varjoon. (Osmo Jussila: *Terijoen hallitus 1939—40*. WSOY 1985).

Talvisota synnyttää edelleenkin muistelmia, joilla on oma mielenkiintonsa. Englantilainen Justin Brook kertoo kirjassaan *Talvisodan kanarialinnut. Brittivapaaehtoiset Suomessa 1940—41* erästä sinänsä toissijaisesta episodista, jolla kuitenkin on inhimillistä mielenkiintoa. Monen-

kirjavan vapaaehtoisjoukon kohtalossa traagisinta olivat sen viime vaiheet, vaikeus päästä muuttuneessa kansainvälispoliittisessa tilanteessa takaisin kotimaahan. Mielenkiintoista on spekuloida, olisiko ”kanarialinnuista” ollut mihinkään, jos heidät olisi ehditty lähettää tositilanteeseen talvisodan rintamalle. (Justin Brook: Talvisodan kanarialinnut. Brittivapaaehtoiset Suomessa 1940—41. WSOY 1984).

Loistava kynäniekka, kolumnisti ja entinen diplomaatti Heikki Brotherus jatkoi muistelmiaan kirjoittamalla kirjan *Ritarikadun asiamiehenä. Murrosvuosien muistelmat*. Brotherus ei ikänsäkään puolesta voinut vielä sotavuosina toimia tärkeillä päätöksentekopaikoilla, mutta terävänä havainnoitsijana ja tietorikkaana miehenä hänellä on annettavaa lukijoille, jopa tutkijoille. (Heikki Brotherus: Ritarikadun asiamiehenä. Murrosvuosien muistelmat. Weilin & Göös 1984).

Poliittisen historian kannalta lupaavat ovat myös Kolmannen valtakunnan edustajan Hans Metzgerin muistelmat talvisodan ajalta. Metzgerillä on ulkomaalaiselle se harvinainen etu, että hän suomenkieltä taitavana pystyi luomaan laajempia tuttavuusverkostoja ja kontakteja kuin ulkomaalaiset tiedustelupalvelujen miehet yleensä. Sinänsä mielenkiintoisia muistelmia häntä hieman jälkiviisauden ja selittelyn maku. Niissä on myös sama vika kuin monissa toisesta maailmansodasta kirjoitetuilla muistelmilla: ne olisi kannattanut julkaista jo useita vuosia aikaisemmin, jolloin niistä olisi ollut tutkimukselle enemmän hyötyä. (Hans Metzger: *Kolmannen valtakunnan edustajana talvisodan Suomessa*. Otava 1984).

Taina Huuhtasen kirja *Talvisodan kirjeet* (Otava 1984) kuuluu meillä valitettavan suppeaksi jääneeseen painettujen alkuperäislähdejulkaisujen ryhmään. Teos on mielenkiintoinen kokoelma talvisodan aikaisista kirjeistä, joista autenttisesti ilmenevät väestön parissa liikkuneet mielialat ja käsitykset.

Jos talvisota kiinnostaa tutkijoita, niin kiinnostaa edelleen jatkosotakin. Jatkosotaan joutumista ja sen alkuvaiheita ovat tutkineet kolme tunnettua sotahistorian ja poliittisen historian tutkijaa, professori Mauno Jokipii, everstiluutnantti evp Helge Seppälä ja everstiluutnantti Anssi Vuorenmaa. Ensiksi mainittu on julkaissut yksityiskohtaisiin arkistotutkimuksiin perustuen oululaisessa Scripta Historica laajajakon artikkelin *Ilmatoiminta Suomessa välittömästi ennen jatkosotaa* (Acta Societatis Historicae Ouluensis. Scripta Historica VIII). Jokipiin artikkelissa tulee kiistämättä esille se laaja valmius, mikä Suomessa vallitsi ennen sodan syttymistä sekä halukkuus sallia saksalaisten ilmailomien käyttöä hyväksi ”puolueettoman” maamme ilmatilaa ja jopa lentokenttäpalveluja.

Sotatieteen Laitoksen juhla-kirjassa ”Seppelöity miekka” Anssi Vuorenmaa kirjoittaa sotilaallisesta kehityksestä *Ennen ja jälkeen 24. 6. 1941*. Vuorenmaa on käyttänyt hyväkseen uusinta tutkimusta —

mm. Jokipii mukaanlukien — mutta hän on myös itse tehnyt artikkelia varten tärkeää perustutkimusta lukemalla sotapäiväkirjoja ja tekemällä haastatteluja. Artikkelit onkin parhaiten ajan tasalla oleva yhteenveto välittömästi sotaa edeltäneestä ja sitä seuranneesta sotilaallisesta kehityksestä.

Helge Seppälän kirja *Suomi hyökkääjänä 1941* ei voi pitää tutkimuksena sanan varsinaisessa merkityksessä. Seppälä perustaa tekstinsä aikaisempiin, osittain jo vanhentuneisiin tutkimuksiin. Toisaalta kirjan eittämätön ansio on sen poleemisuus. Kirjoittaja pakottaa lukijan ottamaan kantaa ja ajattelemaan ja myös lukemaan lisää jatkosodan kulusta. Meillä Suomessa tunnutaan oltavan liiankin herkkänahkaisia kantaaottaville kirjoille tai tutkimuksille. (WSOY).

Väitöskirjassaan *Valtioneuvosto koordinoijana. Teoria ja käytäntö vuosina 1939—56* VTT Seppo Tiihonen selvittelee mielenkiintoisella tavalla myös sotavuotia, jolloin valtioneuvoston rooli korostui ja valtionhallinto yleensäkin voimakkaasti sentralisoitui, siirryttiin ns. kriisihallintoon. (Valtiovarainministeriön järjestelykeskus. Valtion painatuskeskus 1985).

Poliittisen historian laitoksen tutkijat julkaisivat keväällä 1984 pidetyn seminaarin *Suomi 1944* esitelmät samannimisenä kirjana (Tammi 1984). Esityksissä on keskitytty kuvaamaan nimenomaan kehitystä sodasta rauhaan eri aloilla. Teos koostuu seuraavista erillisistä ja itsenäisistä tutkielmista VTT Martti Turtola: Sotilaallinen ratkaisu, VTL Lauri Haataja: Erillisrauha kypsyy, VTT Silvo Hietanen: Siirtoväen ja rintamamiesten asuttaminen, VTL Erja Saraste: Työvoimapolitiikka sodan ja rauhan kriisissä, VTT Ilkka Seppinen: Erillisrauhan taloudelliset edellytykset, VTT Seppo Hentilä: Työväen puolue- ja järjestöelämän herääminen sekä professori Jukka Nevakivi: Tulevaisuuden kynnyksellä.

Toisen maailmansodan historiaan tavallaan liittyy myös eversti Matti Lukkarin kirja *Asekätkentä* (Otava 1984). Teos on antoisa ja jännittävästi kirjoitettu, jos kohta sen hyötyä tutkimukselle vaikeuttaa lähdeaparaatin puuttuminen.

Sotien välinen aika

Myös maailmansotien väliseltä ajalta on ilmestynyt useita perustutkimuksia. Dosentti Jaakko Paavolainen on jatkanut mammuttimaista Tanner-elämäkertansa teoksella *Väinö Tanner — sillanrakentaja*, joka kattaa vuodet 1924—35 (Tammi). Professori Juhani Paasivirta julkaisi toisen osan Suomea ja Eurooppaa käsittelevästä kaksiosaisesta sarjasta (*Suomi ja Eurooppa 1914—1939*). Kirjoittaja pyrkii eräällä

tavalla Suomen historian kokonaisuuteen näiltä vuosilta, mutta teksti tuntuu hajoavan ajoittain moninaisuuteensa sekä sisältää liiaksikin itsestäänselvyksiä. (Kirjayhtymä).

Väitöskirjassaan *Kansallinen eheytyminen — myytti vai todellisuus* (WSOY 1984) VTT Timo Soikkanen käsittelee uudella tavalla ulko- ja sisäpolitiikan linjoja ja vuorovaikutusta Suomessa vuosina 1933—1939. Tutkimus antaa merkittävää valaistusta talvisodan taustaan ja nimenomaan ”talvisodan hengen” syntymiseen. VTT Martti Turtola tarkastelee väitöskirjassaan *Tornionjoelta Rajajoelle. Suomen ja Ruotsin sotilaallinen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923—1940* (WSOY 1984) Suomen sotilaspoliittista suuntautumista voimakkaasti ja nimenomaisesti Ruotsiin. Tutkimus perustuu aikaisemmin käyttämättömään salaiseen materiaaliin.

VTT Juhani Mylly on jatkanut turvallisuuspolitiikan tutkimista kirjassa *Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka II. Pikkuvaltio kansainvälisen jännityksen kiristymisen ja suurvaltanaapurin varjossa 1934—1939* (Annales Universitatis Turkuensis. Scripta Lingua Fennica Edita, C, 38). Tutkimuksen otsikko on turhankin vaatimaton, sillä Mylly valottaa Suomen turvallisuuspoliittisia ratkaisuja paljon laajemminkin kuin vain maalaisliiton osalta. Tässäkin, kuten kahdessa edellisessä tutkimuksessa, talvisodan tausta saa uutta ja entistä tarkempaa valaistusta.

Historiantutkimuksen Grand Old Lady ja lehtinainen Taimi Torvinen on julkaissut kokonaistutkimuksen aiheesta *Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella*. Suomen tänäkin päivänä keskustelua herättänyt pakolaispolitiikka saa tutkimuksen ansiosta historiallisen taustan. (Otava 1984).

Meillä tätänykyä verrattain vähän harjoitettua Baltian tutkimusta edustaa hyvin kaksi uutta tutkimusta: Merja-Liisa Hinkkanen-Lievonnen: *British Trade and Enterprise in the Baltic States 1919—1925* (Studia Historica 14, 1984) ja Kalervo Hovi: *Intressensphären im Baltikum. Finnland im Rahmen der Ostpolitik Polens 1919—1922*. (Studia Historica 13, 1984). Ensiksi mainittu väitöskirja selvittelee brittien taloudellisia tavoitteita ja pettymyksen johtaneita yrityksiä vastaisenäistyneissä Baltian tasavalloissa. Hovin tutkimuksessa taas selvitetään Puolan tavoitteita intressipiirin jakamiseksi Baltian alueella.

Aika ennen itsenäistymistä

Tältä alueelta on mainittava ennen muuta professori Tuomo Polvisen uusia ulottuvuuksia sortokauden historiaan luonut tutkimus *Valtakunta ja rajamaa. N.I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernörinä 1898—1904*.

(WSOY 1984). Valitettavan vähälle huomiolle on jäänyt julkisuudessa komentaja, VTM Tapani Mattilan perusteellinen ja jännittäväkin yleisesitys Suomen meripuolustuksen vaiheista Ruotsin vallan aikana *Meri maamme turvana*. (Suomi Merellä-säätiö 1983).

Nuoremmallekin polvelle havainnollinen, hyvin kuvitettu teos on Hilikka Vitikan ja Markku Onttosen toimittama *Jääkärien tie* (WSOY 1984). Teos perustuu edesmenneen sotahistorian tutkijan, professori Matti Lauerman tutkimuksiin.

Sodan jälkeen

Suomen turvallisuuspolitiikkaa ja sotilaspolitiikkaa toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta valaisevat seuraavat kolme teosta Vilho Tervasmäki: *Puolustusneuvosto vuosina 1958—1983*. (Puolustusneuvosto 1983), Sakari Simelius: *Puolustusvoimien puolesta. Jalkaväenkenraalin muistelmat* (toim. Martti Sinerma) (WSOY 1983) sekä René Nyberg: *Pohjolan turvallisuus ja Suomi. Ydinaseiden vähenevä merkitys* (Kirjayhtymä 1983). Kirjat ovat sitäkin tärkeämpiä, koska tältä ajalta edelleenkin ilmestyy valitettavan vähän perustutkimusta.

SOTAHISTORIALLINEN SEURA ry.

Toiminnasta vuonna 1984

Hallinto

Sotahistoriallisen Seuran johtokuntaan ovat kuuluneet eversti Matti Lappalainen (puheenjohtaja), valtiotieteen tohtori Jaakko Ilvessalo (varapuheenjohtaja), professori Jarl Gallén, eversti Lauri Harvila, majuri Heikki Pohjanpää, filosofian maisteri Paavo Talvio, filosofian maisteri Markku Melkko sekä everstiluutnantti Sampo Ahto. Edesmenneen professori Matti Lauerman tilalle vakinaiseksi jäseneksi vuosikokous valitsi filosofian tohtori Ohto Mannisen. Varajäseninä ovat olleet varatuomari Heikki Pohjolainen ja filosofian maisteri Eero Elfvengren, joka on toiminut myös rahastonhoitajana. Uudeksi varajäseneksi vuosikokouksessa valittiin apulaisprofessori Jussi T. Lappalainen. Seuran sihteerin tehtäviä on hoitanut osastosihteeriksi Seppo Rautia.

Johtokunta on kuluneen vuoden aikana kokoontunut kahdeksan kertaa. Kokouksissa on valmisteltu esitelmätalaisuuksiin ja kesäretkiin liittyviä järjestelyjä sekä käsitelty julkaisu- ja jäsenasioita. Tämän lisäksi on laadittu vastauksia muista seuran toimialaan liittyvistä kysymyksistä. Tieteellisten seurain valtuuskunnan järjestämässä kokouksissa ja seminaareissa seura on ollut myös edustettuna.

Sotahistoriallinen Seura lunasti maaliskuussa allekirjoitetulla luovutus-sopimuksella täysin omistusoikeuksin ruotsalaisen taiteilija Einar Palmen talvisodan aikaista Lappia kuvaavan 100 työtä käsittävän piirroskokoelman. Tämä toteutui opetusministeriön myöntämän valtionavustuksen turvin. Kokoelma on sijoitettu Sotamuseoon luettelotuna.

40 - v u o t i s j u h l a

Sotahistoriallisen Seuran 40-vuotisjuhla pidettiin 20.2.1984. Juhlapäivän tilaisuudet aloitettiin kunniakäynnillä entisten puheenjohtajien haudoilla. Professori Einar W. Juvan haudalla käytiin Turussa ja kenraaliluutnantti V.J. Oinosen, kenraaliluutnantti TV. Viljasen ja kenraalimajuri N. Sarion haudoilla Helsingin Hietaniemessä. Päiväjuhlassa Katajanokan Kasinolla arvovaltaisten kutsuvieraitten, mm. puolustusvoimien komentajan ja lukuisten seuran jäsenten läsnäollessa juhlaesitelmän piti eversti, valtiotie-

teen tohtori Vilho Tervasmäki aiheesta "Maanpuolustuskysymyksen ratkaisuehdotuksia Suomen itsenäisyyden ensimmäisen neljännesvuosisadan aikana". Seura sai vastaanottaa eri järjestöiltä useita onnitteita ja lahjoja mm. puolustusvoimien komentajan ojentaman puolustusvoimien hopeisen ansiomitalin. Juhlissa palkittiin ansiomerkeillä seuran hyväksi ansiokasta ja pitkäaikaista työtä tehneet sekä menestyksellisesti seuran tarkoituksia edistäneet seuraavat henkilöt: **kultainen ansiomerkki:** eversti K. J. Mikola, eversti Vilho Tervasmäki, kamarineuvos R. W. Palmroth, filosofian tohtori Kauko Rekola, majuri Heikki Pohjanpää, professori Jarl Gallén, eversti Lauri Harvila ja filosofian maisteri Paavo Talvio; **hopeinen ansiomerkki:** everstiluutnantti Eero-Eetu Saarinen, varatuomari Aimo Lohman, kanslianeuvos Lauri Jäntti, valtiotieteen maisteri Markku Palokangas, toimistopäällikkö Leo Saulamo, kenraaliluutnantti Reino Arimo, everstiluutnantti Jonas Hedberg (Ruotsista, hänet kutsuttiin myös seuran kirjeenvaihtajajäseneksi), professori Kaarlo Wirilander, professori Vilho Niitemaa, everstiluutnantti Carl-Birger Petander ja eversti Risto Pajari. Seuran **jäsenmerkillä** palkittiin taiteilija Ole Heinonen. Juhlapäivä päättyi illalla Kasinolla vietettyihin juhlaillallisiin. Niissä oli mukana 40 henkilöä.

M u u t j ä s e n t i l a i s u u d e t

Vuoden aikana järjestettiin kolme esitelmätilaisuutta. Kevätkokouksessa kuultiin kapteeni Jari Kalmin esitelmä Helsingin ilmapuolustuksesta vuonna 1944. Syksyn aikana pidettiin kaksi esitelmäkokousta. Ensimmäisessä esitelmöi eversti Matti Lukkari Asekätkennän syistä ja seurauksista. Toisessa kokouksessa aiheena oli Suomen kansainvälispoliittinen ja sotilaallinen tilanne syksyllä 1944. Alustajina toimivat professori Tuomo Polvinen ja everstiluutnantti Sampo Ahto. Osanotto näihin tilaisuuksiin oli runsasta. Jäsentilaisuudet on pidetty Helsingissä Sotakorkeakoulun, Katajanokan Kasinon ja Säätytalon tiloissa.

R e t k e t

Perinteisen kesäretken sijaan tehtiin syysretki 15. päivänä syyskuuta linja-autolla Porvoon kautta Loviisaan. Perillä Loviisassa mielenkiintoisina tutustumiskohteina olivat Raatihuone, Komendantin talo, maalinna-

keet Ungern ja Rosen sekä Ortodoksinen kirkko. Matka jatkui vesibussilla Loviisan edustalle Svartholman linnoitukseen. Paluumatka Valkon satamasta Helsinkiin tapahtui miinalaiva Pohjanmaalla. Retkellä oli mukana 40 henkilöä. Syysretken johtajana puheenjohtajan sairastuttua toimi varapuheenjohtaja Jaakko Ilvessalo.

Elokuun alussa pidettiin Tanskan Odensessa XIX pohjoismainen historioitsijakongressi. Aiheena oli eri pohjoismaiden sotahistoriaan liittyvät historiografiat. Tähän kokoukseen osallistui useita seuran jäseniä.

Elokuun lopussa pidettiin Tel Avivissa Israelin sotahistorian komission järjestämä kansainvälinen kokous, jonka aiheena oli pienten ja suurten valtioiden käymät sodat. Myös tässä kokouksessa seuran jäseniä oli mukana.

Julkaisutoiminta

Sotahistoriallinen Aikakauskirja numero 3:n jakelu jäsenistölle saatiin suoritetuksi kevään kuluessa. Seuran aikaisempien vielä varastossa olevien julkaisujen myyntiä on jatkettu samanaikaisesti.

Elokuun lopussa pitämässään kokouksessa johtokunta asettui kannattamaan Sotahistoriallisen Aikakauskirjan muuttamista kerran vuodessa ilmestyväksi aikakauskirjaksi. Toimituskunnalle annettiin tehtäväksi seuraavan aikakauskirjan toimittaminen syksyyn 1985 mennessä.

Johtokunnan nimeämään julkaisutoimituskuntaan ovat kuuluneet Matti Lappalainen, Jaakko Ilvessalo, Markku Palokangas, Eero Elfvingren ja Seppo Rautia. Julkaisutoimituskunta on kokoontunut seitsemän kertaa. Lisäksi julkaisuasioita on käsitelty myös johtokunnan kokouksissa

Jäsenistö

Vuonna 1984 Sotahistorialliseen Seuraan on liittynyt 38 uutta jäsentä. Kokonais määrä oli vuoden lopulla 332. Kuoleman kautta seuran jäsenistöstä ovat poistuneet toimitusjohtaja Väinö Kataja ja filosofian maisteri Niilo Lehtonen. Poismenneiden muistoa kunnioitettiin vuosikokouksessa hiljaisella hetkellä.

Seuran 40-vuotisjuhlat 20. 2. 1984 aloitettiin kunniakäynneillä entisten puheenjohtajien haudoilla Helsingissä ja Turussa.

Juhlapäivänään seura sai vastaanottaa lukuisia onnitteluja. Kuvassa Suomen Sotahistorian Komission edustajat onnittelemassa mukanaan seuran kirjeenvaihtajajäseneksi kutsuttu ruotsalainen everstiluutnantti Jonas Hedberg (toinen oikealta).

Päiväjuhlassa Katajanokan Kasinon juhlasali täyttyi arvovaltaisista kutsuvieraista ja seuran jäsenistä.

Juhlaesitelmän piti seuran kunniajäsen eversti, valtiotieteen tohtori Vilho Tervasmäki.

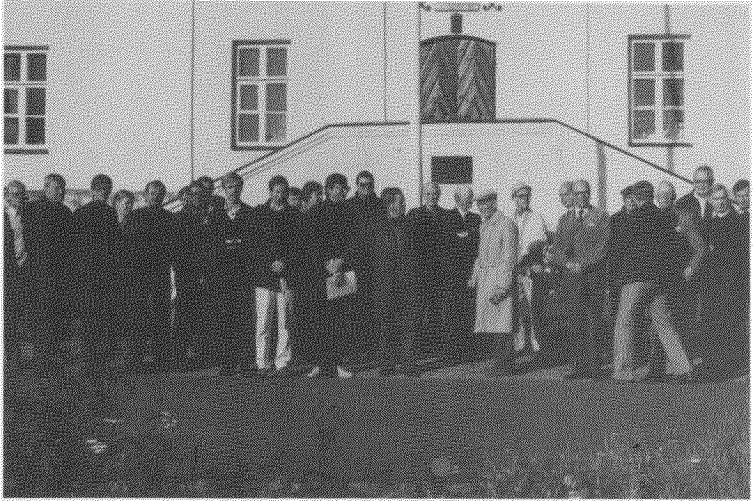
Kenraali Jaakko Valtanen toi juhlivalle seuralle puolustusvoimien tervehdyksen.

Päiväjuhlassa palkittiin ensimmäistä kertaa seuran ansiomerkeillä sen hyväksi ansiokasta ja pitkäaikaista työtä tehneitä sekä menestyksellisesti seuran tarkoituksia edistäneitä henkilöitä.

Juhlapäivä päättyi illalla Katajanokan Kasinolla vietettyihin lämminhenkisiin juhlaillallisiin.

Seuran syysretki tehtiin 15. 9. 1984 Loviisaan. Kuvassa retkeläiset Loviisan Komendantin talon edessä. Kuva: Jorma K. Miettinen.

Jäsenistö

Kunniajäsenet

Einar W. Juva (†)
Arvi Korhonen (†)
T. V. Viljanen (†)
Eero Kuussaari (†)
K. J. Mikola
Ole Gripenberg (†)
Vilho Tervasmäki

Jäsenistö 1985

Aaltonen, R.O.	eversti	Helsinki
Aarniaho, Pekka	merikapteeni	Helsinki
Ahlfqvist, Heikki	everstiluutnantti	Helsinki
Ahonen, Kauko	toimittaja	Riihimäki
Ahonen, Väinö	sotilasmestari	Helsinki
Ahtimo, Toivo	majuri	Aura
Ahto, Sampo	everstiluutnantti	Helsinki
Aitola, V-P.	ekonomi	Helsinki
Alanen, Pertti	kapteeni	Tampere
Andersson, Gösta G.	kauppatieteen maisteri	Helsinki
Antila, Heikki	talousneuvos	Lavia
Anttila, Henrik	kenraalimajuri	Helsinki
Arimo, Reino	kenraaliluutnantti	Helsinki
Aromaa, Antti	maanviljelijä	Pomarkku
Asla, Jussi	ylivääpeli	Helsinki
Aukio, Erkki	kauppias	Helsinki
Aulavuo, Pertti	varatuomari	Helsinki
Aunela, Veikko	johtaja	Porvoo
Autio, Aimo	kauppatieteen lisensiaatti	Helsinki
Auvinen, Reino	kansliapäällikkö	Helsinki
Avela, Eero	professori	Helsinki
Backström, Åke	suurlähettiläs	Sofia
Bergholm, Tauno	arkkitehti	Helsinki
Bergman, Leo	jaostopäällikkö	Helsinki
Bergroth, Tom	filosofian kandidaatti	Turku
Bäckström, Matti	matkailusihteeri	Oulu
Castrén, Klaus	suurlähettiläs	Ankara
Dorsén, Åke	maisteri	Helsinki
Edelmann, Margit	rouva	Helsinki
Eerola, Esko		Kangasala

Ehrnrooth, Carl	valtiotieteen maisteri	Mäkelä
Ekman, Per-Olof	ekonomi	Helsinki
Elfvengren, Eero	filosofian maisteri	Helsinki
Engström, Jarl	kapteeni	Helsinki
Ericsson, Christoffer	filosofian tohtori	Helsinki
Erolin, Sakari	johtaja	Helsinki
Eränen, Tom		Espoo
Eräsaari, Eero	eversti	Helsinki
Eskola, Armas	everstiluutnantti	Helsinki
Fredriksson, Karl-Johan	everstiluutnantti	Helsinki
Gallén, Jarl	professori	Espoo
Geust, Carl-Fredrik	diplomi-insinööri	Masala
Grahn, Sven	johtaja	Helsinki
Granfors, Henry	kirjastoneuvos	Pori
Grönholm, Rainer	majuri	Helsinki
Haapalinna, Osmo	everstiluutnantti	Evitskog
Haapkylä, Jorma	kontra-amiraali	Helsinki
Haaranen, Olli I.	rikosylikonstaapeli	Rovaniemi
Hahtela, Martti	kapteeni	Kontiolahti
Hakala, Ilmari	majuri	Helsinki
Halla-Seppälä, Niilo	majuri	Kotka
Halvari, Juhani	filosofian ylioppilas	Helsinki
Hanén, Lauri	majuri	Helsinki
Hanhivaara, Timo	filosofian maisteri	Vantaa
Hannula, Antti	pankinjohtaja	Espoo
Harju, Pentti	hallintojohtaja	Tampere
Harvila, Lauri	eversti	Helsinki
Hautala, Erkki	filosofian kandidaatti	Helsinki
Hautamäki, Jussi	everstiluutnantti	Parolannummi
Havanto, Jaakko	rautatievirkamies	Espoo
Heikkilä, Rainer	sotilasmestari	Espoo
Heimonen, Akseli	merkonomi	Helsinki
Heinilä, Harri	kapteeni	Helsinki
Heininen, Matti	opettaja	Pori
Heinrichs, Per	kauppaneuvos	Kauniainen
Helme, Helge	apulaisjohtaja	Espoo
Herold, Olle	kauppaneuvos	Nyon
Herttola, Eero	pankinjohtaja	Helsinki
Hess, Helmut	toimitusjohtaja	Helsinki
Hietanen, Silvo	filosofian tohtori	Helsinki
Holmström, Eric	diplomi-ekonomi	Espoo
Honkala, Antti	kapteeni	Turku
Honkala, Lauri	valtiotieteen maisteri	Helsinki
Honkala, Niilo	filosofian maisteri	Helsinki
Huhtala, Aimo	filosofian maisteri	Hauho
Hult, Heikki	majuri	Lontoo
Huopainen, Pentti	yliluutnantti	Helsinki
Hyvönen, Jaakko	suunnittelija	Helsinki
Hyvönen, Osmo	maisteri	Jyväskylä

Hyytiäinen, Juhani	filosofian maisteri	Helsinki
Häikiö, Martti	valtiotieteen tohtori	Helsinki
Hämeen-Aalto, Valter	ekonomi	Espoo
Hämäläinen, Lauri	majuri	Helsinki
Ignatius, Hannes	insinööri	Helsinki
Ignatius, Ilkka J.		Espoo
Ihanus, Kyösti	tutkimusapulainen	Helsinki
Ilmoni, Lars-Eric	osastopäällikkö	Helsinki
Ilvessalo, Jaakko	valtiotieteen tohtori	Helsinki
Immonen, Antti	merkonomi	Helsinki
Ingman, Eero	hum.kandidaatti	Oulu
Jaakkola, Pertti	kenraalimajuri	Vaasa
Johansson, Erik	pankinjohtaja	Espoo
Jokela, Eila	opetusneuvos	Helsinki
Jokipii, Mauno	professori	Korpilampi
Joutsen, Erkki		Helsinki
Jukanen, Sulo	kapteeni	Helsinki
Juntunen, Pauli	pankkitarhastaja	Kerava
Juutilainen, Antti	everstiluutnantti	Helsinki
Juutilainen, Ilkka	filosofian ylioppilas	Helsinki
Jylhä, Seppo	toimitusjohtaja	Helsinki
Jäntti, Lauri	kanslianeuvos	Helsinki
Järvenpää, Pauli	valtiotieteen tohtori	Helsinki
Kaarlonen, Pentti	yliluutnantti	Helsinki
Kaila, Y. P. I.	majuri	Espoo
Kamila Mikko	myyntipäällikkö	Espoo
Kandelin, P.	osastosihteeri	Helsinki
Kanninen, Ermei	kenraaliluutnantti	Helsinki
Kantola, Hemmo	metsänhoitaja	Espoo
Karemo, Antero	varatuomari	Pori
Karjalainen, K.	diplomi-insinööri	Hamina
Kataja, Matti		Espoo
Kaukiainen, Aulis	toimitusjohtaja	Helsinki
Kerkkonen, Gunvor	professori	Helsinki
Kerkkonen, Karin	filosofian maisteri	Helsinki
Kerkkonen, Martti	professori	Helsinki
Keskinen, Valentin	johtaja	Helsinki
Kilkki, Pertti	eversti	Toikkala
Kilpeläinen, Ilmari	filosofian kandidaatti	Helsinki
Kivikoski, Eino	johtaja	Pori
Kivikuru, Arto	komentaja	Helsinki
Kivinen, Tatu	maanmittausneuvos	Kolkanlahti
Klemelä, Olavi	ylimetsänhoitaja	Helsinki
Klemettilä, Seppo	filosofian maisteri	Espoo
Knuutinen, Pentti	henk.- ja tiedotusjohtaja	Espoo
Knuutila, Jukka	everstiluutnantti	Vantaa
Korhonen, Ilkka	filosofian maisteri	Helsinki
Korpioja, Risto	konepiirtäjä	Espoo
Koskimies, Esko	filosofian maisteri	Savonlinna

Koskimies, Tapio	filosofian maisteri	Helsinki
Koskinen, Veli-Jussi	arkkitehti	Kiljava
Kostia, Etti	piirtäjä	Helsinki
Kotkavuori, Olavi E.	konttoripäällikkö	Helsinki
Kouvo, Juha	filosofian maisteri	Helsinki
Kronlund, Jarl	everstiluutnantti	Hyvinkää
Kulomaa, Jukka	filosofian maisteri	Espoo
Kuopion Isänmaallinen Seura		Kuopio
Kuosa, Kalle	everstiluutnantti	Helsinki
Kuosa, Tauno	eversti	Helsinki
Kuula, Matti	valtiotieteen maisteri	Espoo
Kuussaari, Pirkko	rouva	Helsinki
Kärhä, Reino	insinööri	Helsinki
Ladau, Kauko	opettaja	Klaukkala
Lahtela, Pentti	ekonomi	Helsinki
Lahti, Torsti	eversti	Helsinki
Lahtinen, Matti	etsivä	Espoo
Lappalainen, Jussi T.	apulaisprofessori	Turku
Lappalainen, Matti	eversti	Helsinki
Lappalainen, Niilo	eversti	Espoo
Lauerma, Helvi	filosofian maisteri	Turku
Laurila, Bror	majuri	Vantaa
Lehmusvirta, Toivo	everstiluutnantti	Helsinki
Lehti, Gunnar	toiminnanjohtaja	Helsinki
Lehtimäki, Pentti	everstiluutnantti	Vekaranjärvi
Lehtinen, Viljo	tekniikko	Helsinki
Lehtonen, Esko	myymäläpäällikkö	Helsinki
Leppola, Pentti	liikennetarkastaja	Helsinki
Liimatainen, Einari	johtaja	Harjavalta
Lilius, Herbert	kapteeni	Helsinki
Lindroth, Einar	osastopäällikkö	Helsinki
Linkola, Anna-Liisa	kunnallisneuvos	Kotka
Lohman, Aimo	varatuomari	Kerava
Lohtari, Lauri	diplomi-insinööri	Helsinki
Lopmeri, Olavi	eversti	Espoo
Lucander N. E. J.	diplomi-insinööri	Helsinki
Lukkari, Matti	eversti	Helsinki
Luopajarvi, Allan	toimitusjohtaja	Espoo
Lyytinen, Olavi	eversti	Espoo
Magnusson, Gustav Erik	eversti	Helsinki
Mannerkorpi, Matti	filosofian lisensiaatti	Helsinki
Manninen, Ohto	apulaisprofessori	Helsinki
Mansner, Markku	filosofian tohtori	Helsinki
Markkola, Ilkka	toimitusjohtaja	Helsinki
Martikainen, Eero A.	luonnonvaraintutkija	Helsinki
Mattila, Anja-Kaarina	kieltenopettaja	Helsinki
Mattila, Esko	toimitusjohtaja	Kankaanpää
Mattila, Tapani	valtiotieteen maisteri	Espoo
Mattsén, Björn	vanhempi konstaapeli	Maarianhamina

Melkko, Markku	filosofian maisteri	Espoo
Miettinen, Jorma K.	professori	Helsinki
Mikkola, Alpo	insinöörieverstiluutnantti	Helsinki
Mikola, K. J.	eversti	Helsinki
Mock, Björn	toimitusjohtaja	Helsinki
Multanen, Pentti	kenraaliluutnantti	Helsinki
Mustakallio, Asko	insinööri	Helsinki
Myllyniemi, Urho	everstiluutnantti	Helsinki
Mäkelä, Pentti	muusikko	Helsinki
Mäki-Hirvelä, Vilho	myyntipäällikkö	Oulu
Mäkinen, Rauno	merkonomi	Helsinki
Mäkipeska, Hannu	filosofian maisteri	Kauniainen
Mänttä, Pauli		Pori
Mäntynen, Matti	toimitusjohtaja	Helsinki
Niemelä, Jari	filosofian kandidaatti	Loimaa
Niitynperä, Tapio	kapteeni	Masala
Nilson, Jarmo	rakennusmestari	Helsinki
Nirhamo, Aarne	opettaja	Pori
Nordlund, Väinö	everstiluutnantti	Helsinki
Nordquist, Jussi	diplomi-insinööri	Verkkoranta
Norilo, Niilo	yleissihteeri	Helsinki
Nybom, Randall	varatuomari	Helsinki
Nykänen, Heikki	johtaja	Pori
Närvä, Lasse	agronomi	Palus
Oinas, Erkki	varatuomari	Helsinki
Ojala, Ilmari	rehtori	Helsinki
Ojalehto, Hannu	pastori	Oulu
Okko, Seppo	ekonomi	Helsinki
Ollila, Elvi	ekonomi	Helsinki
Ollila, Kauko	kapteeni	Helsinki
Ollila, Olli	teollisuusneuvos	Helsinki
Ollinen, Matti	vakuutusvirkaileija	Helsinki
Orko, Risto	kauppaneuvos	Helsinki
Paarma, Heikki	professori	Oulu
Pajakkala, Juhani	kirjanpitäjä	Kuopio
Pajari, Risto	eversti	Helsinki
Pakkala, Eero	kommodori	Espoo
Palmroth, R. W.	majuri	Helsinki
Palmu, Pentti	everstiluutnantti	Inkoo
Palokangas, Eero	tekniikan ylioppilas	Helsinki
Palokangas, Markku	valtiotieteen maisteri	Helsinki
Palokangas, Markus	sosiaalineuvos	Helsinki
Palolampi, Erkki	sosiaalijohtaja	Helsinki
Paloniemi, Jouko	ylimetsänhoitaja	Espoo
Paloposki, Toivo J.	professori	Helsinki
Parmi, Helge	kanslianeuvos	Kauniainen
Partanen, Tapio	everstiluutnantti	Helsinki
Partanen, Unto	valtiotieteen maisteri	Espoo
Parvio, Pentti	toiminnanjohtaja	Helsinki

Paulaharju, Jyri	everstiluutnantti	Vantaa
Pekola, Antti	majuri	Pori
Pero, Tauno	insinööri	Helsinki
Pesonen, Aake	majuri	Helsinki
Pesonen, Kauko	kauppias	Helsinki
Pesonen, Pirjo	kanslisti	Helsinki
Pirhonen, Pentti	kirjailija	Espoo
Pirinen, Jouko	kapteeni	Helsinki
Pitkääkoski, Eino	everstiluutnantti	Helsinki
Pohjamo, Eino	mainoshoitaja	Kirkkonummi
Pohjanpää, Heikki	majuri	Helsinki
Pohjanvirta, Yrjö	eversti	Helsinki
Pohjolainen, Heikki	varatuomari	Helsinki
Ponteva, Matti	lääkintäeversti	Helsinki
Qvick, Aulis	ekspeditööri	Helsinki
Raassina, Aimo	toiminnanjohtaja	Helsinki
Raessalo, Esko	merkonomi	Vantaa
Rahikainen, Veijo	ostopäällikkö	Heinola
Railo, J. E.	ylilääkäri	Helsinki
Rajasammal, Oiva	apulaisjohtaja	Helsinki
Rannikotykistön Upseeriyhdistys ry.		Helsinki
Rantasila, Matti	merkonomi	Pori
Raustela, Lasse	kirjailija	Helsinki
Rautia, Seppo	hum.kandidaatti	Espoo
Rekola, Kauko	filosofian tohtori	Helsinki
Remes, Viljo	kenttäpiispa	Helsinki
Rintamaa, Pasi	tekniikan opiskelija	Helsinki
Rommi, Viljo	eversti	Lempäälä
Roudasmaa, Stig	everstiluutnantti	Espoo
Ruutu, Olavi	majuri	Helsinki
Räihä, Antti-Jussi	markkinointipäällikkö	Järvenpää
Räihä, Eero	liikkeenharjoittaja	Lappeenranta
Räisänen, Asko	varatuomari	Helsinki
Saarenheimo, Eero	professori	Helsinki
Saari, Eero	filosofian maisteri	Espoo
Saarinen, Eero-Eetu	everstiluutnantti	Kauniainen
Saarni, Tapio	toimitusjohtaja	Naantali
Saarniala, Niilo	kapteeni	Helsinki
Salminen, Kari	majuri	Helsinki
Salminen, Tuija	toimistoapulainen	Helsinki
Saloranta, Lasse	lääkäri	Kotka
Saraste, Erja	yhteiskuntatieteiden kand.	Helsinki
Sario, Timo	everstiluutnantti	Helsinki
Sariola, Mauri	kirjailija	Helsinki
Sarva, Kalevi	kenraalimajuri	Vantaa
Saulamo, Leo	toimistopäällikkö	Helsinki
Saulamo, Yrjö	metsäteknikko	Helsinki
Savola, Olli	ekonomi	Helsinki
Savolahti, Raimo	eversti	Joensuu

Savolainen, Kauko
Savonjousi, Matti
Saxberg, Erik
Schulman, Otto
Selén, Kari
Selinheimo, Oras
Seppälä, Helge
Seppälä, Ilkka
Siiki, Kari
Silvast, Pekka
Silvast, Pentti
Silventoinen, Unto
Silvo, Erkki
Simonkari, Esko
Sinerma, Martti
Sippola, Martti
Sippola, Pertti
Siukosaari, Martti
Skog, Tapio
Soila, Pekka
Soinne, Juhani
Soivio, Antti
Ståhlberg, Eila
Suokas, Erkki
Suolahti, Jaakko
Suominen, Jarmo
Suominen, Pertti
Särkisilta, Sakari
Särkiö, Hannu
Taajamaa, Bruno
Talari, Tapani
Talvio, Paavo
Tamminen, Pertti
Tamminen, Veli E.E.
Taunula, Hannu
Tervasmäki, Vilho
Tetri, Juha
Tilander, Heikki
Tirronen, Eino
Toivonen, Ossi
Tolvanen, Kari
Toukola, Matti
Tukiainen, Lauri K.J.
Tuominen, Esa
Tuomisto, Antero
Turpeinen, Heikki
Turtola, Martti
Törmä, Topi
Ulkuniemi, Martti

sotilasmestari
everstiluutnantti
henkilöstöpäällikkö
diplomi-insinööri
filosofian tohtori
everstiluutnantti
everstiluutnantti
eversti
kapteeni
valtiotieteen maisteri
eversti
majuri
eversti
varastonhoitaja
everstiluutnantti
filosofian maisteri
vakuutusvirkaileija
majuri
majuri
professori
lehtori
dosentti
rouva
teknkaptl.
professori
insinööri
majuri
filosofian maisteri
eversti
lääket. ja kir. tohtori
komentajakapteeni
filosofian maisteri
rehtori
asessori
ekonomi
eversti
järjestösihteeri
majuri
everstiluutnantti
myyntipäällikkö
everstiluutnantti
toimitusjohtaja
lakitieteen lisensiaatti
pankinjohtaja
järjestöjohtaja
filosofian maisteri
valtiotieteen tohtori
filosofian maisteri
kouluneuvos

Helsinki
Hämeenlinna
Espoo
Helsinki
Helsinki
Espoo
Vantaa
Luumäki
Helsinki
Hanko
Tampere
Helsinki
Helsinki
Helsinki
Espoo
Helsinki
Helsinki
Tampere
Helsinki
Helsinki
Helsinki
Espoo
Helsinki
Helsinki
Helsinki
Helsinki
Espoo
Helsinki
Helsinki
Helsinki
Helsinki
Kerava
Helsinki
Helsinki
Helsinki
Espoo
Helsinki
Helsinki
Virtat
Loviisa
Helsinki
Helsinki
Helsinki
Helsinki
Lahti
Lahti
Lahti
Helsinki
Helsinki
Lahti
Espoo
Turku
Jokela
Helsinki
Vaasa

Vaasterä, Alf	everstiluutnantti	Turku
Wadstein, Sven-Erik	toimitusjohtaja	Helsinki
Vainio, Markku	toimitussihteeri	Rauma
Valanne, Teppo	toimitusjohtaja	Helsinki
Wallenius, Ossi	osastopäällikkö	Helsinki
Wallin, Lauri	apulaisjohtaja	Helsinki
Wallstedt, Kalevi	sairaankuljettaja	Oulu
Valtari, Jukka	yliluutnantti	Helsinki
Valve, Väinö	jääkärikenraaliluutnantti	Helsinki
Vappula, Kari	kenttärovasti	Veikkola
Waris, Wille	professori	Helsinki
Varviala, Esko	toimitusjohtaja	Pennala
Vatanen, Erkki	yliväpeli	Helsinki
Westersträhle, S-E	edustaja	Helsinki
Wihtol, Erik	kommodori	Helsinki
Viitasalo, Mikko	tutkimusjohtaja	Helsinki
Wikberg, Stig	kontra-amiraali	Espoo
Viljanen, Eeva	filosofian maisteri	Helsinki
Wirilander, Kaarlo	professori	Helsinki
Virpi, Toimi	insinööri	Helsinki
Vitikka, Olli	kommodori	Helsinki
Voipio, Viljo J.	toiminnanjohtaja	Helsinki
Vuohelainen, Aaro	sotilasmestari	Helsinki
Vuorela, Markku	varatuomari	Helsinki
Vuorela, Pertti	museovirkailija	Helsinki
Vuorenmaa, Anssi	everstiluutnantti	Helsinki
Vuorisjärvi, Esko	valtiotieteen lisensiaatti	Helsinki
Väänänen, Kyösti	teologian tohtori	Mikkeli
Ylikoski, Pekka J.	valtiotieteen maisteri	Helsinki
Ylimäki, Martti	karttateknikko	Helsinki
Ylirisku, Otto	kenraaliluutnantti	Helsinki
Åkerman, Nils	majuri	Helsinki

**SOTAHISTORIALLINEN SEURA ry. —
KRIGSHISTORISKA SAMFUNDET r.f.**

Seuraan kuuluu henkilöitä ja oikeuskelpoisia yhteisöjä, joita kiinnostaa Suomen sotahistoriallisten muistojen tallentaminen ja vaaliminen. Edelleen seura toimii kaikkien ase- ja varushistorian harrastajien ja tutkijain yhdyselimenä. Seuran lähimpänä päämääränä on aatteellisesti ja taloudellisesti tukea sotahistoriallista tutkimustyötä ja asianharrastusta. Tätä työtä seura suorittaa järjestämällä näyttelyitä, esitelmää, elokuvaesityksiä ja muunlaisia valistustilaisuuksia sekä harjoittamalla julkaisutoimintaa.

Seuran puheenjohtajana toimii eversti Matti Lappalainen, varapuheenjohtajana valtiotieteen tohtori Jaakko Ilvessalo, sihteerinä osastosihteerit Seppo Rautia (puh. Helsinki 177 791) ja rahastonhoitajana ekonomi Hannu Taunula (puh. Helsinki 661 771/252). Seuran postiosoite on PL 223, 00171 Helsinki.

Seuran lahjoittajajäsenmaksu on 1 000 markkaa, ainaisjäsenmaksu 500 markkaa ja vuosijäsenmaksu 50 markkaa. Vuosikirja sisältyy jäsenmaksuun.

ISSN 0357-816x

ISBN 951-95217-6-3